

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від _____ 2021 р. № _____

Київ

Про затвердження Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року

1. Затвердити Стратегію економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року, що додається.

Прем'єр-міністр України

Д. ШМИГАЛЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від «___» червня 2021 р. № _____

СТРАТЕГІЯ
економічного розвитку
Донецької та Луганської областей
на період до 2030 року

Розділ I. Загальні положення

Вступ

Відновлення територіальної цілісності країни, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях – одна з ключових стратегічних задач, що стоїть перед Україною.

Розбудова нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей є передумовою для поступової реінтеграції тимчасово окупованих територій до єдиного конституційного простору України. Основою безпечної реінтеграції має стати безпека та добробут кожної людини, що проживає в регіоні, створення умов, що забезпечать нові можливості для розвитку, комфортного та стабільного проживання в регіоні з високим рівнем освіти, соціального та медичного забезпечення тощо.

Донецька та Луганська області мають стати територією для реалізації особливих економіко-правових умов з комплексного впровадження системи управління та організації економічних процесів, які у подальшому можуть бути масштабовані на всю територію України.

Запровадження особливих умов передбачатиме формування територій пріоритетного розвитку, державне стимулювання розроблення і впровадження нових моделей економічного розвитку, що слугуватимуть об'єднуючим механізмом, основою якого є проста і зрозуміла логіка – розвиток громад з метою створення комфортних умов для громадян та підвищення їх добробуту.

Основними підходами до економічного розвитку Донецької та Луганської областей є такі:

- реалізація Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей, затвердженої постановою КМУ від 23.12.2020 року № 1660 (далі – Концепція), дія якої поширюється на території Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, з можливістю подальшого масштабування економічної системи на тимчасово окуповані території після їх реінтеграції в єдиний конституційний простір України;
- врахування вимог міжнародних зобов'язань України, зокрема Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, інших нормативно-правових актів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Протоколу про вступ України до

Світової організації торгівлі від 5 лютого 2008 р., угод про зону вільної торгівлі;

- врахування вектору сталого розвитку Донецької та Луганської областей відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. [№ 722](#) «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;
- реалізація підходів, закріплених в «Національній економічній стратегії на період до 2030 року», а саме – впровадження пілотного режиму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі.

Здійснення витрат державного та місцевих бюджетів мають відповідати обсягу надходжень та формуватися на реалістичних показниках економічного і соціального розвитку Донецької та Луганської областей. Запровадження спеціальних режимів на територіях пріоритетного розвитку має забезпечуватись одночасно із заходами збалансованості державного бюджету.

Зважаючи на ключову роль виробництва у генеруванні попиту на інновації, акцент на виробничій сфері матиме вирішальне значення у відновленні економіки Донецької та Луганської областей. Саме тут будуть сформовані території пріоритетного розвитку, промислові, агровиробничі, інфраструктурні та туристичні кластери, інноваційні центри. Пріоритетним стане широке використання ідеології партнерства держави та бізнесу як організаційно-економічної рамкової основи побудови інвестиційної моделі взаємовідносин держави, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Для цього в найкоротший термін буде сформовано пул промислових, будівельних, логістичних, транспортних, інжинірингових, фінансових пропозицій, що можуть генерувати комплексне рішення для відновлення і модернізації Донецької та Луганської областей. У багатьох випадках будуть залучені виробничі потужності підприємств Дніпропетровської, Запорізької, Харківської та інших областей України.

Донецька та Луганська області – складний промисловий регіон, що потребує негайної трансформації, але є одним з найбільш консервативних в Україні. Світ стрімко розвивався, але інерційність як країни загалом, так і регіону зокрема, залишала його із традиційними галузями та продуктами. Династії шахтарів та металургів, великі заводи, що вели свою історію від часів СРСР чи навіть Російської імперії, не зазнали надто радикальних змін.

Коли війна відрізала виробників Донеччини та Луганщини від звичних ринків збуту пострадянських країн, зокрема Росії, вони не змогли одразу

переорієнтуватися на нові ринки та нових партнерів. Крім того, регіон дуже сильно постраждав від впливу територій, які перебувають під тимчасовою окупацією. Лінія розмежування пройшла через внутрішні українські торговельні та логістичні ланцюжки, розрізала електричні й комунальні мережі, залишивши у Луганській області відокремлену ділянку залізничної гілки та поставивши Маріуполь і прилеглі райони у залежність від постачання питної води з тимчасово окупованої території. Керченський міст закритий для великих суден класу PANAMAX, більшість страхових компаній та великих перевізників мігрувала до інших портів.

Через ризик нової ескалації збройної агресії Російської Федерації (далі – збройна агресія РФ) у регіон не приходять приватні іноземні інвестиції. Українські банки відмовляються брати під заставу активи та видавати кредити на цих територіях, як це роблять, скажімо, на Полтавщині чи у Чернівцях. Молодь їде навчатися деінде і потім не повертається, залишившись там, де є робота, комфортний життєвий простір та безпека.

Ситуація потребує комплексного і потужного реагування: на сході країни потрібно розбудувати нову сучасну конкурентоспроможну економіку, надавши додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей.

Трансформація регіону не може і не буде мати на меті відновити все, як було. Але у такій трансформації областям є на що спиратися: потужна, хоча й розірвана інфраструктурна мережа, кваліфіковані та працьовиті люди, природні ресурси, родючі землі та вихід до моря. Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей (далі СЕР) покликана врахувати ці сильні сторони та забезпечити на їх основі побудову сучасної економіки.

Це потребуватиме масштабних інвестицій та років організованої тяжкої праці. Важко пригадати ще одну подібну мету, на яку б Україна у своїй новітній історії спрямовувала подібні ресурси. Це є порівняним, мабуть, лише із Євро-2012, коли майже 5 млрд доларів та складні організаційні зусилля були спрямовані на підготовку доріг, аеропортів та спортивних споруд до проведення міжнародного футбольного чемпіонату.

Та цього разу мета незрівнянно важливіша – відновлення територіальної цілісності України, економічної потужності цілого регіону та гідного рівня життя людей, що мешкають на території двох областей. Стратегія економічного розвитку сходу України – відповідь на питання, як протягом 10 років підняти виробництво, торгівлю, соціальну сферу і зробити так, щоб у регіон прагнули інвестувати, вести тут бізнес, жити та працювати. СЕР покликана створити чітку та зрозумілу рамку

для економічної активності в регіоні, чітко визначити роль держави в цій рамці та забезпечити чітке розуміння основних напрямків розвитку громад.

Проблеми, які потребують розв'язання, та шляхи їх вирішення

Збройна агресія РФ проти України призвела до тимчасової окупації близько 3 відсотків її територій, що розташовані в Донецькій та Луганській областях, на яких проживало близько 4 млн осіб. Загальна чисельність населення підконтрольної території Донецької та Луганської областей зараз важко піддається оцінці через об'єктивні причини. За оцінками ОДА, на початку 2019 року на територіях сукупно проживало 2,6 млн осіб, за даними цифрового перепису населення, який проводив Кабінет Міністрів, станом на 1 грудня 2019 року, на підконтрольних територіях проживало 3,1 млн українців.

Наслідки збройної агресії РФ відобразилися, в тому числі, на реальному секторі економіки, а саме на розташованих у східних регіонах підприємствах вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва та експорту. Понад 40 відсотків негативного внеску в динаміку валового внутрішнього продукту у 2014–2015 роках спричинено збройною агресією РФ у Донецькій та Луганській областях. Так, валовий внутрішній продукт країни знизився приблизно на 10 відсотків порівняно із 2013 роком.

У Донецькій та Луганській областях був сформований індустріально-аграрний господарський комплекс з переважним розвитком важкої промисловості. Регіони площею 8,8 відсотка території країни виробляли 25 відсотків промислової і 8 відсотків сільськогосподарської продукції. Підприємства були розташовані кластерами (вугільний, металургійний, важкого машинобудування, енергетичний, хімічний), більшість галузей спеціалізації мали міжрегіональне та міжнародне значення. На Донецьку та Луганську області, за різними оцінками, припадало чверть загального експорту України.

За даними Держстату, у 2013 році зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами 153 країн світу, а продукція підприємств Донецької та Луганської областей експортувалась до 141 країни світу. Частка країн СНД в загальному обсязі експорту Донецької та Луганської областей становила 32,8 відсотків, Азії – 26,9 відсотків, Європи – 26,2 відсотків, Африки – 9,6 відсотків та Америки – 4,2 відсотки. Питома вага країн ЄС становила 25,7 відсотків.

Регіональна економіка та ринок праці були переважно орієнтовані саме на Російську Федерацію і не модернізували великі підприємства через наявність традиційного ринку збуту. Обсяги експортних поставок до Російської Федерації становили 19,7 відсотків загального обсягу експорту.

Експорт товарів та послуг Донецької та Луганської областей у 2019 році порівняно з 2013 роком зменшився на 71 відсоток і становив 4905,6 млн доларів США, імпорт – на 74 відсотки і становив 2670,8 млн доларів США. За даними Держстату, станом на 2013 рік у Донецькій та Луганській областях було зареєстровано 131 велике підприємство, 2247 – середніх та 37738 – малих підприємств. Однак вже у 2018 році їх кількість значно зменшилася. Так, у 2018 році на території цих областей зареєстровано 33 великі підприємства, 706 – середніх та 12441 – малих.

З початком збройної агресії Російської Федерації проти України багато українських промислових підприємств на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей перестали провадити свою діяльність, а великі підприємства на територіях Донецької та Луганської областей, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, втратили свій найбільший ринок збуту і суттєво зменшили свої прибутки.

Нині немає остаточних кількісних оцінок шкоди, яку завдала збройна агресія природі. Однак якісні оцінки цієї шкоди дозволяють припустити, що вона є значною. Найбільше джерело екологічної небезпеки – стихійне затоплення шахт, розташованих на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, яке призводить до забруднення ґрунтових вод (як наслідок, погіршує якість питної води) та може призвести до просідання ґрунтів та забруднення вод річкових басейнів. За даними Міненерго, станом на 2019 рік в Україні налічується 148 вугільних шахт усіх форм власності, з яких 95 перебувають на тимчасово окупованих територіях. До сфери управління Міненерго, тобто державної форми власності, належать 102 шахти (з них 67 шахт розташовані на тимчасово окупованих територіях).

Ще одне завдання – розмінування території, на яке потрібно близько десятки років. Україна – третя країна у світі за мінним забрудненням території.

Російська окупація частини території Донецької та Луганської областей призвела і до різкого погіршення демографічної ситуації на всій території цих областей, особливо на тимчасово окупованих територіях. Негативні тенденції спостерігаються за всіма трьома основними факторами, які визначають динаміку чисельності населення: міграція, народжуваність, смертність. Внутрішньо переміщені особи, яких в Україні понад 1,4 млн осіб, навіть у Донецькій та

Луганській областях через два роки після переміщення мають на 14-23 відсотки нижчу імовірність знайти роботу..

Зважаючи на масштабне руйнування економіки Донецької та Луганської областей, значні людські втрати та небезпеку негативного впливу збройної агресії Російської Федерації, ефективного та **швидкого розв'язання потребують такі негативні тенденції:**

- відсутність сталого розвитку підприємництва та інвестицій внаслідок відсутності стратегічного підходу щодо підтримки та розвитку бізнесу на територіях, що постраждали від збройної агресії Російської Федерації проти України;
- втрати трудового та інтелектуального потенціалу внаслідок трудової і освітньої міграції, високі темпи депопуляції та старіння населення Донецької та Луганської областей. Значна частина активних, креативних і самодостатніх громадян працездатного віку виїхала з території Донецької та Луганської областей;
- історично сформована пасивна експлуатація наявного ресурсного потенціалу: природного, трудового, соціального, економічного тощо;
- традиційна залежність від ринку товарів Російської Федерації, послуг та робочої сили, обмеженість ринків збуту для продукції експортоорієнтованих галузей Донецької та Луганської областей;
- застаріла матеріально-технічна база та структурна розбалансованість промислового комплексу з домінуванням галузей із слабкою інноваційною сприйнятливістю;
- порушення інфраструктурних та логістичних зв'язків через воєнні дії, що обмежує можливості руху людей, капіталів, продукції та інформації;
- виснаження природних ресурсів та критична екологічна ситуація;
- високі воєнні ризики для ведення бізнесу на території Донецької та Луганської областей;
- відсутність сучасних фінансових, правових та страхових інструментів на інвестиційному ринку України;
- фактори, які стримують розвиток підприємництва та інвестицій і притаманні всій території України: недовіра до судової системи, складність адміністрування, корупція;
- відсутність зацікавленості інвесторів у вкладенні коштів у розвиток Донецької та Луганської областей та, як наслідок, брак фінансових, інвестиційних та матеріально-технічних ресурсів, що спрямовуються на розвиток цього регіону;

- стагнація міжрегіональних коопераційних зв'язків великого, середнього і малого бізнесу, нерозвинутість міжрегіональної консолідації та зосередженість регіонів лише на проблемах їх власного розвитку¹.

Для розв'язання зазначених негативних тенденцій та надання адекватних ефективних відповідей на виклики передбачається, після відповідного економічного обґрунтування, застосування спеціальних інструментів економічного, правового та організаційного характеру, зокрема:

- у стратегічному напрямі удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики:
 - створення території пріоритетного розвитку з трьома рівнями спеціальних режимів на території громад, прилеглих до лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями, на всій території Донецької та Луганської областей, на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, зокрема інноваційних та індустріальних, що передбачатиме стимулюючі умови у сфері оподаткування, кредитування та митної політики для кожного окремого типу рівня;
 - запровадження нових інструментів захисту інвестицій, зокрема відкриття філіалів міжнародних комерційних арбітражів з розповсюдженням їх юрисдикцій на захист інвестицій, зроблених у рамках території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей;
 - створення системи страхування від воєнних та політичних ризиків;
 - сприяння законодавчому закріпленню незмінності умов оподаткування господарської діяльності інвесторів, що будуть впроваджені в рамках реалізації Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей (далі СЕР);
 - запровадження на територіях пріоритетного розвитку експерименту із створення можливостей для зміни системи контролю з боку державних органів на функцію добровільного страхування відповідальності власників бізнесу;
 - усунення надмірного регулювання господарської діяльності шляхом зменшення кількості документів дозвільного характеру, дозвільно-погоджувальних процедур, обов'язкової звітності, спрощення процесу їх адміністрування;

¹ Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей.

- забезпечення ефективної координації залучення фінансових ресурсів, у тому числі коштів міжнародних партнерів, на виконання завдань розвитку Донецької та Луганської областей, запровадження проєктного менеджменту на рівні громад, а також реалізації угод соціального партнерства з бізнесом;
- ініціювання утворення Фонду консорціумного фінансування для інвестування проєктів, визначених як пріоритетні;
- створення можливостей фінансування стартапів на територіях пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей або застосування інших форм підтримки нових бізнес-проєктів;
- розроблення правових норм щодо можливості перерозподілу частки податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами на територіях пріоритетного розвитку, встановлення особливих умов оподаткування з одночасним забезпеченням принципу збалансованості бюджету, зокрема можливості спрямування частини прибутку підприємств на реінвестування у власний капітал;
- перегляд нормативних підходів до видачі та виконання технічних умов для інженерних мереж;
- удосконалення регуляторно-податкового законодавства, насамперед для мікро- та малого бізнесу, що мотивуватиме місцеве населення до розвитку підприємницької діяльності, самозайнятості та створення робочих місць з конкурентним рівнем заробітної плати;
- розвиток міжрегіональної галузевої виробничої кооперації;
- *у стратегічному напрямі реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку:*
 - запровадження проєктів приєднання до високотехнологічних європейських та світових кластерів;
 - підтримка виробництв продукції з високою доданою вартістю та формування технологічних ланцюжків переробних виробництв у різних секторах економіки;
 - стимулювання розвитку нових високотехнологічних виробництв, зокрема комп'ютерно-інтегрованих, як основи для технологічного переоснащення галузі машинобудування;

- підтримка розвитку існуючих промислових підприємств, зокрема державних, шляхом залучення державних інвестицій, насамперед державного оборонного замовлення;
- сприяння залученню інвестицій через зменшення частки державної та комунальної власності шляхом продажу об'єктів приватизації ефективному приватному власнику;
- сприяння розташуванню виробничих потужностей іноземних компаній для насичення продукцією внутрішнього ринку та експорту до США, ЄС та інших країн у зв'язку із зміною світового розподілу виробничих зв'язків;
- розвиток агропромислового комплексу, насамперед для формування сегмента тваринництва, зрошувального землеробства тощо;
- поглиблення ступеня переробки сільськогосподарської продукції, зокрема розвиток власного виробництва біодизелю та біоетанолу на сільськогосподарських підприємствах безпосередньо в зоні виробництва біоенергетичної сировини;
- розвиток агрокластерів та агрологістичних центрів, зокрема реалізація проєктів з будівництва нових та розширення існуючих потужностей діючих елеваторів, лабораторій, селекційно-насінницьких центрів;
- підтримка проєктів з будівництва комплексів гідротехнічних споруд, зокрема встановлення мобільних зрошувальних систем та установок;
- стимулювання розвитку галузей, продукція яких безпосередньо спрямована на задоволення потреб місцевого населення: виробництва будівельних матеріалів, харчової та легкої промисловості, виробництва високотехнологічної та екологічної упаковки, сфери послуг, передусім орієнтованої на поліпшення торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування;
- трансформація вугільної галузі Донецької та Луганської областей, що сприятиме диверсифікації економіки шахтарських монофункціональних міст, та заходи щодо пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків у разі закриття вугледобувних та вуглепереробних підприємств, в тому числі шляхом створення енергетичних індустріальних парків на базі окремих державних вугільних шахт;
- технічне переоснащення та модернізація шахт, зокрема систем вентиляції і дегазації шахт для забезпечення безпеки гірників;

- впровадження інноваційних рішень у сфері видобутку вугілля на перспективних шахтах, використання супутніх ресурсів, зокрема шахтного газу метану, шахтних вод, технології підземної газифікації вугілля;
- залучення інвестицій для впровадження альтернативних джерел енергії, зокрема будівництво вітрових та сонячних електростанцій на територіях Донецької та Луганської областей;
- сприяння впровадженню низьковуглецевої економіки та водневої енергетики;
- залучення інвестицій для розвитку потенціалу зеленої економіки та запровадження програми сталого розвитку територій басейну р. Сіверський Донець;
- у стратегічному напрямі розбудови критичної інфраструктури та логістики:
 - створення транспортно-логістичних кластерів та базових логістичних центрів складування, переробки та сортування вантажів з урахуванням переорієнтації транспортних потоків;
 - модернізація залізничної магістралі та її інфраструктури, насамперед залізничних шляхів «Попасна–Сватове–Куп'янськ» та «Новозолотарівка–Лиман», збільшення пропускної спроможності перегону «Запоріжжя–Комиш-Зоря–Волноваха» та будівництво залізничної гілки, яка з'єднає ділянку залізничної лінії «Лантратівка–Кіндрашівська-Нова» із залізничною мережею України;
 - запровадження інноваційних технологій та інформаційних систем для управління транспортною системою;
 - диверсифікація джерел постачання сировини та товарів для виробничих потужностей базових галузей Донецької та Луганської областей у випадку їх блокування;
 - підвищення якості транспортного сполучення між північною та південною частинами Донецької та Луганської областей шляхом капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення;
 - проведення робіт з гідроізоляції русла каналу Сіверський Донець–Донбас, капітальний ремонт та реконструкція другого Донецького водоводу,

реконструкція системи водопостачання м. Маріуполя та Попаснянського водоканалу;

- запровадження ефективної системи управління інженерною інфраструктурою меліоративних систем та утримання їх в належному стані, зокрема проведення дослідження стану каналів, дамб, споруд;
- відновлення енергетичної та газопостачальної інфраструктури у населених пунктах, розташованих вздовж лінії розмежування;
- розвиток та технічна модернізація припортової інфраструктури Маріупольського морського торгового порту (залізничних підходів, автомобільних доріг тощо) для відновлення його пропускної спроможності;
- відновлення транспортного пасажирського та вантажного повітряного сполучення;
- зниження рівня забруднення атмосферного повітря підприємствами гірничо-металургійного комплексу та тепловими електростанціями;
- формування в суспільстві екологічних цінностей та засад сталого споживання і виробництва;
- розвиток регіональних автоматизованих систем моніторингу довкілля;
- *у стратегічному напрямі формування регіонального ринку праці:*
 - підвищення якості життя населення на територіях Донецької та Луганської областей та запобігання відтоку з регіону трудових ресурсів;
 - зростання кількості нових робочих місць, зниження безробіття, зменшення професійно-кваліфікаційних дисбалансів та підвищення гнучкості ринку праці, зменшення кваліфікаційного розриву між потребами ринку праці та можливостями пошукачів роботи;
 - створення правових умов для більш гнучкого офіційного працевлаштування та зменшення частки неформально зайнятих в економіці регіону;
 - реалізація програм перепідготовки та підвищення рівня кваліфікації фахівців відповідно до потреб ринку праці на засадах партнерства держави та бізнесу, зокрема перекваліфікація та навчання працівників містоутворювальних підприємств у монофункціональних містах;

- збільшення мотивації та фінансової спроможності для навчання у дорослому віці, підвищення трудової мобільності та дистанційної зайнятості;
- підтримка переміщених закладів вищої освіти, відновлення «прикладних» ланцюгів циклу «освіта – дослідження – виробництво» в промисловості, охороні здоров'я та освіті, зокрема формування університетських центрів інноваційного розвитку та наукових досліджень;
- проведення заходів освітньої та інформаційно-консультаційної спрямованості для суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- *у стратегічному напрямі налагодження комунікацій:*
 - сприяння підвищенню довіри до влади у всій країні щодо процесів реінтеграції Донецької та Луганської областей;
 - протистояння російській пропаганді та дезінформації шляхом формування нових наративів, надання об'єктивної інформації через усі доступні комунікаційні канали;
 - просування ідей Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей;
 - сприяння збільшенню частки медіапроектів, спрямованих на соціальну згуртованість суспільства;
 - здійснення заходів з популяризації привабливого інвестиційного іміджу Донецької та Луганської областей для диверсифікації виробництва підприємств з інших країн та фінансування проектів державно-приватного партнерства на територіях, що зазнали негативного впливу внаслідок збройної агресії РФ;
 - залучення потенціалу економічної дипломатії для просування товарів та послуг Донецької та Луганської областей на міжнародні ринки та для диверсифікації географічної структури зовнішньої торгівлі з мінімізацією критичної залежності від окремих держав та ринків збуту;
 - розширення механізмів використання загальнодержавних інструментів підприємствами малого та середнього бізнесу для промоції внутрішнього економічного потенціалу Донецької та Луганської областей під час проведення міжнародних комунікативних заходів;

- розширення механізмів залучення соціально відповідального бізнесу, зокрема до відбудови зруйнованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації соціальної інфраструктури та житла.

Система моніторингу та оцінки результативності реалізації

У рамках реалізації цієї Стратегії запроваджується моніторинг досягнення завдань та заходів шляхом порівняння фактично отриманих значень індикаторів з їх прогнозними значеннями, який проводиться Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій на постійній основі на єдиному веб-порталі електронного урядування шляхом узагальнення інформації про хід імплементації СЕР і аналізу ступеня досягнення визначених цільових індикаторів у звітному періоді. Результати моніторингу враховуватимуться під час актуалізації дій щодо реалізації визначених Стратегією заходів і відповідних завдань.

Оцінка досягнення цілей цієї Стратегії проводиться за результатами виконання завдань кожного року її реалізації Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій через один квартал після завершення відповідного року.

Узагальнена оцінка результативності цієї Стратегії проводиться через рік після завершення терміну її дії та подається на розгляд Кабінету Міністрів України.

Показники моніторингу Стратегії та досягнення її цілей наведені у таблицях індикаторів до кожного заходу.

Розділ II. Аналіз проблем та перспектив соціально-економічного розвитку регіону

Україна як територія інвестицій та ведення бізнесу

Найбільше прямих іноземних інвестицій за останнє десятиріччя залучили торгівля та промисловість, хоча для України перспективними є також сектор транспорту та логістики, агросектор та переробка сільськогосподарської продукції.

Мал. 1. Притік іноземних інвестицій в Україну порівняно з іншими обраними країнами, дол. США на душу населення

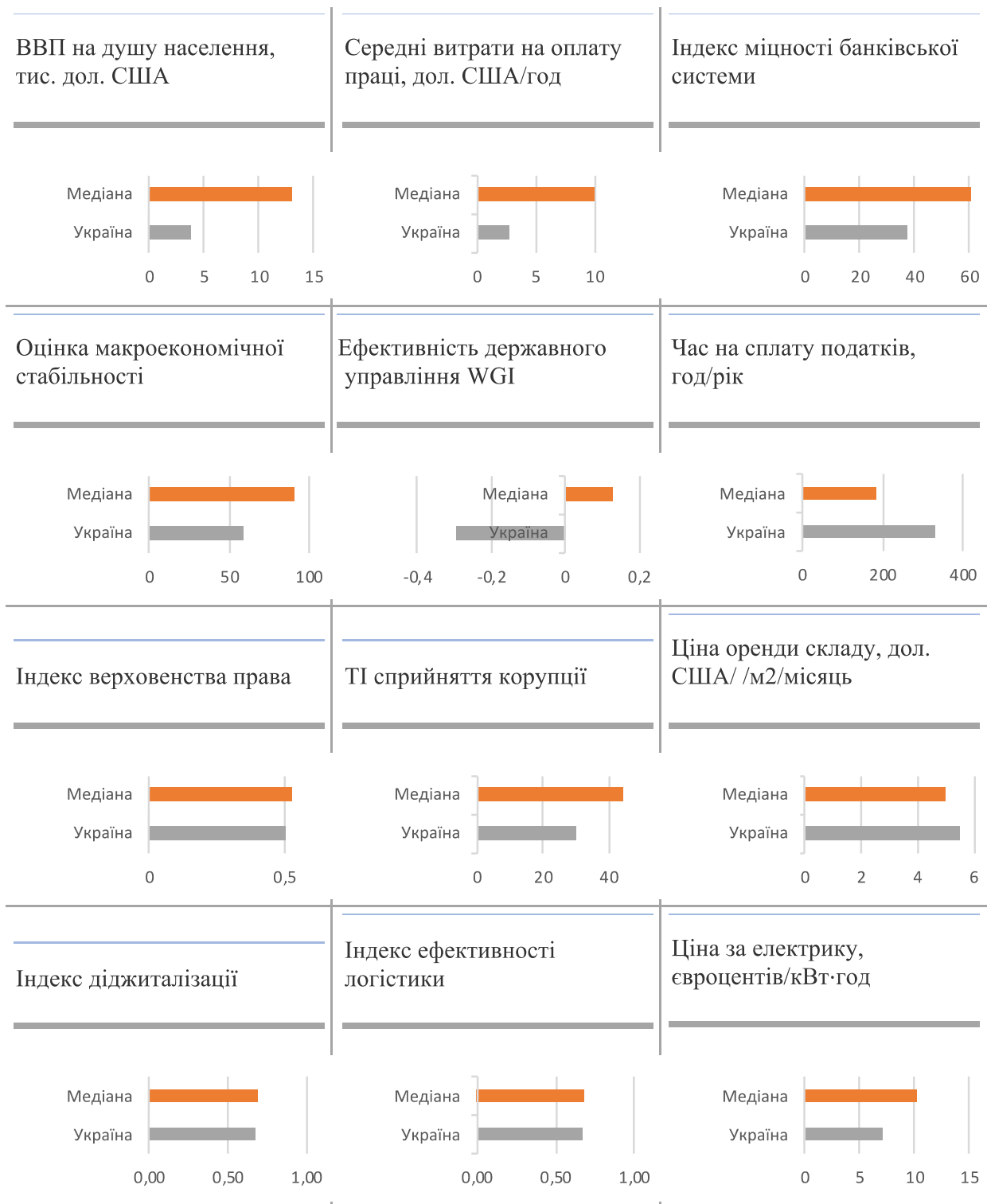
Джерело: Світовий банк.

Примітка: порівняно з Чехією, Казахстаном, Литвою, Польщею, Румунією, Сербією, Словаччиною, Тунісом, Туреччиною, Ірландією

Україна – це велика регіональна економіка, і в цьому її перевага. Вона має порівняно велике населення: у 3,5 рази більше, ніж медіанне значення серед таких країн, як Чехія, Казахстан, Литва, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Туніс, Туреччина та Ірландія. Попри потенційно великий внутрішній ринок, купівельна спроможність українського населення є низькою. Старіння населення, низький рівень природного відтворення, високі показники міграції разом з поганим доступом до якісної медицини створюють ризик депопуляції та відповідного зменшення цієї переваги. Привабливість щодо обсягу ринку України може забезпечити розвинений доступ до зовнішніх ринків завдяки регіональним торговельним угодам та підписанню Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Інші переваги України – відносно розвинена, хоча й зношена транспортна інфраструктура, освічена робоча сила, доволі низькі витрати на оплату праці та комунальні послуги. Проте труднощі починаються вже на етапі підключення до електропостачання, отримання дозволів, перевірок державними органами. Витрати на оренду складів є вищими, ніж у середньому в порівнюваних країнах, проте це можна розглядати як додаткову опцію для інвестицій. На жаль, Україна також «славиться» й структурними проблемами.

Державне управління важко назвати ефективним, що впливає на бізнес-клімат у країні та бажання інвестувати. Занадто велике адміністративне та податкове регулювання разом із недовірою інвесторів до можливості держави тривалий час дотримуватися правил та обіцянок негативно впливають на сприйняття України.

Мал. 2. Позиція України в регіоні

Медіанне значення серед країн: Чехії, Казахстану, Литви, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Тунісу, Туреччини та Ірландії *

Джерело: Світовий банк, Держстат, Transparency International

Банківське кредитування, процент за яким є частиною операційних витрат бізнесу, є дуже дорогим через високі макроризики та низький кредитний рейтинг країни, а банки перевантажені проблемними позиками, що теж є свідченням

макроризиків. Ризик інвестування можна оцінити, зважаючи на ставки єврооблігацій, що є найвищими серед порівнюваних країн, окрім Тунісу.

Ставки податків можна порівняти з європейськими, проте самі процедури зі сплати та обліку є доволі ресурсозатратними та ризикованими щодо корупції. Це одна з основних проблем, на якій наголошують інвестори, що воліли би вкладати кошти в український бізнес.

Економічна ситуація в Україні надто залежить від політичних циклів, коли фіскальні правила та незалежність Центробанку замінюються ручним управлінням після зміни політичних еліт. Корупція та слабка судова система, нездатність держави дотримуватися довготривалої політики є дуже суттєвими негативними чинниками для ухвалення рішень про інвестування в українські проекти.

Головні особливості та виклики Донецької та Луганської областей

Збройна агресія РФ, окрім посилення загальноукраїнських проблем, гальмує економічний розвиток регіону через політичні обмеження. Вони ускладнюють життя людей та роботу підприємств і потребують спеціального управління ризиками. Умовно серед них можна визначити такі:

- Регіон частково вилучений із загальноукраїнського політичного, соціального та культурного поля. На певній території не відбуваються вибори, населення маломобільне через низький рівень життя, мешканці, особливо молодь, мігрують з територій, частина населення регіону не має доступу до культурного продукту (прокату сучасного кіно, художніх виставок, театральних вистав, концертів популярних виконавців тощо), а також до українських медіа (кодування супутникового сигналу від січня 2020 року, недостатнє покриття українським телерадіомовленням у прифронтових населених пунктах). Мешканці деяких населених пунктів, наближених до лінії розмежування та російсько-українського кордону, продовжують споживати лише російський інформаційний продукт, який здійснює негативний інформаційний вплив на свою аудиторію, поширюючи дезінформацію та антиукраїнські наративи, підриваючи тим самим довіру населення менш лояльним до влади України та її Збройних Сил.
- Імідж регіону залишається таким, що пов'язаний із бойовими діями. Система блокпостів та КПВВ на території Луганської та Донецької областей і візуальна значна присутність у мирних населених пунктах військових і представників Нацгвардії, поліції, їхня можливість обмежувати в'їзд до регіону через безпекові причини без додаткових пояснень, широкі повноваження правоохоронців під час перевірки транспортних засобів і осіб, які перебувають на території регіону, зруйновані та невідновлені адміністративні будівлі у

населених пунктах (наприклад, міська рада Торецька, Маріуполя, суд та міграційна служба Станиці Луганської, вулиця Москва-Донбас, будинки навколо КПВВ «Станиця Луганська» тощо) створюють атмосферу небезпеки і близькості війни навіть там, де обстрілів не чули вже давно. Багато активного населення виїхало з регіону. У таких умовах дуже важко створити сучасну інноваційну екосистему та залучити інвесторів і кваліфіковані кадри.

- Система військово-цивільних адміністрацій на рівні областей (Донецька обласна військово-цивільна адміністрація, Луганська обласна військово-цивільна адміністрація) працює за іншими правилами, ніж адміністрації інших регіонів України. Таким чином, бізнесу і потенційним інвесторам потрібно додатково інвестувати зусилля та ресурси для того, щоб розібратися в окремих правилах та регулюванні в регіоні. До того ж ці правила можуть швидко, радикально і непередбачувано змінюватися. Для середньо- та довгострокових проєктів це є суттєвою особливістю.
- Інвестори, які втратили майно та активи на тимчасово окупованій території та біля лінії розмежування (зруйноване внаслідок бойових дій, націоналізоване незаконними формуваннями на території ОРДЛО, розграбоване та покинуте, перебуває під фортифікаційними спорудами тощо), не розуміють державної політики щодо фіксації збитків і можливості доєднатися до консолідованої претензії до Російської Федерації. Негативний досвід та відсутність будь-яких гарантій на майбутнє є серйозною перепорою для ухвалення рішення про інвестування у регіон чи навіть надання банківських кредитів.
- Суттєво впливають на життя регіону КПВВ. Згідно з інформацією Державної прикордонної служби, щомісяця до початку обмежень, пов'язаних із пандемією, через п'ять КПВВ (чотири у Донецькій області і один у Луганській) здійснювали перетин понад 1 млн людей. Незважаючи на відкриття нових сервісних зон на КПВВ Щастя та Новотроїцьке, рівень облаштування КПВВ залишається питанням, яке потребує вирішення.
- Стереотипні уявлення про регіон сприяє поширенню необґрунтованого негативного ставлення про його мешканців, в тому числі внутрішньо переміщених осіб, знижують інвестиційну привабливість та мотивації до бізнесових проєктів в Донецькій та Луганській областях. Не зважаючи на роботу органів влади та міжнародних партнерів з розбудови міжрегіонального діалогу, насторожене ставлення до населення Донецької та Луганської областей досі є суттєвою перепорою в розвитку регіону.
- Значна частина соціальної інфраструктури залишилася на тимчасово окупованих територіях. Там залишилися найбільші заклади освіти та медицини. Переміщені навчальні заклади відновлюють свою діяльність, проте їхня матеріально-технічна база майже повністю втрачена, до вишів вступають лише місцеві жителі та молодь з тимчасово окупованих територій. Для

- отримання кваліфікованої медичної допомоги та діагностики мешканці підконтрольних територій іноді вимушені їздити в інші області України або на тимчасово окуповану територію. З огляду на це, залучення робочої сили до регіону – дуже складне завдання, адже соціальна інфраструктура та безпечне місто – важливий чинник в ухваленні рішення про переїзд. Політичне життя підвищує соціальну напруженість на окремих територіях в областях. Через неможливість здійснення повноважень органами місцевого самоврядування у населених пунктах, які потерпали від активних бойових дій, а також політичну нестабільність, 3 лютого 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про військово-цивільні адміністрації» (ВЦА). Місцеві вибори після завершення першого етапу реформи децентралізації не відбулися 25 жовтня 2020 року на тимчасово окупованих і на частині підконтрольних українському уряду територій Донецької та Луганської областей. На підконтрольних уряду територіях зберігається система військово-цивільних адміністрацій, які поєднують завдання звичайного централізованого та військового управління.
- Політичне життя у регіоні неактивне. Не всі парламентські партії представлені своїми осередками у регіоні. У Донецькій та Луганській областях присутня ностальгія за «довоєнним часом», яка тісно пов'язана з опозиційними проросійськими політичними силами. Багато українських політиків говорять про Луганську та Донецьку область як про регіон, який несе проблеми для всієї країни, ніж як про територію для можливостей.

Портрет економіки регіону

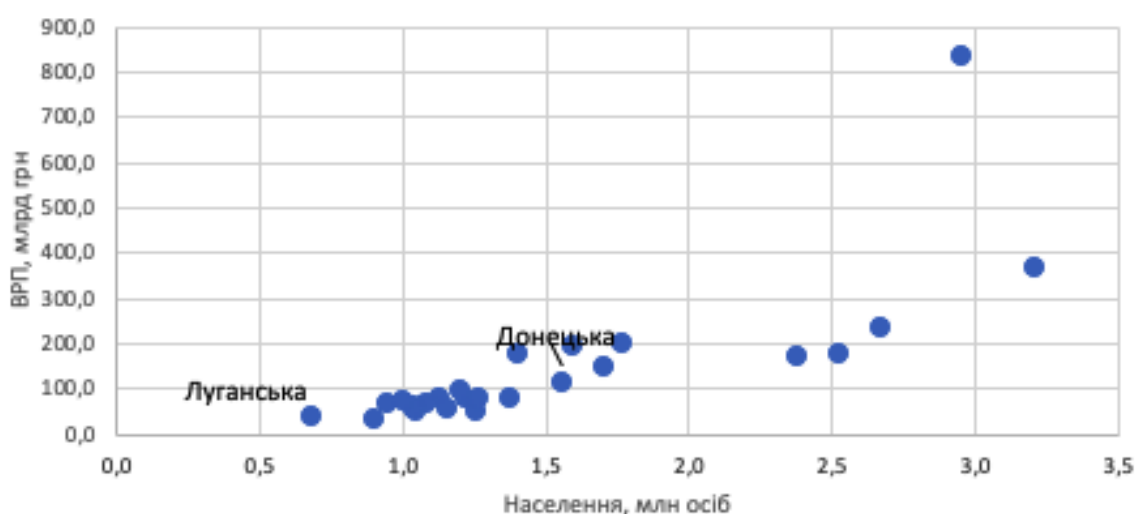
Донецька та Луганська області були історично одними з найбільш економічно спроможних регіонів в Україні, проте збройна агресія РФ призвела до припинення діяльності багатьох підприємств та до міграції населення. З роками у регіоні скоротилися валовий продукт, експорт та інвестиції, зросло безробіття, що негативно позначилося на добробуті населення та спроможності місцевих бюджетів виконувати соціально та економічно важливі функції. Якби не війна, то валовий регіональний продукт 2018 року у Донецькій області міг би становити 252 млрд грн, або бути у 2,3 рази більшим, а в Луганській області – 113 млрд грн, або у 4,2 рази більшим. У доларовому еквіваленті різниця могла б становити 9,3 та 4,2 млрд дол. США².

Протягом 2004–2013 років питома вага Донецької області у ВВП України у середньому становила приблизно 12% (2-е місце в Україні після Києва), а Луганської – 4% (6-е місце). Збройна агресія РФ та торговельні обмеження змінили ситуацію: упродовж 2014–2018 років Донецька область виробляла у середньому

² Якби Донецька та Луганська області розвивалися у середньому так само, як і інші (мирні) області України <https://ces.org.ua/how-much-did-donetsk-and-luhansk-oblasts-lose-due-to-the-armed-conflict-with-russia/>

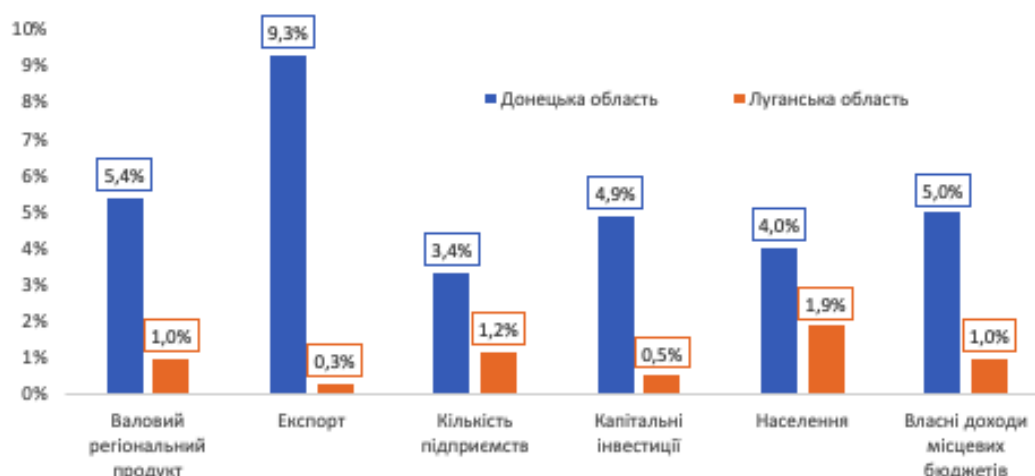
6% ВВП, не надто змінивши свої позиції стосовно інших регіонів. Для Луганської області зміни були радикальнішими: вона тепер виробляє лише 1% від українського продукту. Область стала аутсайдером – передостаннє місце перед Чернівецькою областю. Якщо зважити на кількість населення у регіоні, Донецька область опустилася з 3-го на 21-е місце, а Луганська – з 10-го на останнє (це сталося через те, що найбільш економічно активними були саме ті території, які тимчасово не контролює Україна).

Мал. 3. Населення та валовий регіональний продукт в областях України станом на 2018 рік

Джерело: Держстат, регіональні управління статистики.
Примітка: не враховані тимчасово окуповані території

Мал. 4. Роль Донецької та Луганської областей в Україні за основними економічними показниками, % від рівня по Україні за останніми даними

Джерело: Державна служба статистики України, Державна казначейська служба
Примітка: для ВРП – 2018 рік, експорт – 2019 рік, кількість підприємств – 2019 рік, капітальні інвестиції – 2019 рік, населення – 2020 рік, власні доходи місцевих бюджетів – 2020 рік

Промисловість приносить найбільшу частку доданої вартості в регіоні (48% у Донецькій області та 9% у Луганській станом на 2018 рік). Ситуація була кардинально іншою для Луганської області до тимчасової втрати частини територій, адже у 2013 році там теж превалювала промисловість (34% від усієї валової доданої вартості (ВДВ)). Проте, на жаль, приблизно $\frac{3}{4}$ промислових активів області залишилися на тимчасово окупованій території. До збройної агресії РФ і розриву торговельних зв'язків із Росією регіон також багато заробляв на гуртовій та роздрібній торгівлі: у 2013 році частка регіону в Україні становила 13%, у 2018-му – лише 3%. Як бачимо на малюнку 5, у Луганській області після втрати промислових територій одним із перспективних напрямів розвитку став агропромисловий комплекс. Площа сільськогосподарських угідь на підконтрольній території становить 1,4 млн га, або 73% загальної площі області.

Після захоплення територій та згорання економічної діяльності у мирній місцевості регіону кількість суб'єктів господарювання³ від 2013 до 2019 року скоротилася у Донецькій області на 55% і натеper становить лише 3% від усіх по Україні; у Луганській області підприємств стало менше на 70%, їх частка нині – лише 1%.

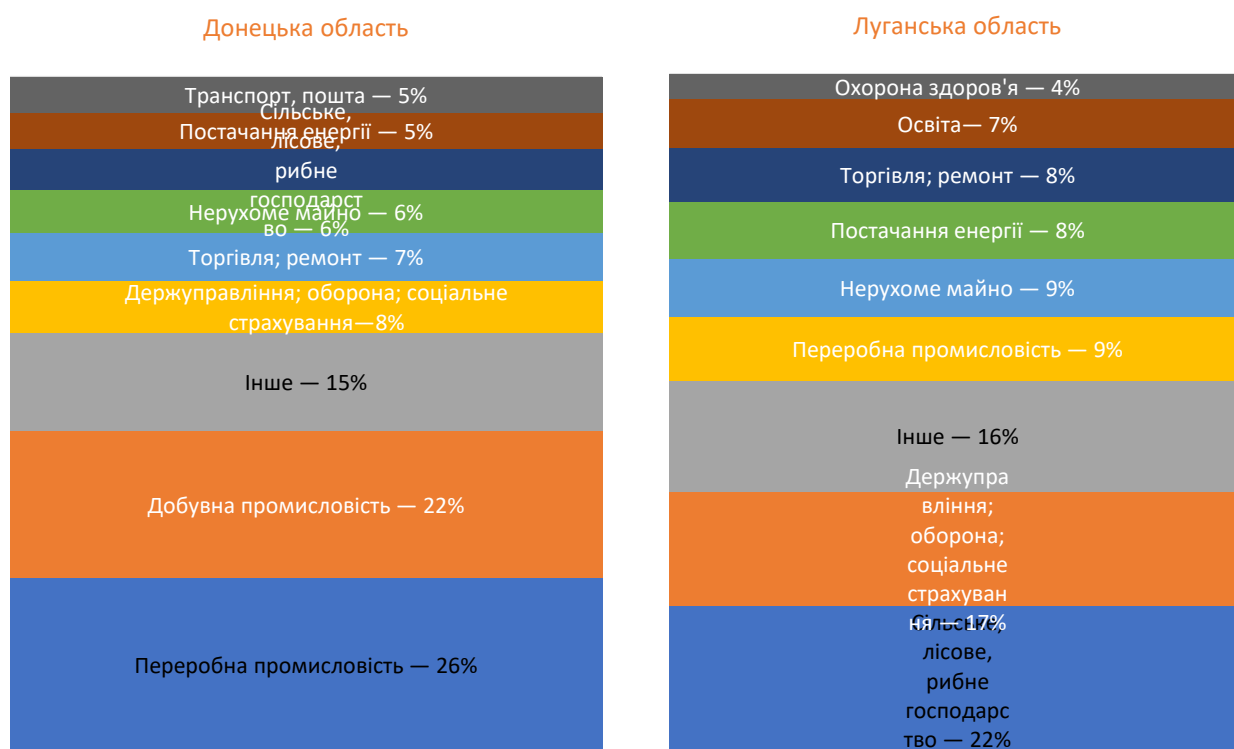
У структурі земельного фонду Донецької області (26,5 млн га, або майже 4,4% площі України) переважають сільськогосподарські угіддя, на територію регіону (разом із тимчасово окупованою територією) припадає 2,0 млн га сільськогосподарських угідь (майже 5% сільськогосподарських угідь України), з яких 91% – це високородючі ґрунти. Майже такі самі показники має й Луганська область, при цьому більшість земель (73,3%) використовується у сільськогосподарському виробництві.

Територія Донецької та Луганської областей має значні поклади природних ресурсів, що сприяли зародженню та швидкому розвитку промисловості в регіоні. За обліком запасів корисних копалин Донеччини, майже 49% становить паливно-енергетична сировина (кам'яне вугілля, метан вугільних родовищ, газ вільний). Друге місце належить неметалічним корисним копалинам, зокрема будівельній, гірничо-хімічній, нерудній сировині для металургії тощо.

В експорті Донецької області переважну більшість становлять чорні метали (75% від усього експорту 2019 року), мінеральні продукти (7%), машини та обладнання (6%). Луганська область у 2019 році експортувала переважно папір та картон (28%), хімічну продукцію (19%), текстильні вироби (10%) та олію (9%).

³ Враховані разом юридичні особи та фізичні особи-підприємці.

Мал.5. Розподіл валової доданої вартості (ВДВ) за видами економічної діяльності у Донецькій та Луганській областях у 2018 році

Джерело: Держстат

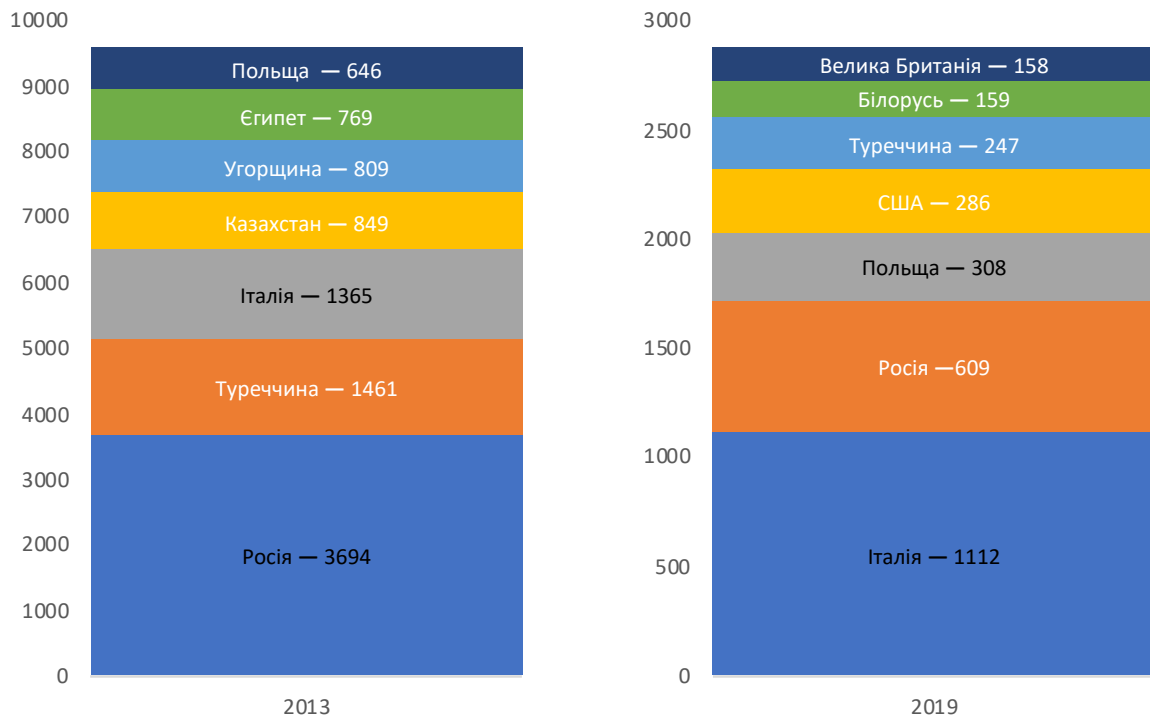
У 2014–2015 роках капітальні інвестиції⁴ в регіоні згорнулися: лише за ці роки падіння у Луганській області становило 90%, у Донецькій – 82%. У 2019-му в регіоні обсяг капітальних інвестицій в активи підприємств у реальному вимірі досі не піднявся до рівня 2013-го. У 2019 році на регіон припадало лише 5,4% від усіх капітальних інвестицій в Україні, тоді як у 2013-му – 15,7%.

За такої негативної динаміки підприємства фінансують інвестиції власним коштом (81% у Донецькій області та 57% у Луганській у 2019 році). Криза та збройна агресія РФ призвели до збільшення ролі держави в розвитку підприємств: з 2013 до 2019 року частка державних коштів⁵ у капітальних інвестиціях зросла з 6% до 17% у Донецькій області, а в Луганській області з 8% аж до 40%!

⁴ Фактично освоєні у звітному періоді обсяги капітальних інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи підприємств.

⁵ Враховані кошти державного та місцевих бюджетів.

Мал. 6. 60% експорту з Донецької та Луганської областей за країнами, млн дол. США

Джерело: Регіональні управління статистики

На території Донецької та Луганської областей до початку збройної агресії РФ проживало майже 6,5 млн людей (66% у Донецькій області, 34% – у Луганській). Згідно з оцінками Держстату, це приблизно 14% усього населення України. Станом на зараз кількість людей, що мешкають у цьому регіоні на підконтрольній території, скоротилася до 1,5 млн осіб у Донецькій області (-65%) та до 0,7 млн осіб у Луганській (-70%).

Доходи місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей обвалилися після втрати територій та початку кризи, яка змусила значну кількість людей покинути мирні населені пункти, а деякі підприємства закритися. Нині області збирають у 2-3 рази менше доходів, ніж до кризи, попри реформу децентралізації, що дозволяє більшій кількості доходів залишатися на місцях.

Донецька область історично була більш фінансово спроможною та збирала у 2,5 рази більше доходів, ніж Луганщина. До початку збройної агресії РФ у 2012-2013 роках Донецька область мала приблизно 12% від усіх місцевих бюджетів, а Луганська – майже 5%. Від 2014-го цей показник почав падати і 2020 року становив 5% для Донецької області та лише 1% для Луганської. Попри втрати, Донецька

область навіть після 2014 року «годувала» інші місцеві бюджети, тобто в області реверсна дотація була більшою за базову дотацію⁶(з 2015 до 2017 років).

Мал. 7. Індекси капітальних інвестицій, % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: Держстат

Уже з 2018 року ситуація в Донецькій області змінилася: порівняно з іншими областями вона стала менш фінансово спроможною. Луганська область була історично дотаційною – а у 2019 році досягла піку за період з початку реформи децентралізації, коли з Державного бюджету мусили надавати дотацію у розмірі 17,9% від власних надходжень місцевих бюджетів області.

На зменшення населення продовжує впливати природне скорочення та масова міграція з регіону. Станом на 2020 рік, в Україні зареєстровано 1,4 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), переважна більшість з яких переїхала до прилеглих територій: 35% до інших населених пунктів Донецької області та 19% – Луганської області. Серед усіх переміщених осіб 50% становлять пенсіонери⁷. На території Донецької області, підконтрольній українській владі, з усіх ВПО 62% – це люди пенсійного віку, 15% – працездатне населення і 12% – діти, у Луганській області відповідно 72%, 12% та 8%.

Через збройну агресію РФ і розірвання торговельних зв'язків із Росією більшість підприємств були змушені згорнути діяльність, що призвело до падіння попиту на робочу силу. У 2019 році, згідно з даними Держстату, 7% усієї робочої сили України було у Донецькій та Луганській областях. Рівень безробіття у регіоні значно зріс від 2013 до 2019 року – з 8,2 до 13,6% у Донецькій області та з 6,7 до 13,7% у Луганській. Більшість населення працює в історично найбільшому секторі регіону – промисловості (30% від зайнятих у Донецькій та 24% у Луганській

⁶ Базова дотація – кошти, що місцеві бюджети отримують з Державного бюджету, реверсна дотація – кошти, що місцевий бюджет сплачує до Державного для горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів.

⁷ <https://mtot.gov.ua/ua/kilkist-zareestrovanih-vpo-stanom-na-13-kvitnja-2020-r>

області), на другому місці – торгівля (25% у Донецькій та 28% у Луганській області).

Мал. 8. Власні доходи місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей⁸, % від ВВП України

Джерело: Державна казначейська служба, Держстат, головні управління ДКСУ в областях
Примітка: від 2014 року не враховані тимчасово окуповані території

Мал. 9. Базова (додатне значення) та реверсна дотації (від'ємне значення), % до власних доходів місцевих бюджетів⁹

Джерело: Державна казначейська служба

Рівень освіченості близький до середнього по Україні: 30% від усіх зайнятих мають повну вищу освіту, 31-35% – професійно-технічну освіту.

Гендер та соціальна інклюзія

У регіоні спостерігаються такі самі проблеми, що й в Україні загалом, щодо зайнятості та оплати праці жінок: жінки менше залучені до ринку праці через брак відповідних робочих місць або через відсутність потреби працювати, а якщо

⁸ Без урахування міжбюджетних трансфертів.

⁹ Без урахування міжбюджетних трансфертів.

працюють, то переважно у низькооплачуваних секторах та/або посадах – через горизонтальну та вертикальну професійну сегрегацію. У Донецькій області ці проблеми ще виразніші через традиційну модель розподілу ролей у домогосподарстві та індустріальну спеціалізацію області (див. Мал.10: рівень участі жінок у робочій силі та рівень зайнятості жінок набагато менший, ніж в Україні, а гендерний розрив у середньомісячній зарплаті штатних працівників майже у 2 рази вищий. У Луганській області жінки мають значно вищий рівень безробіття, ніж чоловіки у Луганській області та жінки в Україні загалом, що свідчить про значні труднощі жінок під час пошуку роботи.

Зважаючи на те, що жінки у Донецькій і Луганській областях, як і в Україні загалом, освіченіші, ніж чоловіки, та мають довшу тривалість життя, вони є важливим ресурсом для поповнення потенційних втрат у робочій силі, особливо у цих областях, де спостерігається суттєве скорочення працездатного населення, збільшення демоекономічного навантаження на наявних працівників та брак кваліфікованих працівників. Тому заходи з економічного розвитку регіону мають бути спрямовані на збільшення економічної активності жінок шляхом створення відповідних робочих місць для найманих працівниць або залучення жінок до самозайнятості через таргетовані програми з жіночого підприємництва. Важливим є подолання бар'єрів для залучення жінок до ринку праці, зокрема надання доступних і якісних послуг з догляду за дітьми у закладах дошкільної освіти та боротьба з проявами гендерної дискримінації.

Крім молоді, яка традиційно потерпає від високого рівня безробіття, особливо під час економічної кризи, та осіб старшого віку з поганим здоров'ям, які мають обмежений доступ до якісних медичних послуг та часто належать до найбільш вразливих верств населення, іншими вразливими категоріями у регіоні, які потребують особливої уваги і підтримки, є внутрішньо переміщені особи. За даними національної моніторингової системи (далі НМС), серед ВПО високий рівень безробіття, у них низькі доходи порівняно з фактичним прожитковим мінімумом¹⁰.

Мал. 10. Основні показники на ринку праці за статтю та гендерний розрив в оплаті праці штатних працівників, %

¹⁰ Національна моніторингова система (НМС) в Україні діє на основі підходів Матриці відстеження переміщень (МВП) МОМ та проводить регулярне опитування ВПО. (https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_15_ukr_screen.pdf)

Джерело: Держстат

Найпроблемнішими питаннями для ВПО є брак власного житла (про що у вересні 2019 року повідомили 37% респондентів), відсутність можливості повернутися до місця свого постійного проживання (13%) та оплата комунальних послуг (9%). Хоча більшість опитаних ВПО задоволені доступністю до всіх базових соціальних послуг, найменше опитані у вересні 2019 року ВПО були задоволені доступністю медичних послуг (77%) та можливістю працевлаштування (73%). Водночас головними умовами успішної інтеграції ВПО у місцевих громадах в усіх раундах НМС залишаються житло, постійний дохід і зайнятість.

Розділ III. Стратегічні цілі, очікувані результати та інструменти їх реалізації

Стратегічна ідея

З огляду на ключову спрямованість СЕР на підвищення добробуту та безпеки людей та розвиток громад, її візією є «Донеччина та Луганщина – регіони з комфортними та безпечними умовами життя та розвитку людей. Прогресивний, заможний та привабливий край, що спирається на потужний та інноваційний промисловий та аграрний комплекси, на засадах ефективного управління, збалансованого природокористування та безпечної реінтеграції. Спільнота вмотивованих людей, ефективних партнерств та нових можливостей».

Заходи, запропоновані у Стратегії, відповідають на виклики та сприяють вирішенню проблем, окреслених у аналітичній частині. Місією впровадження Стратегії є створення в регіоні середовища, сприятливого для економічного зростання та підвищення добробуту мешканців, відновлення територіальної цілісності країни та безпечна реінтеграція тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Виклики мають комплексний характер, тож частина заходів Стратегії сприятимуть вирішенню одразу кількох проблем регіону. Тому розподіл заходів на сектори може не збігатися із секторальною класифікацією проблем, а покликаний визначити основні напрямки подальшого впровадження.

Мета трансформації регіону у широкому розумінні – розбудова нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення додаткового поштовху для розвитку Донецької та Луганської областей.

При цьому загальнодержавні ініціативи (спрощення регулювання, макростійкість, судова реформа тощо) не мають дублюватися суто регіональними ініціативами, але регіональні ініціативи можуть передбачати пілотні проєкти, особливі умови або зняття певних обмежень, що дискримінують суб'єктів областей. Зважаючи на діагностовані проблеми та виклики, стратегічними цілями є такі:

- Підвищення якості життя населення на територіях Донецької та Луганської областей;
- Створення в регіоні сприятливого бізнес-клімату, який стимулюватиме інвестиції та розвиток малого та середнього підприємництва;
- Розвиток ланцюжків вартості, міжнародної торгівлі, виробництва та експорту;
- Розвиток сучасного сільського господарства та переробної промисловості;

- Забезпечення енергетичних ресурсів, необхідних для розвитку регіону;
- Забезпечення транспортної інфраструктурної мережі, необхідної для розвитку регіону;
- Зниження безробіття та підвищення гнучкості ринку праці;
- Запобігання екологічним лихам та покращення екологічної ситуації в регіоні.

Кожне із цих завдань включає конкретні заходи, що базуються на вирішенні проблем та розширенні вузьких місць регіону, а також на використанні його сильних сторін. Заходи, викладені нижче, мають територіальний принцип і можуть стосуватися громад, прилеглих до лінії розмежування, територій індустриальних парків або ж всієї території Донецької та Луганської областей.

Цінності

Безпека. Стабільність. Перспектива. Добробут людей

Очікувані результати

1. Підвищення рівня доходів населення, насамперед працівників базових галузей промисловості Донецької та Луганської областей, для запобігання їх міграції до інших регіонів та за кордон;
2. Істотне збільшення надходжень до місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей, що створить передумови для сталого розвитку територіальних громад;
3. Створення умов для послідовного формування нової структури економіки Донецької та Луганської областей на основі нової інклюзивної конкурентоспроможної економічної системи, підвищення ресурсоефективності індустриальних галузей, їх інтеграції у виробничі мережі з високою доданою вартістю;
4. Модернізація на інноваційній основі промислового виробництва Донецької та Луганської областей та збільшення частки інноваційно активних підприємств з V–VI технологічним укладами у виробничих процесах реального сектору економіки;
5. Нарощення експортного потенціалу Донецької та Луганської областей завдяки зростанню частки продукції високого ступеня переробки;
6. Подолання логістичних обмежень, які лімітують завантаження виробничих потужностей базових галузей Донецької та Луганської областей, що

забезпечить поступове нарощування транзитного потенціалу зазначеного регіону;

7. Створення нових робочих місць та підвищення попиту на висококваліфікованих робітників і наукові кадри вищої кваліфікації, а також розширення можливостей для професійної самореалізації;
8. Розвиток ініціативності молодого покоління, його участі у вирішенні проблемних питань Донецької та Луганської областей, а також залучення до інноваційного розвитку економіки зазначеного регіону.

Індикатори 2030:

- Зростання капітальних інвестицій (% до ВРП): Донецька область – 25%, Луганська область – 25%;
- Зростання частки складних товарів у реалізації переробної промисловості (%): Донецька область – 17%, Луганська область – 20%;
- Збільшення індексу сільськогосподарської продукції (%): Донецька область – на 3%, Луганська область – на 3%;
- Середня тривалість перерв в електропостачанні (SAIDI) з вини компаній, (хвилин): Донецька область – 600, Луганська область – 600;
- Вантажобіг автомобільного та залізничного транспорту (тис. км/1000 осіб): Донецька область – ≥ 3000 , Луганська область – ≥ 1000 ;
- Зниження рівня безробіття населення у віці 15–70 років (%): Донецька область – 8%, Луганська область – 8%;
- Зростання рівня зайнятості населення у віці 15–70 років (%): Донецька область – 56%, Луганська область – 60%;
- Скорочення терміну середньої тривалості пошуку нової роботи (місяців): Донецька область – 3, Луганська область – 3.

Стратегічні напрями розвитку, заходи з їх реалізації та очікувані цільові показники

1. Стратегічний напрям: удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики

Завдання напрямку:

Створити в регіоні сприятливий бізнес-клімат, який стимулюватиме інвестиції та розвиток підприємництва.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Капітальні інвестиції, % до ВРП	Донецька область	14%	20%	25%
	Луганська область	8%	17%	25%
	Україна	15%	н/д	н/д

Джерело: Держстат

1.1. Ініціатива: створення сприятливого бізнес-клімату

1.1.1. Захід: запуск системи страхування воєнно-політичних ризиків в регіоні

Завдання заходу: знизити воєнно-політичні ризики ведення бізнесу в регіоні, які зараз є однією з основних перешкод для економічного розвитку.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Створений інструмент для страхування воєнних та політичних ризиків	Донецька область	відсутній	Інструмент повністю доступний для використання	-
	Луганська область	відсутній	Інструмент повністю доступний для використання	-

	Україна	н/д	н/д	н/д
Кількість підприємств, що скористалися страхуванням від воєнних та політичних ризиків	Донецька область	0	>30%	Широковживаний інструмент
	Луганська область	0	>20%	Широковживаний інструмент
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: Мінреінтеграції, Консорціумний фонд, розрахунки ЦЕС

Рівень небезпеки безпосередньо поблизу лінії розмежування істотно відрізняється від рівня на решті території. Створення системи страхування безпекових ризиків дозволить якщо не вирівняти, то хоча би наблизити позиції регіону до рівня решти країни.

Вже зараз є можливість створити специфічні для регіону програми страхування експортних контрактів з боку Експортно-кредитного агентства (ЕКА) та Укресімбанку. Але комплексне вирішення питання потребуватиме більш масштабного підходу. Прикладом може слугувати державна програма страхування ризиків в Ізраїлі.

Ініціативу можна реалізувати у таких варіантах: (1) через співпрацю із Світовим банком та його підрозділом MIGA; (2) через пряме залучення приватної міжнародної страхової компанії шляхом проведення тендеру; (3) через страхування в українських компаніях та перестраховання в закордонній страховій компанії. Кожен з цих варіантів має передбачати створення системи державної компенсації страхових виплат інвесторам за страхуванням від воєнно-політичних ризиків.

У перспективі можливі такі варіанти страхування об'єктів від ризиків, пов'язаних із фізичними пошкодженнями внаслідок бойових дій:

- Експортні та логістичні контракти;
- Сільськогосподарські посіви;
- Застави, що надаються підприємствами банкам при отриманні кредитів на рівні портфелів банків;
- Приватні нові інвестиційні проекти (основні засоби та товари).

Найбільш пріоритетними, з точки зору економічної доцільності, є страхування інвестицій та кредитів у галузі, які СЕР визначає як пріоритетні.

Для зниження вартості страхування потрібно визначити оперативні заходи, необхідні для зменшення рівня ризикованості (фізична безпека застрахованих об'єктів), врахувати часткове співфінансування страхових платежів і франшизи власником майна та забезпечити належне управління ризиком зловживань через механізми взаємодії із керівництвом АТО/ООС.

Вартість страхування воєнно-політичних ризиків (страхові платежі) має компенсуватись за участі держави, наприклад із Консорціумного фонду. Прямі виплати від Консорціумного фонду на користь страхової компанії вбачаються більш надійними щодо довгостроковості (зміни в регулюванні та державній політиці) та простішими в адмініструванні.

Територіальний принцип

Громади поблизу лінії розмежування, територія індустріальних парків та за пріоритетними напрямками, визначеними Стратегією, – на всій території двох областей.

Оцінка економічного впливу

Захід сприятиме зменшенню ризиків безпеки у всіх секторах промисловості, сільського господарства, торгівлі, енергетики, транспорту та комунікаційних мереж; покращенню доступу бізнесу регіону до банківського кредитування та зниженню вартості кредитів. Очікуваний ефект від ініціативи – збільшення частки інвестицій до ВРП – залежатиме від того, наскільки повним буде охоплення в максимальному варіанті (застраховане все майно). На основі сценарного моделювання вплив оцінюється як додаткові 3-4 в.п. приросту капітальних інвестицій відносно ВРП, що відповідає в середньому додатковим 0,2 в.п. щорічного приросту ВРП в Донецькій та Луганській областях за перші три роки, та надалі очікується збільшення цієї суми через мультиплікативний ефект.

Вартість програми визначатиметься фінальним форматом договору із страховиками. Для попередніх оцінок можна використати ренкінг (рейтинговий список) ризику для цілей страхування експортних контрактів за шкалою ОЕСР (6-й, передостанній), ставка за страхуванням експортних кредитів може становити 1,8-2,2% страхового покриття. Якщо орієнтуватись на верхню межу діапазону вартості, то річний страховий платіж із спеціального фонду на суму 100 млн грн може дозволити залучити до 5 млрд грн кредитних або інвестиційних ресурсів. Але насправді, якщо враховувати близькість до лінії розмежування та специфічний характер ризиків, вартість страхування може бути суттєво більшою. Вона також залежатиме від того, чи буде залучений до ініціативи Світовий банк – вартість

страхування через MIGA може враховувати міжнародні домовленості та бути меншою завдяки політичному характеру ініціативи. Знизити вартість страхування може також запровадження безпекових заходів.

Важливим елементом буде довіра до довгострокового характеру такої програми. Фінансування страхових платежів через Консорціумний фонд, чий зобов'язання у разі міжнародного менеджменту із високою репутацією інвестори сприйматимуть як більш надійні.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення Закону «Про запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на території перспективного розвитку у Донецькій та Луганській областях»	До 30.06.2021	Мінреінтеграції Верховна Рада України*
Розроблення та прийняття нормативно-правового акту щодо страхування воєнних та політичних ризиків, включаючи кваліфікаційні вимоги до страхових компаній та умови створення і функціонування спеціального страхового бюро із страхування воєнних та політичних ризиків	До 30.12.2021	Мінреінтеграції, Мінекономіки <i>Національний банк України*</i>
Створення спеціального страхового бюро із страхування воєнно-політичних ризиків	До 01.05.2022	Мінреінтеграції, <i>Національний банк України (за згодою), Національна асоціація</i>

		<i>страховиків України (за згодою)*</i>
Укладення першого страхового договору	До 30.08.2022	Агенція із страхування воєнно-політичних ризиків (Спеціальне страхове бюро)

Джерела фінансування: Консорціумний фонд, Державний бюджет, кошти страхових компаній

1.1.2. Захід: розвиток інфраструктури підтримки підприємництва

Завдання заходу: сприяти зростанню малого та середнього бізнесу, розвитку інвестицій та торгівлі.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2020	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка МСБ в обсягах реалізації товарів та послуг	Донецька область	35%	40%	45%
	Луганська область	81%	81%	81%
	Україна	64%	н/д	н/д
Кількість суб'єктів МСБ на 1 тис. населення	Донецька область	43	46	50
	Луганська область	34	40	46
	Україна	46	н/д	н/д
Частка МСБ у зайнятості	Донецька область	75%	78%	81%

	Луганська область	90%	90%	90%
	Україна	81%	н/д	н/д
Частка зареєстрованих в системі Prozorro підприємств регіону*	Донецька область	13%	17%	20%
	Луганська область	16%	17%	20%
	Україна	12%	н/д	н/д

Джерело: Держстат, Prozorro* показник на 01.01.2021, розрахунки ЦЕС

Органічне зростання малого бізнесу, перетворення його на середній та великий потребує додаткових заходів державної політики. Основною метою створення інфраструктури підтримки підприємництва та бізнес-середовища (в тому числі центрів підтримки бізнесу) має стати надання інформації, навчання основам підприємництва, менторство, юридична підтримка, промоція та консультування щодо державних програм підтримки, допомога в отриманні кредитних, в тому числі міжнародних, грантових та інвестиційних ресурсів, допомога в участі у публічних закупівлях та приватизації, в експорті, створення постійно діючої платформи взаємодії місцевої влади із підприємцями та ін.

Територіальний принцип

Пріоритетна підтримка надаватиметься бізнесам у територіальних громадах (далі – ТГ), прилеглих до лінії розмежування, та у містах, які потребуватимуть уваги в рамках трансформації вугільної галузі, але програмою також можуть користуватися підприємства решти території областей.

Оцінка економічного впливу

Реалізація заходу дозволить покращити доступ мешканців регіону до інформації, активізувати підприємницьку діяльність малого бізнесу, пришвидшити введення нових виробничих потужностей чи розширення діючих та сприяти створенню нових бізнесів. Зростання та перетворення локального МСБ у регіональних та згодом національних чемпіонів сприятиме диверсифікації

можливостей зайнятості в регіоні та появи нових виробничих кластерів і продуктів із потенційним успіхом, у тому числі на експортних ринках.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Створити модель інфраструктури підтримки бізнесу	До 01.11.2021	Мінреінтеграції Мінекономіки Мінцифра Мінрегіон Донецька ОДА, Луганська ОДА
Розроблення проекту акту Уряду щодо створення інфраструктури підтримки підприємництва (в тому числі центрів підтримки бізнесу) в Донецькій та Луганській областях, у тому числі Служби інвесторів в ОДА.	До 01.03.2022	Мінреінтеграції Мінекономіки Мінцифра Мінрегіон Донецька ОДА, Луганська ОДА <i>Мінрегіон*</i>
Залучення програми «Дія» до створення програмного продукту для інфраструктури підтримки підприємництва.	До 01.03.2022	Мінреінтеграції Мінцифра
Створення інфраструктури підтримки підприємництва	До 31.12.2022	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації, органи місцевого

		самоврядування (далі – ОМС)
--	--	------------------------------------

Джерела фінансування: Державний бюджет, бюджети ОМС, обласні бюджети, небюджетні кошти

1.1.3. Захід: забезпечення доступу до програм фінансування, в тому числі міжнародних

Завдання заходу: забезпечити доступ до програм фінансування, що дозволить розширити інвестиційні можливості підприємств та покрити потребу в обіговому капіталі.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Співвідношення кредитів бізнесу до ВРП	Донецька область	3%	6%	12%
	Луганська область	2%	4%	8%
	Україна	18%	н/д	н/д
Кількість банків, що мають факторингові ліміти на закупівельників регіону	Донецька область	0	5	7
	Луганська область	0	5	7
	Україна	3	н/д	н/д

Джерело: Нацбанк, Держстат, Ufactoring, розрахунки ЦЕС

Наразі підприємства регіону, передусім через безпекові ризики, мають дуже обмежений доступ до кредитних ресурсів. Загальнодержавні програми підтримки кредитування (ЕКА, «5-7-9», іпотечне кредитування), а також звичайні кредитні програми українських банків запуснуть в регіоні автоматично із впровадженням системи страхування від воєнно-політичних ризиків, зміною категорії

ризикованості за класифікацією НБУ та більш активним прийняттям активів у заставу в регіоні. Специфічного регулювання вони не потребуватимуть. Окрім запуску страхування, необхідно додатково покращити доступ до фінансування завдяки таким крокам:

- У рамках Фонду розвитку підприємництва продовжити роботу програми FinancEast (або запровадження аналогічної програми), за якою надавалась компенсація тіла кредиту (до 50%) для підприємств Донецької і Луганської області. Фінансування надавалось Європейським Союзом через Німецький банк розвитку KfW у рамках реалізації компонента 2.2 «Економічне відновлення та розвиток ММСП. Доступ до фінансування ММСП» Угоди «Підтримка Європейського Союзу для Сходу України» між Урядом України та Європейським Союзом від 08.12.2017.
- Подібні програми компенсації тіла кредиту або відсоткової ставки можуть бути створені на місцевому рівні, для чого необхідно розробити набір документації для запуску подібних програм, за аналогією з програмами, які діють у Маріуполі, Тернополі, Києві. Для ТГ, прилеглих до лінії розмежування, та міст, які потребуватимуть уваги в рамках трансформації вугільної галузі, витрати на компенсацію відсотків чи тіла кредиту можуть бути компенсовані за рахунок Консорціумного фонду чи державного бюджету.
- Створення факторингової платформи та розвиток факторингу. Факторинг дозволяє зафіксувати строк відтермінування платежів при закупівлях у державних замовників. Відкриття кредитних лімітів на місцеві державні підприємства, що виступають замовниками у публічних закупівлях, з боку банків, які активно працюють в регіоні, можуть підвищити доступність цього інструменту для малого і середнього бізнесу.
- Надання мікрогрантів на створення бізнесу (у негрошовій формі) після відповідного навчання в Центрі підтримки підприємництва чи інших обраних курсах підприємництва та після представлення бізнес-плану. Додатково можуть бути залучені проекти технічної допомоги, що надають грантову допомогу бізнесу (USAID, ПРООН та інші). Підтримка через мікрогранти має бути насамперед спрямована на вразливі групи та територіальні громади, прилегли до лінії розмежування, мономіста, жіноче підприємництво, соціальне підприємництво, залучення учасників бойових дій та ін.
- Запуск інвестицій у малі підприємства регіону через виділення спеціальної щорічної регіональної програми у державних розвиткових агенціях (Український фонд стартапів, Український культурний фонд тощо).

- Підтримка створення регіональних кредитних спілок, що їх організують або асоціації підприємців, або окремі локальні підприємці. Необхідно створити пакет документів та детальний опис рекомендованої операційної моделі, доступної для локальних бізнес-асоціацій.

Територіальний принцип

Більшість пропозицій стосуються всієї території регіону, частина (як зазначено у тексті розділу) – ТГ, прилеглих до лінії розмежування, та міст, які потребуватимуть уваги в рамках трансформації вугільної галузі.

Оцінка економічного впливу

Кращий доступ до кредитних ресурсів дозволить розширити інвестиційні можливості та полегшити операційну діяльність підприємств регіону. Розширення програм кредитування МСБ (за умов зниження безпекових ризиків через запуск страхування) до обсягу кредитного портфелю на рівні 5% та 10% ВРП по Луганській та Донецькій областях відповідно може призвести до приросту капітальних інвестицій на 2-4 відсоткових пункти відносно ВРП.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Ініціювати перемовини з ЄС та іншими донорами та поновити фінансування МСП в рамках програми FinancEast	До 31.12.2021	Мінреінтеграції Мінекономіки МЗС
Ініціювати перемовини з ЄІБ та іншими МФО щодо нових програм фінансування	До 31.12.2021	Мінреінтеграції Мінекономіки МЗС
Розробити та затвердити програму розвитку факторингу, кастомізовану під потреби регіону	До 31.12.2021	Мінекономіки НБУ*

Розробити та затвердити «Положення про порядок компенсації тіла кредиту або відсоткової ставки (на місцевому рівні)»	До 01.05.2021	Мінреінтеграції <i>НБУ*</i>
Передбачити цільове фінансування підтримки розвитку малих підприємств регіону через створення спеціальної щорічної регіональної програми «Українського фонду стартапів»	До 31.12.2021	Мінцифра Мінреінтеграції
Передбачити цільове фінансування підтримки розвитку малих підприємств регіону через створення спеціальної щорічної регіональної програми у державних розвиткових агенціях «Українського культурного фонду»	До 31.12.2021	МКІП Мінреінтеграції
Забезпечити підтримку надання мікрогрантів на створення бізнесу (в тому числі у негрошовій формі)	Весь термін Стратегії	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою)
Розробити Програму підтримки створення регіональних кредитних спілок	До 30.06.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою)

Джерела фінансування: Державний бюджет, Консорціумний фонд, бюджети ОМС, обласні бюджети, позабюджетні кошти

1.1.4. Захід: адаптація програми державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями до умов регіону

Завдання заходу: стимулювати появу локальних проєктів із значними інвестиціями.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2023	Цільовий до 2030
Зміни до закону «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні»	Донецька та Луганська області	Зміни не внесені	Зміни внесені	-
Служба інвестора	Донецька та Луганська області, ТПР (території пріоритетного розвитку)	Не створена	Створена	-

Джерело: Мінреінтеграції

Адаптувати Закон «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» до реалій регіону, зберігаючи загальну логіку закону щодо технічної підтримки реалізації проєктів та фінансову складову у вигляді податкових пільг з ПДВ¹¹ та податку на прибуток¹² на суму до 30% вартості проєкту; пропонується знизити поріг доступності підтримки в регіоні до 5 млн євро інвестицій та 20 нових робочих місць.

Пропонується утворити систему підтримки розвитку бізнесу шляхом створення регіональних представництв основних державних структур, спрямованих на

¹¹ Тимчасово до 1 січня 2035 року звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України нового устаткування (обладнання) та комплектуючих, що ввозяться інвестором із значними інвестиціями. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69309

¹² На 5 років звільнити від оподаткування податком на прибуток підприємств інвестора зі значними інвестиціями, а також надати право органам місцевого самоврядування звільняти такого інвестора від сплати земельного податку http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69309

підтримку бізнесу, як-от Рада бізнес-омбудсмена, ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ», ДУ «Офіс просування експорту в Україні», Агенція з питань державно-приватного партнерства. Окремим різновидом підтримки підприємців має бути допомога у цифровізації бізнесу, маркетингу, онлайн-промоції продукції, участі в національних та міжнародних виставках. У межах реалізації даного заходу можливо створення обласних (регіональних) центрів у вигляді об'єднаних представництв вищезгаданих державних структур, а також створення для інвестпроектів від 100 тис. євро Служби інвестора, яка зможе забезпечувати супроводження інвестиційних проектів, з метою покращення взаємодії інвесторів в частині отримання адміністративних послуг. Можливо створення служби інвестора на базі регіонального відділення «Укрінвесту».

Територіальний принцип

Захід пропонується поширити на всю територію областей.

Оцінка економічного впливу

Впровадження заходу є одним з елементів поліпшення бізнес-клімату та стимулювання інвестиційного попиту. Потенційно впровадження додаткової державної послуги, яка сприятиме інвестиційній діяльності на території регіону, разом із іншими заходами, які зменшують перешкоди для ведення бізнесу, матиме позитивний вплив на темпи залучення приватних інвестицій в регіон, збільшення зайнятості та приросту валового регіонального продукту. Такий інструмент регіональної інвестиційної політики може активно використовуватись при облаштуванні індустріальних парків та залученні до них інвесторів, а також при залученні якірних інвесторів місцевою владою. Згідно із законом, розмір підтримки може складати до 30% розміру інвестиційного проекту. Відповідно, максимальні витрати на залучення 5 млн євро інвестицій становитимуть 1,5 млн євро. Сукупні витрати на впровадження ініціативи та джерела фінансування залежатимуть від кількості проектів та обсягів залучених інвестицій. Якщо припустити, що завдяки зниженню безпекових ризиків вдасться запуснути 10 значних інвестиційних проектів впродовж п'яти років, то приріст капітальних інвестицій може скласти 1,7% від сукупних по двох областях регіону капіталовкладень у цінах 2019 року.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*

Прийняття закону «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні», який буде передбачати «кастомізацію»	До 01.07.2021	Мінреінтеграції Мінекономіки <i>ВРУ*</i>
Утворення регіонального підрозділу Ради бізнес-омбудсмена	До 31.12.2021	Рада бізнес-омбудсмена (за згодою) <i>КМУ*</i>
Утворення регіонального підрозділу ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ»	До 31.12.2021	ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ» Мінреінтеграції <i>КМУ*</i>
Утворення регіонального підрозділу ДУ «Офіс просування експорту»	До 31.12.2021	ДУ «Офіс просування експорту» Мінреінтеграції <i>КМУ*</i>
Утворення регіонального підрозділу Агенції з питань державно-приватного партнерства	До 31.12.2021	Агенція з питань державно-приватного партнерства (за згодою) Мінреінтеграції Донецька ОДА, Луганська ОДА <i>КМУ*</i>

Джерела фінансування: додаткове фінансування не потрібне

1.1.5. Захід: прискорення та зниження вартості підключення до мереж

Завдання заходу: спростити та знизити вартість підключення до мереж, прибравши таким чином бар'єр для інвестування.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Тривалість стандартного безпосереднього підключення до електромереж, днів	Донецька область	59	45	30
	Луганська область	61	45	30
	Україна	55	н/д	н/д
Тривалість виділення земельних ділянок для електромереж	Донецька область	104	60	<45
	Луганська область	85	60	<45
	Україна	93	н/д	н/д

Джерело: НКРЕКП, розрахунки ЦЕС

На рівні місцевої влади ключовим фактором спрощення процесу є швидке та своєчасне вирішення питання виділення земель для під'єднання до мереж. Крім того, комплексне вирішення можуть забезпечити такі заходи: (1) пріоритизація питань виділення земельних ділянок для потреб розподілення електричної енергії; (2) створення детальних публічних карт наявних потужностей та відстаней для підключень; (3) запровадження збору інформації та розрахунку метрик підключення до енергомереж середньої вартості та тривалості підключення; (4) для «проектів із значними інвестиціями» розглянути можливість запровадження часткової компенсації чи безкоштовного під'єднання до електричних мереж; (5) розглянути можливість скеровувати частину муніципальних та місцевих бюджетів розвитку на часткову компенсацію або безкоштовне підключення до електромереж малих та середніх підприємств, які відкриватимуться у шахтарських містах; (6) у разі створення або облаштування індустріальних парків кошти можуть надаватись із Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР); (7) стандартизувати процедури та вартість підключення до інших мереж (газ, вода та водовідведення). Паралельно необхідне законодавче врегулювання даних процесів на національному рівні (деякі ініціативи вже передбачені в законопроектах про

спрощення підключення до електричних мереж (№5009), до газових мереж (№4578, 4578-1).

Територіальний принцип

Захід реалізовуватиметься на території індустріальних парків, ТГ, прилеглих до лінії розмежування, та містах, задіяних у трансформації вугільної галузі, а також на решті території регіону.

Оцінка економічного впливу

Разом з іншими заходами, покликаними поліпшити бізнес-клімат у регіоні, підключення до електромереж та вирішення інших інфраструктурних питань з облаштування бізнес-майданчиків сприятиме притоку інвестицій у регіон. Успішна реалізація цієї ініціативи дозволить скоротити терміни підключення до електромереж із 50-60 днів до 30 днів та тривалість виділення ділянок з 80-100 днів до 30 днів. Таким чином, знизиться вартість «вхідного квитка» для відкриття нового бізнесу чи розширення діючого. На відміну від податкових чи інших фінансових пільг, підключення електроенергії неможливо використати не за призначенням, тому, з огляду на корупційні ризики, воно вбачається більш доцільним інструментом стимулювання бізнесу.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити програму, спрямовану на прискорення та здешевлення підключення до мереж. Ініціювати розробку відповідних законопроектів	До 31.12.2021	Мінпаливенерго Мінрегіон Мінреінтеграції
Прийняти відповідні закони, спрямовані на прискорення та здешевлення підключення до інженерних мереж	До 31.04.2022	Мінпаливенерго Мінрегіон Мінреінтеграції <i>ВРУ*</i>

Привести до відповідності і затвердити правила приєднання до інженерних мереж.	До 31.04.2022	НКРЕП
--	---------------	-------

Джерела фінансування: державний бюджет

1.1.6. Захід: розумна дерегуляція та обмеження інспекційної діяльності

Завдання заходу: спростити ведення бізнесу та знизити ризик дрібної корупції при інспекційних перевірках.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Розроблення нормативно-правового акту (НПА) щодо заміни частини дозвільно-погоджувальних процедур страхуванням відповідальності суб'єктів господарювання	Донецька та Луганська області	НПА відсутній	НПА розроблено та впроваджено	-

Джерело: Державна регуляторна служба, КМУ

Загалом в Україні більше 80 сфер, де здійснюються заходи нагляду (контролю), кожна з них має свою специфіку, ризики і наслідки. Необхідно ініціювати аналіз сфер щодо можливості скасування, переведення на страхування та незалежний консалтинг або щодо необхідних змін формату перевірок. Пропонується використати такі підходи: (1) скасування планових перевірок інспекціями для підприємств (передусім новостворених) із малим і середнім рівнем ризику в перші 3 роки; (2) запровадження дерегуляції бізнесу шляхом страхування цивільної відповідальності як альтернативи системи контролю з боку державних органів; (3) переведення контролю Держпраці за дотриманням умов праці на незалежний консалтинг та приватне страхування ризиків, пов'язаних із професійними захворюваннями, травмами на виробництві, крім

високоризикованих категорій (видобування корисних копалин, хімічне виробництво тощо). Наразі в країні діє безстроковий мораторій на перевірки бізнесу, впроваджений урядом. Пропонується розробити та внести зміни до Земельного кодексу та ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» з метою спрощення та пришвидшення процедур землевідведення.

Територіальний принцип

Вся територія Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Зниження регуляторного тиску на бізнес та пожвавлення ділової активності при збереженні параметрів безпеки для населення та працівників позитивно вплине на легкість ведення бізнесу та економічне зростання регіону. При цьому бюджетні витрати зберігатимуться в рамках бюджету органів державного нагляду (контролю). Кількісні ефекти таких змін важко визначити без додаткових досліджень взаємозв'язків якісних змін бізнес-середовища та кількісних показників діяльності підприємств з урахуванням регіонального контексту та з контролем змін зовнішніх до регіону економічних умов.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення НПА щодо заміни частини дозвільно-погоджувальних процедур страхування відповідальності суб'єктів господарювання.	До 30.12.2021	Мінекономіки Мінреінтеграції КМУ*
Розробити та внести відповідні зміни до Земельного кодексу та ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності»	До 30.05.2022	Мінекономіки Мінреінтеграції ВРУ*

Джерела фінансування: не потребує додаткового фінансування

1.2. Ініціатива: фінансування та податкове стимулювання

1.2.1. Захід: створення Консорціумного фонду

Завдання заходу: Створення єдиного фонду для інвестування в проекти розбудови інфраструктури Донецької та Луганської областей та проекти, визначені Стратегією як пріоритетні, що допоможе залучити іноземних донорів та забезпечити централізованість і прозорість розподілу коштів на ці проекти.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Створений інструмент забезпечення інвестування (Консорціумний фонд)	Донецька область	Відсутній	Інструмент повністю доступний для використання	-
	Луганська область	Відсутній	Інструмент повністю доступний для використання	-
Обсяг залучених коштів (млрд євро)	Донецька та Луганські області	-	3 млрд	н/д

Джерело: Звітність Консорціумного фонду

Консорціумний фонд можна створити за прикладом The Eastern Europe Energy Efficiency and Environmental Partnership (E5P). Фінансування проектів за цим партнерством проводиться за рахунок трастового фонду Eastern Partnership Technical Assistance Trust Fund (EPTATF), що утворений Європейським інвестиційним банком (EIB) та ним же управляється. Модель трастового фонду під управлінням великої міжнародної організації є виправданою, оскільки це підвищує довіру донорів та дозволяє залучити відразу багато коштів на фінансування великих інфраструктурних проектів. Передбачається, що у фонді може бути два напрямки залучення фінансування: донорський та кредитний. Кошти грантових проектів доцільно використовувати на соціальні ініціативи та такі, які матимуть великий вплив, але не можуть бути профінансовані ринком через масштаб. Модель

нового Консорціумного фонду має включати внески з Державного бюджету України. Загальний розмір фонду буде залежати від величини внеску України із загального фонду державного бюджету, що має бути не менше 5% від всіх надходжень фонду (сума, достатня для покриття на перших етапах адміністративних витрат та процентних платежів). Розмір внеску буде визначено у розмірі 25% від надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО)¹³ за минулий бюджетний рік, що збирається на території обох областей разом. Також кошти Фонду можуть бути спрямовані на побудову системи страхування воєнних та політичних ризиків.

Територіальний принцип

Консорціумний фонд буде функціонувати на всій підконтрольній території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Станом на 2020 рік, у Донецькій та Луганській областях зібрано 16,7 млрд грн (499 млн євро¹⁴) ПДФО. Тобто внесок України до Консорціумного фонду у 2021 році з розрахунку 25% зібраного ПДФО міг би становити 4,2 млрд грн (125 млн євро). Таким чином, величина всього фонду, що формується за рахунок внесків країн-донорів, могла би становити еквівалент 84 млрд грн (2,5 млрд євро) з розрахунку частки внеску України у 5% активів фонду.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити проєкт Закону «Про запровадження експерименту щодо створення території пріоритетного розвитку на території Донецької та Луганської областей», передбачивши створення	До 01.07.2021	Мінреінтеграції ВРУ*

¹³ Цей податок найкраще відображає розвиток регіону, його надходження є стабільними, на відміну від інших податків. Цей же податок береться в розрахунки для горизонтального вирівнювання між місцевими бюджетами, тобто відображає фіскальну спроможність бюджетів.

¹⁴ Якщо взяти в розрахунок курс 33,6 грн за євро.

спеціального фонду та закріплення державного фінансування		
Формування переліку міжнародних учасників Консорціумного фонду	До 01.09.2021	Мінреінтеграції, Мінфін
Укладання угоди про створення Консорціумного фонду	До 01.12.2021	Мінреінтеграції <i>КМУ*</i>
Ратифікація угоди про створення Консорціумного фонду	До 01.05.2022	Мінреінтеграції <i>ВРУ*</i>
Початок діяльності Консорціумного фонду	До 01.09.2022	Мінреінтеграції <i>КМУ*</i>

Джерела фінансування: внесок до Консорціумного фонду з Державного бюджету; загалом фінансування фонду за рахунок міжнародних донорів

1.2.2. Захід: зміна розщеплення ПДФО для територій, прилеглих до лінії розмежування

Завдання заходу: підвищити власні доходи місцевих бюджетів, тобто покращити їхню фіскальну спроможність.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Надходження від ПДФО на одного жителя, грн	Донецька область	3132	4221	7079
	Луганська область	2052	2812	4716
	Україна	3120	н/д	н/д

Джерело: Проект державного бюджету, розрахунки ЦЕС

Для того щоб мотивувати місцеві громади стимулювати підприємницьку діяльність та зайнятість в особливо вразливих регіонах (розташованих на лінії розмежування), пропонуємо збільшити частку розщеплення податку на доходи фізичних осіб (далі ПДФО) для цієї місцевості до 85% (решту 15% так і залишити в обласних бюджетах). Це автоматично вплине на розмір дотаційної підтримки з державного бюджету¹⁵, оскільки регіон стане більш податкоспроможним.

У Донецькій та Луганській областях зараз утворено 72 територіальні громади на підконтрольних територіях, з них 15 розташовані на лінії розмежування хоча б частково¹⁶ (5 в Луганській та 10 в Донецькій області). Майже всі ТГ, що розташовані на лінії розмежування, зараз є дотаційними, тобто надходження ПДФО на одну людину там становить менше 90% від середнього рівня по Україні, і вони отримують базову дотацію з державного бюджету в рамках горизонтального вирівнювання. Дві ТГ у Донецькій області (Вугледарська та Авдіївська) та одна ТГ в Луганській (Попаснянська) у 2021 році не будуть отримувати базову дотацію, оскільки мають доходи від ПДФО на середньому рівні по всій Україні.

Якщо запровадити систему, за якою в місцевих бюджетах ТГ, що розташовані на лінії розмежування, буде залишатися 85% доходів від ПДФО, то це, відповідно, значно збільшить їхні власні доходи, проте зменшить дотаційну підтримку з державного бюджету. Загалом чистий результат від такої зміни буде позитивним, тобто бюджети отримають більше доходів¹⁷. Розрахунки показують, що після запропонованих змін з 12 дотаційних ТГ дотаційними залишаться 10. П'ять ТГ (чотири в Донецькій та одна в Луганській) взагалі могли б почати платити реверсну дотацію через різке збільшення їхньої податкової спроможності. Як додатковий варіант можна також запропонувати як експеримент скасування реверсної дотації конкретно для цих ТГ.

Таблиця 1. Модельні розрахунки змін надходжень до місцевих бюджетів територіальних громад, що розташовані на лінії розмежування, у разі запровадження 85% розщеплення ПДФО на прикладі 2021 року.

¹⁵ Якщо залишити нормативи розщеплення на такому ж рівні, що і для інших територіальних громад.

¹⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-%D1%80#Text>

¹⁷ Якщо значення індексу розраховується, виходячи з того, що 60% від ПДФО залишаються на місцях, не враховуючи, що в 15 територіальних громад буде залишатися 85%.

Назва ОТГ	Населення з урах. ВПО, (тис. ос.)	85% ПДФО залишається на місцях				60% ПДФО залишається на місцях				Чистий додатковий дохід (млн грн)
		ПДФО грн на 1 жителя	Індекс податко-спроможності	Реверс на дотація (млн грн)	Базова дотація (млн грн)	ПДФО грн на 1 жителя	Індекс податко-спроможності	Реверс на дотація (млн грн)	Базова дотація (млн грн)	
Разом всі ОТГ у Донецькій області	2,354.1	3,259.6	1.1	632.6	748.3	3,132.1	1.0	587.9	872.2	220.9
Вугледарська	38.7	4,370.1	1.6	18.1	0.0	3,084.7	1.0	0.0	0.0	67.9
Авдіївська	37.9	4,534.9	1.7	20.9	0.0	3,201.1	1.0	0.0	0.0	71.5
Волноваська	81.9	2,457.0	0.9	0.0	23.1	1,734.4	0.6	0.0	70.4	11.8
Мар'їнська	39.2	1,805.2	0.7	0.0	31.5	1,274.2	0.4	0.0	48.2	4.2
Мирненська	12.2	1,090.7	0.4	0.0	16.7	769.9	0.2	0.0	19.8	0.8
Ольгинська	21.8	3,658.0	1.4	2.5	0.0	2,582.1	0.8	0.0	4.0	22.0
Очеретинська	28.9	942.8	0.4	0.0	43.2	665.5	0.2	0.0	49.6	1.6
Сартанська	20.6	619.5	0.2	0.0	36.1	437.3	0.1	0.0	39.1	0.8
Світлодарська	32.1	3,632.4	1.4	3.2	0.0	2,564.0	0.8	0.0	6.3	31.2
Торецька	75.2	2,094.0	0.8	0.0	43.0	1,478.1	0.5	0.0	80.0	9.3
Разом усі ОТГ у Луганській області	940.9	2,171.8	0.7	31.4	629.0	2,052.7	0.7	12.8	685.9	73.9
Гірська	39.7	2,512.0	0.9	0.0	9.4	1,773.2	0.6	0.0	32.9	5.9
Нижньотеплівська	11.4	912.7	0.3	0.0	17.4	644.2	0.2	0.0	19.8	0.6
Попаснянська	29.7	4,690.3	1.8	18.7	0.0	3,310.8	1.1	0.0	0.0	59.7
Станично-Луганська	35.3	1,924.3	0.7	0.0	25.0	1,358.3	0.4	0.0	40.9	4.0
Щастинська	26.0	2,443.4	0.9	0.0	7.6	1,724.8	0.6	0.0	22.5	3.7

Джерело: Міністерство фінансів, розрахунки ЦЕС.

Територіальний принцип

Цей захід планується запустити лише на територіях поблизу лінії розмежування, тобто у 5 територіальних громад в Луганській та 10 територіальних громад в Донецькій області, список яких наведено в таблиці 1.

Оцінка економічного впливу

Логіка заходу у тому, що місцеві бюджети матимуть більше власних доходів, що мотивуватиме їх до стимулювання та підтримки господарської діяльності в регіоні, що, своєю чергою, сприятиме появі нових робочих місць. Водночас бюджети територіальних громад отримуватимуть менше базової дотації, що компенсує зростання надходжень, але залишить мотиваційну компоненту.

Збільшення фіскальної незалежності місцевих громад не завжди має позитивний вплив на показники економічного розвитку регіону. Більшість проаналізованих досліджень, які знаходять позитивний ефект, вказують на такий зв'язок: менше від 0,1 в.п. росту валового продукту при зростанні фіскальної незалежності на 10%¹⁸.

У випадку Донецької та Луганської областей надходження ПДФО має різну частку у власних доходах місцевого бюджету (від 40% до понад 80%), тому фіскальну незалежність можна умовно підняти лише на 17-33%, що може додати максимум 1,7-3,3 в. п. до росту регіонального продукту.

Для місцевих бюджетів вздовж лінії розмежування ініціатива зміни правил розщеплення надходжень ПДФО принесе чисту вигоду (навіть якщо вони почнуть отримувати менше базової дотації). Втрати для державного бюджету будуть незначними через малу частку цих регіонів.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити відповідні зміни до Бюджетного кодексу України	До 30.06.2021	Мінреінтеграції Мінфін ВРУ*

¹⁸ Загалом з-посеред проаналізованих досліджень близько 35% знаходять негативний вплив фіскальної децентралізації на економічне зростання країни чи регіону. Близько 7% досліджень вказують на ефект 0,1–0,6 в.п. від 10% збільшення незалежності. Найбільший позитивний результат на рівні 1 в.п. отриманий для європейських країн з низьким доходом. Slavinskaite, Neringa. (2017). Fiscal decentralization and economic growth in selected European countries. Journal of Business Economics and Management

Джерела фінансування: не потребує додаткового фінансування

1.2.3. Захід: введення прискореної амортизації як податкового стимулювання інвестицій

Завдання заходу: стимулювання нових інвестицій через зменшення витрат підприємства в перші роки існування.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Область	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Реальний річний приріст капітальних інвестицій	Донецька область	25%	28%	28%
	Луганська область	12%	16%	16%
	Україна	16%	н/д	н/д

Джерело: Головні управління статистики в Донецькій та Луганській областях, розрахунки ЦЕС

Пропонується ввести зміни в порядок розрахунку амортизаційних нарахувань, дозволивши відносити суттєво більшу частину вартості основних засобів на амортизаційні витрати у перші 2-3 роки. Амортизаційні нарахування зменшують прибуток до оподаткування, оскільки це витрати від систематичного розподілу вартості основних засобів (здійснених капітальних інвестицій).

Зараз, згідно з Податковим кодексом України, визначено, що амортизація визначається прямолінійним методом нарахування, при цьому в ПКУ чітко визначені мінімальні строки корисного використання цих основних засобів, впродовж яких розподіляється їхня вартість.

Таблиця 2. Актуальні та пропоновані мінімально допустимі строки амортизації основних засобів та інших необоротних активів

Групи	Актуальні мінімально допустимі строки корисного використання, років	Пропоновані мінімально допустимі строки корисного використання, років	Частка зекономленого за рік ПнП відносно вартості ОЗ*
група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15	3	4,8%
група 3 – будівлі	20	3	5,1%
споруди	15	3	4,8%
передавальні пристрої	10	2	7,2%
група 4 – машини та обладнання	5	2	5,4%
З них:			
різне комп'ютерне устаткування, вартість якого перевищує 20000 гривень	2	2	0,0%
група 5 – транспортні засоби	5	2	5,4%
група 6 – інструменти, прилади, інвентар, меблі	4	2	4,5%
група 7 – тварини	6	2	6,0%
група 8 – багаторічні насадження	10	2	7,2%
група 9 – інші основні засоби	12	2	7,5%
група 12 – тимчасові (нетитульні) споруди	5	2	5,4%
група 14 – інвентарна тара	6	2	6,0%
група 15 – предмети прокату	5	2	5,4%
група 16 – довгострокові біологічні активи	7	2	6,4%

Джерело: Податковий кодекс України, пункт 138.3.3.

*Під час корисного використання ОЗ ставка податку на прибуток становить 18%, розрахунок за прямолінійним методом, проігнорована ліквідаційна вартість ОЗ.

У 2016 році був прийнятий Закон¹⁹, який покликаний покращити інвестиційний клімат в Україні і яким внесли зміни до перехідних положень ПКУ, зменшивши строк корисного використання основних засобів 4-ї групи до 2-х років. У 2020 році законом №46620 внесли зміни, згідно з якими, крім 4-ї групи, віднині і 5-а група має мінімальний строк використання 2 роки, а 3-я та 9-а групи мають мінімальний строк використання 5 років.

Пропонуємо зменшити мінімально допустимі строки корисного використання основних засобів в Донецькій та Луганській областях для більшості об'єктів до 2-х років (значення наведені в таблиці 2). Також у таблиці підрахована економія від сплати податку на прибуток за рік відносно вартості необоротного активу. Економія може сягати 7,5% інвестицій, залежно від групи ОЗ (середнє значення становить 5,4%), проте варто зважати, що ця економія припиниться після закінчення строку «корисного» використання, тобто повної амортизації, і тоді підприємство буде змушене повністю сплачувати податок на прибуток. Це матиме побічний позитивний ефект, оскільки стане додатковим стимулом реінвестувати прибуток у розвиток.

Прискорена амортизація несе менший ризик зловживань та розбалансування системи державних фінансів порівняно з ПнВК, бо не змінює загальні правила та стосується лише реально здійснених інвестицій в основні засоби.

Територіальний принцип

Захід планується спочатку запуснути як пілотний проєкт до 2023 року для індустріальних парків та ТГ вздовж лінії розмежування. Якщо зміни покажуть позитивні результати, то ініціативу планується розширити і на решту підприємств Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Маючи можливість прискореної амортизації, підприємство сплачує менше податку на прибуток в перші роки існування (при придбанні основних засобів) та може залучити/профінансувати більше капітальних інвестицій.

Щодо зростання ВРП відповідно до частки капітальних інвестицій у валовому продукті. Якщо зекономлені кошти на виплату ПнП зможуть принести хоча б 3% додаткового реального зростання капітальних інвестицій, то додатковий реальний ВРП становитиме близько 0,42% на рік для Донецької області та 0,27% для Луганської області. Імовірно, прямого впливу на залучення робочої сили існуючі підприємства не відчують, оскільки вони будуть переважно використовувати

¹⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#n1500>

²⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#n2117>

зеконотлені кошти на оновлення необоротних активів. Вплив може бути опосередкованим.

При цьому для державного та обласних бюджетів втрат не буде, оскільки сплата податку на прибуток зміщується в часі, проте залишається в такій же сумі за інших рівних умов.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити відповідні зміни до Податкового кодексу України	До 30.06.2021	Мінреінтеграції <i>ВРУ*</i>

Джерела фінансування: не потребує додаткового фінансування

1.2.4. Захід: збільшення бюджетів участі та запровадження їх у всіх територіальних громадах Донецької та Луганської областей

Завдання заходу: збільшити участь громади у розпорядженні коштами місцевих бюджетів через збільшення суми бюджетів участі та їхнього запровадження у більшості територіальних громадах.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Область	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка видатків місцевих бюджетів, що розподіляється через бюджет участі ²¹	Донецька область	0,2%	2%	3%
	Луганська область	0,3%	2%	3%

²¹ Статистичних показників по Україні немає, оскільки рішення про громадський бюджет приймаються децентралізовано радами територіальних громад

	Україна	н/д*	н/д	н/д
Частка ТГ, що мають бюджет участі	Донецька область	17%	60%	90%
	Луганська область	8%	60%	90%
	Україна	н/д*	н/д	н/д

Джерело: рішення рад територіальних громад у Донецькій та Луганській областях

В Україні зараз відсутнє централізоване управління чи унормування громадських бюджетів у частині їхньої величини. Зазвичай місцеві органи самоврядування самостійно вирішують, яку частку видатків місцевого бюджету формувати за рішенням місцевих жителів через голосування на сайтах таких бюджетів участі. Нині населення розпоряджається через такі бюджети близько 0,1-1% місцевого бюджету. Пропонується на законодавчому рівні створити передумови запровадження механізмів заохочення поширення бюджетів участі в Донецькій та Луганській областях та передбачити систему додаткового (консолідованого) фінансування за рахунок державного бюджету або Консорціумного фонду. Крім того, потрібно запровадити щомісячні публікації звітів про виконання проєктів бюджетів участі, які були б доступні для всієї громади та дали б змогу слідкувати за правомірністю використання бюджетних коштів та станом реалізації проєктів, формували би інститут репутації їх виконавців.

Територіальний принцип

Захід планується впроваджувати у всіх підконтрольних територіальних громадах Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Дослідження показують, що прямого ефекту на економічне зростання в регіоні від бюджетів участі немає. Вплив може бути опосередкованим через інвестування в суспільні блага, як-от інфраструктура, охорона здоров'я, освіта, публічний простір та ін. Такі інвестиції можуть збільшити задоволення громади життям в обраному регіоні та, відповідно, маржинально збільшити продуктивність, залучити більше туристів. Загалом позитивний ефект від бюджетів участі можна оцінити на рівні до 0,2% додаткового зростання ВРП щорічно, зважаючи на невелику частку таких бюджетів у загальних видатках місцевих бюджетів. Витрат від запровадження таких бюджетів не буде, оскільки це лише перерозподіляє частину видатків, не

зменшуючи їх, а навчання з адміністрування можуть проводити уже існуючі організації в Україні за підтримки міжнародних донорів.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити відповідні зміни до чинного законодавства України	До 01.01.2022	Мінреінтеграції Мінрегіон <i>ВРУ*</i>
Розробити систему стимулювання запровадження бюджетів участі	До 01.06.2022	Мінреінтеграції Мінрегіон <i>ВРУ*</i>
Розробити уніфікований програмний продукт для запровадження бюджетів участі	До 01.12.2022	Мінреінтеграції Мінцифра Мінрегіон

Джерела фінансування: місцеві бюджети територіальних громад Донецької та Луганської областей

2. Стратегічний напрям: розвиток реального сектору економіки, індустріалізація та інноваційний розвиток

Завдання: розвиток ланцюжків вартості, міжнародної торгівлі, виробництва та експорту, сучасного сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції.

Індикатор напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка складних	Донецька область	10%	13%	17%

товарів у реалізації переробної промисловості, %	Луганська область	15%	17%	20%
	Україна	17%	20%	24%
Індекс сільськогосподарської продукції (%)	Донецька область	-4,6%	+3,5%	+3,0%
	Луганська область	+1,7%	+3,5%	+3,0%
	Україна	+1,7%	+2,5%	+2,0%

Джерело: Держстат, розрахунки ЦЕС

2.1. Ініціатива: розвиток ланцюжків вартості у промисловому виробництві

2.1.1. Захід: адаптування загальнодержавних та місцевих інструментів підтримки для створення та відновлення ланцюжків вартості

Завдання заходу: відновлення старих та створення нових ланцюжків вартості для підвищення технологічності виробництва в регіоні.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка проміжних матеріалів в імпорті	Донецька область	9%	9%	9%
	Луганська область	29%	21%	13%
	Україна	13%	н/д	н/д

Частка мінеральної продукції в експорті	Донецька область	6%	4%	2%
	Луганська область	0%	0%	0%
	Україна	11%	н/д	н/д
Частка складних товарів в експорті	Донецька область	9%	12%	15%
	Луганська область	30%	32%	36%
	Україна	15%	н/д	н/д

Джерело: Держстат²², Головне управління статистики у Донецькій області²³, Головне управління статистики у Луганській області²⁴, розрахунки ЦЕС

Передбачається адаптувати під особливості регіону загальнодержавні інструменти підтримки. Адаптацію можна використовувати для двох груп інструментів:

- Спеціальні режими, які створюють інвестиційну привабливість, включають фінансове стимулювання та допомагають розвитку бізнесу, наприклад: (1) державна підтримка проєктів зі значними інвестиціями; (2) індустріальні парки; (3) Експортно-кредитне агентство (ЕКА); (4) допомога у фінансуванні (Фонд розвитку підприємництва, Український фонд стартапів).
- Інструменти технічної підтримки, наприклад: (1) допомога у залученні інвесторів (ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ»); (2) допомога у зовнішньоекономічній діяльності (ДУ «Офіс з просування експорту», Мінекономіки); (3) консультаційна підтримка (регіональний підрозділ Ради бізнес-омбудсмена).

Адаптувати інструменти слід із врахуванням пріоритетних секторів із потенціалом зростання доданої вартості. Програми мають пріоритизувати регіон та сектори за СМАРТ-спеціалізацією регіону, наявністю сировинної бази, можливостями

²² Товарна структура зовнішньої торгівлі України
http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tszt/tszt_u/arh_tszt2020_u.html

²³ Товарна структура зовнішньої торгівлі (щомісячна оперативна інформація)
http://donetskstat.gov.ua/statinform1/zed_balans5.php

²⁴ Зовнішня торгівля товарами
http://lg.ukrstat.gov.ua/sinf/ves/rves_ztt.php.htm

виробництва та логістики, доступом до динамічних споживчих ринків в Україні чи за кордоном.

Територіальний принцип

Захід планується впроваджувати у всіх підконтрольних територіальних громадах Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Впровадження заходу дозволить диверсифікувати економіку регіону та збільшити частку переробки сировини, яка видобувається в регіоні, на місцевому рівні. Таким чином, економіка регіону буде поступово переорієнтовуватись на виробництво товарів кінцевого споживання та переходити від цінової конкуренції до конкуренції кінцевим продуктом.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Визначити перелік загальнодержавних інструментів підтримки, які потребують адаптації (кастомізації) на регіональному рівні	01.09.2021	Мінреінтеграції Мінекономіки
Розробити законопроект щодо спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Донецькій та Луганській областях	30.06.2021	Мінреінтеграції <i>ВРУ*</i>
Затвердження програми підтримки регіональних стартапів у рамках діяльності Українського фонду стартапів	01.10.2021	Мінцифра Мінреінтеграції
Затвердження переліку перспективних галузей економіки на основі SMART-спеціалізації	01.11.2021	Мінекономіки Мінреінтеграції

		Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
--	--	--

Джерела фінансування: не потребує додаткового фінансування

2.1.2. Захід: технічна підтримка зовнішньоекономічної діяльності

Завдання заходу: збільшити та диверсифікувати експорт продукції регіону.

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка малого бізнесу в експорті	Донецька область	7%	10%	15%
	Луганська область	15%	15%	15%
	Україна	30%	н/д	н/д
Концентрація експорту товарів, ННІ ²⁵	Донецька область	0,57	0,5	0,2
	Луганська область	0,12	0,12	0,12
	Україна ²⁶	0,21	н/д	н/д

²⁵ Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) показує рівень концентрації. Розраховується як сума квадратів часток різних компонентів. У даному випадку як компоненти брались суми експорту за 2-значними кодами УКТЗЕД.

²⁶ У випадку концентрації національне значення нерелевантне, оскільки для країни загалом диверсифікація автоматично буде кращою, ніж в окремих регіонах. Натомість взято середнє значення по областях.

Джерело: Держстат²⁷, Головне управління статистики у Донецькій області²⁸, Головне управління статистики у Луганській області²⁹, розрахунки ЦЕС

Комплекс технічних заходів з підтримки бізнесу у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: (1) пріоритетна робота ДУ «Офіс з просування експорту» з Донецькою та Луганською областями і сферами, на яких спеціалізується регіон, крім великих галузей (металургії, вирощування зернових та виробництва олії), – за всіма напрямками роботи Офісу, але насамперед це робота з пошуку партнерів; (2) пріоритизація МЕРТ регіональних ланцюжків вартості при підготовці умов нових чи перегляду існуючих міжнародних торговельних угод, зокрема при переговорах про торгові квоти; (3) інформаційна, юридична та консультативна підтримка щодо виконання вимог технічного регулювання інших країн, зокрема, країн Євросоюзу, та цілеспрямована (фокусна) комунікація переваг для українських виробників від нових торговельних угод (з Великобританією, Ізраїлем, Канадою тощо); (4) гранти та інша фінансова допомога в сертифікації, участі в міжнародних заходах тощо, зокрема через інструмент ваучерів центрів підтримки підприємництва; (5) популяризація страхових продуктів державної Експортно-кредитної агенції (ЕКА) в програмах підтримки експортерів регіону. Доцільно розглянути можливість відкриття центрів навчання та сертифікації за стандартами ISO з метою стимулювання експорту.

Територіальний принцип

Захід планується впроваджувати у всіх підконтрольних територіальних громадах Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Технічна підтримка експортерів дозволить збільшити експортну активність малих і середніх підприємств регіону та в середньостроковій перспективі поступово наростити обсяги експорту, заміщуючи втрачені традиційні ринки (СНД, і насамперед Російської Федерації), та диверсифікувати його у галузевому та географічному розрізах.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

²⁷ Експорт товарів суб'єктами господарювання за кількістю найманих працівників у розрізі регіонів
http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/et_knp_reg/arh_et_knp_reg_u.html
Товарна структура зовнішньої торгівлі України
http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/arh_tsztt2020_u.html

²⁸ Товарна структура зовнішньої торгівлі (щомісячна оперативна інформація)
http://donetskstat.gov.ua/statinform1/zed_balans5.php

²⁹ Зовнішня торгівля товарами
http://lq.ukrstat.gov.ua/sinf/ves/rves_ztt.php.htm

Ключові виконавці

Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Підтримка участі в міжнародних ділових заходах з розвитку експортної торгівлі	Весь термін дії Стратегії	Офіс просування експорту Донецька ОДА, Луганська ОДА
Розгортання системи навчання та сертифікації за стандартами ISO та іншими стандартами, спрямованими на забезпечення експорту в країни ЄС	До 30.12.2022	Мінекономіки Донецька ОДА, Луганська ОДА обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації

Джерела фінансування: Державний бюджет, Консорціумний фонд, приватні кошти підприємств

2.1.3. Захід: розвиток індустріальних парків

Завдання заходу: стимулювати притік нових інвестиційних проєктів у регіон насамперед через зниження первинних витрат для інвестора

Індикатори заходу:

Показник (індикатор)	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Кількість резидентів у індустріальні парки (ІП), одиниць	Донецька область	0	30	120
	Луганська область	0	10	40
	Україна	11	н/д	н/д

Капітальні інвестиції в ІІ, млрд грн*	Донецька область	0	4,5	18
	Луганська область	0	1,5	6
	Україна	н/д	н/д	н/д
Робочі місця в ІІ, тис. ³⁰	Донецька область	0	3,2	12,19
	Луганська область	0	0,85	3,85
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: керуючі компанії ІІ; Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України³¹, розрахунки ЦЕС

З метою стимулювання притоку нових інвестиційних проєктів передбачається:

- Лібералізувати регулювання індустріальних парків:
 - спростити вимоги до керуючої компанії (далі – КК). Наразі на КК покладено всі функції (сплата оренди, пошук інвесторів тощо) та ризики. Потрібен баланс розподілу ризиків та обов’язків між КК та ініціатором створення парку;
 - усунути наявні ліміти щодо мінімальної площі (15 га) та мінімального терміну роботи парку (30 років). Більше половини парків створено на мінімальний термін, тож цей критерій може обмежувати потенційних ініціаторів.
- Розвивати індустріальні (промислові) парки в регіоні:
 - розпочати/прискорити бюджетне фінансування розвитку інфраструктури ключових парків (зокрема через донорське фінансування технічної підтримки подання проєктів до ДФРР для наявних парків або за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та Консорціумного фонду);

³⁰ Розрахунки вимагають наявності мікроданих за підприємствами

³¹ Реєстр індустріальних (промислових) парків
<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=99bc86f7-3ced-44d1-9704-bd5980abae0c>

- вирішити наявні проблеми із землевідведенням (дозволити приватизацію непрацюючих підприємств разом із земельними ділянками, дозволити місцевим органам влади надавати керуючим компаніям парків принаймні тимчасові пільги з орендної плати тощо).
- Розширити перелік інструментів підтримки бізнесу:
 - розширити перелік інфраструктури, яка буде створена на території наявних та нових парків за рахунок статутних джерел фінансування (зокрема, додати бомбосховища, системи цивільного оповіщення та іншу інфраструктуру безпеки (за необхідності в конкретній локації поблизу лінії розмежування), телекомунікації тощо);
 - надавати резидентам інформаційну та консультаційну підтримку щодо експорту та сертифікації продукції, пошуку іноземних інвесторів тощо;
 - запровадити цільове бюджетне фінансування чи залучити донорську програму на окремі види витрат (навчання персоналу, сертифікація продукції для експорту тощо).
- Розпочати створення нових парків у сферах, які не покриті наявними чи запланованими парками, або розширити сфери для існуючих. Сфери обирати, виходячи з таких критеріїв:
 - заміщення постачальників та покупців з Російської Федерації;
 - релокація виробництва європейських виробників з азійських країн;
 - імпортозаміщення у галузях, перспективних з точки зору розвитку ланцюжків вартості.
- Обирати майданчики для створення нових парків, виходячи з таких критеріїв:
 - існуючі майданчики з наявною інфраструктурою (зокрема, непрацюючі підприємства);
 - вуглевидобувні підприємства, які будуть реструктуризовані чи вже включені до програми реструктуризації;
 - нові майданчики із простим доступом до транспортної та енергетичної інфраструктури для здешевлення логістики і постачання електроенергії.

Територіальний принцип

Захід планується впроваджувати у всіх підконтрольних територіальних громадах Донецької та Луганської областей у межах існуючих або нових індустріальних парків.

Оцінка економічного впливу

Індустріальні парки (далі – ІП) стимулюватимуть створення нових підприємств переробної промисловості, збільшення капітальних інвестицій та появу нових робочих місць. Заплановані витрати на розвиток вже зареєстрованих чотирьох парків складають близько 146 млн грн (36,5 млн грн на один парк), з яких за рахунок державного, обласних та міських бюджетів – близько 70 млн грн, або майже половина загальної суми. Причому на державний бюджет припадає найбільша частина цієї суми – 48,5 млн грн. Фінансування подібних проєктів передбачено в статуті Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Наразі фінансування ІП у регіоні склало близько 4 млн грн, тобто тільки з бюджетів різних рівнів потрібно ще 66 млн грн.

Якщо припустити, що до 2030 року кількість резидентів ІП Донецької та Луганської областей у сукупності досягне 140 інвесторів та за умов залучення в середньому 150 млн інвестицій одним резидентом ІП, то додатковий приріст ВРП Донецької та Луганської областей за інших рівних умов може скласти близько 0,2-0,5 відсоткових пунктів до 2030 року, а зайнятість у промисловості – зрости на 1,5-2% порівняно з 2020 роком. Таке розширення діяльності ІП до 2030 року може спричинити зростання зайнятості у промисловості на 6-6,5% від рівня 2020 року.

Таблиця 3. Фінансування розвитку наявних індустріальних парків

Парк	Створений	Площа, га	Строк, роки	Фінансування, млн грн				
				Загальна сума	Державний бюджет	Обласний бюджет	Міський бюджет	Керуюча компанія
Лиманський	30.06.2017	27,55	40	13,20	3,96	3,96	1,34	3,96
Техносіті	22.02.2018	34,02	49	20,50	13,00	н/д	н/д	н/д
АзовАкваІнвест	07.02.2019	15,65	30	42,91	37,67	0	5,24	0
Східний регіон	12.11.2020	15,40	30	69,20	6,90	0	11,00	51,30

Джерело: Огляд стану розбудови мережі індустріальних парків у розрізі регіонів України³²

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити та внести на розгляд ВРУ відповідні зміни до ЗУ «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 № 5018-17	До 30.04.2022	Мінекономіки Мінреінтеграції ВРУ*

Джерела фінансування: не потребує додаткового фінансування

2.2. Ініціатива: розвиток сучасного сільського господарства

2.2.1. Захід: відновлення та розбудова системи зрошення та меліоративних каналів

Завдання заходу: підвищити родючість ґрунтів та продуктивність сільського господарства через забезпечення достатнього рівня зрошення.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Площа поливних земель (га)	Донецька область	5 000	60 000	120 000
	Луганська область	0,4	25 000	50 000
	Україна	550 000	н/д	н/д

Джерело: Державне агентство водних ресурсів України

³² <https://me.gov.ua/Documents/Download?id=2d56ceb2-b266-4d33-bbdb-8936c1774508>

Відновлення водогосподарської та меліоративної інфраструктури на території Донецької та Луганської областей (за винятком визначених Міністерством оборони України територій, потрібних для військових цілей, або територій із підвищеною небезпекою) передбачає такі кроки: (1) створення агрохімічного паспорту ґрунтів; (2) інвентаризація інженерної інфраструктури зрошення та меліорації, визначення ефективності її використання за цільовим призначенням, формування переліку пріоритетних ділянок відновлення систем зрошення; (3) хімічний аналіз шахтних вод регіону на предмет можливості їх використання для зрошення сільськогосподарських угідь, аналіз економічної доцільності такого використання; (4) залучення консорціумного фінансування за участю міжнародних донорів; (5) розробка проекту співпраці в рамках державно-приватного партнерства (концесії); (6) врахування в програмах підтримки АПК потреби в виділенні коштів на фінансування меліоративних каналів.

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Відновлення іригаційних систем на зрошуваних землях регіону та застосування сучасних агротехнологій дозволить сільгоспвиробникам отримувати більш ніж удвічі вищу урожайність зернових та технічних культур. За даними Держводагентства, площа зрошуваних земель у Донецькій та Луганській областях становить 122 тис. га та 54 тис. га відповідно, але фактично у 2019 зрошувалося лише 5 тис. га у Донецькій області (угіддя Луганської області не зрошувалися взагалі)³³.

Модернізація іригаційних споруд та відновлення каналів водопостачання на 50% зрошуваних земель дозволить щорічно отримувати на 6% та 3,6% більше валового збору сільськогосподарських культур у Донецькій та Луганській областях відповідно за рахунок вищої врожайності на поливних землях. За припущення 50% локалізації переробки додаткових врожаїв, модернізація зрошувальних систем може забезпечити до 2-2,6 відсоткових пунктів середньорічного зростання валового регіонального продукту обох областей, а також сприяти зростанню експортного потенціалу регіону.

Витрати на модернізацію інженерної інфраструктури зрошення на контрольованих територіях Донецької та Луганської областей оцінюються на рівні від \$215 млн у

³³ За даними Держстату.

випадку відновлення іригаційної інфраструктури на 50% зрошуваних площ і до \$430 млн за умови відновлення на 100% зрошуваних площ. Проекти з відновлення та розвитку систем зрошення є інвестиційно привабливими у зв'язку з коротким терміном їх окупності, тому за умови зниження безпекових ризиків у регіоні можливе залучення фінансування приватних інвесторів. Також часткове державне фінансування модернізації іригаційних споруд передбачене Стратегією зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року³⁴.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити та внести зміни до Плану заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, передбачивши додаткове бюджетне фінансування для відновлення та модернізації міжгосподарської мережі державних зрошувальних систем на території Донецької та Луганської областей	До 31.12.2021	Міндовкілля Міністерство аграрної політики та продовольства Донецька ОДА Луганська ОДА КМУ*
Розробити регіональний агрохімічний паспорт ґрунтів	До 01.06.2022	Мінагрополітики Донецька ОДА, Луганська ОДА Мінреінтеграції
Провести інвентаризацію інженерної інфраструктури зрошення та дренажу	До 01.10.2022	Держводагентство Донецька ОДА, Луганська ОДА

³⁴ Державна Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D1%80#n10>

Провести аналіз економічної та екологічної доцільності використання шахтних вод для поливу с/г угідь	До 01.06.2022	Міненерго Мінекономіки Міндовкілля
Розробити проєкт співпраці в рамках державно-приватного партнерства	До 31.12.2021	Мінекономіки Мінфін
Провести процедури щодо залучення підрядників на виконання робіт з реконструкції та будівництва меліоративних споруд	Весь період	Держводагенство

Джерела фінансування: Державний бюджет, кошти міжнародних партнерів з розвитку

2.2.2. Захід: розмінування територій та вирішення питання із правовим статусом ділянок під фортифікаційними спорудами

Завдання заходу: повернути максимально можливі площі, які зараз є замінованими, до сільськогосподарського обороту, вирішити питання із правовим статусом та компенсацією за землю під фортифікаційними спорудами, а також з податком на землю за такі ділянки.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Відношення площі розмінованих сільськогосподарських угідь, де протимінна діяльність є доцільною, до визначеної загальної площі	Донецька область	-	50%	80%
	Луганська область	-	50%	80%

сільськогосподарських земель				
------------------------------	--	--	--	--

Джерело: Міноборони

Для вирішення викликів, пов'язаних з замінуванням, пропонуються такі заходи: (1) обстеження сільськогосподарських угідь Донецької та Луганської областей, що були виведені з обігу через мінне забруднення та зведення фортифікаційних споруд, та складання переліку сільськогосподарських ділянок, де протимінна діяльність є доцільною та забезпечить повернення угідь до сільськогосподарського обігу; (2) здійснення комплексу заходів для проведення інвентаризації земельних ділянок, топографо-геодезичних робіт, а також опрацювання питання щодо викупу чи обміну земельних ділянок, зайнятих підрозділами Міноборони і МВС; (3) опрацювання міжвідомчою групою за участі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та представників Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій шляхів врегулювання питання вилучених земельних ділянок сільськогосподарського призначення; (4) врегулювання правової бази для участі міжнародних організацій у розмінуванні відповідно до стандартів International Mine Action Standards (IMAS – Міжнародні стандарти протимінної діяльності); (5) обмін сільськогосподарських ділянок приватної форми власності під фортифікаційними спорудами Донецької та Луганської областей на аналогічні за площею, родючістю та розташуванням ділянки комунальної форми власності ТГ; за відсутності еквівалентних ділянок – їх викуп для суспільних потреб (у державну або комунальну власність) або суборенда на період АТО/ООС; (6) звільнення сільськогосподарських земель, що були виведені з обігу через мінне забруднення та зведення фортифікаційних споруд, від сплати податку на землю; (7) забезпечити компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів від звільнення таких земель від плати за землю за рахунок цільових субвенцій з державного бюджету; (8) забезпечити врегулювання податкового боргу за такими об'єктами; (9) посилення інформаційної програми – ознайомлення дітей і підлітків на прифронтових територіях з правилами мінної безпеки.

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, але більшість таких територій буде розташована в ТГ, прилеглих до лінії розмежування.

Оцінка економічного впливу

Розмінування всіх територій сільськогосподарського призначення Донецької та Луганської областей може мати значний вплив на показники економічного розвитку. Повернення 1 га земель до с/г обігу забезпечить виробництво сільськогосподарської продукції у обсязі близько 18,862 грн/га (у постійних цінах; без урахування додаткового позитивного ефекту від відновлення зрошення на території Донецької та Луганської областей та інших заходів підтримки сільського господарства регіону). У цінах 2020 року це орієнтовно складатиме 23-25 тис. грн/га.

Втім, процес розмінування та рекультивація земель потребують тривалого часу та фінансового забезпечення. Наразі існує необхідність в уточненні площі під таким забрудненням та можливостей і доцільності розмінування з огляду на потреби АТО/ООС. Виходячи з фактичних посівних площ регіону у 2019 році на підконтрольних територіях (1,9 млн га), повернення значної частини їх до сільськогосподарського обігу дозволить відчутно збільшити посівні площі та розраховувати на пропорційний приріст обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Враховуючи доволі повільний процес очищення земель від мінного забруднення, навіть за умови належного фінансування та прискорення цього процесу вдвічі, до 2030 року потенційно можна повернути в сільськогосподарський обіг близько 110 тис. га в обох областях, тобто приблизно 6% від посівних площ у 2020 році. Таке розширення посівних площ може додати кумулятивно близько 5% валового виробництва рослинництва у регіоні.

Сукупні витрати на програму можуть бути прораховані, коли буде уточнено площі угідь, які потребують розмінування. Відповідно до оцінок Кабінету Міністрів України, комплексне розмінування всіх забруднених площ на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей вимагатиме інвестицій у близько 650 млн євро (близько 930 євро, або 31 тис. грн за 1 гектар) та тривалого часу. При цьому витрати на розмінування окремих сільськогосподарських угідь на території Донецької та Луганської областей оцінюються виробниками в середньому у 20 тис. грн/га. Таким чином, розмінування 110 тис. га сільськогосподарських угідь до 2030 року потребуватиме 2,2 млрд грн. Фінансування розмінування здійснюється за рахунок донорів, коштів державного бюджету та приватних компаній (послуги з розмінування на платній основі).

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Внести зміни в Податковий, Земельний та Бюджетний кодекси України та Закон «Про протимінну діяльність»	До 31.12.2022	МВС ДСНС Мінреінтеграції Мінфін Мінекономіки Мінагро <i>ВРУ*</i>
Передбачити видатки у бюджеті на відповідний рік	щорічно	Міноборони Мінфін Мінреінтеграції <i>ВРУ*</i>
Проведення заходів з розмінування	постійно	ДСНС Міноборони

Джерела фінансування: державний бюджет, залучені ресурси міжнародних організацій

2.2.3. Захід: розширення програми державної підтримки розвитку сільського господарства та переробної промисловості

Завдання заходу: стимулювання інвестицій у сільське господарство та переробну промисловість Донецької та Луганської областей шляхом їх часткового відшкодування.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Видатки за програмою підтримки сільського господарства регіону (напряма «Підтримка тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції») (млн. грн на рік)	Донецька область	н/д	75	75
	Луганська область	н/д	75	75
Видатки за програмою підтримки сільського господарства регіону (напряма «Підтримка фермерських господарств і садівництва») (млн грн на рік)	Донецька область	н/д	35	35
	Луганська область	н/д	35	35
Видатки за програмою підтримки сільського господарства регіону (напряма «Підтримка вирощування енергетичних культур») (млн грн на рік)	Донецька область	н/д	15	15
	Луганська область	н/д	15	15

Джерело: розрахунки ЦЕС (Мінекономіки, в перспективі Мінагрополітики як власники програми)

Захід реалізується переважно в рамках загального підходу стратегії із кастомізації існуючих загальнодержавних програм до потреб регіону. Чинні державні програми підтримки сільського господарства та переробної промисловості України передбачають реалізацію, серед іншого, таких пріоритетних напрямів: підтримка тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; підтримка фермерських господарств і садівництва; стимулювання вирощування енергетичних культур; розвиток дорадчих служб та сприяння сільськогосподарській кооперації.

- Підтримка тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. Відповідно до порядку використання бюджетних коштів, затвердженого постановою КМУ від 07.02.2018 № 107 (в редакції постанови КМУ від 20.05.2020 № 395), для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки с/г продукції передбачена підтримка за такими напрямами: дотація за бджолосім'ї (за наявні від 10 до 300 бджолосімей у розмірі 200 грн за бджолосім'ю); відшкодування вартості закуплених племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів (до 50% вартості); відшкодування вартості тваринницьких об'єктів (до 30 % вартості); відшкодування вартості об'єктів із зберігання та переробки зерна (до 30 % вартості). Загальна сума фінансування за даною програмою у 2020 році становила 1 млрд грн.
- Підтримка фермерських господарств і садівництва. Державним бюджетом на 2020 рік було передбачено 380 млн грн на державну підтримку фермерських господарств (далі – ФГ), включаючи бюджетну дотацію на утримання корів (5000 грн, але не більше ніж 250 000 грн на ФГ, у власності яких перебуває від 5 корів) та бюджетну субсидію на одиницю оброблених угідь (1 га) – для новостворених ФГ (3000 грн на 1 га, але не більше 60 000 грн на одне ФГ). Окремо державною програмою фінансової підтримки розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства (передбачено 400 млн грн у Державному бюджеті 2020) передбачається відшкодування придбання садивного матеріалу (після закладення насаджень) у розмірі до 80% вартості; встановлення систем краплинного зрошення у розмірі до 30% вартості (після завершення монтажних робіт); нового будівництва та реконструкції холодильників для зберігання плодів, ягід у розмірі до 30% вартості; придбання ліній товарної обробки плодів та ягід виробниками, які вирощують плоди та ягоди, у розмірі до 30% вартості; відшкодування придбання техніки та обладнання (зокрема іноземного виробництва, які не виробляються в Україні) для проведення технологічних операцій у виноградарстві, садівництві, хмелярстві, згідно з визначенням Мінекономіки переліком, у розмірі до 30% вартості.
- Стимулювання вирощування енергетичних культур. З метою стимулювання використання альтернативних джерел енергії пропонується запровадити додаткову програму з відшкодування витрат на посадковий матеріал

енергетичних культур. Виробництво енергетичних культур з метою їх переробки на біодизель, біоетанол та пелети забезпечить ефективне використання земельного фонду Донецької та Луганської областей, а також поступову переорієнтацію регіону на використання відновлюваних джерел енергії. З огляду на зазначене пропонується створення програми бюджетної підтримки вирощування енергетичних культур шляхом відшкодування до 80% витрат на посадковий матеріал (після закладення насаджень; але не більше 1 млн грн на одне підприємство або фермерське господарство) із загальним фондом фінансування 30 млн грн. З метою реалізації програми Міністерству аграрної політики пропонується затвердити перелік пріоритетних енергетичних культур регіону (наприклад ріпак, сорго цукрове, павловнія тощо).

- Розвиток дорадчих служб та сприяння сільськогосподарській кооперації. З метою забезпечення ефективності використання коштів програми підтримки фермерства та садівництва Донецької та Луганської областей доцільним є розвиток менторських (дорадчих) центрів з метою поширення знань та успішних практик фермерства на прикладі фермерських господарств інших областей України, сприяння сільськогосподарській кооперації. В рамках менторських (дорадчих) центрів передбачено надання безкоштовних консультацій представниками Асоціацій фермерів України та Асоціації садівників України, проведення освітніх зустрічей та конференцій.

З огляду на пріоритетність розвитку Донецької та Луганської областей, стимулювання розвитку ланцюжків створення доданої вартості та переробки сільськогосподарської сировини, а також сприяння самозайнятості населення Донецької та Луганської областей, пропонується запровадження особливого режиму підтримки розвитку тваринництва, переробної промисловості та фермерства шляхом виділення окремого Фонду підтримки сільського господарства Донецької та Луганської областей.

Так, у рамках чинного дизайну програм державної підтримки сільського господарства пропонується збільшити виплати для сільськогосподарських виробників, що здійснюють свою діяльність на території Донецької та Луганської областей в обсягах, які мають бути визначені профільним міністерством після консультацій із сільгоспвиробниками та враховуючи поточну та потенційну спеціалізацію регіону.

Загальний бюджет програм підтримки сільського господарства Донецької та Луганської областей пропонується в розмірі 220 млн грн на рік, включаючи 150 млн грн у рамках програми розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції та 70 млн грн у рамках програми підтримки фермерських господарств і садівництва. Фінансування програм може здійснюватися або за рахунок Державного бюджету України, в рамках існуючих

програм державної підтримки, або як напрямок фінансування з Консорціумного фонду

Територіальний принцип

Ініціатива передусім стосуватиметься ТГ, прилеглих до лінії розмежування, а потім може реалізуватися на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Розширення підтримки сільського господарства Донецької та Луганської областей може допомогти реалізувати інвестиційні проєкти у тваринництві та садівництві на суму до 300 млн грн на рік. За умови ефективного використання коштів бюджетної програми підтримки фермерства та садівництва обсяги капітальних інвестицій у сільськогосподарську галузь зростатимуть на 8-10% щорічно. Це дозволить наростити поголів'я сільськогосподарської худоби та птиці в регіоні з метою забезпечення населення якісними продуктами харчування, а також заохочуватиме інвестиції у переробку с/г продукції шляхом скорочення періоду їх окупності. В результаті, приріст ВРП регіону може досягти 0,1-0,2 відсоткових пунктів.

Реалізація ініціатив з підтримки фермерства позитивно вплине на зайнятість у сільських регіонах завдяки створенню робочих місць у фермерських господарствах та у садівництві за сприятливих умов. Збільшення виробництва аграрної сировини та енергетичних культур, зокрема, сприятиме підвищенню енергетичної незалежності регіону та зростанню частки енергозабезпечення з відновлюваних джерел.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити та затвердити перелік пріоритетних енергетичних культур регіону	До 31.12.2022	Мінагрополітики

Внести зміни в Постанови КМУ: «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосп товаровиробників» та «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції»	До 31.12.2022	Мінагрополітики Мінреінтеграції <i>КМУ*</i>
Передбачити відповідні видатки у ЗУ «Про бюджет» на відповідний рік	Протягом дії програми	Мінагрополітики <i>ВРУ*</i>

Джерела фінансування: державний бюджет, обласні бюджети, інші кошти, не заборонені законодавством

2.2.4. Захід: відновлення сільськогосподарської інфраструктури

Завдання заходу: прибрати «вузькі місця» у розвитку сільського господарства та переробної промисловості Донецької та Луганської областей за рахунок відновлення та розширення потужностей аграрної інфраструктури регіону.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Забезпеченість сільськогосподарських виробників потужностями зі зберігання (% покриття)	Донецька область	н/д	50%	70%
	Луганська область	н/д	50%	70%

врожаю зернових та олійних культур)	Україна	65%	н/д	н/д
Покриття областей багатoproфільними лабораторіями	Донецька область	1	1	1
	Луганська область	-	1	1

Джерело: Держспоживслужба, розрахунки ЦЕС

Враховуючи, що сільськогосподарська інфраструктура – це переважно приватний сектор, держава може лише створити умови для того, щоб вона з'явилася в регіоні у обсязі, достатньому для покриття потреб сільського господарства. Для швидкого забезпечення потреб сільськогосподарських виробників у додаткових об'єктах зберігання сільськогосподарської сировини доцільним є спростити процедури виділення земельних ділянок та отримання дозволів на будівництво об'єктів аграрної інфраструктури, забезпечити підведення газу та електроенергії для своєчасного підключення таких об'єктів до енергомереж. Необхідно забезпечити сприяння епідеміологічному та епізоотологічному благополуччю шляхом реконструкції та технологічного оснащення універсальної регіональної державної лабораторії Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в Донецькій та Луганській областях. Потрібно передбачити розвиток ветеринарної медицини та проаналізувати доцільність створення або реконструкції боєнь та забійно-санітарних пунктів у Донецькій та Луганській областях, які наразі майже не розвинені. Стимулювати створення та розвиток сільськогосподарської кооперації, як-от розбудова регіонального гуртового ринку сільськогосподарської продукції та логістичного центру з сучасними виробничими об'єктами, реалізація інвестиційних проєктів з використанням наявного потенціалу розвитку кінного господарства Луганської області. Також доцільно вирішити питання щодо передачі земель сільськогосподарського призначення з державної до комунальної власності громад. Пріоритетні напрями щодо відновлення шляхів транспортування сільськогосподарської продукції зазначені у розділі «Транспортна інфраструктура».

Територіальний принцип

Ініціатива реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Забезпечення сільськогосподарських виробників достатніми потужностями зі зберігання сільськогосподарської сировини надасть можливість реалізовувати врожай, виходячи з потреб у поповненні оборотного капіталу, та відповідно планувати фінансовий цикл, а не вирішувати ці проблеми безпосередньо в період збору урожаю, за сезонно низькими цінами. Це збільшуватиме прибутковість та інвестиційні можливості сільськогосподарських підприємств регіону, а також сприятиме залученню інвестицій у переробні потужності. Враховуючи потенціал до збільшення урожайності завдяки відновленню іригаційних систем та розширенню посівних площ після розмінування, сільськогосподарська галузь регіону потребуватиме додаткових елеваторних потужностей – 360 та 550 тис. тонн у Донецькій та Луганській областях відповідно. Виходячи з середньої потужності сучасного елеваторного комплексу на рівні 100 тис. тонн, у середньостроковій перспективі потенційно необхідно буде побудувати 4 та 6 нових елеваторів у Донецькій та Луганській областях відповідно. Така кількість елеваторів забезпечить зберігання 70% валового врожаю зернових та олійних культур і потребуватиме інвестицій у розмірі 2,8 млрд грн та може створити близько 1000 додаткових робочих місць в обох областях.

Відновлення державної лабораторії дозволить забезпечити епідеміологічне та епізоотологічне благополуччя Донецької та Луганської областей, оперативний контроль у сферах безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини і санітарного нагляду. Попередній бюджет ініціативи щодо відновлення спеціалізованих і багатoproфільних лабораторій та забійно-санітарних пунктів складає 1-1,2 млрд грн. Реалізація ініціативи сприятиме розвитку тваринництва та скоротить витрати виробників.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Побудувати та технічно оснастити 1 багатoproфільну держлабораторію	До 2024 року	Дежпродспоживслужба Мінреінтеграції
Забезпечити достатню кількість пунктів та лікарів ветеринарної медицини	До 2024 року	Дежпродспоживслужба Мінагрополітики

		Мінреінтеграції
Стимулювати створення та розвиток сільськогосподарської кооперації	До 2024 року	Мінагрополітики

Джерела фінансування: кредитні кошти МФО, залучення приватних інвестицій

3. Стратегічний напрям: розбудова критичної інфраструктури та логістики

Завдання напрямку: забезпечення енергетичних ресурсів, транспортної та енергетичної інфраструктурної мережі, необхідних для розвитку регіону та здешевлення і спрощення логістики.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Середня тривалість перерв в електропостачанні (SAIDI) з вини компаній (хвилин)	Донецька область	1290	800	600
	Луганська область	1223	800	600
	Україна	*683	-	** 150-300
Вантажообіг автомобільного та залізничного транспорту (тис. км/1000 осіб)	Донецька область	1662,7	≥2000	≥3000
	Луганська область	409,7	≥500	≥1000
	Україна	5 036,3		

Джерело: НКРЕКП, *дані за 2019, **150 хвилин для міських територій, 300 – для сільських. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів (Міністерство громад і територій України)

3.1. Ініціатива: відновлення та розвиток енергетики

3.1.1. Захід: відновлення пошкодженого обладнання та ліквідація вузьких місць у передачі електроенергії

Завдання заходу: забезпечити надійне безперешкодне постачання електроенергії споживачам, скоротити тривалість перерв електропостачання в системі до рівня медіанного по країні або менше.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Обсяги технологічних втрат електроенергії у мережах оператора системи розподілу (ОСР)	Донецька область	16,54%	15,0%	13,0%
	Луганська область	16,32%	15,0%	13,0%
	Україна	11,3%	н/д	н/д

Джерело: НКРЕКП

Потрібно відновити пошкоджене обладнання ЛЕП у Донецькій та Луганській областях та розбудувати інфраструктуру передачі електроенергії з метою ліквідації вузьких місць енергетичної системи, які накладають обмеження на видачу потужності ТЕС регіону, та збільшити пропускну здатність електромереж. Враховуючи завдання зменшення тривалості перерв та вартості розподілу в регіоні, НКРЕКП разом з Міністерством енергетики та операторами мереж має визначити інвестиційні проекти, які потрібні передусім для виконання цього завдання, та розробити тарифну політику для їх здійснення. Приклади деяких проєктів: (1) ПРАТ НЕК «Укренерго». Будівництво ПЛ 330 кВ Курахівська ТЕС; (2) ПРАТ НЕК «Укренерго». Реконструкція ПЛ 500 кВ Донська–Донбаська. (3) ПРАТ НЕК «Укренерго». Будівництво ПЛ 330 кВ Куп'янськ–Кремінська; (4) ПРАТ НЕК «Укренерго». Реконструкція ПС 750 кВ «Донбаська»; (5) Інвестиційна програма ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»; (6) Інвестиційна програма АТ «ДТЕК Донецькі електромережі».

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Відновлення мережевої інфраструктури та будівництво нових підстанцій дозволить розблокувати видачу потужності трьох ТЕС у регіоні, зменшити втрати електроенергії на передачу, покращити надійність енергопостачання не тільки споживачів Донецької та Луганської областей, а й споживачів прилеглих регіонів.

Відновлення та розбудова системи розподілення електроенергії дозволить поліпшити надійність електропостачання споживачів та знизити тривалість перерв в електропостачанні. Це має позитивно вплинути на інвестиції компаній, вимогливих до якості та стабільності енергопостачання, особливо це стосується висококатегорійних промислових підприємств. Поява нових компаній-споживачів, своєю чергою, приведе до зниження витрат на розподіл електроенергії, які зараз є одними з найвищих у країні.

Модернізація системи передачі може бути профінансована за рахунок інвестиційної програми Укренерго, кредитних коштів KfW, ЄІБ, ЄБРР, МБРР. Модернізація системи розподілення фінансується за рахунок інвестиційної програми операторів.

Реалізація інвестиційних програм енергокомпаній регіону у повному обсязі впродовж 2021–2025 рр. дозволить усунути проблеми з електропостачанням споживачів. Потенційний ефект від будівництва нових та реконструкції наявних об'єктів енергоінфраструктури в заявлених учасниками ринку обсягах (еквівалентних 0,7-3,2% ВРП обох областей) може додати 0,1-0,2% приросту ВРП з урахуванням мультиплікаційних ефектів. Це має позитивно вплинути на інвестиції компаній, вимогливих до якості та стабільності енергопостачання, особливо це стосується висококатегорійних промислових підприємств.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити та затвердити комплексну багаторічну інвестиційну програму, спрямовану на розвиток інфраструктури передачі електроенергії в регіоні	До 30.10.2021	Міненерго

Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості.	Щорічно	Міненерго ПРАТ НЕК «Укренерго» НКРЕКП
Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Щорічно	Міненерго НКРЕКП АТ «ДТЕК ДОНЕЦЬКІ ЕЛЕКТРОМЕРЕЖІ» (За згодою)
Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Щорічно	Міненерго НКРЕКП ПРАТ «ДТЕК ПЕМ-ЕНЕРГОВУГІЛЛЯ» (За згодою)
Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Щорічно	Міненерго НКРЕКП ТОВ «ДТЕК ВИСОКОВОЛЬТНІ МЕРЕЖІ» (За згодою)
Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Щорічно	Міненерго НКРЕКП ТОВ «ЛУГАНСЬКЕ ЕНЕРГЕТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ» (За згодою)
Сформувати та затвердити інвестиційні плани компанії у	Щорічно	Міненерго

відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості		НКРЕКП ДП «РЕГІОНАЛЬНІ ЕЛЕКТРИЧНІ МЕРЕЖІ» (За згодою)
Сформувані та затверджені інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Щорічно	Міненерго НКРЕКП АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ (За згодою)

Джерела фінансування: Інвестиційна програма ОСР

3.1.2. Захід: стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел

Завдання: збільшення до 13% у 2030 році частки електроенергії, що виробляється із відновлюваних джерел (ВДЕ).

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка виробництва електроенергії, яка виробляється з ВДЕ, до загального споживання у регіоні	Донецька область	<1%	8%	13%
	Луганська область	<1%	8%	13%
	Україна	8%	н/д	н/д
Будівництво високоманеврових потужностей (МВт)	Донецька область	0	200	200
	Луганська область	0	0	0
	Україна	н/д		

Джерело: НКРЕКП, Укренерго

Збільшити частку відновлюваної енергетики Україна має з екологічних міркувань та згідно із міжнародними договорами. Рекомендований спосіб – через надання

негрошових преференцій на підтримку виробництва електроенергії із відновлюваних джерел енергії у Донецькій та Луганській областях шляхом першочергового пропонування квот на будівництво електростанцій на території Донецької та Луганської областей.

Україна відмовилася від підтримки нових проєктів відновлюваної енергетики за принципом фіксованого тарифу та мігрує до ринкових механізмів ціноутворення, що базуються на аукціонах, на яких держава виставляє лоти в межах річної визначеної квоти підтримки.

Для компенсації зростання частки ВДЕ варто розглянути будівництво високоманеврових газових потужностей на існуючих майданчиках ТЕС та компресорних станцій «Оператор ГТС України» на території Донецької та Луганської областей. Для інтеграції відновлюваних джерел енергії в прогнозних обсягах у масштабі України загалом потрібно будівництво 2 ГВт високоманеврових потужностей та близько 2 ГВт систем акумуляування електроенергії. Використання існуючих майданчиків ТЕС та компресорних станцій дозволить зекономити до 30 відсотків початкових інвестиційних витрат на інфраструктуру постачання газу та видачу електричної потужності в мережу. Надання пріоритету будівництву таких потужностей на існуючих майданчиках ТЕС та компресорних станцій Донецької та Луганської областей дозволить зняти обмеження на розвиток відновлюваних джерел.

Також виконанню завдання заходу сприятиме:

- будівництво теплових пунктів, що використовують відновлювані джерела енергії для мешканців багатоповерхівок, які розташовані поблизу лінії зіткнення та мають проблеми з газопостачанням;
- встановлення на об'єктах бюджетної сфери відновлюваних джерел енергії для додаткового чи резервного живлення;
- встановлення світлових або електричних об'єктів, що використовують відновлювані джерела енергії в населених пунктах, які розташовані на лінії зіткнення та мають проблеми з електроенергією.

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Розвиток відновлюваної енергетики у регіоні матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток у середньо- та довгостроковій перспективі

завдяки збільшенню інвестицій та поліпшенню якості довкілля та якості життя людей. Для того щоб досягти цільового показника генерації електроенергії з відновлюваних джерел на рівні 13% до 2030 року, потрібно проінвестувати у додаткові потужності 300-330 МВт, вартість яких оцінюється у 400 млн дол. США³⁵. За умови щорічних капіталовкладень у будівництво вітрогенеруючих потужностей на рівні 40 млн дол. США можна очікувати щорічний приріст капітальних інвестицій до 3% на етапі будівництва. Довгостроковий вплив збільшення частки відновлюваної електроенергетики на показники соціально-економічного розвитку регіону складно оцінити кількісно за браком спостережень за діяльністю такого виробництва в умовах регіону.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити програму з підтримки виробництва та компенсації електроенергії з відновлюваних джерел у Донецькій та Луганській областях	До 30.10.2021	Міненерго КМУ*

Джерела фінансування: не потребує

3.1.3. Захід: трансформація вугільних регіонів та пом'якшення її соціальних наслідків

Завдання заходу: провести справедливую трансформацію вугільних регіонів до 2030 року, забезпечивши модернізацію прибуткових шахт, приватизацію або екологічне закриття решти шахт та соціальну реконверсію мономіст.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на	Проміжний до	Цільовий до

³⁵ За припущення, що додаткові потужності будуть вітровими електростанціями (ВЕС).

		01.01.2021	2025	2030
Проведення аудиту державних шахт для визначення перспективних для продажу та першочергових на ліквідацію	Донецька область	0	15	-
	Луганська область	0	8	-
Завершено пілотні проекти з трансформації	Донецька область		3 міста	15 шахт та прилеглих міст
	Луганська область		2 міста	8 шахт та прилеглих міст

Джерело: розрахунки ЦЕС, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України

Виробленням пріоритетів трансформації вугільних регіонів займається Координаційний центр під головуванням прем'єр-міністра України. Відповідну концепцію розробляє Міністерство розвитку громад та територій України, обравши за прикладом європейських країн модель «справедлива трансформація», яка, за попередніми оцінками, триватиме до 2030 року. Існує також Енергетична стратегія України на період до 2035 року, прийнята у 2017 році, та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, положення яких щодо реструктуризації вугільної промисловості може уточнювати концепція.

При реалізації СЕР необхідно керуватись принципами, спільними з іншими стратегічними документами держави, а саме:

- декарбонізація економіки областей (підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії, розвиток циркулярної економіки та синхронізація із ініціативою «Європейський зелений курс»);
- справедлива трансформація областей, де зайнятість переважної чисельності населення пов'язана з підприємствами вугледобувної галузі, з обов'язковим забезпеченням усіх соціальних гарантій працівникам зазначених підприємств;

- заходи з перепрофілювання економіки шахтарських регіонів, якими є Донецька та Луганська області, на інші галузі економіки (будівельна, переробна, виробництво будматеріалів, машинобудування тощо);
- створення нових робочих місць та забезпечення робочими місцями населення, що вивільняється у зв'язку з ліквідацією глибоко збиткових вугледобувних підприємств.

Необхідно оцінити перспективи попиту на вугілля з урахуванням прогнозованої частки теплової генерації та попиту із боку інших споживачів, провести фінансовий та технологічний аудит шахт, оцінити їх перспективність та класифікувати на такі, що підлягають закриттю, приватизації чи модернізації, й реалізувати обраний шлях для кожної шахти в рамках комплексного плану трансформації.

Пом'якшення соціальних наслідків (соціальної реконверсії) в рамках проєктів з трансформації вугільних мономіст слід забезпечити шляхом диверсифікації, за можливості, економік шахтарських міст або перегляду оптимального розміщення людських та виробничих ресурсів на територіях. Комплекс заходів з пом'якшення соціальних наслідків має бути поетапним, базуватися на широкому соціальному діалозі та включати синхронізацію закриття шахт із відкриттям індустріальних парків чи запуском видобутку природного газу на Юзівській ділянці, розробку проєктів видобутку метану з вугільних пластів, де потенційно можуть бути створені робочі місця для колишніх шахтарів. Частина робочих місць залишиться на шахтах, оскільки їх потрібно буде підтримувати в екологічно безпечному стані.

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Трансформація вугільної галузі на контрольованих територіях Донецької та Луганської областей матиме значний економічний вплив та потребуватиме значних інвестиційних ресурсів, які мають бути передбачені в плані реалізації майбутньої концепції трансформації вугільних регіонів.

У довгостроковій перспективі реструктуризація вугільної галузі матиме відчутний фіскальний ефект, оскільки дозволить переорієнтувати вугільні дотації на більш нагальні потреби. Станом на 2020 рік загальна заборгованість державних вугільних шахт по всій Україні перевищувала 1 млрд доларів США, а держава компенсувала близько 1000 грн збитків на кожен тону видобутої продукції, що в сумі дає близько 4 млрд грн у річному еквіваленті. Збитковість видобутку призводить до

неможливості вчасно розраховуватися з постачальниками, інвестувати в розвиток виробництва, а світова увага до декарбонізації економіки робить залучення зовнішніх інвестицій у вуглевидобування складним, якщо не неможливим. Трансформація вугільних регіонів дозволить знизити навантаження на бюджет, а також усуне хибні економічні сигнали, які дозволяють видобувати та використовувати вугілля для виробництва електроенергії тільки за державної підтримки. Це дозволить поліпшити екологію регіону та збільшити частку альтернативної енергетики.

Синхронізація заходів трансформації вугільної галузі з іншими ініціативами, передбаченими цим документом, дозволить пом'якшити соціальні наслідки закриття шахт та частково зняти соціальну напруженість у районах, на території яких розташовані державні шахти. Наразі на вугільних шахтах Донецької та Луганської областей працює 28 тис. працівників, тобто близько 3% всього зайнятого населення регіону.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Провести аудит підприємств вугледобувної галузі	До 31.12.2022	Держаудитслужба Міненерго Мінреінтеграції
Розробити та впровадити програми розвитку шахт які залишаються	Щорічно	Міненерго Мінреінтеграції
Розробити та затвердити плани ліквідації шахт, призначених до закриття	Згідно з проектною документацією	Міненерго ДП Укрвуглереструктуризація

Затвердити перелік шахт, що підлягатимуть приватизації	31.12.2022	Фонд держмайна Міненерго
Зреалізувати державний інвестиційний проєкт щодо спорудження (або придбання мобільного) гірничо-збагачувального комбінату	31.12.2025	Міненерго Мінреінтеграції

Джерела фінансування: державний бюджет

3.1.4. Захід: запуск видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області та видобуток метану з вугільних пластів

Завдання заходу: збільшити обсяги видобутку газу вугільних пластів.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2023	Цільовий до 2025
Кількість пробурених пошукових свердловин, обсяги видобутку газу	Донецька область	0	3 пошукові свердловини	13 експлуатаційних
	Луганська область	-	-	-
Видобуток метану з вугільних пластів	Донецька область	-	Позитивна динаміка видобутку	Позитивна динаміка видобутку
	Луганська область	-	-	-

Джерело: Нафтогаз

Юзівська ділянка є однією з найбільших нафтогазових ділянок в Україні, її площа становить 7886 км². Розташована на території Донецької та Харківської областей. За оцінками «Надра України», потенціал ділянки перевищує 3 трлн м³ газу та

передбачає видобуток від 10 до 20 млрд м³ на рік. У 2012 році право на розробку ділянки отримав Royal Dutch Shell, але з початком збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях інвестор залишив проєкт.

У 2020 році ділянка надана НАК «Нафтогаз України» для подальшої розвідки та видобування вуглеводнів.

Додатково до розробки газу ущільнених пластів доцільним є також аналіз можливостей видобутку метану вугільних пластів. Ресурси метану на вугільних шахтах складають близько 500 млрд м³, а у бокових породах – до 2 трлн кубометрів³⁶. В Україні видобуток такого газу ускладнений високою щільністю та низькою пористістю вугільних пластів, що вимагає застосування сучасних технологій інтенсифікації видобутку.

Територіальний принцип

Захід реалізується на підконтрольній території Донецької області.

Оцінка економічного впливу

Економічний ефект від реалізації ініціативи є потенційно значним не лише для розвитку регіону, а й для країни загалом, оскільки оціночні обсяги щорічного видобутку газу співставні із фактичним видобутком газу в масштабах країни. Кількісна оцінка впливу на показники економічного розвитку регіону потребує вартісних оцінок інвестицій у розробку покладів газу та інфраструктуру видобутку, зберігання та розподілу газу на території регіону. Ініціатива не потребує витрат державного чи місцевих бюджетів.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Пробурені 3 пошукові свердловини	До 2023	Визначений на ринкових умовах підрядник
Пробурені 13 експлуатаційних свердловин	До 2025	Визначений на ринкових умовах підрядник

³⁶ Рудько Г.І., Бондар О.І. Геологічні та екологічні аспекти газу метану вугільних родовищ. <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2012/1/13.pdf>

Джерела фінансування: власні інвестиційні кошти

3.2. Ініціатива: створення сучасної транспортної інфраструктури

3.2.1. Захід: відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору «Маріуполь–Сєвєродонецьк», ліквідація «вузьких місць» в аграрній логістиці

Завдання заходу: забезпечення автомобільної мережі, необхідної для розвитку регіону та здешевлення і спрощення логістики.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Щільність автомобільних доріг державного значення загального користування з твердим покриттям (км/тис. км ²)	Донецька область	61,2	63	70
	Луганська область	65,1	67	70
	Україна	77,7	-	-

Джерело: розрахунки ЦЕС на основі даних Укравтодору, обласних державних адміністрацій

Пріоритетними об'єктами дорожньої інфраструктури, що потребують будівництва/відновлення, є: (1) будівництво ділянок автодороги категорії 1Б за необхідності (об'їзд населених пунктів; наявна інтенсивність руху) та підвищення категорії існуючих ділянок за напрямком Маріуполь–Сєвєродонецьк через Краматорськ, оновлення існуючих паралельних маршрутів (305 км через Курахове, 330 км через Велику Новосілку); (2) будівництво автодороги, що з'єднає Маріуполь з Бердянськом через Урзуф (близько 70 км); (3) капітальний ремонт найважливіших ділянок у найбільших агломераціях, наприклад капітальний ремонт ділянки автодороги Маріуполь–Сартана–Чермалик (близько 16 км); (4) оновлення 183 км автошляхів Луганської області за рахунок кредитної угоди «Східна Україна: возз'єднання, відновлення та відродження (Проект 3В)», зокрема капітальний і поточний середній ремонт ділянок автошляхів: Чугуїв–Мілове, Демино–Олександрівка–Сватове–Лисичанськ–Луганськ, Танюшівка–

Старобільськ–Бахмут тощо; (5) відновлення пошкоджених мостів та шляхопроводів – 56 споруд (13%).

Територіальний принцип

Заходи впроваджуватимуться на всій території Донецької і Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Відновлення дорожньої інфраструктури контрольованих районів Донецької та Луганської областей є передумовою ефективної та дешевої логістики продукції сільського господарства, сільськогосподарської техніки та працівників під час польових робіт. З точки зору пасажирських перевезень, відновлення автошляхів і створення автомобільного коридору з півночі на південь регіону сприятиме підвищенню мобільності робочої сили та збільшенню туристичного потенціалу. Загалом ініціатива сприятиме зменшенню витрат часових, фінансових і енергетичних ресурсів під час перевезень та, відповідно, вивільненню ресурсу на розвиток економіки регіону.

З урахуванням витрат на ремонт різної категорії доріг (за інформацією публічного модуля аналітики «Прозора інфраструктура») та припущень щодо локалізації закупівель і мультиплікаційних ефектів будівництва на суміжні галузі, індикативний обсяг витрат на пріоритетні проекти автодорожньої інфраструктури регіону складає 19,2 млрд грн, що еквівалентно 7,4% сукупного ВРП обох областей. Фінансування витрат на передбачені ініціативою проекти здійснюватиметься як державним коштом, так і за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій та в межах проектів публічно-приватного партнерства. Наразі ЄІБ затвердив виділення 100 млн євро для модернізації 183 км автомобільних доріг у Луганській області у 2020 році.³⁷

Реалізація запропонованих інвестиційних проектів у автодорожню інфраструктуру регіону матиме значний економічний вплив як на етапі будівництва та ремонту, так і на етапі її експлуатації у довгостроковій перспективі. Виходячи із сукупної оціночної вартості запропонованих проектів та за припущення їх реалізації впродовж трьох років і з локалізацією закупівель на рівні 35-50%, можна очікувати щорічний приріст ВРП на рівні 0,15% у Луганській області та 0,4% у Донецькій області (за рахунок мультиплікаційних ефектів від будівництва на суміжні галузі). Поліпшення транспортної інфраструктури матиме позитивний вплив на економічний розвиток регіону у довгостроковій перспективі, втім, кількісна оцінка

³⁷ <https://www.kmu.gov.ua/news/urvad-ta-yeib-pidpisali-ugodi-na-zagalnu-sumu-640-mln-yevro>

довгострокових ефектів від реалізації інфраструктурних інвестицій на даному етапі потребує більш глибокого аналізу.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Будівництво швидкісної автодороги категорії 1Б Маріуполь–Северодонецьк через Краматорськ та оновлення існуючих паралельних маршрутів	До 01.01.2025	Мінінфраструктури Донецька ОДА, Луганська ОДА Укравтодор Мінреінтеграції
Будівництво автодороги Маріуполь–Бердянськ через Урзуф	До 01.01.2025	Мінінфраструктури Донецька ОДА, Укравтодор Мінреінтеграції
Імплементация «Проекту 3В «Східна Україна: возз'єднання, відновлення та відродження»	Згідно з планом-графіком кредитної угоди	Мінінфраструктури Луганська ОДА Укравтодор Мінреінтеграції

Джерела фінансування: Дорожній фонд, кошти міжнародних фінансових організацій, кошти публічно-приватного партнерства. **Довідка:** у рамках співпраці з ЄІБ у 2020 році було погоджено виділення 100 млн євро для модернізації 183 км автомобільних доріг у Луганській області.

3.2.2. Захід: будівництво та модернізація залізничної інфраструктури у Донецькій та Луганській областях

Завдання заходу: забезпечення залізничної мережі, необхідної для розвитку регіону та здешевлення і спрощення логістики.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Перевезення вантажів перетинкою між гілками Попасна–Сватове–Куп’янськ та Кіндрашівська–Нова–Старобільськ–Лантратівка (тис. т/міс.) ³⁸	Донецька область	н/д (перетинка розташована у Луганській області)	н/д	н/д
	Луганська область	Перетинка не побудована	Побудова перетинки	>200
	Україна	н/д	н/д	н/д
Скорочення часу для пасажирських перевезень на ділянці Запоріжжя–Маріуполь внаслідок модернізації (год.) ³⁹	Донецька область	н/д	1,5 год.	1,5 год.
	Луганська область	н/д (ділянка розташована у Донецькій області)	н/д	н/д
	Україна	н/д	н/д	н/д
Мінімальний час поїздки пасажирським поїздом з Києва до Лисичанська внаслідок електрифікації	Донецька область	н/д	н/д	н/д
	Луганська область	12	8	8
	Україна	н/д	н/д	н/д

³⁸ Оцінка економічного впливу ізоляції залізничної лінії «Кіндрашівська-Нова–Лантратівка» для території та економіки Луганської області

³⁹ Пре-ТЕО, підготовлене експертами проекту технічної допомоги ЄС «Менеджмент циклу інфраструктурного проекту»

ділянки Сіверськ–Лисичанськ (год.) ⁴⁰				
--	--	--	--	--

Джерело: Національний інститут стратегічних досліджень

Це завдання дозволять виконати такі заходи (в порядку пріоритетності):

А) Будівництво залізничної перетинки між гілками Попасна–Сватове–Куп’янськ та Кіндрашівська-Нова–Старобільськ–Лантратівка.

До складу колії Кіндрашівська-Нова–Лантратівка входять залізничні станції Новий Айдар та Старобільськ з достатньо розвиненою інфраструктурою, придатні до стикування з новою гілкою. На колії Попасна–Сватове–Куп’янськ цим критерієм відповідають станції Рубіжне та Сватове.

Варіанти проходження гілки (за даними ОДА):

- Новий Айдар–Рубіжне (близько 43 км),
- Старобільськ–Сватове (близько 62 км),
- Рубіжне–Старобільськ (близько 59 км),
- Білокуракіне – Сватове (60 км).

Вигоди:

- безперешкодна доставка вугілля залізницею на Луганську ТЕС з підконтрольної Україні території, як наслідок – зменшення енергетичної залежності від Росії (для доставки 3 тис. т вугілля на добу потрібно завантажити 50 піввагонів);
- зменшення споживання імпортованого природного газу та перспектива заміщення газу та антрациту вугіллям газової групи у обсязі до 1 Мт, що добувається в Україні;
- підвищення надійності енергопостачання півдня Луганської області;
- впровадження нових маршрутів, якими зможуть скористатися мешканці регіону, у тому числі ВПО та громадяни України з непідконтрольних територій;
- зменшення транспортних витрат місцевих товаровиробників;

⁴⁰ АТ «Укрзалізниця»

- зниження навантаження на мережу автомобільних доріг загального користування;
- відновлення транзитного потенціалу регіону і підвищення транзитного рейтингу держави;
- поштовх для розвитку міст (зокрема, Старобільська як центру місцевого економічного розвитку в сільськогосподарському субрегіоні).

У довгостроковій перспективі можливе створення в регіоні «поясу урбанізації» у Слов'янському районі. У межах цієї зони може відбуватися формування промислових вузлів, які продовжать Лисичансько-Рубіжанську агломерацію.

Б) Електрифікація і модернізація залізничної гілки Запоріжжя–Пологи–Комиш-Зоря–Волноваха.

Головний коридор, що пов'язує місто Маріуполь з рештою регіонів України, це Запоріжжя–Пологи–Комиш-Зоря–Волноваха–Маріуполь. Його довжина складає приблизно 320 км. Його ділянки перебувають у різному стані: електрифіковані і неелектрифіковані, одноколіїні і двоколіїні. За попередні роки Укрзалізниця поліпшила ситуацію: збудувала другу колію Волноваха–Комиш-Зоря і ввела в експлуатацію нову розв'язку ПК327 між Пологами і Комиш-Зорею. Стратегічний план УЗ передбачав електрифікацію цього маршруту. Станом на 2020 рік пропускної здатності лінії достатньо для наявного вантажопотоку (49 пар поїздів у 2019 році, з яких 42 – вантажних, 5 – пасажирських, 2 приміських).

Неелектрифікованою залишається ділянка довжиною близько 240 км. Тому нині через брак пропускної здатності на одноколіїних ділянках пасажирські поїзди далекого сполучення пускають в об'їзд (на 27 км більше), втрачаючи, за даними Укрзалізниці, до 0,5 години⁴¹.

Пре-ТЕО підвищення пропускної спроможності та електрифікації залізниці Запоріжжя–Маріуполь було підготовлено експертами проекту технічної допомоги ЄС «Менеджмент циклу інфраструктурного проекту» разом з представниками Придніпровської та Донецької філій ПАТ «Укрзалізниця». Згідно з ним, витрати на електрифікацію та модернізацію складатимуть близько 380 млн євро і включають такі компоненти: технічне переоснащення колії, додаткові роз'їзди, бетонні опори контактної мережі, під'єднання лініями високої напруги до енергосистеми; електрифікація залізничної лінії, встановлення підстанцій, контактної мережі тощо (відповідно до вимог TEN-T).⁴²

⁴¹ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=206485&DOCUMENT_TYPE=2

⁴² <https://www.railinsider.com.ua/viktor-dovgan-investychnyi-v-zaliznychnu-infrastrukturu-sposib-ekonomichnoyi-reintegraciyi-donbasu/>

Вигоди:

- скорочення часу для пасажирських залізничних перевезень на ділянці Запоріжжя–Маріуполь на 1,5 години;
- зниження вартості вантажних перевезень по ділянці (через використання електровозної тяги замість тепловозної);
- перспектива запуску високошвидкісного сполучення між Маріуполем і Запоріжжям;
- приведення технічного стану до високих стандартів у межах Транс'європейського транспортного коридору (TEN-T).

В) Електрифікація ділянки Сіверськ–Лисичанськ.

Для Луганської області важливо отримати швидке залізничне сполучення з Києвом, зокрема для підвищення конкурентоздатності субрегіону в порівнянні з Донецькою областю, де таке сполучення присутнє. Наразі тривалість поїздки з Лисичанська до Києва складає близько 16 годин. Електрифікація ділянки Сіверськ–Лисичанськ (близько 25 км) дозволить запуснути рух поїздів через Лозову і Слов'янськ замість Харкова. Доцільно також розглянути можливість визначення проекту з електрифікації залізничних шляхів на території Луганської області пріоритетним проектом державного рівня та опрацювати питання виділення Луганській обласній державній адміністрації коштів з державного бюджету для виготовлення відповідної проектно-кошторисної документації.

Вигоди:

- скорочення часу поїздки із Северодонецько-Лисичанської агломерації до Києва;
- здешевлення вантажних перевезень на ділянці.

Г) Будівництво гілки Курахове–Південнодонбаська.

У перспективі є можливість створення прямого залізничного сполучення між Маріуполем і Краматорськом в обхід тимчасово окупованої території. Це передбачає будівництво нової гілки між Кураховим і ст. Південнодонбаською довжиною близько 32 км.

Вигоди:

- скорочення залізничного шляху між Краматорськом і Маріуполем на близько 200 км та скорочення часу на транспортування вантажів та пасажирів на 1,5 години;

- перенесення частки вантажопотоку до Маріупольського морського торговельного порту (ДП «ММТП») з автодоріг на залізницю, що подовжить експлуатаційні строки автодоріг, скоротить витрати на паливо та забруднення атмосферного повітря від автотранспорту.

Територіальний принцип

Заходи впроваджуватимуться на всій території Донецької і Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Запропоновані інвестиційні проекти у залізничну інфраструктуру є важливими елементами для економічного розвитку регіону. Їх реалізація матиме значний економічний вплив як на етапі будівництва, так і у довгостроковій перспективі – завдяки скороченню транспортних витрат підприємств, вищій мобільності населення. Наприклад, за відсутності залізничного сполучення у сільськогосподарських районах Луганської області додаткові витрати агровиробників складали близько 1,3 млрд грн у 2017 році⁴³, тобто приблизно третину річних матеріальних витрат агровиробників регіону.

Сукупна вартість запропонованих проектів складає 16,6 млрд грн, з яких 2,4 млрд грн припадає на будівництво залізничної гілки у Луганській області. Станом на лютий 2021 року існує домовленість про фінансування електрифікації залізничної гілки Сіверськ–Лисичанськ з орієнтовною вартістю 300 млн грн через програму «Відновлення Донбасу» Європейського інвестиційного банку. За умови їх реалізації впродовж трьох-п'яти років та із локалізацією закупівель на рівні не нижче 30-40% можна очікувати приросту ВРП на рівні 0,12% у Луганській області та 0,1% у Донецькій області.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Будівництво залізничної перетинки між гілками Попасна–Сватове–Куп'янськ та Кіндрашівська-Нова–Старобільськ–Лантратівка	до 31.12.2025	Мінреінтеграції Мінінфраструктури АТ «Укрзалізниця»

⁴³ За розрахунками Національного інституту стратегічних досліджень (2018)

		Луганська ОДА – військово-цивільна адміністрація
Електрифікація і модернізація залізничної гілки Запоріжжя–Пологи–Комиш-Зоря–Волноваха	до 31.12.2026	Мінінфраструктури АТ «Укрзалізниця» Мінреінтеграції Донецька ОДА
Електрифікація гілки Сіверськ–Лисичанськ	до 31.12.2026	Мінінфраструктури АТ «Укрзалізниця» Мінреінтеграції Луганська ОДА
Будівництво гілки Курахове – Південнодонбаська	до 31.12.2028	Мінінфраструктури Мінреінтеграції АТ «Укрзалізниця» Донецька ОДА

Джерела фінансування: Державний бюджет та кошти МФО

3.2.3. Захід: реформа системи приміського залізничного сполучення

Завдання заходу: підвищення рівня мобільності населення населених пунктів, що мають залізничне сполучення з індустріальними центрами.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Обсяг відправлення пасажирів приміським	Донецька область	1 553	4 555	8 089
	Луганська область	258	776	1 908

сполученням (тис. пас.)	Україна	н/д (абсолютний показник, що стосується областей)	н/д	н/д
----------------------------	---------	---	-----	-----

Джерело: АТ «Укрзалізниця», дані за 11 місяців 2020 року, зменшення вдвічі порівняно з 2019 через тимчасове припинення та обмеження сполучення у зв'язку з карантинном

Основним аспектом модернізації має стати виконання функції замовника на місцеві залізничні перевезення в регіоні (Донецька і Луганська області) органами місцевого самоврядування. Така практика відповідає європейській моделі організації залізничного транспорту. Подібний проєкт мав бути запроваджений на Придніпровській залізниці за підтримки ЄІБ, але з 2017 року виконана лише частина заходів. Одним із завдань реформи є напрацювання механізму сплати органами місцевого самоврядування за надану залізницею послугу соціально важливих приміських перевезень, що включатиме акумуляцію коштів на обласному рівні та відповідну передачу джерел фінансування. Реформа має передбачати інші важливі елементи, зокрема створення регіональної залізничної пасажирської компанії з часткою в капіталі приватного капіталу⁴⁴, яка б за підтримки міжнародних фінансових організацій здійснила оновлення рухомого складу, термін експлуатації якого закінчується. Подібні елементи передбачені проєктом модернізації регіональних пасажирських перевезень на Придніпровській залізниці за підтримки ЄІБ (реєстраційний номер контракту СС 9780-3).

Територіальний принцип

Заходи впроваджуватимуться на всій території Донецької і Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

- Апробація нової моделі організації приміських перевезень для подальшого поширення на всю територію України;
- Визначення пріоритетних напрямків перевезень і створення цілісної моделі регіональної мобільності в приміському сполученні для

⁴⁴ Стаття 5 Регламенту 1370/2007 передбачає, що, якщо це не заборонено національним законодавством, будь-який компетентний орган місцевого самоврядування може прийняти рішення про надання послуг громадського пасажирського транспорту самостійно або ж укласти договори на надання суспільних послуг безпосередньо з юридично окремим суб'єктом, над яким компетентний місцевий орган влади, або у випадку, якщо існує декілька компетентних органів, то принаймні один компетентний орган місцевого самоврядування здійснює контроль, аналогічний тому, який здійснюють його відомства.

досягнення їх беззбитковості за рахунок компенсації з обласних бюджетів;

- Оновлення рухомого складу приміських електропоїздів та підвищення екологічної та економічної ефективності перевезень.

Фінансування аналогічного проєкту на Придніпровській залізниці здійснюється за рахунок позики ЄІБ. Обсяг інвестицій у проєкт у Дніпропетровській і Запорізькій областях склав 100 млн євро (позика ЄІБ). Донецька залізниця має в 4 рази менший від Придніпровської пасажиропотік. Відповідно, попередньо можна визначити витрати проєкту у сумі близько 30 млн євро.

Витрати на покриття різниці між вартістю перевезень і доходів від вартості квитків мають перейти від Укрзалізниці (крос-субсидіювання) і частково місцевих рад на рівень обласних бюджетів за наявності джерел відповідного фінансування, які мають бути визначені у консультаціях із Мінфіном та обласними органами влади.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення основних принципів утворення за участю органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання компаній різних форм власності, що здійснюють приміські пасажирські перевезення	до 01.05.2022	Мінінфраструктури Донецька ОДА Луганська ОДА
Створення підприємств з перевезення пасажирів у приміському сполученні та розподіл між ними функцій обслуговування	до 01.12.2022	ОМС АТ «Укрзалізниця»
Розроблення моделі фінансування оновлення приміського пасажирського рухомого складу	до 01.12.2022	Мінінфраструктури Мінфін

Залучення організаційної та фінансової підтримки реформи міжнародними фінансовими організаціями	01.12.2022	Мінінфраструктури Мінреінтеграції АТ «Укрзалізниця»
Прийняття рішення щодо покладання функцій місцевого залізничного перевізника на нове чи існуюче підприємство з перевезення пасажирів у приміському сполученні та розподіл між ними функцій обслуговування	до 01.12.2022	ОМС Мінінфраструктури АТ «Укрзалізниця»

Джерела фінансування: кошти міжнародних фінансових організацій (ЄІБ), місцеві і державний бюджети

3.2.4. Захід: відновлення авіасполучення

Завдання заходу: відновити цивільне авіасполучення з регіоном.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Наявність аеропорту, що обслуговує цивільні польоти	Донецька або Луганська області	Відсутнє авіасполучення	Авіасполучення з регіоном запущене	Стійке зростання кількості перевезених пасажирів
Сумарний обсяг перевезень авіаційним транспортом Донецької і Луганської	Сумарно Донецька і Луганська області	н/д (відсутнє авіасполучення)	50	400
	Бенчмарк (аеропорт Запоріжжя)	434	-	-

областей (тис. пасажирів)				
---------------------------	--	--	--	--

Джерело: Державна авіаційна служба України

Необхідно відновити пасажирське авіасполучення регіону, враховуючи безпекові питання. Можливі варіанти: (1) аеропорт в Маріуполі розташований ближче до лінії розмежування, в зоні впливу засобів радіоелектронної боротьби Збройних Сил Російської Федерації; (2) Краматорський аеропорт потребує реконструкції приміщення та передислокації військових частин, проте його розташування більш безпечно і дозволить запуснути польоти швидше; (3) також розглядається можливість будівництва нового аеропорту для Донецької і Луганської областей. Локацію для такого об'єкту ще не визначено, але пріоритетом можна вважати будівництво нового аеропорту у Святогірську.

Територіальний принцип

Будівництво чи відновлення аеропорту здійснюватиметься на підконтрольній території Донецької чи Луганської області.

Оцінка економічного впливу

Відновлення авіасполучення в регіоні потребуватиме значних інвестицій, зокрема за рахунок державних коштів та запуску страхування безпекових ризиків. Тому для оцінки доцільності цієї ініціативи необхідний ретельний аналіз вигод та витрат, особливо з урахуванням чинної динаміки населення регіону та пасажиропотоків, обтяжених не лише воєнно-політичними ризиками, але й наслідками коронавірусної пандемії. Позитивом є те, що відновлення пасажирського авіасполучення збільшить інвестиційну привабливість регіону (зокрема, для іноземних інвесторів), посилить розвиток туризму та змінить сприйняття регіону в безпековому аспекті.

Витрати на відновлення і реконструкцію аеропортової інфраструктури оцінюються виконавцями робіт на етапі складання проєктно-кошторисної документації для окремих заходів.

Наразі наявні такі оцінки вартості альтернатив:

- Альтернатива 1: аеропорт Бердянськ, близько 122 млн дол. (3,5 млрд грн)⁴⁵;
- Альтернатива 2: аеропорт Краматорськ, близько 35 млн дол. (1 млрд грн);

⁴⁵ Попередні розрахунки, презентовані на форумі RE:think в Маріуполі <http://www.wing.com.ua/content/view/23679/37/>

- Альтернатива 3: аеропорт Маріуполь, близько 100 млн грн;
- Альтернатива 4: побудова нового аеропорту (оцінка вартості проекту відсутня, орієнтовно 4-5 млрд грн).

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Прийняття рішення про відновлення авіаруху над територіями Донецької та Луганської областей, де органи державної влади здійснюють свої повноваження	2021 рік	Державна авіаційна служба України
Виготовлення передпроектної документації на будівництво регіонального аеропорту (за фінансової підтримки донорів)	2022 рік	Афілійоване державне підприємство Мінреінтеграції
Залучення фінансування (кредитна Угода з МФО, бюджетні кошти)	2022 рік	Мінінфраструктури Мінреінтеграції
Залучення фінансування для будівництва терміналу за рахунок коштів приватного інвестора на умовах ДПП	2022 рік	Мінінфраструктури Мінреінтеграції Донецька ОДА Луганська ОДА

Джерела фінансування: приватні інвестиції, кошти міжнародних фінансових організацій (ЄІВ), державний бюджет

3.2.5. Захід: розвиток Маріупольського морського порту

Завдання заходу: збільшити перевалку порту за рахунок зміни структури та модернізації виробничого процесу.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Обсяги перевалки у Маріупольському морському торговельному порті (ДП «ММТП») (млн т)	Донецька область	7 025,4	10 000	15 500
	Луганська область	н/д	н/д	н/д
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: Адміністрація морських портів України (АМПУ). Загальні обсяги переробки вантажів стивідорними компаніями в морських портах

Стратегічним напрямком розвитку порту може стати диверсифікація вантажообороту – в тому числі зернові та інші групи вантажів, окрім металу як найбільшої групи вантажів. Важливим завданням для порту є днопоглиблення акваторії Азовського моря. Порт може приймати судна з осадкою 8 м, але через інтенсивне замулення глибини зменшилися, що негативно відбилося на його конкурентоздатності. Реалізація даного напрямку має здійснюватись відповідно до Стратегії розвитку морських портів України на 25 років. Таким чином, першочерговим завданням є підготовка та затвердження відповідних змін до розпорядження КМУ № 548-р від 11 липня 2013 р.

Територіальний принцип

Заходи впроваджуватимуться на території, в акваторії і навколо Маріупольського морського торговельного порту.

Оцінка економічного впливу

- Залучення суден з більшою осадкою;
- Диверсифікація груп перевалки вантажів.

Орієнтовні витрати на днопоглиблення можуть скласти 500 млн грн⁴⁶ й бути профінансовані коштом інвестиційної програми порту.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття
Розробка пропозицій та внесення змін до Розпорядження КМУ № 548-р	2021	Адміністрація морських портів України (АМПУ)
Збільшення пропускної здатності транспортної інфраструктури (залізничних шляхів, залізничної станції, автомобільних доріг)	2022	Мінінфраструктури Міська рада м. Маріуполя (за згодою)
Збільшення глибин підхідного каналу та причалів порту до 9,75 м	2022	АМПУ
Збільшення портових потужностей шляхом реалізації нових інвестиційних проєктів: будівництво зернового терміналу, будівництво олійного комплексу, реконструкція складських майданчиків причалів, будівництво критого складу, будівництво терміналу навалювальних вантажів	2021–2022 2022–2025	Мінінфраструктури АТ «Укрзалізниця» ДП «ММТП»
Збільшення вантажопереробки шляхом:	2021–2022	ДП «ММТП»

⁴⁶ Аналогічно днопоглибленню у 2019 році http://www.uspa.gov.ua/pres-tsentr/novini/novini-ampu/16713-ampu-ogolosila-tenderi-po-provedennyu-dnopolglyblyvalnikh-robot-v-portakh-mariupol-i-berdyansk?fbclid=IwAR10ZfM74G9J1r36_5TYZ3wUsMP1Dueic-8e9zlyC4iXhuJDg06AhvTC3k4

залучення нових вантажопотоків та диверсифікації номенклатури вантажів, проведення маркетингових заходів та пошуку вантажовласників		
---	--	--

Джерела фінансування: приватні інвестиції, інструменти державно-приватного партнерства, Адміністрація морських портів України

3.2.6. Захід: забезпечення всеосяжного доступу до широкосмугового інтернету

Завдання заходу: збільшення доступу населення до волоконно-оптичної мережі Інтернет.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Наявність покриття волоконно-оптичними мережами в населених пунктах	Донецька область	52,29%	100%	н/д
	Луганська область	21,42%	100%	н/д
	Україна	43,28%	н/д	100%

Джерело: Міністерство цифрової трансформації (Єдиний державний веб-портал відкритих даних)

Запровадити першочергове виконання заходів відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки⁴⁷ у Донецькій та Луганській областях: (1) забезпечення безперешкодного доступу до високошвидкісного інтернету всіх населених пунктів; (2) забезпечення підключення до грудня 2021 року 100% державних установ та соціальних закладів до широкосмугового інтернету із швидкістю від 100 Мбіт/с; (3) створення каналів для прокладення

⁴⁷ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>

волоконно-оптичних кабелів зв'язку під час капітального ремонту доріг, будівель, будівництва нових житлових та виробничих об'єктів, зовнішнього освітлення тощо; (4) запровадження механізмів зменшення витрат операторів, не порушуючи законодавства про конкуренцію; (5) забезпечення цільового фінансування поширення інтернету в державних установах, соціальних закладах, розташованих у віддалених населених пунктах або за їх межами.

Територіальний принцип

Заходи впроваджуватимуться на всій території Донецької і Луганської областей, але насамперед мережа має покрити територіальні громади поблизу лінії розмежування.

Оцінка економічного впливу

Доступ населення та бізнесу до високошвидкісного інтернету є важливою передумовою прискорення соціально-економічного розвитку, оскільки полегшує для малого бізнесу – вихід на нові ринки, для широких верств населення – доступ до освіти, державних та інших послуг. За дослідженнями Світового банку, зростання проникнення швидкісного інтернету на 10% приводить до росту ВВП країни на 1-2%. Наразі частка населення, яке не користувалося інтернетом в Луганській та Донецькій областях у 2019 році, за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, складала 5% та 6%⁴⁸ відповідно, причому здебільшого це характерно для сільської місцевості. Відсутність якісного швидкісного інтернет-доступу відзначено у 55% сіл та селищ регіону, що значно знижує можливості щодо освіти та бізнесу для їх мешканців.

У бюджеті на 2021 рік закладено 500 млн грн на підключення до волоконно-оптичних ліній зв'язку закладів соціальної інфраструктури у віддалених селах всієї України, де підключення досі немає. Для регіону витрати на забезпечення волоконно-оптичними мережами всіх населених пунктів становитимуть близько 300 млн грн, які розподіляться між державним бюджетом і приватним сектором.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*

⁴⁸ За даними обстеження Держстату про доходи та умови життя домогосподарств.

Першочергове фінансування забезпечення ширококутовим інтернетом населених пунктів Донецької та Луганської областей	До 01.12.2022	Мінцифра Мінреінтеграції
Включення в план реалізації Стратегії регіонального розвитку першочерговості забезпечення ширококутовим інтернетом населених пунктів в Донецькій та Луганській областях.	До 01.12.2021	Мінрегіон Мінцифра

Джерела фінансування: субвенція державного бюджету, місцеві бюджети

4. Стратегічний напрям: формування регіонального ринку праці

Завдання напрямку: зростання кількості нових робочих місць, зниження безробіття, зменшення професійно-кваліфікаційних дисбалансів та підвищення гнучкості ринку праці.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Рівень безробіття населення у віці 15–70 років (%)	Донецька область	14,7	11,0	8,0
	Луганська область	15,4	11,0	8,0
	Україна	9,3	н/д	н/д
Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років (%)	Донецька область	49,5	53,0	56,0
	Луганська область	56,9	58,0	60,0
	Україна	56,5	н/д	н/д
	Донецька	7	5	3

Середня тривалість пошуку нової роботи (місяців)	область			
	Луганська область	6	5	3
	Україна	5	н/д	н/д

Джерело: Державна служба статистики України, Державна служба зайнятості, розрахунки ЦЕС

Завдання напрямку: підвищення якості життя населення на територіях Донецької та Луганської областей та запобігання відтоку з регіону трудових ресурсів.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка негативних відповідей на запитання «Як Ви вважаєте, справи у Вашому районі рухаються в правильному чи в неправильному напрямку?»	Донецька область	39%*	25%	10%
	Луганська область	58%*	38%	10%
	Україна	31%**		

Джерело: Опитування громадської думки в Донецькій та Луганській областях 27 серпня – 2 жовтня, 2020, Центр аналізу та соціологічних досліджень, на замовлення Міжнародного республіканського інституту, Шосте всеукраїнське муніципальне опитування від Міжнародного республіканського інституту, розрахунки ЦЕС

Завдання напрямку: запобігти екологічним катастрофам та покращити стан довкілля в регіоні.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2019	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Рівень капітальних інвестицій на	Донецька область	0,79%	1,4%	2%

охорону навколишнього природного середовища (% ВРП)	Луганська область	0,08%	1%	2%
	Україна	2%		

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки ЦЕС

4.1. Ініціатива: сприяння розвитку людського капіталу

4.1.1. Захід: розширення ваучерних програм на навчання дорослих

Завдання заходу: збільшити мотивацію та фінансову можливість для навчання у дорослому віці.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Населення віком 25–49 років, що входить до робочої сили та хоча б раз скористалися ваучером на навчання дорослих (% від робочої сили цього віку)	Донецька область	0 (0%)	62,9 (11%)	140,1 тис. (25%)
	Луганська область	0 (0%)	25,7 (11%)	57,2 тис. (25%)
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки ЦЕС

Враховуючи необхідність значної професійної переорієнтації дорослого населення, підняття рівня адаптації до зміни структури економіки необхідно: (1) розширити віковий ценз програми щодо ваучерного фінансування отримання освіти на людей 25 років і старше та на людей, що мають повну чи неповну загальну середню освіту; (2) ініціювати запровадження місцевих систем ваучерів на навчання дорослого населення віком 25–44 років за коштів місцевих бюджетів та донорських програм.

Навчання за ваучером може здійснюватися за будь-яким напрямком, не обов'язково пов'язаним із поточною спеціалізацією працівника. Програми навчання можуть здійснюватися як у державних, так і у приватних закладах, в офлайн або онлайн режимі.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Протягом наступного десятиріччя робоча сила Луганської та Донецької областей буде скорочуватись. За найоптимістичнішими оцінками, регіон втратить 1,6% робочої сили, песимістичні оцінки прогнозують втрати робочої сили близько 14%.

Вартість програми за умови високої участі (від 25% робочої сили) та якісного навчання може бути доволі високою. Максимальний поріг прямих витрат місцевих бюджетів на такі ваучери можна оцінити приблизно у 2,9 млрд грн за дев'ять років, або в середньому 326,3 млн грн на рік.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробка та прийняття відповідної Постанови про порядок видачі ваучерів на навчання	До 01.07.2022	Мінекономіки <i>КМУ*</i>
Оновлення переліку професій, спеціальностей, для навчання за якими може бути виданий ваучер, враховуючи потреби регіонального ринку праці	До 01.09.2022	Мінекономіки Донецька ОДА, Луганська ОДА
Підготовка навчальних програм та матеріалів	До 01.12.2022	Державні та приватні заклади освіти <i>Міносвіти</i>

Джерела фінансування: державний бюджет та приватні кошти

4.1.2. Захід: переведення програм перепідготовки безробітних для потреб роботодавців на засади кооперації держави та бізнесу

Завдання напрямку: зменшення кваліфікаційного розриву між потребами ринку праці та можливостями шукачів роботи.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Кількість зареєстрованих у центрі зайнятості безробітних, які пройшли перенавчання за програмою (осіб)	Донецька область	0	21 984	49 463
	Луганська область	0	9 037	35 054
	Україна	н/д	н/д	н/д
Кількість роботодавців, які співпрацювали з обласним центром зайнятості	Донецька область	6,1 тис.	8,1 тис.	10,6 тис.
	Луганська область	3,7 тис.	4,6 тис.	5,7 тис.
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: Донецький обласний центр зайнятості, Луганський обласний центр зайнятості, Державна служба зайнятості України, розрахунки ЦЕС

Пропонується перевести програми з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних Донецької та Луганської областей на систему, що ставитиме на перше місце потреби роботодавців, та розширити масштаб таких програм. Перелік та зміст освітніх програм, за якими проводиться підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації безробітних, мають бути переглянуті на основі переваг локальних роботодавців, за їх безпосередньої участі як у розробленні переліку спеціальностей, потрібних навичок та компетенцій, так і у виборі закладу освіти, у тому числі приватного.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Програми з перепідготовки та перенавчання безробітних скорочують середній час на пошук нової роботи, а також мають позитивний вплив на заробітну плату на новому місці⁴⁹. Для того щоб досягти цільових показників безробіття у регіоні на рівні 8,0%, протягом дев'яти років дії програми (до 2030 року включно) кількість безробітних осіб, що пройшли перенавчання за програмою, має складати не менше 7 607 осіб на рік (5 391 особа у Донецькій області, 2 216 осіб у Луганській області).

Максимальні розрахункові витрати на перенавчання однієї особи складають 30 тис. грн (оцінку взято з Постанови від 20.01.2021 № 39 «Про реалізацію в м. Києві експерименту з професійного навчання зареєстрованих безробітних для потреб роботодавців сфери інформаційних технологій», яка є прототипом для даної ініціативи). За цільового показника у 7,6 тис. осіб на рік та горизонту планування дев'ять років (до 2030 року включно), витрати на перенавчання з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України складатимуть 2,1 млрд грн (в середньому 228 млн грн на рік).

Серед позитивних економічних ефектів ініціативи можна виділити такі:

- задоволення потреби роботодавців у кваліфікованих працівниках;
- загальне підвищення кваліфікації робочої сили в регіоні та скорочення професійно-кваліфікаційного дисбалансу;
- краще задоволення потреб місцевих роботодавців та підвищення рівня укомплектування вакансій;
- більш ефективне використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України;
- підвищення ефективності роботи обласних центрів зайнятості Донецької та Луганської області.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Внесення відповідних змін до Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення	До 01.01.2022	Мінекономіки

⁴⁹ Osikominu, Aderonke. "The dynamics of training programs for the unemployed." *IZA World of Labor* (2016).

кваліфікації зареєстрованих безробітних		
Виконання програми, координація та проведення інформаційної політики з роботодавцями та зареєстрованими безробітними, які виявили бажання пройти перенавчання	Постійно	Донецький та Луганський обласні центри зайнятості та відповідні ЦПТО у м. Краматорськ та м. Сєверодонецьк

Джерела фінансування: Фонд загальнообов'язкового страхування, місцеві бюджети

4.1.3. Захід: врахування Державною службою зайнятості можливостей для трудової мобільності та дистанційної роботи

Завдання заходу: підвищення трудової мобільності та дистанційної зайнятості.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка працевлаштованих у загальній кількості зареєстрованих безробітних	Донецька область	32%	38%	46%
	Луганська область	35%	38%	46%
	Україна	26%		

Джерело: Донецький обласний центр зайнятості, Луганський обласний центр зайнятості, Державна служба зайнятості України, розрахунки ЦЕС

Пропонується включити до існуючої форми № 3-ПН пункт про готовність роботодавця прийняти на роботу людину на умовах дистанційної зайнятості, про надання роботодавцем житла (із повним або частковим покриттям витрат), компенсацію витрат на проїзд до робочого місця (повну або часткову) та/або сприяння працевлаштуванню інших членів родини у разі переїзду. Центри зайнятості обмежені у можливостях пропонувати вакансії в інших районах та

областях⁵⁰. Пропонується зобов'язати працівників Служби зайнятості пропонувати шукачеві поряд із вакансіями за місцем проживання додатково підходящі вакансії в інших районах областей.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Позитивний ефект від реалізації ініціативи на економіку забезпечується завдяки зниженню безробіття, підвищенню доходів громадян, що отримують більше опцій для працевлаштування. Підвищення трудової мобільності осіб, зареєстрованих у місцевих центрах зайнятості, може призвести до значного скорочення безробіття в регіоні та кращого задоволення потреб місцевих роботодавців. Ініціатива передбачає, що підвищення ефективності працевлаштування безробітних осіб центрами зайнятості буде досягнуто шляхом розширення можливостей для трудової мобільності.

Якщо припустити, що кількість осіб, які звертаються до центрів зайнятості, залишиться на тому самому рівні протягом дев'яти років дії програми (до 2030 року включно), тобто 63 тис. осіб на рік, то для досягнення цільового показника безробіття на рівні 8,0% ефективність працевлаштування зареєстрованих безробітних має зрости з поточних 33,5% до 46%.

Якщо припустити, що в результаті трудової міграції продуктивність праці працівника не зросте, а центри зайнятості будуть збільшувати кількість працевлаштованих безробітних в середньому на 7600 осіб на рік, разом вони потенційно зможуть принести додаткову вартість на суму близько 236,6 млн грн на рік. Завдяки виконанню ініціативи, ВРП може щороку зростати на додаткових 0,1% для Донецької та Луганської областей.

Серед позитивних економічних результатів ініціативи можна виділити такі:

⁵⁰ Згідно з ЗУ «Про зайнятість населення» (ст. 46, п.1), «...підходящою для безробітного вважається робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації особи з урахуванням доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради». Водночас «...підходящою для безробітного не може вважатися робота, якщо місце роботи розташовано за межами доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради» (ЗУ «Про зайнятість населення», ст. 46, п. 8); ст. 46 п. 9 ЗУ «Про зайнятість населення» наголошує, що «...без згоди громадянина йому не може пропонуватися робота, яка потребує зміни місця проживання».

- ініціатива сприятиме підвищенню трудової мобільності, швидшому працевлаштуванню, більш ефективному заповненню вакансій;
- скорочення професійно-географічного дисбалансу;
- краще задоволення потреб місцевих роботодавців та підвищення рівня укомплектування вакансій;
- скорочення рівня безробіття.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Внесення відповідних змін до форми звітності № 3-ПН	До 01.09.2021	Державна служба зайнятості
Проведення кар'єрних консультацій з клієнтами із обов'язковим запропонування наявних вакансій в інших регіонах України, а також дистанційних вакансій, співпраця з роботодавцями	Постійно	Донецький та Луганський обласні центри зайнятості та відповідні ЦШТО у м. Краматорськ та Сєверодонецьк
Заповнення форми звітності № 3-ПН із обов'язковим вказанням можливості виконувати роботу дистанційно або готовність розглянути кандидата з іншого регіону, співпраця з місцевими центрами зайнятості	Постійно	Підприємства України

Джерела фінансування: додаткових коштів на реалізацію заходу не передбачено.

4.1.4. Захід: впровадження нових форм трудових відносин для підвищення гнучкості ринку праці та детінізації економіки

Завдання заходу: створення правових умов для більш гнучкого офіційного працевлаштування та зменшення частки неформально зайнятих в економіці регіону.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Частка неформально зайнятих осіб серед усіх зайнятих віком 15 –70 років	Донецька область	13%	10%	8%
	Луганська область	28%	23%	18%
	Україна	21%		

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки ЦЕС

Більш гнучкі форми зайнятості стимулюватимуть укладання повноцінних трудових договорів (із наданням відповідних соціальних гарантій), що зможуть замінити цивільно-правові договори про виконання роботи та спростять найм працівників іноземними компаніями. За прикладом ініційованого на початку 2021 року Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України проєкту Закону України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості» для працівників, чиї послуги потрібні не на постійній основі, а також Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи» № 1213-IX від 04.02.2021, пропонується запровадити на території регіону нові нестандартні форми трудових договорів, наприклад, трудовий договір з нефіксованим робочим часом, короткостроковий договір, учнівський договір.

Трудовий договір з нефіксованим робочим часом дасть можливість оформити трудові відносини в сферах із специфічним наданням послуг.

Традиційні строкові трудові договори на визначений час та на час виконання певної роботи узаконять фактично присутні трудові відносини, оформлені шляхом укладання цивільно-правових договорів на короткі терміни.

Учнівський договір узаконить працю студентів під час навчання, в тому числі навчання за дуальною формою освіти.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Пілотна програма сприятиме офіційному оформленню трудових відносин, поступовій детінізації економічної діяльності в регіоні, а також підвищенню гнучкості регіонального ринку праці.

Серед позитивних економічних ефектів ініціативи можна виділити такі:

- скорочення рівня безробіття;
- поступова детінізація економіки регіону.

Витрати на проєкт очікуються в межах бюджетних програм розпорядників бюджетних коштів.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробка пропозицій та рекомендацій щодо впровадження нових гнучких форм трудових контрактів	До 01.05.2022	Мінекономіки
Розробка та прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості»	До 01.09.2022	Мінекономіки ВРУ*

Джерела фінансування: додаткових коштів на реалізацію заходу не передбачено.

4.1.5. Захід: запровадження дуальної форми освіти у закладах ПШО, ФПО та ВО регіону

Завдання заходу: зменшення професійно-кваліфікаційних дисбалансів та підвищення рівня працевлаштування серед молоді.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Кількість закладів ППТО та ФПО, що пропонують дуальну форму навчання, одиниць (% від усіх таких закладів)	Донецька область	11 (28%)	20 (50%)	39 (100%)
	Луганська область	5 (26%)	10 (50%)	19 (100%)
	Україна	н/д	н/д	н/д
Кількість закладів вищої освіти, що пропонують дуальну форму навчання (% від усіх таких закладів)	Донецька область	0	6 (25%)	12 (50%)
	Луганська область	0	2 (30%)	4 (60%)
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: За агрегованими даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, розрахунки ЦЕС

Пропонується впровадження дуальної форми освіти в усіх закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, а також у частині закладів вищої освіти в регіоні, інтеграція практичних блоків у програми існуючих курсів, що пропонують заклади вищої освіти у регіоні, проведення активної комунікаційної політики з місцевими бізнесами щодо переваг дуальної форми освіти та впровадження учнівських трудових контрактів. Реалізація ініціативи передбачає тісну співпрацю закладів освіти, представників бізнесу, потенційних здобувачів ДФО. Затверджене наприкінці 2019 року Положення про дуальну форму здобуття освіти передбачає, що студент, який навчається та одночасно проходить виробничу практику на підприємстві за дуальною формою навчання, має право бути зарахованим до штату працівників та отримувати фінансову винагороду за фактично виконану роботу. Необхідно внести зміни до чинного Кодексу законів про працю України з метою врегулювання перебування здобувачів освіти на робочих місцях саме в рамках здобуття освіти за дуальною формою. Нині підприємства часто укладають два окремих договори: один із закладом освіти, інший – строковий трудовий договір із здобувачем.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Дуальна освіта може означати для випускника більшу імовірність працевлаштуватись відразу після закінчення навчання⁵¹ та мати більшу заробітну плату порівняно з випускниками загальних програм⁵². Запровадження дуальної освіти дозволить зменшити професійно-кваліфікаційні дисбаланси та відповідно прискорити пошук роботи і заповнення вакансій, що позитивно впливатиме на кількість зайнятих та ВРП регіону.

Витрати на навчання здобувачів освіти за дуальною формою мають розраховуватися на умовах співфінансування бізнесом. Витрати на організацію та проведення інформаційно-комунікаційних заходів для представників бізнесу та закладів освіти (проведення форумів, виставок, конференцій) можуть бути здійснені в рамках звичайної діяльності розпорядників бюджетних коштів.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробка Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти в Донецькій та Луганській областях	До 01.07.2022	МОН Донецька ОДА, Луганська ОДА
Розробка та впровадження програм дуальної форми освіти, а також їхня популяризація серед потенційних здобувачів, співпраця з місцевими	До 01.09.2022	МОН Заклади професійно-технічної, фахової передвищої та вищої

⁵¹ Варто зазначити, що наукові дослідження все ж мають розбіжності щодо величини цього ефекту, особливо це стосується довгострокового ефекту, коли в довгій перспективі різниці в імовірностях отримати роботу може не бути.

⁵²http://hanushek.stanford.edu/sites/default/files/publications/Hanushek%2BSchwerdt%2BWoessmann%2BZhang%202017%20JHR%2052%281%29_0.pdf

роботодавцями, укладання контрактів про співпрацю та навчання студентів		освіти Донецької та Луганської областей
---	--	--

Джерела фінансування: роботодавці, місцеві бюджети

4.1.6. Захід: впровадження уроків підприємництва з початкової школи

Завдання заходу: збільшити схильність молоді регіону до підприємництва.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Кількість шкіл, де запровадили уроки підприємництва (частка від усіх шкіл області)	Донецька область	0	218 (40%)	546 (100%)
	Луганська область	0	123 (40%)	307 (100%)
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: За агрегованими даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти, розрахунки ЦЕС

Дослідження USAID ERA показало, що підприємництво не є популярним серед населення Донецької та Луганської областей – регіону із потужною індустріальною традицією. Для того щоб пом'якшити цей ефект на наступні покоління, необхідно додати підприємницьку компетенцію як пілотну у програму, починаючи з Нової української школи (НУШ) та під час всього періоду навчання в ЗЗСО в Донецькій та Луганській областях. Це можуть бути як виділені уроки, так і наскрізна компетенція та проектна співпраця школярів.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Витрати на розробку програми, навчання вчителів та підготовку методичних матеріалів доцільно профінансувати через залучення донорської організації, яка профільно займається підтримкою підприємництва (наприклад, USAID, GIZ Ukraine). Якщо розробка програми буде фінансуватися за рахунок донорських чи грантових коштів, то суттєвих витрат для України не буде.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення концепції уроків підприємницької компетенції, методології, навчальних матеріалів, відповідного нормативного документа	До 01.07.2022	МОН Провідні бізнес-асоціації України
Залучення донорської допомоги у розробленні навчальних матеріалів, проведенні майстер-класів, заходів з популяризації підприємницької діяльності, наданні фінансових та людських ресурсів на реалізацію ініціативи	До 01.08.2022	Мінреінтеграції МОН
Впровадження уроків підприємницької компетенції, співпраця з батьками та донорами	З 01.09.2022	Школи Донецької та Луганської області

Джерела фінансування: місцеві бюджети, донорські кошти.

4.2. Ініціатива: якість життя людей

4.2.1. Захід: запровадження низки ініціатив, покликаних підвищити рівень безпеки в регіоні

Завдання заходу: зміна сприйняття регіону від «району бойових дій» до «району підвищеної безпеки».

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий	Проміжний	Цільовий
			до 2025	до 2030

Кількість випадків надзвичайних ситуацій за рік*	Донецька область, 2020 (базовий)	6	Зменшення на 30%	Зменшення на 50%
	Луганська область, 2020 (базовий)	7	Зменшення на 30%	Зменшення на 50%
Збільшення охоплення населення сигналом українських мовників**	Донецька область, охоплення	2015–2019 період базовий		
	FM-радіомовлення	на 245% – із 1,5 млн до 3,7 млн громадян	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 50% НПУТ
	цифрове телебачення	на 255% – з 1,1 млн до 2,8 млн громадян	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 50% НПУТ
	аналогове телебачення	на 152% – із 2 млн до 3 млн громадян	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 50% НПУТ
	Луганська область, охоплення	2015–2019 період базовий		
	FM-радіомовлення	на 234% (із 743 тис. до понад 1,7 млн громадян)	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 50% НПУТ
	цифрове телебачення	на 210% – із 661 тис. до 1,4 млн громадян	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 30% НПУТ
	аналогове телебачення	на 258% – із 674 тис. до 1,7 млн громадян	100% ПУТ 30% НПУТ	100% ПУТ 30% НПУТ

Джерело:

* Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні у 2020 році.

<https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/119288.html>

**Звіт Національної Ради з питань телебачення і радіомовлення від 15.01.2020 р.
<https://www.nrada.gov.ua/ohoplennya-naselennya-ukrayinskym-teleradiomovlenniam-na-shodi-pivdni-krayiny-za-ostanni-5-rokiv-zroslo-shhonajmenshe-1-5-2-razy/>

Хоча безпека в регіоні повною мірою залежить від агресії Російської Федерації, уряд України може запровадити ряд ініціатив, які б сприяли підвищенню безпеки в Луганській та Донецькій областях: (1) побудова військових містечок та переведення (створення, відновлення) військових частин з постійною дислокацією в Донецькій та Луганській областях (на протигагу ротації і командирів); (2) посилити ефективність комунікації влади з місцевим населенням. За успішної реалізації ініціативи в регіоні будуть створені умови, в яких зростання інтенсивності бойових дій сприймається населенням Луганської та Донецької областей як злочини, вчинені Російською Федерацією або «проксі» РФ – незаконними збройними формуваннями.

Крім того, необхідно забезпечити утворення у територіальних громадах центрів безпеки як інтегрованих структур з єдиною комунікацією відповідно до актів законодавства у сфері захисту населення і територій від пожеж та надзвичайних ситуацій, забезпечення громадського порядку, охорони здоров'я населення (з пожежно-рятувальними підрозділами, поліцейськими станціями та бригадами екстреної (швидкої) медичної допомоги).

Забезпечити організацію на базі центрів безпеки системи оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації. Сприяння утворенню підрозділів недержавної пожежної охорони у віддалених місцях або місцях концентрації пожежонебезпечних об'єктів та територій.

Здійснити реконструкцію територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення.

Територіальний принцип

Лінія розмежування. Запровадження форматів взаємодії та співробітництва військовослужбовців із місцевим населенням сприятиме зміцненню довіри в місцях їх постійної чи тимчасової дислокації на території громад, прилеглих до лінії розмежування.

Громади Донецької та Луганської області. Розвиток у місцевого населення відповідальності та готовності (технічної та психологічної) чинити спротив у разі загострення ситуації. Навчання населення щодо питань безпеки, правильних дій та самоорганізації в умовах надзвичайних ситуацій.

Оцінка економічного впливу

Покращення безпеки в регіоні, ймовірно, не матиме швидкого прямого економічного ефекту, проте справлятиме ключовий вплив на якість життя в регіоні у довгостроковій перспективі, збільшить імовірність того, що молодь може залишитися жити та працювати в регіоні, що, відповідно, може збільшити кількість робочої сили в регіоні в довгій перспективі.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Залучення донорської допомоги у впровадженні ефективних та зовнішніх комунікацій громад України, застосування сучасних інструментів інформаційної діяльності	Весь термін дії Стратегії	Мінреінтеграції
Вдосконалити систему оповіщення	До 31.12.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА
Розширити систему відеоспостереження на об'єктах критичної інфраструктури та у місцях громадського користування	До 31.12.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС

Джерела фінансування: державний бюджет та кошти партнерів з розвитку.

4.2.2. Захід: комплекс заходів з підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж

Завдання заходу: подолати дефіцит якісного житла, знизити споживання тепла та енергії, збільшити частку альтернативних джерел в енергоспоживанні.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на	Проміжний до	Цільовий до
-----------------	---------------	-------------------	---------------------	--------------------

		01.01.2021	2025	2030
Кількість створених ОСББ*	Донецька область	4214	50% охоплення багатоквартирного житлового фонду	80% охоплення багатоквартирного житлового фонду
	Луганська область	820	50% охоплення багатоквартирного житлового фонду	80% охоплення багатоквартирного житлового фонду
Бенчмарк	Перше місце посідає Донецька область			
Кількість ОСББ, які уклали угоди із Фондом енергоефективності на реалізацію проєктів в рамках державної програми «Енергодім» та інших енергоефективних програм та проєктів**	Донецька область	1	20% функціонуючих ОСББ	50% функціонуючих ОСББ
	Луганська область	7	20% функціонуючих ОСББ	50% функціонуючих ОСББ
Бенчмарк	Запорізька - 19			
Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні (відсотків до загальної потужності котелень регіону)***	Донецька область, 2019	0,6	Збільшення до 30%	Збільшення до 50%
	Луганська область, 2019	0,9	Збільшення на 30%	Збільшення на 50%
Бенчмарк	Дніпропетровська -18,1			

Джерело: розрахунки ЦЕС:

*Міністерство розвитку громад та територій України

** Фонд енергоефективності

*** Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Потрібно впровадити у громадах муніципальний енергоменеджмент та енергомоніторинг як систему управління використанням енергетичних та природних ресурсів. У рамках такої системи слід розробити плани дій сталого енергетичного розвитку громад на підставі Європейської ініціативи Угоди мерів з досягнення кліматичних і енергетичних цілей ЄС. Необхідно поєднати такі проекти із створенням системи підтримки ОСББ, яка включатиме, крім проектів енергоефективності, проекти капітального ремонту та суттєвого поліпшення якості існуючого житла для подолання житлової проблеми: (1) всебічна підтримка розширення практик управління будинками через ОСББ шляхом створення регіональних Ресурсних центрів підтримки ОСББ; (2) запровадження окремого пакету для ОСББ Донецької та Луганської областей у рамках державних програм підтримки енергомодернізації, які передбачають підвищення загальної суми відшкодування витрат за рахунок державного та місцевого бюджетів до 70-90% витрат; (3) надання пільгових кредитів на капітальний ремонт будинків у рамках муніципальних програм; (4) створення та підтримка мережі місцевих компаній для реалізації комплексу заходів, спрямованих на скорочення споживання енергоресурсів та термомодернізацію будівель, передусім у шахтарських мономістах; (5) реформування комунальних підприємств та теплового господарства громад через встановлення лічильників, аудит стану інфраструктури та фінансового стану компаній, ранжування проблемних ситуацій, а також фінансова підтримка їх вирішення; (6) розробка та впровадження нових схем теплозабезпечення громад, модернізація теплових мереж із використанням енергоефективних матеріалів та обладнання.

Впровадження заходів з енергоефективності можуть здійснювати громади, ОСББ, комунальні підприємства (установи, організації) на умовах співфінансування в рамках державних програм ДФРР, державної секторальної підтримки ЄС, «Енергодім», «Теплі кредити», а також міжнародних донорських програм та проектів і міжнародних фінансових організацій.

Термомодернізація будівель громад може реалізовуватися на умовах співфінансування: державні програми («Енергодім», «Теплі кредити» та інші) – місцеві програми (фінансування частини відсотків/тіла кредитів) – ОСББ (внески) – міжнародна технічна допомога (гранти на впровадження пілотних проектів з енергоефективності, навчальні програми тощо).

Реформування теплового господарства громад може реалізовуватися на умовах співфінансування: державні програми (ДФРР, Європейська секторальна підтримка ЄС, Надзвичайна кредитна програма відновлення України та інші) – місцеві

програми – міжнародні донорські та фінансові організації (KfW, GiZ, NEFCO, ЄІБ, МОМ тощо).

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на території всіх громад Донецької та Луганської областей, насамперед на територіях, прилеглих до лінії розмежування.

Оцінка економічного впливу

Впроваджений енергомоніторинг стане основою управління енергетикою всіх сфер функціонування громади (ЖКГ, транспорт, освіта, охорона здоров'я, спорт, культура, зовнішнє освітлення тощо) та щорічного коригування заходів відповідно до аналізу втрат енергетичних та природних ресурсів. Зниження втрат енергії через раціональне використання енергетичних ресурсів (природний газ, електроенергія, тепло), зменшення суми в платіжках через зменшення втрат підвищить рівень життя та усуне важливу складову соціальної напруженості.

Зниження енерговитрат внаслідок збалансованої структури енергоспоживання та раціонального використання енергетичних ресурсів (природний газ, електроенергія, тепло) може скласти 20-40%. Витрати можуть здійснюватись у рамках державних, регіональних та муніципальних програм, а також за підтримки міжнародної донорської допомоги та в рамках приватно-публічного партнерства. Проєкти з реформування теплового господарства передбачено в регіональних стратегіях та програмах за рахунок різних джерел фінансування.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити зміни до програм підтримки енергомодернізації, запровадивши окремий пакет умов для ОСББ	До 01.10.2021	Мінрегіон Фонд енергоефективності
Розробити або доповнити програму підтримки ОСББ	До 01.12.2021	Донецька ОДА, Луганська ОДА

Сприяння створенню регіональних Ресурсних центрів підтримки ОСББ як центрів сприяння переходу житлового фонду державної та комунальної форм власності у власність ОСББ та створення управляючих компаній	Постійно	Донецька ОДА, Луганська ОДА
Розроблення та запровадження проєктів енергоефективності та застосування ВДЕ в тепловому господарстві за рахунок різноманітних джерел фінансування	Постійно	Комунальні теплозабезпечувальні компанії
Розбудова якісних електронних сервісів, орієнтованих на потреби громадян	Постійно	Управляючі та енергосервісні компанії
Залучення донорської допомоги в реалізації пілотних енергоефективних проєктів та реплікація на всю територію Донецької та Луганської областей	Постійно	Мінреінтеграції

Джерела фінансування: бюджети різних рівнів, міжнародна технічна допомога, Фонд енергоефективності.

4.2.3. Захід: забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області

Завдання заходу: комплексне рішення надійного постачання якісної питної води в громадах Донецької та Луганської областей шляхом впровадження новітніх технологій.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Відсоток замінених трубопроводів (м)	Донецька область	0	Провести заміну 30% аварійних трубопроводів	Провести заміну 50% аварійних трубопроводів
	Луганська область	0	Провести заміну 30% аварійних трубопроводів	Провести заміну 50% аварійних трубопроводів
Відсоток зниження питомих витрат електроенергії	Донецька область	0	Зниження витрат електроенергії на 10%	Зниження витрат електроенергії на 30%
	Луганська область	0	Зниження витрат електроенергії на 10%	Зниження витрат електроенергії на 30%
Кількість аварій на кожен км трубопроводу	Донецька область	0	Зниження аварійності на 3% за рік	Зниження аварійності на 5% за рік
	Луганська область	0	Зниження аварійності на 3% за рік	Зниження аварійності на 5% за рік

Джерело: Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні за 2019 рік (Мінрегіон)

З метою виконання заходу пропонується: (1) розглянути можливість стабільного джерела фінансування для виконання гуманітарної місії постачання води на тимчасово окуповані території КП «Компанія "Вода Донбасу"» та КП «Попаснянський районний водоканал»; (2) розробка та реалізація альтернативних схем і планів водопостачання в громадах Донецької та Луганської областей (у тому числі існуючих), диверсифікація джерел постачання питної води у громадах Донецької та Луганської областей; (3) модернізація систем водопостачання, перекачувального обладнання, заміна насосів на енергоощадні КП «Компанія "Вода Донбасу"» та КП «Попаснянський районний водоканал», що дозволить зменшити втрати води та витрати електроенергії на її перекачування шляхом

залучення додаткового фінансування із різних джерел фінансування, у тому числі коштів уряду Франції на підставі проведених переговорів.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на території всіх громад Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

За даними КП «Компанія “Вода Донбасу”», перехід від постачальника останньої надії до самостійного постачання електроенергії дозволить економити 25-30% річної оплати за електроенергію. Розробка перспективної Схеми водопостачання Донецької області та її впровадження усуне залежність водопостачання та водовідведення населених пунктів Донецької області від КП «Компанія “Вода Донбасу”» та покращить ситуацію із водозабезпеченням та водовідведенням.

Модернізація перекачувального обладнання, заміна насосів на енергоощадні, а також заміна водопроводів КП «Компанія “Вода Донбасу”» та КП «Попаснянський районний водоканал» дозволять зменшити втрати води та витрати електроенергії на її перекачування. Заміна застарілого насосного обладнання дозволить знизити витрати електроенергії, яка зараз складає близько 50% операційних витрат. Покращиться водопостачання для 2,4 млн мешканців Донецької області. За оцінками, втрати води зменшаться на 4804 тис. м³ щорічно, економія електроенергії складе 3180 тис. кВт*год./рік. Загальна економія до 2025 року складе 65822 тис. грн/рік.

Витрати на реалізацію проектів будуть здійснюватися за рахунок державних програм та місцевих бюджетів, а також за рахунок міжнародної технічної допомоги (МТД).

На виконання реконструкції господарства КП «Попаснянський районний водоканал» проект передбачає виконання робіт загальною вартістю 70 млн євро. Фінансування відбувається за рахунок пільгового кредиту від уряду Франції. Виконувати роботи буде консорціум Vinci/ Razel, обраний урядом Франції на конкурсних засадах. Закінчення будівельних робіт – 2026 рік.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*

Розробити схему водопостачання для побутових, промислових та с/г потреб	До 31.06.2022	Мінреінтеграції Донецька ОДА, Луганська ОДА
Реалізація проєкту з постачання питної води у м. Маріуполі	До 31.06.2025	Мінреінтеграції Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація, Маріупольська міська рада Маріупольський водоканал
Сприяння розбудові нових джерел водопостачання	Постійно	Донецька, Луганська обласні державні адміністрація– військово-цивільні адміністрації
Комплексна модернізація інженерних мереж та технічне переоснащення КП «Компанія “Вода Донбасу”»	До 31.06.2030	Мінреінтеграції Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація, КП «Компанія “Вода Донбасу”»
Модернізація систем водопостачання, перекачувального обладнання, заміна насосів на енергоощадні КП «Попаснянський районний водоканал»	До 31.06.2028	Мінреінтеграції Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація КП «Попаснянський районний водоканал»

		Попаснянська міська військово-цивільна адміністрація Сєверодонецького району Луганської області Сєверодонецька районна рада Луганської області (за згодою)
--	--	---

Джерела фінансування: бюджети різних рівнів, Консорціумний фонд, міжнародна технічна допомога, приватні кошти.

4.2.4. Захід: доступність спроможних мереж надання медичних, освітніх, адміністративних та соціальних послуг у громадах на лінії розмежування та прикордонних з РФ територіях

Завдання заходу: підвищити якість життя людей у найбільш вразливих громадах через кращий доступ до базових послуг освіти, охорони здоров'я та культури.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
% поданих декларацій до загальної кількості населення ПУТ*	Донецька область	2021 р. 33,18%	Збільшення до 100%	-
	Луганська область	2021 р. 23,24%	Збільшення до 100%	-
	Дніпропетровська, 2021	81,14%	н/д	н/д
Щільність сільських лікарів на 10000 сільського населення**	Донецька область	2018 р. 2	5	7
	Луганська область	2018 р. 6,5	7	7
	Харківська, 2018	6,9	н/д	н/д
	Донецька область	2019 р. 31,5	Зниження до 20%	Зниження до 10%

% лікарів пенсійного віку***	Луганська область	2019 р. 31,5	Зниження до 20%	Зниження до 10%
	Дніпропетровська	13,9%	н/д	н/д
% педагогічних працівників у ЗЗСО віком 60+****	Донецька область	17,2	Зниження на 30%	Зниження на 50%
	Луганська область	15	Зниження на 30%	Зниження на 50%
	Україна	14,8	н/д	н/д
Середня наповненість одного ЗЗСО, кількість учнів*****	Донецька область	2020 р. 325	350	400
	Луганська область	2020 р. 200	250	300
	Україна	271	н/д	н/д
Кількість створених мультицентрів на КПП	Донецька область	0	1	2
	Луганська область	0	1	2

Джерела: *Національна служба здоров'я України.

** Кадрові ресурси системи охорони здоров'я в Україні. Ситуаційний аналіз / Д. Богдан, А. Бойко, А. Василькова та ін. Проєкт USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Київ, 2019.

***Медстат, форма звіту № 17 «Звіт про медичні кадри».

****Міністерство освіти і науки України, інформаційно-аналітичний збірник, 2020.

Потрібно створити систему адміністративних мультицентрів з функціоналом за зарзком соціального офісу «Мультицентр» у м. Маріуполь або сервісних зон, які були створені на КППВВ Щастя та Новотроїцьке. При відновленні мережі закладів адмінпослуг, освіти та охорони здоров'я обов'язкове врахування необхідності доступу до безпечного інклюзивного середовища. Пропонується створити мультицентри у громадах, прилеглих до лінії розмежування, а саме: Станція Луганська, Золоте, Щастя (Луганська область), Мар'їнка, Майорське, Новотроїцьке, Гнутаєве (Донецька область).

Громади на цьому етапі потребуватимуть посилення інституційної спроможності та участі проєктів технічної допомоги, яку потрібно забезпечити за рахунок донорських коштів або коштів Консорціумного фонду, включно із створенням, за потреби, тимчасових локальних проєктних офісів із подальшим навчанням та передачею експертизи на рівень громади.

У результаті має покращитися сталість і якість медичних, освітніх та адміністративних послуг на різних рівнях надання допомоги населенню, у тому числі постраждалому внаслідок збройної агресії РФ та пандемії COVID-19.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись передусім на території громад, прилеглих до лінії розмежування, та на території решти громад Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Витрати можуть здійснюватися в рамках поточної діяльності новостворених ОМС/ВЦА за рахунок співфінансування регіональних та державних програм, міжнародних донорських проєктів. Вартість створення мультицентру оцінюється від 12 до 70 млн грн, вартість відновлення мереж має розраховуватися в рамках підготовки проєктно-кошторисної документації, на яку потрібно передбачити окремі бюджети в рамках технічної допомоги громадам, особливо вразливим.

Ефективність реалізації проєктів залежатиме від якісного проєктного менеджменту в громадах. Важливим кроком є допомога з боку міжнародних донорських організацій з підвищення рівня знань працівників ОМС/ВЦА щодо проєктного менеджменту та формування команди фахівців з написання проєктів на місцевому рівні.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Завершити передачу інфраструктурних об'єктів до новоутворених територіальних громад поблизу лінії розмежування	До 31.06.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА Мінрегіон
Підвищити якість функціонування існуючих установ надання медичних, освітніх, адміністративних та	До 31.12.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) Мінреінтеграції

соціальних послуг до необхідного рівня.		
Створити систему адміністративних мультицентрів	До 31.12.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) Мінреінтеграції

Джерела фінансування: бюджети різних рівнів фінансування, міжнародна технічна допомога, приватні кошти.

4.2.5. Захід: будівництво клінічних лікарень

Завдання заходу: відновити доступ мешканців областей до третинної ланки медичних послуг.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Обласні клінічні лікарні побудовано	Донецька область	Відсутні	Лікарня побудована і працює	н/д
	Луганська область	Відсутні	Лікарня побудована і працює	н/д
Кількість щорічних обстежень (тис.)	Донецька область	0	0	90
	Луганська область	0	0	90
Кількість пацієнтів, які отримали високотехнологічну медичну допомогу щодо здійснення	Донецька область	0	0	9000
	Луганська область	0	0	9000

операційних втручань				
-------------------------	--	--	--	--

Джерело: обласні клінічні лікарні, розрахунки ЦЕС

Медична допомога надається закладами первинної, вторинної, третинної (спеціалізованої та високоспеціалізованої) медичної допомоги. Тому за рівнями надання медичної пропонуються такі кроки.

1. Первинний рівень медичної допомоги:

- розбудова мережі первинної медичної допомоги у сільській місцевості;
- щодо кожної адміністративної території – розроблення та затвердження місцевих програм, метою яких є забезпечення повної укомплектованості медичними працівниками закладів, що надають первинну медичну допомогу в сільській місцевості (навчання, придбання житла, пільги на оплату комунальних послуг).

2. Вторинний рівень медичної допомоги:

- створення відділення інтенсивної терапії у складі комунального некомерційного підприємства «Інфекційна лікарня м. Костянтинівка»;
- розширення сфери надання спеціалізованої медичної допомоги закладами медицини.

3. Третинний рівень медичної допомоги:

- реалізація проєкту з проведення ремонтно-реконструктивних робіт та модернізації КНП «Обласна дитяча лікарня м. Слов'янськ» з метою створення закладу третинного рівня, з відділенням дитячої хірургії, онкогематології, сучасної лабораторії та умов для реабілітації хворих дітей;
- будівництво обласної багатoproфільної лікарні в м. Краматорськ;
- будівництво обласної багатoproфільної лікарні в м. Северодонецьк.

В обох областях є потреба зведення нових будівель для Луганської та Донецької обласних клінічних лікарень та придбання необхідного медичного обладнання.

Відновлення роботи Луганської та Донецької обласних клінічних лікарень дозволить забезпечити на сучасному рівні високоспеціалізованою медичною допомогою (III рівня) мешканців міст та районів, які проживають на підконтрольній уряду України території, скоротити середні терміни лікування до 5-6 днів, вдвічі зменшити витрати бюджетних коштів на утримання ліжкового фонду.

Територіальний принцип

Передбачається, що захід буде реалізовуватись на території всіх громад Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Проекти будуть реалізовуватися Донецькою та Луганською ОДА за рахунок бюджетних коштів різних рівнів, міжнародної технічної допомоги та залучення кредитних ресурсів. Покращення доступу населення регіону до високоякісних медичних послуг матиме позитивний вплив на їхню задоволеність якістю життя, а також сприятиме створенню нових робочих місць у медичній галузі та збільшенню попиту на медичну освіту.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Будівництво першої черги обласної лікарні в місті Сєверодонецьк	2024 рік	Луганська ОДА
Будівництво першої черги обласної лікарні в місті Краматорськ	2024 рік	Донецька ОДА

Джерела фінансування: державний та обласний бюджет, кошти МФО.

4.2.6. Захід: сприяння розвитку туристичного потенціалу регіону

Завдання заходу: розвиток місцевого туризму та популяризація культурної спадщини.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Кількість розбудованих туристичних маршрутів на території Донбасу*	-	0	50	80

Кількість проведених туристичних подій (фестивалів, ярмарків, свят) на території Донбасу*	-	30	50	70
Кількість туристів на рік**	Донецька область	32 930	40 000	60 000
	Луганська область	10 380	20 000	50 000
Бенчмарк	Дніпропетровська область	2019 рік 154 215		

Джерело: Держстат, Програма розвитку культури і туризму Донецької області на 2020–2024 роки, Концепція розвитку туризму в Луганській області до 2022 року, розрахунки ЦЕС

Туристично-рекреаційний напрямок передбачає створення, як мінімум, трьох рекреаційних кластерів, а саме: «Лимано-Кремінська дестинація», «Святогірська дестинація», «Приазовська дестинація». Кожний з цих туристичних кластерів потребує формування окремої стратегії з чіткими параметрами спеціалізації. Окремим напрямком розвитку туризму може стати постіндустріальний туризм, що включає такі напрямки, як: шахти Соледару, виробництво ігристих вин у Бахмуті, металургійні виробництва та вугільні копальні.

Проекти можуть здійснюватися громадами на умовах співфінансування із бюджетів різних рівнів, міжнародної технічної допомоги, в рамках конкурсів Українського культурного фонду, державної секторальної підтримки ЄС, ДФРР. Додатково можна розвивати такі напрямки для розвитку туризму в регіоні: (1) створення спільних туристичних продуктів та туристичних маршрутів; (2) розвиток сезонного туризму на базі кам'яних могил (Донецька область); (3) розвиток зеленого туризму через центри підтримки підприємництва за рахунок співфінансування з місцевих бюджетів; (4) розбудова інфраструктури туризму на базі Деркульського та Лимарівського державних кінних заводів (Біловодська селищна громада, Луганська область); (5) створення приморської рекреаційної зони в місті Маріуполь. Розбудова інфраструктури відпочинку та дозвілля.

Територіальний принцип

Проекти будуть реалізовуватися на території всіх громад Донецької та Луганської областей.

Оцінка економічного впливу

Реалізація ініціативи сприятиме збільшенню надходжень до місцевих бюджетів за рахунок розвитку малого та середнього підприємництва в сфері ресторанного, готельного, транспортного бізнесу, сфері побутового обслуговування тощо.

Витрати може бути здійснено за рахунок коштів місцевих бюджетів, секторальної підтримки ЄС, міжнародної технічної допомоги, приватних інвестицій.

Туристичний сектор приносить Україні загалом близько 1,5% ВВП^{53,54}. Якщо зважити, що, за даними Держстату, Донецька та Луганська область станом на 2019 рік разом реалізували всього 0,57% туроднів⁵⁵, то, за грубими оцінками, туризм у Донецькій та Луганській області становить близько 0,14% їхнього сукупного ВРП.

За аналогічними оцінками, до Донецької та Луганської області приїжджали близько 78 тис. туристів у 2019 році. Якщо у 2023 вдасться привабити уже 200 тис. туристів, а у 2030 році 600 тис., то туризм зможе приносити майже у 2,5 рази більше ВРП (+0,21% додаткового ВРП) у 2023 році, а у 2030 році – майже у 7,5 разів більше ВРП (+0,9% додаткового ВРП), ніж приносить зараз за всіх інших рівних.

При цьому додатковий позитивний ефект від покращення іміджу регіону може позитивно відбитися на бізнес-активності в інших секторах економіки.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розглянути доцільність та прийняти рішення щодо створення туристично-інформаційних центрів у регіоні	01.12.2021	Мінкультури Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ)

⁵³ <https://www.worlddata.info/europe/ukraine/tourism.php>

⁵⁴ <https://worldtourismforum.net/tourism-in-ukraine/>

⁵⁵ За даними туроператорів та турагентів, проте цей відносний показник є гарним проксі для вимірювання загальної ваги туризму в цих областях.

Розбудова спільних туристичних маршрутів, туристичної інфраструктури та туристичних подій	Постійно	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) ДАРТ
Розроблення та реалізація проєктів у сфері туризму в рамках національних та міжнародних конкурсів і програм	Постійно	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) ДАРТ ГО (за згодою)
Розбудова інфраструктури туризму на базі Деркульського та Лимарівського державних кінних заводів	01.12.2022	Луганська ОДА ОМС ДАРТ
Створення приморської рекреаційної зони в місті Маріуполь. Розбудова інфраструктури відпочинку та дозвілля	01.12.2025	Маріупольська міська рада (за згодою)

Джерела фінансування: бюджети різних рівнів, міжнародна технічна допомога, приватні кошти.

4.2.7. Захід: розбудова ефективного врядування та форм прямої демократії в громадах Донецької та Луганської областей

Завдання заходу: розвиток у територіальних громадах ефективної системи управління, орієнтованої на потреби населення, впровадження сучасних форм громадської участі, в тому числі електронного врядування.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий на 01.01.2021	Проміжний до 2025	Цільовий до 2030
Індекс задоволеності	Донецька область	2020 рік 3,1 (Маріуполь)	3,4	3,7

населення якістю наданих громадами послуг для всіх громад регіону*	Луганська область	2020 рік 2,8 (Сєверодонецьк)	3,1	3,7
	Вінниця	2020 рік 3,5		
Доходи місцевих бюджетів на одиницю населення (тис.грн)**	Донецька область	2020 рік 5,8	9	11
	Луганська область	2020 рік 4,06	7	10
	Україна	2020 рік 7,3		
Сума, яку виділяють на фінансування програм з упровадження Громадського бюджету (тис. грн)***	Донецька область	2018 рік 16 600	40 000	70 000
	Луганська область	2018 рік 6 500	30 000	60 000
	Дніпропетровська	2018 рік 38 850		
Надходження до бюджетів Агенцій регіонального розвитку (тис.грн)****	Донецька область	0	1 000	3 000
	Луганська область	2020 рік 719,4	2 000	5 000
	Черкаська область	2020 рік 5 517,8		

Джерела:

* Опитування у 2020 році проводилось на замовлення Міжнародного республіканського інституту (IRI) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

** Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, 10.02.2021 (Мінрегіон).

*** Посібник «Упровадження та вдосконалення Громадського бюджету: практичні рекомендації», підготовлений у рамках діяльності проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

**** Звіт про результати діяльності Агенцій регіонального розвитку у 2020 році (Мінрегіон).

З метою виконання завдання заходу пропонується: (1) створення ефективної системи управління новоутворених громад. Основними принципами управління мають стати: рівний доступ населення до якісних послуг, гендерна рівність та інклюзія, залучення громадян до прийняття управлінських рішень у громадах; (2) автономізація комунальних закладів, впровадження нових підходів до їх управління, запровадження стандартів клієнтського сервісу та безбар'єрний доступ

до приміщень соціальної інфраструктури, цифровізація послуг та дистанційні форми роботи забезпечать високий рівень задоволення споживачів якістю послуг; (3) створення та підтримка муніципальних реєстрів (баз даних) з використанням геоінформаційних технологій – електронних реєстрів громад та нерухомості, земельних кадастрів, мап інженерних комунікацій, соціальних об'єктів, гендерне мапування тощо; (4) запровадження в громадах різноманітних форм безпосередньої демократії (громадські обговорення, громадські ініціативи, звернення та запити громадян, електронні петиції, дорадчо-консультативні органи, діалогові платформи тощо). Застосування партисипативного, або учасницького, бюджетування як інструменту прямої демократії сприятиме участі громадян у прийнятті рішень з розподілу бюджетних коштів; (5) впровадження гендерного аналізу в систему управління громадами через підвищення гендерної компетентності місцевого персоналу; (6) забезпечення ефективних комунікацій у громаді через системний принцип відкритості влади, впровадження інформаційних центрів та платформ взаємодії ОМС/ВЦА із громадськістю та ЗМІ; (7) розбудова партнерств у громадах, а саме: влади громади та бізнесу, міжмуніципальної та міжрегіональної співпраці, приватно-публічного партнерства, підтримка кластерних ініціатив – поживають місцевий економічний розвиток у громадах; (8) створення місцевих проєктних команд як у структурі ОМС/ВЦА, так і в партнерстві із АЕР, АРР, центрами підтримки бізнесу, що підвищить спроможність громад залучати зовнішні ресурси в рамках міжнародних та національних конкурсів та програм; (9) поширення програм технічної підтримки донорським коштом на органи місцевої влади, які братимуть участь у розробці пропозицій для залучення коштів ДФРР, УКФ, інших фінансових ресурсів, а також працюватимуть із загальнодержавними програмами та організаціями.

Територіальний принцип

Захід буде реалізовуватись на територіях всіх громад Донецької та Луганської областей.

Оцінка витрат

Заходи будуть здійснюватися в рамках поточної діяльності місцевих органів влади, проєктів місцевих програм та проєктів за фінансової підтримки місцевих бюджетів, державних програм та міжнародної технічної допомоги.

Загалом у рамках цієї ініціативи давати економічний ефект можуть ті заходи, що підвищують прозорість урядування, покращують комунікації та зменшують витрати жителів громади на отримання соціальної послуги. Такі заходи можуть підвищити ефективність видатків місцевих бюджетів. Зменшення логістичних та

часових витрат безпосередньо впливає на продуктивність населення, що може допомогти маржинально підвищити його освіченість, зайнятість та доходи.

Відповідальні виконавці заходу, їх ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Реалізація системи управління із запровадженням електронних сервісів та форм прямої демократії	До 2024	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою)
Розроблення та реалізація проєктів з питань громадської участі та навчальних програм у рамках національних та міжнародних конкурсів та програм	Постійно	Донецька ОДА, Луганська ОДА ОМС (за згодою) ГО (за згодою)

Джерела фінансування: бюджети різних рівнів, міжнародна технічна допомога, приватні кошти.

4.3.Ініціатива: «Покращення якості довкілля»

4.3.1. Захід: Розроблення та впровадження планів сталої міської мобільності

Завдання заходу: зменшення викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Валовий регіональний	Донецька область	3,5 млн грн	7 млн грн	10,5 млн грн

продукт на 1 т викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел	Луганська область	2,1 млн грн	6 млн грн	10,5 млн грн
	Україна	2,2 млн грн	н/д	н/д

Джерело: Держстат, розрахунки ЦЕС

Задля зменшення викидів шкідливих речовин від пересувних джерел громади Донецької та Луганської областей потребують розроблення та впровадження Планів сталої міської мобільності. Плани мають розроблятися та впроваджуватися місцевими органами влади для великих міст Донецької та Луганською областей згідно з настановами щодо розроблення та виконання Плану сталої міської мобільності, підготованими Європейською комісією. Суттєвого скорочення викидів забруднювальних речовин та рівня шуму можна досягти завдяки: (1) впровадженню сучасних методів планування та управління міським рухом для збільшення перевезень громадським транспортом та зменшення заторів на автошляхах; (2) сприянню розвитку немоторизованих засобів пересування; (3) заміні рухомого складу громадського транспорту на двигунах внутрішнього згоряння на транспорт на електродвигунах, розвитку та реконструкції міського електричного транспорту, зокрема трамваїв та тролейбусів.

Територіальний принцип

У великих містах на всій території областей.

Оцінювання економічного впливу

Розроблення та впровадження регіональних Планів сталої міської мобільності позитивно впливатиме на показники соціально-економічного розвитку регіону. Поступова заміна застарілого рухомого складу громадського транспорту із двигунами внутрішнього згоряння на електричні засоби пересування потребуватиме інвестицій. Новий транспорт буде екологічнішим, що сприятиме зменшенню викидів забруднювальних речовин у атмосферу в міських агломераціях регіону.

Витрати на розроблення та впровадження Планів сталої міської мобільності можуть фінансуватися з Державного або обласних фондів охорони навколишнього природного середовища в разі внесення змін до Переліку видів діяльності, що є природоохоронними заходами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року №1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів».

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення Планів сталої міської мобільності	До 31.12.2021	Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)
Впровадження Планів сталої міської мобільності	Згідно з термінами планів	Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)
Залучення донорської допомоги для впровадження Планів сталої міської мобільності	Згідно з термінами планів	Мінреінтеграції Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)

Джерела фінансування: державний та місцеві бюджети, кошти міжнародних фінансових організацій

4.3.2. Захід: Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля

Завдання заходу: розроблення та впровадження на території Донецької та Луганської областей сучасних систем моніторингу довкілля.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Кількість автоматизованих пунктів спостережень за станом атмосферного повітря	Донецька область	7	9	12
	Луганська область	0	4	8
	Україна	н/д	н/д	н/д

Кількість автоматизованих пунктів спостережень за станом поверхневих вод	Донецька область	6	7	8
	Луганська область	0	1	2
	Україна	н/д	н/д	н/д

Джерело: Державні обласні адміністрації у Донецькій та Луганській областях, розрахунки ЦЕС

Для інформаційної підтримки управлінських рішень щодо керування якістю довкілля та екологічної безпеки у регіоні існує нагальна потреба у розбудові регіональних систем моніторингу довкілля.

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля здійснюється задля виконання вимог Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» та Директиви 2004/107/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 грудня 2004 року «Про арсен, кадмій, ртуть, нікель та поліциклічні ароматичні вуглеводні в атмосферному повітрі», Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 року «Про затвердження меж діяльності Співтовариства щодо водної політики» тощо.

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля сприятиме:

- вдосконаленню управління якістю довкілля на регіональному рівні через інформаційне забезпечення ухвалення управлінських рішень;
- посиленню контролю забруднення довкілля;
- поліпшенню якості атмосферного повітря у зонах та агломераціях Донецької та Луганської областей, поверхневих та ґрунтових вод, стану ґрунтів, показників біологічного різноманіття тощо;
- зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращенню якості життя населення Донецької та Луганської областей.

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля забезпечується місцевими органами влади та Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. Для фінансування витрат можна використовувати кошти Державного або обласних фондів охорони навколишнього природного середовища.

Територіальний принцип

Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля здійснюється на всій території Донецької та Луганської областей, зокрема на території громад та на території, прилеглій до лінії розмежування.

Оцінювання економічного впливу

Витрати на розбудову регіональних систем моніторингу довкілля розраховуються Міндовкілля та місцевими органами влади згідно з обсягами спостережень та завданнями Програми державного моніторингу вод, Програм державного моніторингу щодо охорони атмосферного повітря зон та агломерацій, Регіональних цільових програм моніторингу довкілля тощо.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення плану розбудови регіональних систем моніторингу довкілля	До 31.12.2021	Міндовкілля Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)
Впровадження плану розбудови регіональних систем моніторингу довкілля	Згідно з термінами планів	Міндовкілля Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)

Джерела фінансування: державний та обласні фонди захисту довкілля, кошти міжнародних фінансових організацій

4.3.3. Захід: Збирання та утилізація промислових та побутових відходів

Завдання заходу: збільшити частку утилізованих відходів через розбудову регіональних систем управління побутовими та промисловими відходами.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2020	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року

Співвідношення обсягу утилізованих відходів до обсягу видалених відходів у спеціально відведені місця та об'єкти	Донецька область	28,6%	42%	55%
	Луганська область	11,1%	33%	55%
	Україна	45%	н/д	н/д

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки ЦЕС

Розбудова регіональних систем управління побутовими та промисловими відходами здійснюється на виконання вимог Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року «Про відходи та скасування деяких директив», Директиви 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 року «Про захоронення відходів», Директиви 2006/21/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 березня 2006 року «Про управління відходами видобувних підприємств», яка вносить зміни до Директиви 2004/35/ЄС, та на виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року №820-р «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 року №117-р «Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року» та згідно з Методичними рекомендаціями з розроблення регіональних планів управління відходами, затвердженими Наказом від 12 квітня 2019 року №142 Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Успішний досвід Маріуполя з використання кредитних коштів для осучаснення та збільшення ефективності системи поводження з відходами може бути запозичений іншими великими містами регіону.

Територіальний принцип

Розбудова регіональних систем управління побутовими та промисловими відходами здійснюється на всій території Донецької та Луганської областей, зокрема на території громад та на території, прилеглий до лінії розмежування, окрім тимчасово окупованих територій.

Оцінювання економічного впливу

Впровадження комплексного підходу щодо управління побутовими та промисловими відходами сприятиме приросту інвестицій та поліпшуватиме якість життя у регіоні.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Організація розроблення регіональних і місцевих програм поводження з відходами або внесення змін у чинні програми	До 01.05.2022	Донецька ОДА, Луганська ОДА
Реалізація регіональних і місцевих програм поводження з відходами	Згідно з термінами планів	Донецька ОДА, Луганська ОДА

Джерела фінансування: державний та місцеві бюджети, кошти міжнародних фінансових організацій

4.3.4. Захід: Адаптація до зміни клімату та пом'якшення її наслідків, зменшення викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел

Завдання: зменшення викидів парникових газів та забруднювальних речовин в атмосферне повітря.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2020	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Рівень валового регіонального продукту на 1 т викидів	Донецька область	7,7 тис. грн	44 тис. грн	80 тис. грн
	Луганська область	11,0 тис. грн	45 тис. грн	80 тис. грн
	Україна	28,2 тис. грн	н/д	н/д

діоксиду вуглецю				
Рівень валового регіонального продукту на 1 т викидів забруднювальних речовин	Донецька область	0,24 млн грн	2,2 млн грн	4 млн грн
	Луганська область	0,75 млн грн	2,8 млн грн	4 млн грн
	Україна	1,42 млн грн	н/д	н/д

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки ЦЕС

Зміна клімату призводить до зростання загрози дезертифікації (опустелювання) степів та сільськогосподарських земель, браку питної води у регіоні, зниження продуктивності лісів, затоплення прибережних частин та абразії (руйнування) морських берегів у Донецькій області тощо. Щоб мінімізувати екологічні, економічні та соціальні ризики зміни клімату, потрібно розробити та впровадити регіональні й місцеві Плани дій з адаптації до наслідків зміни клімату та Плани дій з пом'якшення зміни клімату.

Заходи з адаптації до зміни клімату та щодо пом'якшення зміни клімату розробляються з урахуванням цілей Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Паризької угоди, політичних ініціатив Європейської комісії «European Green Deal» тощо та мають містити, але не повинні обмежуватися питаннями:

- модернізації обладнання та встановлення високоефективного пилогазоочисного устаткування на промислових підприємствах, впровадження нових екологічних технологій;
- стимулювання суб'єктів господарювання щодо розроблення та реалізації заходів з охорони атмосферного повітря за несприятливих метеорологічних умов;
- збільшення площі території природно-заповідного фонду, визначення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- розроблення місцевих схем екологічної мережі адміністративних утворень Донецької та Луганської областей;
- відновлення порушених внаслідок збройного конфлікту природних комплексів та об'єктів (зокрема на території об'єктів природно-заповідного фонду), зокрема лісів.

Впровадження заходів з адаптації до зміни клімату, щодо пом'якшення зміни клімату та зменшення викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря сприятиме:

- підвищенню стійкості сільськогосподарського виробництва до зміни клімату та врожайності сільськогосподарських культур завдяки застосуванню систем зрошування, використанню стійких до зміни клімату посівних культур, відновленню лісосмуг;
- збільшенню обсягів заліснення та, як наслідок, виробництва деревини, зменшенню втрат деревини через впровадження регіональних систем боротьби з лісовими пожежами, сповільненню процесів вітрової ерозії ґрунтів;
- розвитку виробництва дешевших відновлюваних або альтернативних видів енергії, зокрема вітрової та водневої енергетики;
- зменшенню енергоспоживання завдяки санації житлових, адміністративних та виробничих будівель;
- збереженню конкурентного доступу підприємств енергетичної, хімічної, металургійної галузей тощо до ринку ЄС та інших країн після впровадження податку на імпорт товарів з вуглецевим слідом;
- скороченню викидів забруднювальних речовин та парникових газів від промисловості та, як наслідок, зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращенню якості життя населення Донецької та Луганської областей.

Територіальний принцип

Розроблення регіональних та місцевих Планів дій з адаптації до зміни клімату здійснюється на всій території Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Інвестиції у зрошування, розвиток альтернативної енергетики, енергоефективність як у побуті, так і у промисловості сприятиме декарбонізації економічної діяльності. Реалізація інвестиційних ініціатив, описаних у відповідних галузевих розділах цього звіту, позитивно впливатиме на економічний розвиток, а згодом, після впровадження податку на імпорт товарів з вуглецевим слідом, розширить доступ промислових підприємств регіону до ринку ЄС та інших країн.. Також це сприятиме підвищенню рівня валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів діоксиду вуглецю.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення регіональних та місцевих Планів дій з адаптації до зміни клімату та Планів дій з пом'якшення зміни клімату	До 01.05.2022	Міндовкілля Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)
Впровадження регіональних та місцевих Планів дій з адаптації до зміни клімату та Планів дій з пом'якшення зміни клімату	Згідно до термінів планів	Міндовкілля Донецька ОДА, Луганська ОДАОМС (за згодою)

Джерела фінансування: державний та місцеві бюджети, кошти міжнародних фінансових організацій

4.3.5. Захід: Підтримання рівня та очищення шахтних вод

Завдання заходу: урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод під час розроблення та впровадження проєктів ліквідації гірничих підприємств.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Розроблення проєктів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод	Донецька область	0	3	5
	Луганська область	0	2	3

Впровадження проектів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод	Донецька область	0	1	5
	Луганська область	0	1	3

Джерело: експертні висновки НАН України

Затоплення шахт на ТОТ Донецької та Луганської областей призводить до підтоплення прилеглих територій, засолення ґрунтів і забруднення підземних та поверхневих вод регіону, а також до активізації процесів накопичення метану й радону в підвалах житлових та виробничих приміщень та просідання земної поверхні, що спричиняє виведення з експлуатації будівель, споруд та комунікацій, зокрема газогонів, каналізаційних та водопровідних мереж. Окрім того, додаткові ризики несе процедура закриття шахт. Зважаючи на те, що після закриття низки шахт у Донецькій та Луганській областях сталося їхнє неконтрольоване підтоплення, потрібно врахувати збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод під час розроблення та впровадження проектів ліквідації гірничих підприємств. В тому числі завдяки створенню систем очищення та використання шахтних вод, наприклад: будівництво заводів з опріснення шахтних вод шахти «Золоте» (м. Золоте), раніше закритих шахт «Кремінна» (м. Кремінна) та «Чорноморка» (м. Лисичанськ), а також будівництво підвідних водогонів до мереж питного водопостачання цих міст коштом державного бюджету та приватних? інвесторів.

Підтримання рівня шахтних вод та збереження або реконструкція систем їхнього очищення сприятиме:

- підвищенню безпеки житлових, адміністративних та виробничих будівель, транспортних, водопровідних, каналізаційних, газових, електричних мереж тощо через зменшення накопичування метану в підвальних приміщеннях та уповільнення процесів просідання земної поверхні;
- скороченню площ підтоплення та засолення ґрунтів, зокрема сільськогосподарських земель;
- підвищенню якості поверхневих та підземних вод, запобіганню надзвичайних ситуацій та транскордонного забруднення;

- зменшенню негативного впливу на здоров'я та покращенню якості життя населення Донецької та Луганської областей через підвищення якості питної води.

Оцінювання економічного впливу

Реалізація ініціативи як інтегральна частина трансформації вугільних регіонів позитивно вплине на економіку, зокрема на сільське господарство. Витрати на заходи з ліквідації гірничих підприємств та підтримання рівня шахтних вод фінансуються з державного бюджету згідно з проектами ліквідації гірничих підприємств.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Провести аналіз води та надати рекомендації щодо можливостей її очищення та використання	постійно	Держпродспоживслужба
Урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод у проектах ліквідації гірничих підприємств	постійно	Міненерго
Впровадження проектів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод	Згідно з термінами планів	ДП «Об'єднана компанія “Укрвуглереструктуризація”»

Джерела фінансування: державний та місцеві бюджети, кошти міжнародних фінансових організацій, Консорціумний фонд

5. Стратегічний напрям: «Налагодження комунікацій»

Завдання напрямку: формування позитивного сприйняття регіону та відновлення довіри до влади з метою здійснення реінтеграційних процесів; протистояння впливу російських засобів масової комунікації на формування свідомості мешканців підконтрольних Україні територій Луганської та Донецької областей.

Індикатори напрямку:

Показник	Регіон	Базовий на 2019 рік	Проміжний до 2023 року	Цільовий до 2030 року
Довіра до місцевих органів влади (індикатор SCORE)	Донецька область	2,9	3,3	4,3
	Луганська область	3,9	4,0	4,5
	Україна	3,3	3,6	4,3
Громадський оптимізм	Донецька область	4,5	5,1	5,5
	Луганська область	3,8	4,5	5,2
	Україна	5,1	5,6	5,5

Джерело: Індекс соціальної згуртованості та примирення (SCORE)

5.1. Ініціатива: «Створення комунікаційної стратегії»

5.1.1. Захід: Створення єдиної комунікаційної рамки та ефективної комунікації між державними інституціями та громадами

Завдання заходу: формування комплексної стратегії та єдиних стандартів комунікації з усіма державними інституціями, що залучені до розроблення стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей, а також довгострокового плану комунікацій.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Наявність комунікаційної стратегії	Донецька область	Відсутня	Розроблена та реалізується	Реалізована 100%
	Луганська область	Відсутня	Розроблена та реалізується	Реалізована 100%
	Україна	н/д		

Для налагодження ефективної комунікації між державними органами та місцевими адміністраціями потрібні єдині стандарти комунікації та комунікаційна рамка, які використовуватимуть на всіх етапах реалізації Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей. Центром комунікації процесу розроблення та реалізації повинні стати орган управління ТПР та Міністерство з питань реінтеграції окупованих територій. До робочих груп мають увійти представники Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Міністерства регіональної політики, Луганської та Донецької обласних державних адміністрацій, місцевих адміністрацій Маріуполя та територіальних громад Донецької та Луганської областей (підконтрольна частина).

З метою виконання завдання будуть створені інструменти внутрішньої комунікації, протоколи та стратегія комунікації із зазначенням та опрацюванням ключових напрямів комунікації для кожної з цільових аудиторій.

Відповідно до розробленої стратегії має бути запроваджений стандартний набір комунікаційних інструментів, а саме: формування регулярних інформаційних повідомлень, створення єдиного брендбуку проекту реалізації стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей, регулярного проведення пресзаходів, створення інструментів оперативного обміну інформацією між усіма комунікаційними службами основних стейкхолдерів.

Окрім наявних засобів комунікації, потрібні нові ефективні власні інструменти, якими оперуватимуть інституції, залучені до розроблення та реалізації стратегії економічного розвитку. Головна мета — зробити максимально ефективними прямі комунікації з аудиторіями та групами стейкхолдерів. Серед таких інструментів — власні інформаційні канали у месенджерах, зокрема у Viber та Telegram, сторінки

та групи у соціальних мережах, канал на YouTube, чатботи, спеціальний вебпортал та, можливо, друковане видання.

Також потрібно створити спеціальні інструменти комунікації з іноземними стейкхолдерами.

Територіальний принцип

Захід реалізується на всій підконтрольній території Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Реалізація заходу дозволить систематизувати роботу щодо координації комунікаційних служб та створить фундамент для ефективного використання коштів державного та місцевих бюджетів. Захід не потребує додаткового фінансування.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити комунікаційну стратегію проекту економічного розвитку Донецької та Луганської областей	До 30.12.2021	Мінреінтеграції Донецька ОДА Луганська ОДА
Сформувати комунікаційні служби в органі управління ТПР	До 01.05.2022	Мінреінтеграції

5.1.2. Захід: Створення єдиного інформаційного центру

Завдання заходу: створення інформаційного центру, що стане єдиною точкою збирання та поширення інформації.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Створення інформаційного центру	Донецька область	Відсутня	Повноцінна діяльність	Повноцінна діяльність
	Луганська область	Відсутня	Повноцінна діяльність	Повноцінна діяльність
	Україна	н/д		

Джерело: орган управління ТІР

Мета заходу — створення єдиного інформаційного центру щодо розроблення та реалізації Стратегії економічного розвитку, який буде основною точкою входу та виходу інформації щодо реалізації СЕР. Центр матиме власні інструменти комунікації. До його компетенції відноситься також корекція інформаційної рамки для інституцій, а також комунікація з медіа, лідерами суспільної думки, інформаційними агентствами, тощо.

Окремий напрям — створення власного медіапродукту для соціальних мереж, ТБ, радіо з метою формування нових наративів (аудіо- та відеоконтент, банери, інфографіка тощо).

Територіальний принцип

Захід реалізується на всіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Реалізація заходу не матиме прямого економічного впливу, але дозволить ефективніше просувати інформаційну компоненту розвитку Донецької та Луганської областей. Наявність єдиного інформаційного центру допоможе уникати ризиків, зумовлених поширенням неправдивої інформації та протистояти інформаційним загрозам країни-агресора. Реалізація заходу не потребує додаткового бюджетного фінансування.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити концепцію створення єдиного інформаційного центру	До 01.05.2022	Орган управління ТПР
Запуск роботи єдиного інформаційного центру	До 01.01.2023	Орган управління ТПР

5.2. Ініціатива: «Забезпечення безперешкодного доступу до українського інформаційного поля»

5.2.1. Захід: Забезпечення всеосяжного доступу до інтернету як базової потреби людини

Завдання заходу: забезпечити можливість підключення всіх домогосподарств регіону до інтернету завдяки використанню українських платформ IPTV/OTT.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2020	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Індекс доступу до інтернету	Донецька область	7,5	8,3	9,9
	Луганська область	7,4	8,5	9,9
	Україна	н/д	8,2	9,9

Джерело: Індекс соціальної згуртованості та примирення (SCORE)

Доступ до інформаційних ресурсів — одна з ознак активного громадянства у більшості демократій світу, однак використання обмеженої кількості джерел спотворює інформацію, що відбувається в умовах гібридної війни, яку веде Росія проти України. З обох боків лінії розмежування жителі Донецької та Луганської областей перебувають у дезінформаційному полі.

Забезпечення інтернетом уможлиблює доступ до українського інформаційного та культурного простору, а також забезпечує можливість користуватися усіма адміністративними, соціальними та державними послугами, що значно покращує сприйняття влади та підвищує обізнаність щодо позитивних змін, які відбуваються в Україні та у регіоні.

Особливо важливим доступ до інтернету стає в умовах пандемії COVID-19 та зростання попиту на отримання додаткової освіти, що зумовлено зміною потреб економіки в робочій силі.

Територіальний принцип

На першому етапі захід реалізується у ТГ уздовж лінії розмежування з подальшим охопленням усіх підконтрольних територій Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Захід має реалізовуватися одночасно із забезпеченням усіх населених пунктів доступом до ширококутного інтернету в межах виконання Стратегії економічного розвитку. Забезпечення доступу до інтернету домогосподарств повинно здійснюватися на основі ППП або інших форм взаємодії бізнесу та держави з одночасним залученням фінансування в межах бюджетної програми підтримки мовників на ТОТ, що здійснює Міністерство з питань реінтеграції ТОТ. Реалізація заходу дозволить значно зменшити витрати мовників та держави на розповсюдження ефірного телесигналу та розбудови відповідної інфраструктури концерну РРТ.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення концепції розвитку кабельних мереж та забезпечення	До 01.10.2021	Мінцифри

доступу до інтернету та провайдерів програмної послуги		Мінреінтеграції
Першочергове забезпечення всіх населених пунктів у ТГ уздовж лінії розмежування доступом до широкосмугового інтернету	До 01.12.2022	Мінцифри

5.2.2. Захід: Забезпечення доступу до українського теле- та радіопродукту, формування проєвропейської самоідентичності

Завдання заходу: Надати технічну можливість мешканцям регіону мати надійний доступ до українського теле- та радіопродукту з використанням різних технічних систем донесення сигналу; забезпечення захисту від інформаційного пливку країни-агресора та її найманців, формування проєвропейського світогляду.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2020	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Індекс проєвропейської орієнтації	Донецька область	4.3	5.6	6.2
	Луганська область	5.3	5.9	6.2
	Україна	5.9.	6.2	7.0

Джерело: Індекс соціальної згуртованості та примирення (SCORE)

Низка негативних процесів, як зовнішніх (захоплення основних передавальних потужностей у Донецькій та Луганських областях Російською Федерацією та її найманцями) та внутрішніх (кодування супутникових телеканалів, невиконання провайдером «Зеонбуд» ліцензійних умов), спричинила відсутність доступу до українського теле- та радіопродукту значної частини населення України, особливо це відчувається на територіях уздовж лінії розмежування. У межах виконання Стратегії національної безпеки, рекомендацій комітетських та парламентських слухань Верховної Ради необхідно здійснити комплекс заходів, насамперед

розробити державну цільову програму щодо забезпечення стабільного українського мовлення на тимчасово окупованих, прилеглих до зони конфлікту та прикордонних територіях України на 2022-2024 роки. У цій програмі передбачити, зокрема, заходи щодо створення та регулярного оновлення бази даних (паспортів мовлення) в аспекті громад, що перебувають на прикордонних та прилеглих до зони конфлікту територіях. База даних містила би інформацію про реальний стан телерадіомовлення (інфраструктури, суб'єктів мовлення, зокрема щодо впливу мовлення інших держав на території України), діяльність операторів програмної послуги, характер споживання інформаційних продуктів місцевою аудиторією. Крім того, необхідно забезпечити мовлення некодованих телевізійних каналів, провести необхідні дослідження та здійснити економічні розрахунки з метою створення оптимальної системи альтернативних каналів доставки сигналу (розвиток кабельних мереж, соціальні супутникові пакети тощо) і забезпечення доступу до українського мовлення населенню територій, найбільш вразливих до впливу ефірного мовлення інших держав (умовна 30-кілометрова зона уздовж державного кордону, лінії розмежування у Донецькій та Луганській областях, адміністративного кордону з АР Крим).

Територіальний принцип

На першому етапі захід реалізується у ТГ уздовж лінії розмежування з подальшим охопленням усіх підконтрольних територій Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Реалізація заходу не потребує додаткового бюджетного фінансування, у разі ефективного проєктування нових рішень може забезпечити економію бюджетних витрат. Реалізація заходу не має прямого впливу на результати економічної діяльності в регіоні у межах виконання Стратегії.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розробити та затвердити державну цільову програму забезпечення стабільного українського мовлення на	До 01.01.2022	Мінстерство культури Мінцифри Мінреінтеграції

тимчасово окупованих, прилеглих до зони конфлікту та прикордонних територіях України на 2022-2024 роки		
Формування інформаційних паспортів населених пунктів	Постійно	Донецька ОДА Луганська ОДА

5.3. Ініціатива: «Підвищення рівня соціальної згуртованості»

5.3.1. Захід: Формування толерантності та соціальної консолідації

Завдання заходу: забезпечити зниження рівня конфліктності з одночасним максимальним залученням усього населення, соціальних та гендерних груп до активного життя громад.

Індикатори заходу:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2020	Проміжний до 2025 року	Цільовий до 2030 року
Індекс рівня негативних стереотипів	Донецька область	5.8	4.1	3.5
	Луганська область	5.5	4.0	3.4
	Україна	3.1	3.0	2.9

Джерело: Індекс соціальної згуртованості та примирення (SCORE)

Постконфліктні травми, вимушене переселення, низький рівень доходів призводить до потенційної загрози появи конфліктів та розривів ланцюжків згуртованості.

Одночасно із системою економічних змін необхідно запроваджувати систему побудови соціальних в'язків. Такі зв'язки потрібно налаштувати за такими напрямками:

- дюдина та громада;

- зв'язки між громадами;
- зв'язки між регіонами;
- залучення громадян до ухвалення рішень;
- усунення гендерної та соціальної нерівності;
- соціалізація ВПО.

Ці напрями потребують комплексних рішень, які мають базуватися на розвитку взаємних комунікацій та системи спільних дій на благо громади, регіону, країни.

Такі заходи потрібно інтегрувати у плани роботи єдиного інформаційного центру, місцевих органів влади, ВЦА.

Територіальний принцип

Захід реалізується на усіх підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

Оцінювання економічного впливу

Реалізація заходу не потребує додаткового бюджетного фінансування, у разі ефективного проектування нових рішень може забезпечити значне економічне зростання завдяки зниженню безпекового ризику та підвищенню ефективності економічних заходів.

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець та суб'єкт прийняття*
Розроблення комплексної програми формування соціальної згуртованості	До 01.01.2022	Мінреінтеграції Донецька ОДА Луганська ОДА
Затвердження щорічних планів реалізації заходів програми	Постійно	Донецька ОДА Луганська ОДА

Розділ IV. Інституційна система управління

Враховуючи найвищий рівень значущості розроблення та впровадження Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей, її соціальну вагу, пильну увагу українського суспільства та міжнародної спільноти, а також важливість забезпечення якісної системи управління Стратегією та територією перспективного розвитку, залучення до цього процесу більшості органів державного управління та міжнародних організацій, необхідно забезпечити створення спеціальної системи управління реалізацією Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей. Таким чином буде створена (1) система управління реалізацією СЕР та (2) система управління територією пріоритетного розвитку. Такий підхід є обґрунтованим, враховуючи важливість успішної реалізації Стратегії для безпечної реінтеграції східного регіону та протидії агресії РФ економічним шляхом.

Засади функціонування території пріоритетного розвитку у Донецькій та Луганській областях визначатиме Закон України «Про запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Донецькій та Луганській областях» (робоча назва), що впроваджуватиме спеціальні підходи щодо організації управління та реалізації економічних процесів на цій території, спеціальний правовий режим здійснення інвестиційної діяльності, а також особливий порядок застосування та дії законодавства України. Саме цей Закон має врегулювати відносини, що виникають під час створення та забезпечення функціонування території пріоритетного розвитку у Донецькій та Луганській областях, реалізації прав та обов'язків її учасниками-резидентами, організаційні та правові засади дії спеціального режиму інвестиційної діяльності, а також інші відносини, що виникають під час здійснення органами управління діяльності за дотриманням вимог законодавства резидентами цього правового режиму. До правовідносин, що не будуть врегульовані цим Законом, застосовуватиметься законодавство України

Засади функціонування території пріоритетного розвитку у Донецькій та
Луганській областях

Територія пріоритетного розвитку (далі — ТПР (остаточне визначення буде дане в Законі)) у Донецькій та Луганській областях створюється з метою формування сучасної економіки регіону на основі інноваційної моделі розвитку з широким залученням вітчизняних та іноземних інвестиційних ресурсів, сталого розвитку територіальних громад, стимулювання підприємницької діяльності, створення сучасної ринкової виробничої і транспортної інфраструктури, зміцнення міжрегіональних соціально-економічних зав'язків та кооперації, інтеграції регіону

в європейську та світову економічні системи та підвищення рівня добробуту людей.

ТПР діятиме у межах двох адміністративно-територіальних одиниць України, а саме Донецької та Луганської областей, і не поширюватиметься на ТОТ. Спеціальний режим інвестиційної діяльності пропонуємо запроваджувати на десять повних років.

Передбачається можливість функціонування наступних суб'єктів:

1. **Консультаційна рада** Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей (далі — Консультаційна рада), основними завданнями якої має стати постійна актуалізація та моніторинг (оцінювання) виконання Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей (далі — Стратегія); інтеграція Стратегії з іншими стратегічними документами держави, насамперед із «Економічною стратегією України — 2030»; відкрите та прозоре звітування перед громадянами України, керівництвом держави та міжнародною спільнотою щодо виконання завдань Стратегії. Консультаційна рада повинна стати основним елементом системи управління реалізацією СЕР. До складу Консультаційної ради повинні увійти представники державних органів управління, міжнародних фінансових організацій, експерти світового рівня.
2. Уповноваженим органом управління територією перспективного розвитку має стати (державна) **Агенція з питань управління ТПР** (далі — Агенція), яка буде центральним органом виконавчої влади, діяльністю якого керуватиме Кабінет Міністрів України через міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Основні завдання Агенції: забезпечення виконання Стратегії через розроблення та реалізацію відповідних програм та проєктів та координацію зусиль усіх агентів екосистеми (передусім її резидентів), залучення необхідних коштів різного походження, управління ТПР в частині власних повноважень.
3. **Фонд консорціумного фінансування**, модель якого визначиться у тісній співпраці з міжнародними фінансовими інституціями. Його основні завдання: фінансування розвитку пріоритетних інвестиційних проєктів, залучення інвесторів та міжнародної фінансової допомоги, сприяння формуванню достатнього рівня спроможності громад.
4. **Державний венчурний фонд**, до функцій якого належатиме інвестування на територіях пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей або застосування інших форм підтримки нових бізнес-проєктів. Доцільно на

першому етапі розглянути можливість розбудови наявного Українського фонду стартапів.

5. **Інвестиційна агенція**, до функцій якої належатиме сприяння залученню інвестицій насамперед у сегменті малого та середнього бізнесу через створення мережі (зокрема через залучення суб'єктів різної форми власності або формування франшизи). Слід розглянути можливість створення синергетичного ефекту через співпрацю з «Дія.Бізнес» та ДП «Укрінвест».
6. **Спеціальне страхове бюро**, до функцій якого належатиме забезпечення страхування інвесторів від воєнних та політичних ризиків, формування необхідної операційної бази даних, формування нових джерел фінансування та відповідних страхових продуктів та механізмів, зокрема перестраховання.
7. **Філія Міжнародного арбітражного суду**, до функцій якого належатиме запровадження нових для ТПП інструментів захисту інвестицій через поширення юрисдикцій міжнародного арбітражу на території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей.
8. **Органи місцевого самоврядування** та місцеві державні адміністрації.
9. **Резиденти** території перспективного розвитку.

Безпосередньо до системи управління ТПП належатимуть:

- уповноважений орган управління (Агенція з питань управління ТПП);
- Донецька обласна державна адміністрація;
- Луганська обласна державна адміністрація.

Резидентом території перспективного розвитку у Донецькій та Луганській областях зможе стати суб'єкт господарювання, зареєстрований за законодавством України, який матиме юридичний статус фізичної особи-підприємця або юридичної особи, яка зареєстрована за законодавством України на території Донецької або Луганської області (окрім тимчасово окупованих територій).

Необхідно визначити обмеження щодо реєстрації резидентом території перспективного розвитку фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, ними можуть бути особи:

- до яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), а також пов'язані з нею особи;

- прямими або опосередкованими власниками яких та (або) кінцевими бенефіціарами яких є резиденти держави-агресора чи держава-агресор;
- інформація про бенефіціарних власників яких не розкрита у порушення вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»;
- які зареєстровані у державах, занесених FATF до списку держав, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом;
- які перебувають у процедурах банкрутства або у процесі припинення, окрім перетворення;
- які визнані банкрутом.

Управління територією перспективного розвитку

Уповноваженим органом управління територією перспективного розвитку повинна стати **Агенція з питань управління ТПР**. Вона матиме статус центрального органу виконавчої влади, діяльністю якого керуватиме Кабінет Міністрів України через міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Необхідно побудувати сучасну систему корпоративного управління Агенції, що складатиметься із наглядової ради, правління та виконавчої дирекції. Підходи щодо формування корпоративної системи управління та процедур її роботи мають бути визначені у спеціальному Законі. Важливо забезпечити тривалий та сталий період функціонування Агенції з питань розвитку — щонайменше протягом усього терміну дії спеціального режиму інвестиційної діяльності на території перспективного розвитку. Тому доцільно передбачити в Законі мораторій на ліквідацію Агенції під час дії спеціального режиму. Фінансове забезпечення діяльності Агенції має здійснюватися коштом державного бюджету, а також інших джерел відповідно до законодавства України. Зважаючи на прозорість та політичну легітимність, необхідно забезпечити щорічне звітування наглядової ради щодо ефективності функціонування ТПР.

До повноважень Агенції з питань управління ТПР доцільно зарахувати:

- забезпечення реалізації Стратегії ТПР та розроблення і виконання поточних програм розвитку;
- забезпечення взаємодії та координації діяльності суб'єктів території перспективного розвитку з органами державної влади;

- надання консультативної допомоги резидентам території перспективного розвитку щодо провадження господарської діяльності цієї території;
- ведення реєстру резидентів ТПР;
- ухвалення рішень про внесення суб'єкта господарювання до реєстру резидентів ТПР або виведення резидента з такого реєстру;
- моніторинг виконання резидентом ТПР його обов'язків та дотримання його прав;
- розроблення та здійснення організаційних заходів щодо залучення фінансових ресурсів, зокрема коштів підприємств та організацій (також іноземних), благодійних фондів, громадських організацій та фізичних осіб;
- здійснення разом із відповідними органами заходів щодо забезпечення законності, економічної та екологічної безпеки на території перспективного розвитку;
- розвиток системи комунікаційних зв'язків, рекламно-інформаційної роботи щодо функціонування ТПР та діяльності її резидентів;
- реалізація інших повноважень, які передбачатиме спеціальний Закон та делеговані органами місцевого самоврядування.

Обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, на території яких запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності, здійснюватимуть свої повноваження відповідно до Конституції, законодавства України та інших нормативно-правових актів з урахуванням особливостей, що визначить Закон. Вони зможуть делегувати представників з кожної області до керівництва у наглядовій ради Агенції з питань управління ТПР.

Індикатори:

Показник	Регіон	Базовий станом на 01.01.2021	Цільовий
Створити органи управління ТПР	ТПР	Відсутні	Створені до 31.12.2021

Впровадити інформаційну систему управління ТПР	ТПР	Відсутні	Впроваджена до 01.05.2022
Впровадити систему моніторингу за ефективністю роботи ТПР та виконанням індикаторів Стратегії	ТПР	Відсутні	Впроваджена до 30.04.2022

Джерело: Мінреінтеграції

Відповідальні виконавці заходу, їхні ключові завдання та терміни реалізації:

Ключові виконавці		
Завдання	Термін виконання	Виконавець
Розробити та затвердити детальну модель системи управління	До 30.09.2021	Мінреінтеграції
Розробити та затвердити нормативну базу системи управління ТПР	До 30.12.2021	Мінреінтеграції та інші ЦОВВ та МОВВ, до компетенції яких це належить
Створити органи управління ТПР	До 31.12.2021	Мінреінтеграції
Впровадити інформаційну систему ТПР	До 31.12.2022	Мінреінтеграції, Мінцифра, органи управління ТПР
Розробити та впровадити систему моніторингу за ефективністю роботи ТПР та виконанням індикаторів Стратегії	До 30.04.2022	Агенція з питань управління ТПР

Джерела фінансування: державний бюджет та інші джерела відповідно до законодавства України

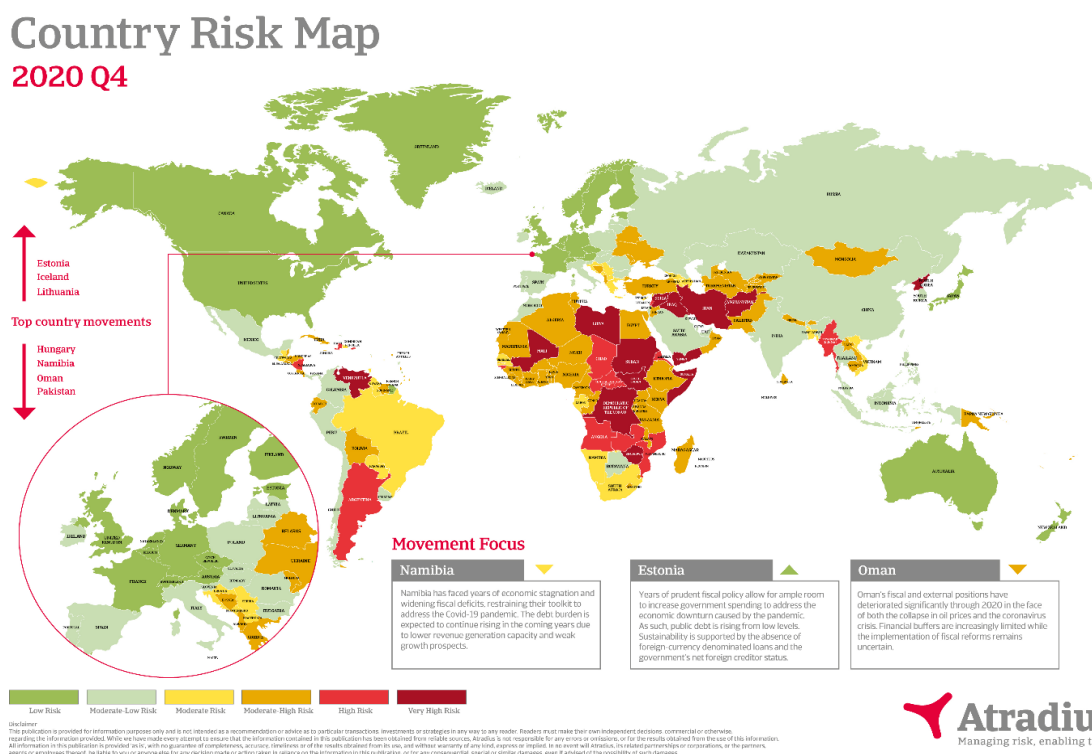
Секторальний аналіз за напрямками розвитку

Середовище функціонування бізнесу

Серед негативних тенденцій бізнес-середовища, окрім загальноукраїнських питань, існують суто регіональні особливості. Проблеми безпеки загрожують припливу інвестицій у регіон, а також закривають доступ до банківських кредитів через неможливістю використання заставного майна. Ще один важливий елемент бізнес-клімату — культура малого підприємництва — менш поширений, ніж у решті областей через традиційне домінування великого бізнесу.

Рівень воєнних і політичних ризиків для ведення бізнесу та життя у регіоні істотно різняться: відносно високий на лінії зіткнення та низький у решті регіону. При цьому в рейтингу країн за рівнем політичних і воєнних ризиків від страхової компанії Atradius Україна зарахована до країн із помірно високими ризиками, про що свідчить рівень іноземних інвестицій у країну і регіон та міжнародні ланцюжки вартості, зокрема транспортування товарів через Маріупольський порт завдяки проходу суден Керченською протокою. Крім того, уряди інших держав вважають Донецьку та Луганську області надто ризикованими і не рекомендують їх для відвідування своїм громадянам, що істотно ускладнює торгівлю, сертифікацію продукції та бізнес-контакти (дослідження USAID ERA, інтерв'ю з бізнесом).

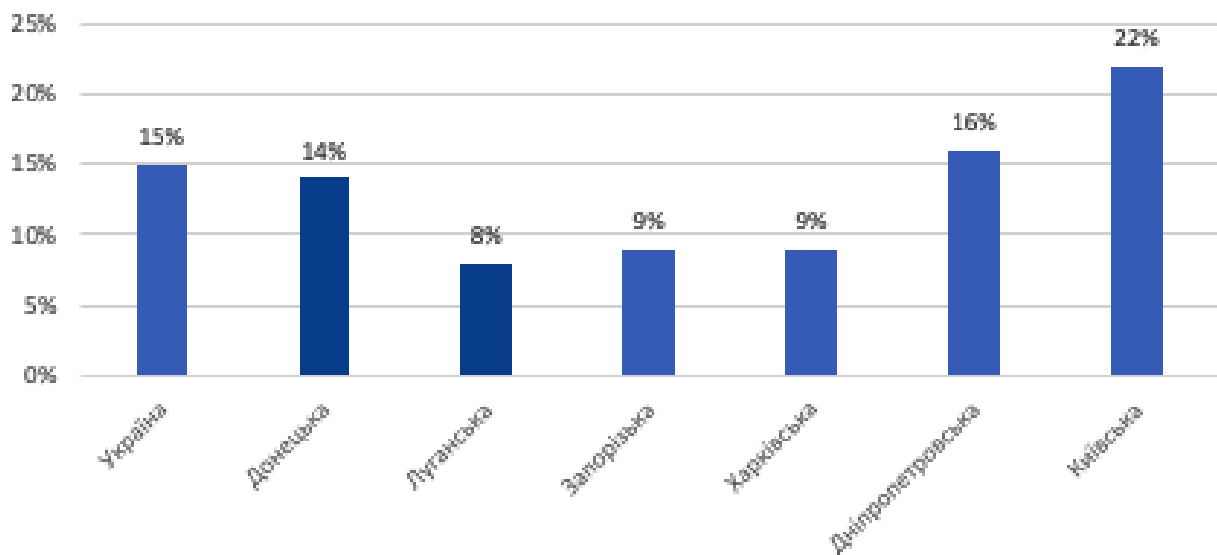
Рис. 11. Рейтинг країн за рівнем політичних та воєнних ризиків

Джерело: страхова компанія Atradius

Це зумовлює скорочення капітальних інвестицій у регіон. У 2019 році співвідношення капітальних вкладень до валового регіонального продукту в Донецьку область становило 14% (дев'яте місце серед областей України), а в Луганську — 8%, що є найнижчим результатом серед усіх областей. При цьому відносно високе місце Донецької області не має вводити в оману, оскільки ВРП суттєво упав після збройної агресії РФ і розмір інвестицій неспівставний із потребами регіону. В абсолютних значеннях Донецька область освоїла 30,3 млрд грн капітальних вкладень (з них 5,2 млрд грн з державного і місцевого бюджетів), Луганська — 3,2 млрд грн (1,3 млрд грн з державного і місцевого бюджетів).

Рис. 12. Співвідношення інвестицій до ВРП, %

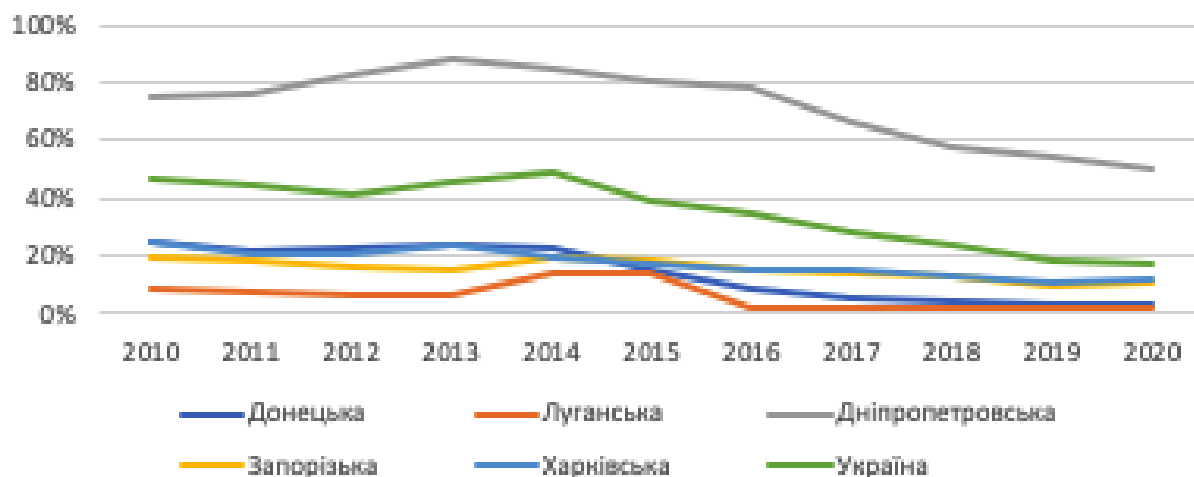

Неготовність брати застави під кредити підприємці називають головною перешкодою для розвитку кредитування і зниження кредитних ставок. Банки не ризикують кредитувати бізнес у регіоні через високі воєнні ризики та зазвичай відсутність застави (наприклад, активи могли залишитися на неконтрольованій території). На регіон припадає менше 1% від загального обсягу кредитів, виданих банками бізнесу. При цьому на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей проживає 5% населення України, частка регіону в валовому продукті становить 6%.

Згідно з опитуваннями підприємців, що проводить Світовий банк у межах проекту Doing Business, підключення до електромереж коштує у середньому 353% доходу на душу населення та триває 267 днів (за легкістю підключення Україна посідає 128-е місце у світі).

Це національна проблема. На тлі інших регіонів Донецька та Луганська області виглядають не найгіршим, але й не найкращим чином.

Рис. 13. Кредити бізнесу до ВРП, %

Джерело: НБУ

Ця ситуація зумовлена такими чинниками, як поведінка місцевої влади (головна проблема) та власне розподільчих компаній (решта):

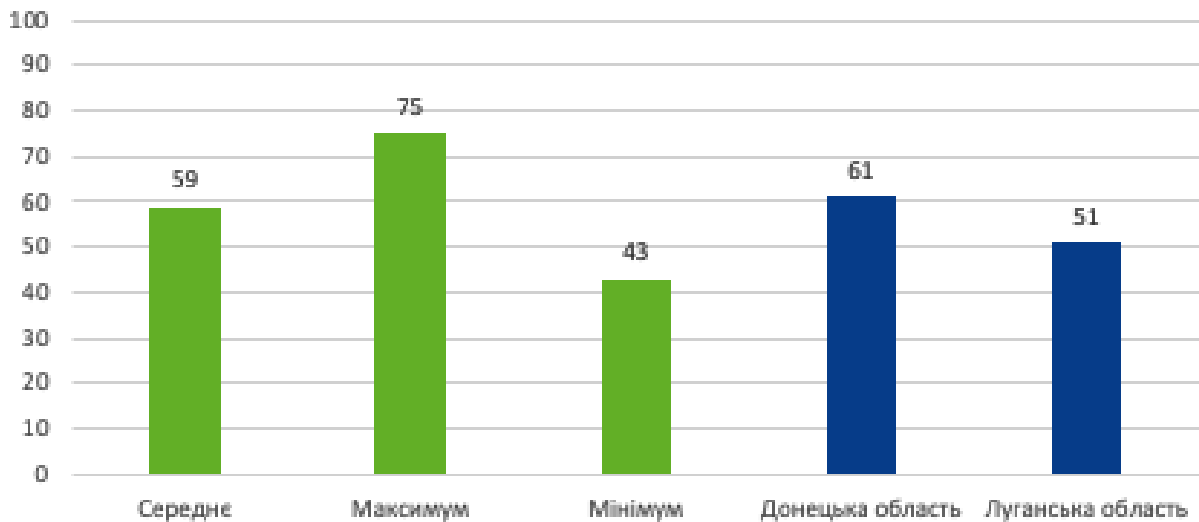
- Зволікання місцевої влади з виділенням землі (головна проблема).
- Вартість послуг розраховується за методом «витрати плюс», що не стимулює розподільчі компанії до ефективності.
- Фіктивний дефіцит резервів потужності.
- Маніпуляція критеріями вибору між стандартним та нестандартним підключенням (на користь дорожчого нестандартного).
- Нав'язування замовнику зайвих технічних вимог.
- Відсутність у замовника способів оперативного контролю підключення.
- Відсутність механізму керування чергою на підключення до одного джерела.
- Неможливість підключитися у межах комплексної забудови.
- Непрозорість участі третіх осіб.

Проблема має національний характер, але регіональні особливості теж присутні. Середнє значення індексу легкості підключення до енергомереж становить 42%. Донецька та Луганська області мають значення, близькі до середнього по Україні.

У скаргах підприємців, спрямованих до Ради бізнес-омбудсмена, з великим відривом лідирують питання щодо податків. Така картина характерна для усієї

України, але при цьому в Донецькій області представники малого та середнього підприємництва (МСП) сплачують до бюджетів усіх рівнів у середньому 28% своїх доходів, у Луганській — 32% (це найбільше значення серед усіх областей).

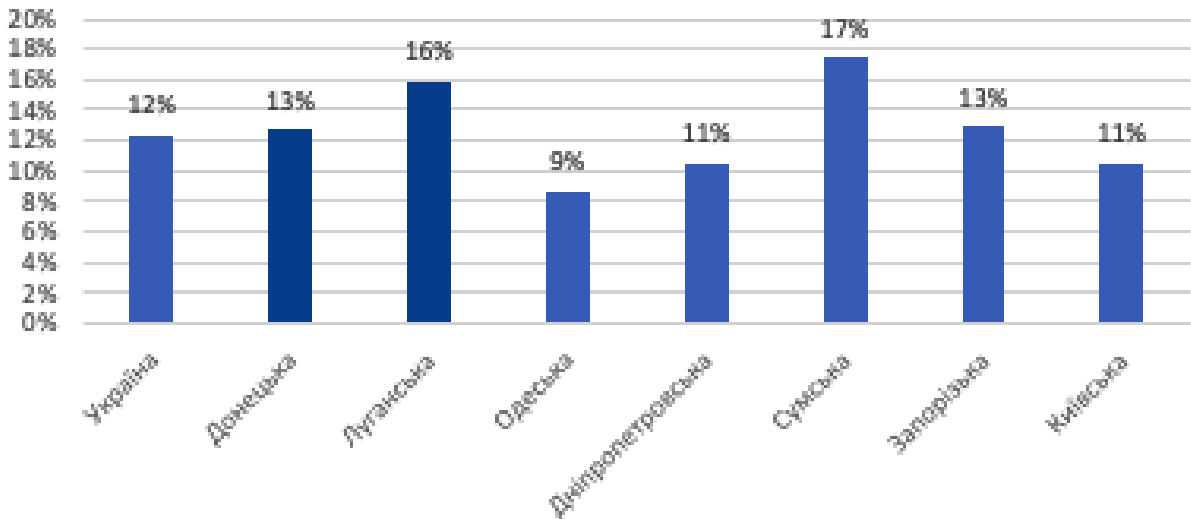
Рис. 14. Кількість балів за компонентом «Підключення до електромереж» у рейтингу «Регіональний Doing Business»

Джерело: Офіс ефективного регулювання

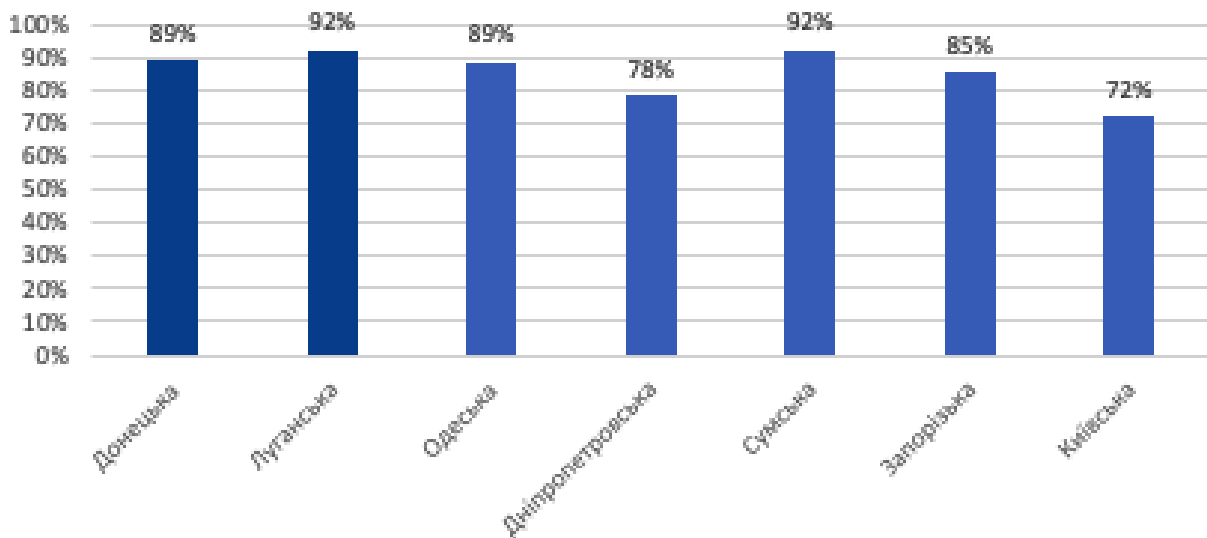
Дослідження, проведене під час підготовки Стратегії розвитку підприємництва міста Маріуполя, свідчить про негативне ставлення населення до підприємництва, недостатність успішних прикладів для наслідування, а також більшу престижність роботи на великих підприємствах. Крім того, згідно з дослідженням проєкту USAID ERA, МСП бракує підприємницьких навичок — у них прогалини у стратегічному плануванні, маркетингу, просуванні продукції через виставки та онлайн.

Рис. 15. Частка підприємств, зареєстрованих у системі ProZorro, %

Джерело: Держстат, bi.prozorro.org

Рис. 16. Частка зареєстрованих у системі підприємств області, які хоча б раз перемогли у публічних закупівлях своєї області, %

Джерело: bi.prozorro.org

Імідж регіону як небезпечного щодо воєнних дій унеможлиблює тривале планування та знижує готовність підприємців, інвесторів та банки інвестувати у нерухоме майно, робити капітальні інвестиції та надавати кредити на розвиток бізнесу.

Промисловість, торгівля та ланцюжки вартості

Через збройну агресію РФ Донецька область втратила 40% промисловості, Луганська — 70%. Разом з окупацією Криму це спричинило руйнування багатьох ланцюжків створення вартості як у регіоні, так і в Україні. У регіоні мало

виробляють складної промислової продукції (хімічних речовин, ліків та машин). У продажу переробної промисловості Донецької та Луганської областей на них припадає лише 10%. Попри різке падіння обсягів зовнішньої торгівлі від початку збройної агресії РФ, регіон залишається великим експортером, але за географічною та продуктовою структурою експорт недостатньо диверсифікований. Тут дуже високий рівень концентрації та вертикальної інтеграції бізнесу, а це обмежує створення нових бізнесів і ніш, а також відновлення ланцюжків вартості. Індустріальні парки, які і в країні загалом поки що не стали центрами створення промислових кластерів, у регіоні теж неактивні.

Нових потужностей вкрай мало. Від початку збройної агресії РФ у регіоні запустили кілька елеваторів у різних містах і зерновий термінал в Маріуполі (докладніше про це у розділах «Сільське господарство» та «Інфраструктура») та побудували лише чотири великих підприємства, а саме: біогазовий завод (Волноваха, завершено 2017 року⁵⁶), два асфальтобетонних заводи (Краматорськ, Маріуполь, обидва у 2017 році) та завод з виробництва соняшникової олії (Слов'янськ, 2019 рік).

Історично у структурі економіки регіону домінує важка промисловість, причому від часів незалежності вижив лиш напрям з видобутку корисних копалин та їхнього первинного оброблення. На цих ринках існує цінова конкуренція, а завдяки недорогій робочій силі, низьким ставкам рентної плати на видобуток усіх копалин, окрім вуглеводнів, тощо українська продукція конкурентоздатна на світовому ринку.

Тим часом машинобудування поступово занепадало. Власники підприємств експлуатували наявні потужності, технології та ринки збуту (країн СНД, насамперед Російської Федерації, Білорусі та Казахстану), та щойно з різних причин традиційні споживачі української продукції машинобудування почали від неї відмовлятися, заводи згодом зупинялися без замовлень.

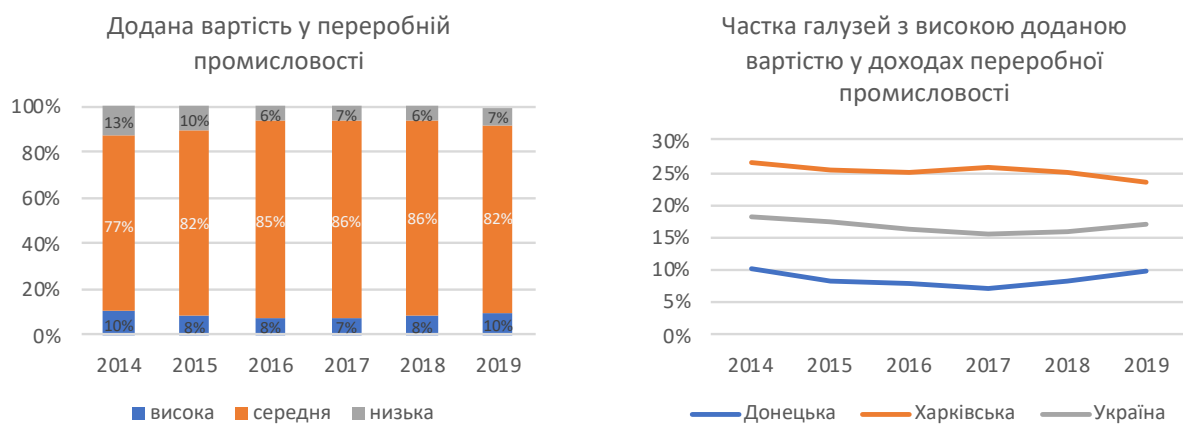
Приблизно $\frac{3}{4}$ експорту з регіону становлять чорні метали, але навіть серед решти не все є продукцією з високою доданою вартістю. На першому місці високоякісна глина, якої забагато, щоб переробляти на місцевих потужностях виробництва кераміки (хоча напрям розвивається). На другому та п'ятому місцях соняшникова олія та макуха, продукти первинного оброблення соняшнику. На третьому — пшениця, на сьомому — кукурудза, тобто де-факто теж сировина. Також продається сіль, але це принаймні зазвичай кінцевий продукт.

⁵⁶Будівництво розпочалося ще у 2013 році, до початку збройної агресії РФ, але через фінансові труднощі тривало аж до 2017-го. Обсяг інвестицій становив 5,5 млн євро, з яких 4,3 млн євро — кредит ЄБРР

Складнішої продукції небагато. На четвертому місці прокатні стани та валки до них (у 2019 році експорт становив 75 млн дол. США), на шостому — певні види обладнання для сільського господарства (38 млн дол. США). Разом із низкою інших видів продукції машинобудування загальний експорт таких товарів з регіону в 2019 році становив лише 200 млн дол. США.

На галузі з високою доданою вартістю (хімічна та фармацевтична промисловість, а також машинобудування) припадає лише 10% продажу у переробній промисловості Донецької області (в Україні 17%).

Рис. 17. Додана вартість у переробній промисловості та частка галузей з високою доданою вартістю у доходах переробної промисловості, %

Джерело: Держстат, обласні управління статистики. Точні розрахунки щодо Луганської області неможливі через велику кількість галузей, якими відсутні дані

Рис. 18. Найбільший незалізний експорт з Донецької та Луганської областей, млн дол. США

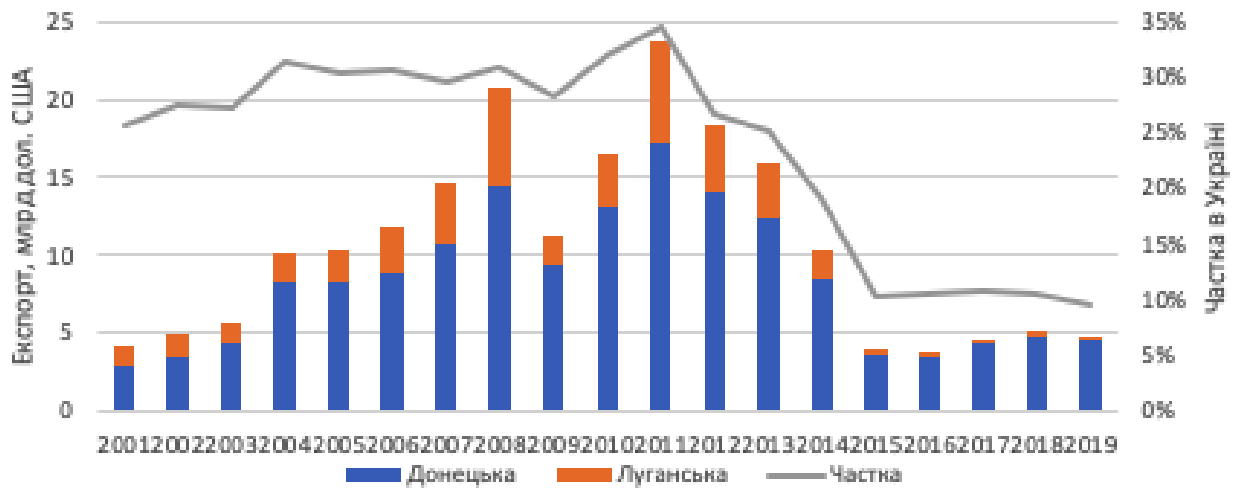

Джерело: Держстат

Попри значне падіння експорту порівняно з довоєнними роками, Донецька та Луганська області залишаються одними з найбільших експортерів в Україні і посідають друге місце після Дніпропетровської області, а за сальдо торговельного балансу (позитивне на відміну від більшості інших регіонів та України загалом) навіть перше. Причому протягом більшості останніх років експорт з регіону зростає. Левова частка обсягів постачання за кордон припадає на Донецьку область, експорт з Луганщини невеликий та волатильний.

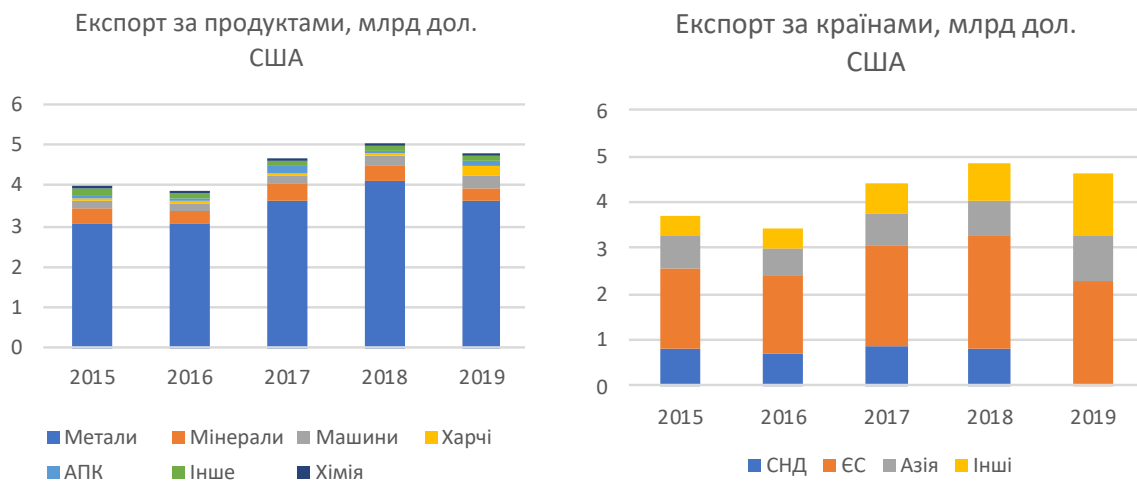
Існує дві причини падіння експорту: втрата активів, продукція яких експортувалася, та втрата традиційних ринків (країни СНД, насамперед Російська Федерація). Продуктової та географічної диверсифікації нині майже не відбулося. На чорні метали досі припадає 70-80% експорту з регіону. На волатильність цієї статті припадає 98% волатильності загального обсягу експорту. Значне зростання демонструє лише експорт зернових та соняшникової олії, але обсяги не дуже великі.

Рис. 19. Експорт з Донецької та Луганської областей

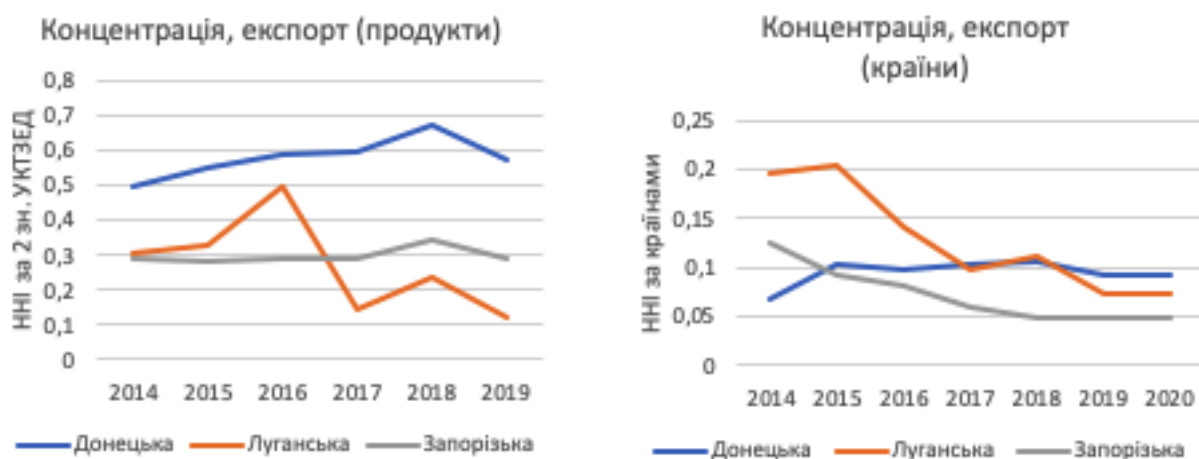
Джерело: Держстат

Рис. 20. Розподіл експорту з Донецької та Луганської областей

Джерело: обласні управління статистики

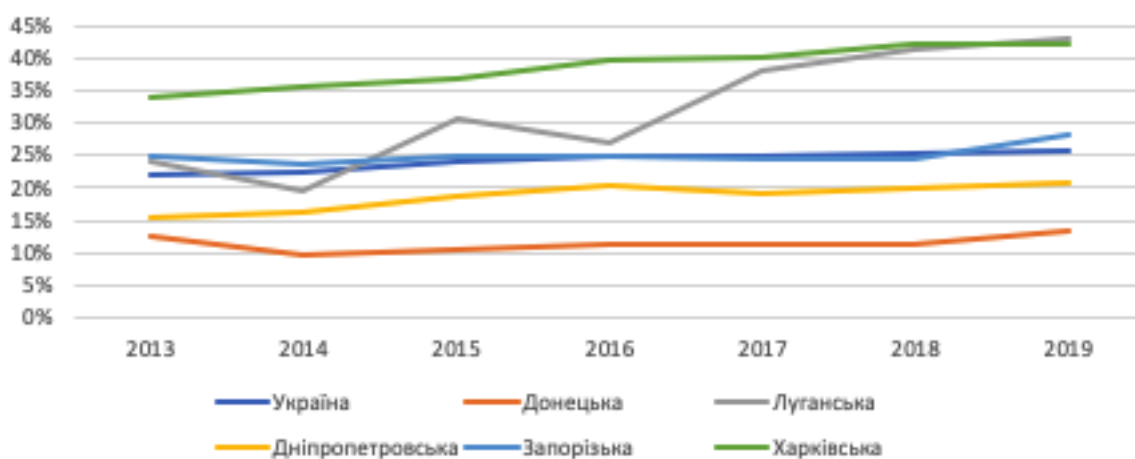
Рис. 21. Концентрація, експорт (продукти та країни)

Джерело: обласні управління статистики, розрахунки ЦЕС

У регіоні зафіксована дуже висока концентрація та вертикальна інтеграція бізнесу. Замість того щоб купувати необхідні для основного виробництва компоненти на відкритому ринку, тут зазвичай створюють власні спеціалізовані підрозділи або купують готовий бізнес. Наприклад, єдиними виробниками пластикової тари є виробники її вмісту (пива, молока, олії та мастил). На 36 великих підприємств регіону припадає 65% обсягів реалізації товарів та послуг (в Україні загалом на них припадає 38%), причому в Донецькій області цей показник становить 70%.

Рис. 22. Частка малого бізнесу (доходи), %

Джерело: Держстат

Така вертикальна інтеграція призводить до занепаду малого бізнесу та брак підприємницької ініціативи серед місцевого населення.

Рис. 23. Частка малого бізнесу (експорт), %

Джерело: Держстат

Частка малого бізнесу в регіоні, особливо у Донецькій області, історично є найнижчою в Україні. Вона суттєво нижча, ніж навіть у сусідніх теж традиційно індустріальних областях — Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській. Це разом з іншими чинниками обмежує створення нових виробництв, які б могли замінити втрачені ланки у виробничих ланцюжках.

У 2012 році ухвалили закон про індустріальні (промислові) парки, але цей інструмент іще не став дієвою підтримкою промисловості. Хоча більшість парків існують уже кілька років, лише у половини (у 22 з 46) є керівні компанії. Третина з них (сім компаній) є комунальними підприємствами. Пошук, вибір та затвердження триває у середньому півтора року. Лише в одному випадку затвердження керівної компанії відбувалося одночасно з реєстрацією парку.

Поки що профінансована лише незначна частка необхідних витрат. За даними Мінекономіки, протягом 2016-2019 років з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) профінансували лише чотири проекти зі створенням інфраструктури індустріальних парків на загальну суму 7,2 млн грн.

У регіоні зареєстровані чотири індустріальні парки (у Лимані, Костянтинівці, Маріуполі та Попасній). Ще один не зареєстрований, але він де-факто розвивається (Хімічно-металургійний завод у селі Донському). Створення всіх зареєстрованих

парків ініціювали відповідні міські ради. Ще шість планується створити у Торецьку, Бахмуті, Слов'янську, Рубіжному, Лисичанську та Вугледарі. У трьох найстаріших парках регіону вже є керівні компанії (причому в Лиманському вже відбулася заміна), але немає резидентів.

Згідно із затвердженими планами розвитку наявних індустріальних парків, загальні витрати на проведення проєктних та будівельних робіт (у деяких випадках реконструкції), облаштування майданчиків, підведення інженерних мереж тощо становлять майже 146 млн грн. Фінансування цих витрат має відбуватися коштом державного, обласних та міських бюджетів, а також відповідних керівних компаній та резидентів парку. Передбачається, що держбюджет буде основним джерелом фінансування (71% загальної суми витрат).

Порушення інфраструктурних та логістичних зв'язків через воєнні дії обмежує рух людей, капіталів, продукції та інформації:

- Деякі підприємства, що були частиною ланцюжків створення доданої вартості (зокрема у металургії, енергетиці, хімічній промисловості, машинобудуванні та агропромисловому комплексі), опинилися на неконтрольованій території, їхню продукцію довелося замінити переважно імпортом. Цей чинник неможливо усунути, лише можна компенсувати.
- Втрата території та аеропортів, руйнування доріг, будівництво Керченського мосту зумовили ускладнення руху людей та товарів як у межах регіону, так і між регіоном та іншими областями України та іншими країнами (розлогіше про це у розділі «Транспорт»).
- З політичних причин Російська Федерація відмовилася від деяких українських товарів, які виробляли підприємства регіону (йдеться про машинобудування). Чинник майже неможливо та й недоцільно усунути, але для більшості галузей його можна компенсувати переорієнтацією на інші ринки. В окремих випадках це потребує додаткових інвестицій у виробництво.
- Високі корупційні та безпекові ризики для ведення бізнесу на території Донецької та Луганської областей. Відсутність зацікавленості інвесторів вкладати кошти у розвиток регіону та, як наслідок, брак фінансових, інвестиційних та матеріально-технічних ресурсів, що спрямовують на розвиток регіону.
- Відсутність охочих інвестувати у регіон. Лише чотири нові підприємства побудували під час збройної агресії РФ, причому зведення деяких з них розпочали ще до початку воєнних дій. Навіть місцеві інвестори охочіше інвестують в інших областях.

- Стагнація міжрегіональних коопераційних зв'язків великого, середнього і малого бізнесу, нерозвинутість міжрегіональної консолідації та зосередженість регіонів лише на проблемах їхнього власного розвитку. Історично регіон був доволі замкнутою системою, більшість ланцюжків вартості замикалося на ньому самому.

Енергетика

Історично виробництво електроенергії в індустріально потужному регіоні базувалося на близькості до видобування копалин, що зумовило розвиток вугільної галузі. Із падінням індустріального виробництва попит на електроенергію знизився, а збройна агресія РФ призвела до розриву як фізичних електричних та логістичних мереж, так і виробничих ланцюжків вартості. Головний виклик у системі — її розбалансованість за напрямом «потужності — споживання — паливо». Ці особливості стосуються постачання вугілля на потужності генерації (джерела антрациту залишилися на тимчасово окупованих територіях), ненадійності електропостачання через зношеність мереж, зростання вартості розподілу електроенергії та неплатежів. Частка відновлюваної енергії у регіоні поки що незначна. У вугільній галузі немає чіткої стратегії трансформації, яка б вирішувала основні питання: високої собівартості вугілля, зниження локального попиту на нього та у межах глобального тренду переходу до зеленої енергії, боргів вугільних підприємств. На проблемах вугільної галузі, а саме державних шахт, зосереджена спеціальна секторальна стратегія, яка на момент написання цього звіту іще розроблялася. Від функціонування шахт залежить економіка мономіст і добробут не лише шахтарів, а й усіх містян.

Донецька та Луганська області сформувалися як промислово-енергетичний регіон з домінуванням важкої промисловості та видобування вугілля. Розвиток промисловості цих областей сформував значний попит на енергетичні ресурси, насамперед електроенергію. Суттєві поклади вугілля в регіоні створили передумови для формування повних виробничих циклів з його видобування, збагачення та виробництва електричної енергії для постачання місцевим споживачам.

Енергетичне вугілля Донецької та Луганської областей постачалося не тільки на електростанції регіону, але й на електростанції у Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Київській областях, а розвинута інфраструктура транспортування електроенергії дозволяла використовувати електростанції регіону для балансування енергосистеми країни.

На території Донецької та Луганської областей розташовано три великі вугільні електростанції, декілька ТЕЦ та відносно невелика кількість об'єктів

відновлюваних джерел енергії із сукупною встановленою потужністю 8320 МВт, що становить 16% загальної встановленої потужності у країні. У 2019 році ці електростанції разом виробили 14,6 млрд кВт·год електроенергії, або 10% корисного обсягу в Україні. Луганська ТЕС, яка належить ДТЕК (встановлена потужність 1450 МВт), та Слов'янська ТЕС, яка належить Донбасенерго (830 МВт), розраховані на спалювання антрациту, який в Україні не видобувається. Вуглегірська ТЕС (3600 МВт, з них три блоки по 800 МВт, які працюють на природному газі) належить Центренерго і використовує вугілля газової групи.

Найбільший виробник електроенергії у Луганській області — Луганська ТЕС — розташована фактично на лінії розмежування та є легкою ціллю для ураження. Зупинка Луганської ТЕС унеможливить надійне енергопостачання промислових об'єктів, які за вимогами надійності енергозабезпечення потребують більш ніж одного джерела енергопостачання (наприклад, Сєверодонецьке об'єднання «Азот») та їхньої зупинки з екологічних міркувань.

Пошкодження енергетичної інфраструктури та знеструмлення таких об'єктів, як насосні станції, спричинить перебої у водопостачанні, а у разі вугільних шахт — до неможливості виконувати відкачування води з подальшим затопленням обладнання шахти та забрудненням підземних вод.

Потенційні перебої в енергопостачанні негативно впливають на інвестиційний потенціал регіону, оскільки суттєво звужують можливості для ведення бізнесу, обмежуючи його до діяльності, відносно невимогливої до якості енергозабезпечення. Розвиток промисловості або запуск наявних виробництв за відсутності надійного енергопостачання є малоімовірним.

Натепер Луганська ТЕС може отримувати вугілля тільки з території Росії, що робить постачання вугілля залежним від політичної волі держави-агресора. Російська Федерація час від часу блокує постачання вугілля на станцію, що знижує надійність енергопостачання півдня Луганської області та спонукає спалювати дорожчий природний газ.

Збройна агресія РФ у Донецькій та Луганській областях зумовила значне розбалансування електроенергетичної інфраструктури як у регіоні, так і в Україні. По-перше, Старобешівська та Зуївська електростанції (встановлена потужність 2100 МВт та 1270 МВт відповідно) залишилися на непідконтрольних територіях і не є елементами національної енергосистеми.

Пошкодження інфраструктури з передачі та розподілення електроенергії та відокремлення енергосистеми на непідконтрольних територіях від об'єднаної енергосистеми України надто змінило конфігурацію електромереж у Донецькій та

Луганській областях та системно обмежило перетоки електроенергії між її частинами. Це погіршило якість та надійність електропостачання.

Найгостріше проблема постала на півдні Луганської області, де нещодавно єдиним джерелом енергозабезпечення була Луганська ТЕС, оскільки усі магістральні лінії електропередачі або залишилися на непідконтрольній території, або були знищені.

Усі шахти, які видобували антрацит та пісне вугілля для електростанцій на підконтрольній території, опинилися у тимчасово окупованому регіоні. Державні вугільні шахти майже одразу захопили бойовики, приватні шахти мали можливість постачати вугілля до 2017 року, але зрештою їх також захопили, тож вони припинили постачання вугілля. Це призвело до того, що орієнтовно три чверті встановленої потужності теплових електростанцій мали дефіцит вугілля, потребували імпорту та/або капітальних інвестицій для переведення технологічних процесів на альтернативні види палива.

Споживання електроенергії у регіоні упало через те, що деякі великі споживачі (Алчевський металургійний комбінат, «Донецьксталь», «Стирол» та ін.) залишилися на непідконтрольній території. До початку війни Донецька та Луганська області сукупно споживали приблизно 20% загального обсягу електроенергії в Україні, а зараз цей показник скоротився удвічі, до 10%. Значне падіння споживання збільшило питомі витрати на розподіл електроенергії споживачам, особливо у Луганській області, де тарифи на розподіл є найвищими в Україні для великих споживачів та другими за розміром для малих комерційних споживачів.

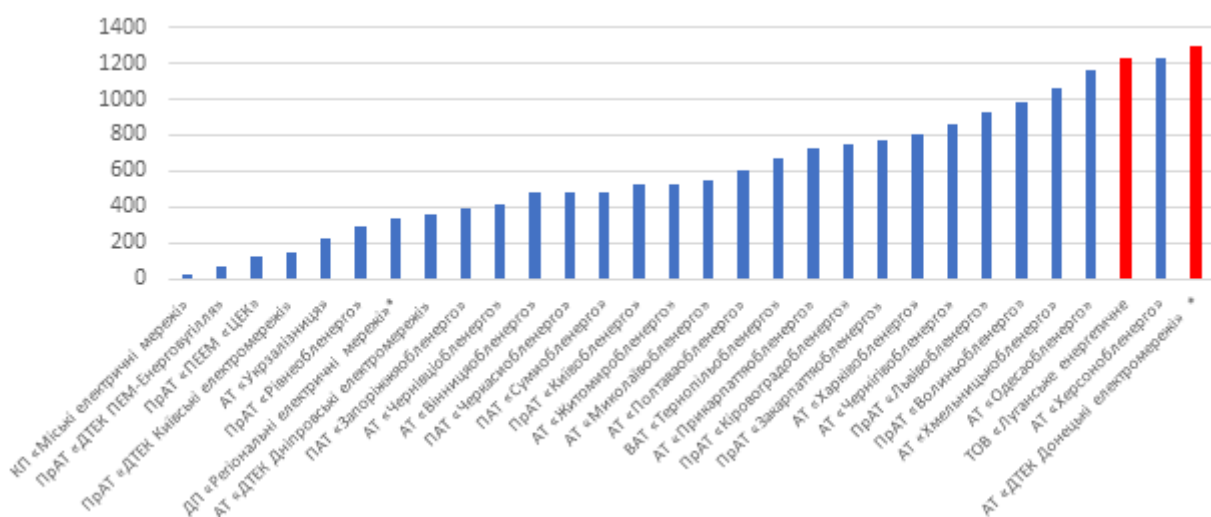
Видобуток вугілля в Україні переживає затяжну кризу. У 2009-2013 роках видобуток вугілля зростав у середньому на 3,2% на рік і сягнув 84 млн т у 2013-му. Відтоді обсяги видобутку скоротилися більш ніж удвічі, до 31 млн т у 2019 році. Падіння видобутку на державних шахтах було ще стрімкішим: від 2013-го виробництво знизилося (через втрату шахт на тимчасово окупованій території та природне падіння видобутку) у 6,7 раза, до 3,6 млн т у 2019 році. Частка Донецької та Луганської областей у видобутку вугілля в Україні упала відповідно з 45% та 31% у 2013-му до 36% та 1% у 2019-му.

Основні проблеми електроенергетичної галузі:

- Обладнання енергоблоків енергогенерувальних компаній застаріле і спроектоване для спалювання викопних видів палива, насамперед вугілля.
- Недостатній розвиток відновлюваних джерел енергії у Донецькій та Луганській областях.
- Недостатній рівень очищення викидів електростанцій та потреба у значних інвестиціях для приведення норм викидів до європейських стандартів.

- Збройна агресія РФ у Донецькій та Луганській областях призвела до значного розбалансування електроенергетичної інфраструктури як у регіоні, так і в країні загалом, погіршивши якість та надійність електропостачання. За індексом середньої тривалості переривання в роботі системи (SAIDI — System Average Interruption Duration Index) з провини компаній регіону Донецька та Луганська області посідають останнє та передостаннє місця із показниками 1605 та 1337 хв., тоді як середній показник по країні становив 696 хв. у 2019 році.
- Відсутність альтернативних шляхів доставки вугілля на Луганську ТЕС, що зумовлює залежність надійності електропостачання у південних районах Луганської області від політичної волі Росії. Через відсутність можливості постачати вугілля через контрольовані території буде недоцільним переводити ТЕС на спалювання вугілля газової групи, яке видобувається на контрольованій території.
- Неплатежі за електроенергію захищених споживачів (вугільних шахт, водоканалів та населення).

Рис. 24. Індекс середньої тривалості довгих перерв в електропостачанні в системі (SAIDI) з провини компанії, 2019

Джерело: НКРЕКП

Серед 33 державних вугільних шахт, розташованих по всій країні (23 з них на території Донецької та Луганської областей), 29 є збитковими. Середня

собівартість видобутку вугілля на державних шахтах становила 3754 грн/т, тоді час як середня ціна реалізації — майже 2100 грн/т. Недостатня державна підтримка сектору спричиняє неповну оплату за електричну енергію (поточний борг — приблизно 9 млрд грн) та затримки з виплатою заробітної плати.

Навіть враховуючи те, що вугільна генерація відіграватиме важливу роль в енергетичному балансі України ще багато років (повне заміщення очікується до 2050-го), її частка, без сумніву, падатиме через заміну маневрових потужностей газом та зростання частки енергії з відновлюваних джерел, що зумовить зниження попиту на вугілля. Питання оптимального шляху трансформації вугільної галузі розглядається Міністерством розвитку громад та територій України та урядом у межах підготовки профільної стратегії (проект «Концепція Державної програми трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року»).

На державних вугільних шахтах в Україні працевлаштовано майже 38 тис. людей, з них приблизно 8 тис. у Луганській області та 20 тис. у Донецькій. Вугільні шахти часто є містотвірними підприємствами, від яких залежить економіка всього населеного пункту, зокрема бюджетне наповнення та соціальна інфраструктура. Так, на державному підприємстві «Селидоввугілля» працюють 5,7 тис. людей, що становить майже чверть населення міста Селидового. Така висока концентрація працевлаштування у місті потребує значних зусиль щодо соціальної адаптації шахтарів та диверсифікації економіки міста у разі припинення видобутку та закриття шахти.

Основні негативні чинники вугільної галузі:

- Падіння попиту на вугілля.
- Надвисока вартість видобутку вугілля на більшості державних шахт.
- Недостатні субсидії на підтримку державних шахт, що унеможлиблює вчасно сплачувати заробітну плату, платити за електроенергію, інвестувати у модернізацію виробництва.
- Висока залежність економіки шахтарських міст, ринку праці та доходів міського бюджету від вугільних підприємств.
- Низька ефективність праці, неефективне управління державними активами.
- Екологічна небезпека спричинена закриттям шахт.
- Соціальна напруженість у регіоні.

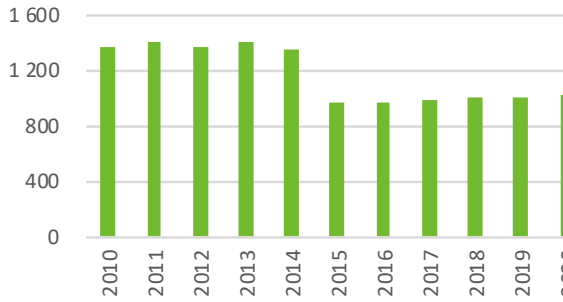
Сільське господарство

Територія Донецької та Луганської областей за площею і біопродуктивністю потенціалу земельного фонду до початку воєнних дій була однією з провідних в Україні. Після втрати промислових потужностей одним із двигунів економіки у

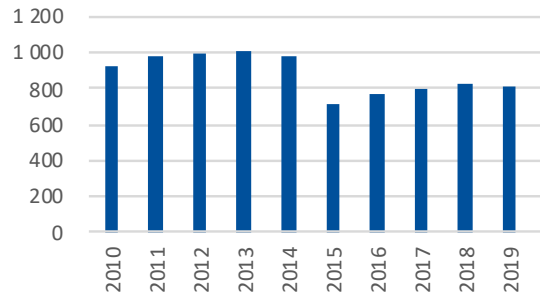
регіоні може стати сільське господарство та перероблення сільгосппродукції. Основними проблемами сектору, окрім загальної для всіх галузей безпековою проблемою, є нижча за середньоукраїнську родючість ґрунтів, зміна клімату та зношена система зрошування, слабкий розвиток тваринництва, мінне забруднення площ, дорога та складна логістика, брак кадрів та правові питання, пов'язані як із юридичним статусом, так і з оподаткуванням земель, що перебувають під фортифікаційними спорудами чи заміновані. Імплементация земельної реформи у регіоні може бути ускладнена.

На підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей у 2019 році було вироблено 5,1% сільськогосподарської продукції, зокрема 5,3% продукції рослинництва та 4,3% продукції тваринництва. Рослинництво становить 82% загального обсягу сільськогосподарського виробництва у регіоні, що відповідає загальнодержавному рівню у 2019 році (79%). Загальні посівні площі на контрольованих територіях областей у 2019-му становили 1,9 млн га (6,6% від загальних посівних площ під сільськогосподарськими культурами в Україні), зокрема 1,0 млн га під зерновими культурами (6,5% загальної площі під зерновими) та 0,7 млн га під технічними культурами (8,1% загальної площі під зерновими). Загальні посівні площі на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей у 2019 році становили 75% від посівних площ регіону у 2013-му (до ескалації збройної агресії РФ на сході). Виробництво зернових культур Донецької та Луганської областей (підконтрольні території) у 2019 році становило 2,6 млн т (74% виробництва 2013 року), виробництво соняшнику — 1,3 млн т (90% виробництва 2013-го). Водночас обсяг вирощування худоби та птиці на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей у 2019 році був лише 58% від обсягів виробництва регіону 2013 року.

Рис. 2.5 Посівні площі, тис. га

Донецька область

Луганська область

Джерело: Держкомстат

Примітка: від 2015 року дані не враховують зони проведення антитерористичної операції та тимчасово окуповані території

Серед сільськогосподарських культур регіону домінують озима пшениця та соняшник, що насамперед зумовлено кліматичними умовами Донецької та Луганської областей. Так, річна кількість опадів у регіоні становить 450-500 мм у порівнянні з майже 600 мм у середньому по Україні та понад 650 мм у західних та північних областях, що ускладнює вирощування таких культур, як кукурудза та соя. Середня урожайність пшениці та соняшнику в регіоні була на 10-15% нижча, ніж у середньому по Україні.

Рис. 26. Урожайність, т/га, 2020

Урожайність зернових культур

Урожайність соняшнику

Джерело: Держкомстат

Падіння обсягів виробництва сільськогосподарських культур, а також стрімке скорочення поголів'я худоби та птиці зумовило порівняно низьку ефективність сільського господарства у Донецькій та Луганській областях. Так, виробництво продукції рослинництва на 1 га посівних площ у 2019 році становило 15,051 грн/га та 15,908 грн/га відповідно (у цінах 2016 року), що на 22% та 17% нижче середнього рівня в Україні.

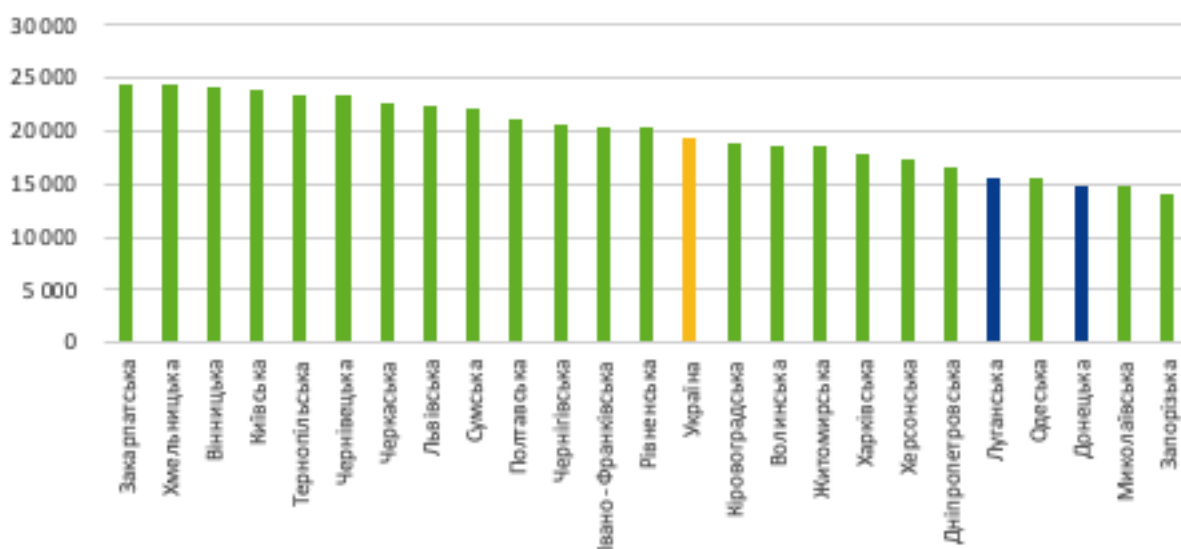
Переважає частка виробництва зернових та бобових культур регіону експортується, тоді як соняшник переробляється на олію (Маріупольський ОЕЗ є одним з головних виробників соняшникової олії в регіоні). Так, у 2019 році на підконтрольних територіях Донецької та Луганської областей було зібрано 10% соняшнику та вироблено 5% нерафінованої соняшникової олії в Україні.

Донецька область. Питома вага регіону в загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства в Україні у 2019 році становила 3%. У 2020-му посівна площа зернових культур Донецької області була 574,5 тис. га. Регіон характеризується великою часткою сільськогосподарських угідь — 75,5% від території району, що на 3,3% більше, ніж у середньому по країні. Але розораність сільськогосподарських угідь регіону нижча за середні показники. Посівні площі Донецького регіону з 2002 по 2010 рік скоротилися на 17,3%, а від 2014-го — ще на 20%. Донецька область перебуває в зоні ризикового землеробства.

Луганська область. Питома вага регіону в загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства в Україні у 2019 році була 2%. У 2020-му посівна площа зернових культур Луганської області становила 400,3 тис. га. Сільськогосподарські угіддя сягають 72% від території області, що відповідає середньому рівню по країні. Порівняно з 2013 роком (до ескалації збройної агресії РФ на сході) посівні площі області скоротилися на 19%, при цьому відбулося зменшення площ під зерновими культурами та овочами. Водночас площі під технічними культурами (переважно соняшник) залишилися без змін, що свідчить про перерозподіл посівних площ на користь рентабельніших культур.

Мінне забруднення значних площ Донецької та Луганської областей (майже 7 тис. кв. км з українського боку лінії розмежування), кліматичні ризики (підвищення середніх температур та відсутність опадів), занепад інфраструктури та відтік кадрів з регіону гальмують ведення сільського господарства та знижують його прибутковість.

Рис. 27. Продукція рослинництва на гектар посівних площ за регіонами, грн на 1 га

Джерело: Держстат

Одна з головних проблем розвитку сільського господарства та перероблення сільськогосподарської сировини — безпековий ризик. Наближеність до зон військових дій створює ризики безпеки ведення господарської діяльності, зокрема сільського господарства. При цьому характер ризиків унеможлиблює їхню мінімізацію через страхування, адже страхові компанії не готові гарантувати та відшкодовувати збитки, зумовлені воєнними діями.

Відповідно до даних Кабінету Міністрів України, Україна — третя країна у світі за мінним забрудненням і поступається тільки Сирії та Афганістану. За кількістю підривів людей на мінах Донецька та Луганська області третій рік поспіль утримують перше місце. На мінах за роки війни підірвалося понад 2,5 тис. людей. Розмінування територій потребує майже 650 млн євро інвестицій та тривалого часу.

За оцінками ООН, за шість років війни на території Донецької та Луганської областей було заміновано 1,6 млн га землі, з них 700 тис. га на території, нині підконтрольній Україні. Згідно з інформацією британської некомерційної організації HALO Trust, яка спеціалізується на розмінуванні територій, сьогодні найнебезпечнішими для мирного населення ділянками Донецької та Луганської областей є 15-кілометрова зона поблизу Слов'янська, Маріуполя, Краматорська і Станиці Луганської, тобто там, де тривали бої навесні та влітку 2014 року.

Через мінне забруднення та зведення фортифікаційних споруд частина сільськогосподарських угідь регіону вибула з сільськогосподарського обігу та не може використовуватися сільськогосподарськими виробниками для виготовлення продукції рослинництва та тваринництва. Нарахування податку на землю за

такими земельними ділянками створює додаткове податкове навантаження на сільськогосподарських виробників.

Проблема підвищення середньорічної температури в Україні та брак опадів стає дедалі актуальнішою як для України загалом, так і для Донецької та Луганської областей зокрема. Сільському господарству дошкуляє відсутність вологи на метровому шарі ґрунту та тенденційне зниження опадів, що унеможлиблює розвиток культур без впровадження системи зрошування.

Недостатній розвиток систем зрошування (зокрема через брак інвестицій та занедбаність меліоративних систем) гальмує розвитку сільського господарства, а також виробництву волого-інтенсивних культур садівництва та овочівництва. Відновлення систем зрошування дозволить сільськогосподарським виробникам ефективно протидіяти зміні клімату у регіоні ризикованого землеробства, підвищити урожайність основних культур та спонукатиме до виробництва сільськогосподарської продукції з більшою доданою вартістю.

Горіхівництво та виноградарство є перспективними напрямками розвитку галузі, які ідеально підходять для регіону, проте мають великий строк окупності і, відповідно, підвищені ризики для інвесторів.

Відтік молоді з Донецької та Луганської областей та обмежені можливості щодо отримання аграрної освіти спричиняють брак кваліфікованих кадрів у регіоні, що ускладнює розвиток садівництва та овочівництва (через порівняно більшу потребу у ручній праці) та перероблення сільськогосподарської продукції. Так, у Донецькій області нині немає жодного вишу, який би здійснював підготовку фахівців за аграрними спеціальностями, у Луганській області таких закладів два — Луганський національний аграрний університет та Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка.

За даними Державної служби зайнятості, у 2020 році найбільша кількість вакансій серед усіх професій у Луганській області була зареєстрована для спеціальності «тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва», у Донецькій області цей фах був на 12-му місці у рейтингу найпопулярніших вакансій області за рік.

Недостатній розвиток дорожньої інфраструктури (переважно автомобільних доріг) та її часткове знищення внаслідок військових дій унеможлиблюють ефективну логістику продукції сільського господарства.

Руйнування дорожньої інфраструктури найбільше дошкуляє сільськогосподарським підприємствам, що розташовані поблизу лінії розмежування та зони бойових дій. Таким виробникам важко реалізувати збіжжя з елеватора, що зумовлює необхідність транспортування врожаю до покупця автодорогами, які зазнали найбільших руйнувань. Крім того, відсутнє ефективне

сполучення міста Маріуполя з прилеглими сільськогосподарськими районами (зокрема автодорога Маріуполь — Сартана — Чермалик) ускладнює логістику сільськогосподарської продукції та працівників сільськогосподарських підприємств.

Недостатність мережі залізниць (зокрема відсутність сполучення залізничної гілки Лантратівка — Кіндрашівська-Нова із залізничною системою України) призводить до перевантаження та руйнування доріг, коли сільськогосподарські виробники використовують автомобільний транспорт (докладніше у розділі «Транспортна інфраструктура»).

У Донецькій та Луганській областях усі лабораторії є вузькоспрямованими, тобто здійснюють свою діяльність тільки в одному напрямі — зерно, корми або насіння. Грунтова лабораторія лише одна — «АгроАналіз-Експерт», яка розташована у місті Северодонецьку. Тож для регіону нагальною є проблема відсутності лабораторій, які комплексно охоплюють усі напрями діяльності фермерських господарств, особливо у Луганській області. Відкриття філій потребує значних витрат.

Близькість до лінії розмежування зумовлює низку ризиків та обмежень у сільському господарстві, а саме:

- Невикористання земель для оброблення у сірій зоні.
- Наявність замінованих територій (вартість розмінування становить майже 30 тис. грн за 1 га).
- Присутність фортифікаційних споруд, що заважає процесу вирощування сільськогосподарських культур.
- Загроза життю людей, небезпека пошкодження майна та неможливість проведення сезонних польових робіт у нічні зміни.
- Унеможливлення реєстрації договорів оренди землі та оформлення права власності під час вступу у спадок через відсутність можливості відкриття поземельної книги, тому що деякі сільські ради зараховані до районів, які зареєстровані на непідконтрольній території.

Зважаючи на окреслені обмеження, повернення земель до сільськогосподарського обороту в повному обсязі та реалізація потенціалу аграрної галузі Донецької та Луганської областей потребує серед іншого зниження рівня мінного забруднення сільськогосподарських угідь.

Однак проведення протимінної діяльності в обсязі, що забезпечить повне повернення угідь до сільськогосподарського обороту, може суперечити інтересам ООС та державної політики щодо національної безпеки та оборони, оскільки такі фортифікаційні споруди зведені з метою захисту залучених до проведення ООС українських військовослужбовців. Це зумовлює необхідність у збалансованому

захисті інтересів сільськогосподарських виробників та власників сільськогосподарських угідь на території Донецької та Луганської областей, що не суперечитиме національним інтересам щодо безпеки та оборони.

Транспортна інфраструктура

Основні проблеми з логістикою в областях — наслідок збройної агресії РФ. Регіон не лише втратив своє транзитне значення, але й суттєво ускладнилася логістика між населеними пунктами в областях та зв'язок із рештою України. Зокрема, припинено залізничне сполучення дев'ятох північних та східних сільськогосподарських районів Луганської області, відсутнє пряме автомобільне сполучення півночі та півдня регіону та сільськогосподарських районів з індустріальними центрами, аеропорти закриті для цивільної авіації, а Маріупольський морський порт постраждав не лише від зниження вантажообігу через регіональні проблеми, але й через будівництво Керченського мосту. У результаті дорога та складна логістика, одночасно з безпековими ризиками для вантажів, перешкоджає розвитку бізнесу та припливу інвестицій у регіон.

Через активну зовнішню торгівлю з Росією регіон до початку російської агресії використовував власний транзитний потенціал. Натепер більшість транзитних маршрутів перервана через окупацію територій, що межують із Росією. Частина українсько-російського кордону під контролем України зберігається лише на півночі Луганській області (два автомобільні пункти пропуску).

Сполучення субрегіонів Донецької і Луганської областей між собою та з іншими регіонами України значно ускладнено. Основна траса регіону (Слов'янськ — Донецьк — Маріуполь) проходить через неконтрольовану територію. Оновлена у 2019 році траса Запоріжжя — Маріуполь поєднала найбільше місто регіону з рештою України.

Регіональна філія «Донецька залізниця», одна з найбільш щільних і вантажоорієнтованих в Україні, обслуговує територію Донецької, Луганської і частково трьох суміжних областей. У 2020 році філія згенерувала 14,7% вантажів (37,8 млн т, зокрема з території Донецької області — 35,2 млн т). Залізничні гілки на півночі Луганщини відрізані від залізничної мережі України, а гілка Запоріжжя — Комиш-Зоря — Маріуполь є єдиним залізничним шляхом до Маріуполя.

Маріупольський морський торговельний порт входить до п'ятірки найбільш завантажених морських портів України і є найбільшим в Азовському морі.

Регіон втратив авіасполучення: зараз це заборонена для польотів зони «Донбас» зі зруйнованою авіаційною інфраструктурою (Рис. 6.24). Аеропорти у Донецьку і Луганську втрачені, аеропорти Краматорська і Северодонецька не здатні обслуговувати пасажирів. Натомість летовище Маріуполя є найбільш придатним щодо відновлення авіасполучення. Мешканці і вантажовідправники регіону змушені використовувати летовища у районних центрах сусідніх областей (Запоріжжя, Дніпропетровськ та Харків).

Регіон перебуває під впливом інших глобальних і локальних тенденцій:

- активного залучення приватних гравців в інфраструктуру (зокрема концесії);
- лібералізації ринку залізничних вантажних перевезень;
- переорієнтації вантажних і пасажирських перевезень з автомобільного та інших шкідливих видів транспорту тощо на залізницю.

У 2013 році, до початку збройної агресії РФ, індикатори секторального розвитку транспортної інфраструктури Донецької та Луганської областей були на високому рівні. Так, середня по Україні щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям становила 275 км/тис. км², тоді як у Донецькій області покриття було на 10% вищим (302 км/тис. км²), а в Луганській області на 20% нижчим (219 км/тис. км²). У 2019 році покриття підконтрольної частини Донецької області було на високому рівні, тоді як у Луганській області (де тимчасово окуповані урбанізовані райони) цей показник упав до 194,5 км/тис. км².

У 2013 році 15% загального вантажообороту залізничного транспорту припадало на Донецьку залізницю. На той момент було електрифіковано 45,5% її залізничних колій. Натепер електрифікація підконтрольної частини Донецької залізниці становить 40%, а середнє по Україні значення дорівнює 47%.

Щодо цифрової інфраструктури, то середнє по Україні значення рівня забезпеченості домогосподарств інтернетом збільшилося з 54% у 2016 році до 66% у 2019-му і є більшим від показників Луганської області, а домогосподарства Донецької області мають доступ до інтернету на 2 в. п. більше за середній показник по Україні.

Серед проблем транспортної інфраструктури регіону можна виокремити наступні.

Внаслідок збройної агресії РФ на сході України залізнична колія Кіндрашівська-Нова — Лантратівка опинилася повністю відрізаною від залізниць України. На півночі вона межує з територією Російської Федерації, на півдні — з ТОТ.

Таблиця 1. Обсяги перевезення промислових вантажів на гілці Кіндрашівська-Нова — Лантратівка у 2013 та 2018 роках, т

Вид вантажу	2013		2018	
	Відправлення зі станцій лінії	Прибуття на станції лінії	Відправлення зі станцій лінії	Прибуття на станції лінії
Кам'яне вугілля	665	2 198 313	1 018 176	1 018 176
Нафта і нафтопродукти	959	5866	695	695
Чорні метали	530	3809	-	-
Брухт чорних металів	7067	14	-	-
Мінеральні будматеріали	93 687	27 741	134	134
Машини та устаткування	71	216	-	-
Зерно, продукти перемелу	347 434	-	-	-
Добрива	-	39 628	-	-
Цемент	-	773	-	-
Сіль	-	1525	-	-
Разом	450 413	2 277 885	1 019 005	1 019 005

Джерело: АТ «Укрзалізниця»

Припинилося залізничне сполучення у дев'ятох північних та східних сільськогосподарських районах області, у яких зосереджено понад 800 суб'єктів господарської діяльності, зокрема 16 елеваторів загальною потужністю 766 тис. т, ВП «Луганська ТЕС», ТОВ ДТЕК «Східенерго», з рештою території держави. Перевезення вантажів і пасажирів у цих районах здійснюється переважно автомобільним транспортом. Інша основна гілка в Луганській області Попасна — Сватове — Куп'янськ на півдні виходить до лінії розмежування, на півночі сполучається з Південною залізницею.

Станції лінії до початку російської агресії орієнтувалися на отримання великих обсягів кам'яного вугілля та відправлення зерна і продуктів перемелу (Табл. 1). Таким чином, обмеження роботи цієї гілки ускладнює не лише постачання вугілля на Луганську ТЕС, а й вивезення зерна і продуктів перероблення (розлогіше у розділі «Сільське господарство»).

Значно зросла роль автомобільного транспорту через припинення залізничного сполучення з тимчасово неконтрольованими територіями. Іншими чинниками є зміна напрямів вантажопотоків в об'їзд тимчасово неконтрольованої території, необхідність забезпечення проїзду вантажного транспорту (перевезення зернових, зокрема на півночі Луганщини; переміщення військової техніки; пасажирське і вантажне сполучення з Маріуполем як найбільшим містом регіону тощо).

Різного ступеня руйнувань зазнали майже 900 км доріг загального користування Донецької та Луганської областей (майже 6% загальної довжини автомобільних доріг загального користування областей), повністю або частково було знищено 13

мостів і шляхопроводів, дев'ять з яких розташовані на неокупованій території, а два неподалік лінії зіткнення.

У межах реалізації Програми «Велике будівництво» у 2020 році відновлювали 22 об'єкти дорожньої інфраструктури (18 доріг, чотири мости), зокрема:

1. Будівництво автодороги (3,8 км) Маріуполь — Урзуф (триває у 2021 році).

2. Капітальний ремонт семи ділянок автодоріг (18,65 км):

- Благодатне — Валер'янівка;
- обхід села Володимирівки;
- Мирноград — Гродівка;
- Дмитрівка — Привілля — Сергіївка;
- Торське — Кременне;
- Добропілля — Кам'янка.

3. Поточний середній ремонт 10 ділянок автодоріг (47,95 км):

- Мирноград — Гродівка (триває у 2021 році);
- Слов'янськ — Пришиб;
- Новобахмутівка — Піски;
- Ясинувата — Желанне;
- Благодатне — Валер'янівка;
- Нікольське
- Лиман — Лозове — /на Радківські Піски/;
- Криворіжжя — /на Костянтинівку/;
- Софіївка — Дружківка;
- Костянтинівка — Клебан-Бик.

4. Капітальний ремонт та реконструкція чотирьох мостів (242 пог. м):

- Бахмут — Кліщіївка — Андріївка;
- Софіївка — Новополтавка;
- Дмитрів — Гродівка;
- Благодатне — Валер'янівка.

Ці дороги мають пріоритетне значення для регіону, адже вони входять до маршрутів в об'їзд тимчасово окупованих територій, забезпечують транспортне сполучення із суміжними областями та під'їзні шляхи до опорних шкіл (їхніх філій), лікарень, рекреаційних зон.

Враховуючи тимчасову окупацію двох обласних центрів та фактичне розділення лінією розмежування кількох районів Донецької і Луганської областей, гостро постало питання життєдіяльності містечок і сіл, що були частиною агломерацій чи супутниками великих міст, які перебувають за лінією розмежування. За п'ять років автомобільні перевізники налагодили зв'язок таких міст із більшими містами на

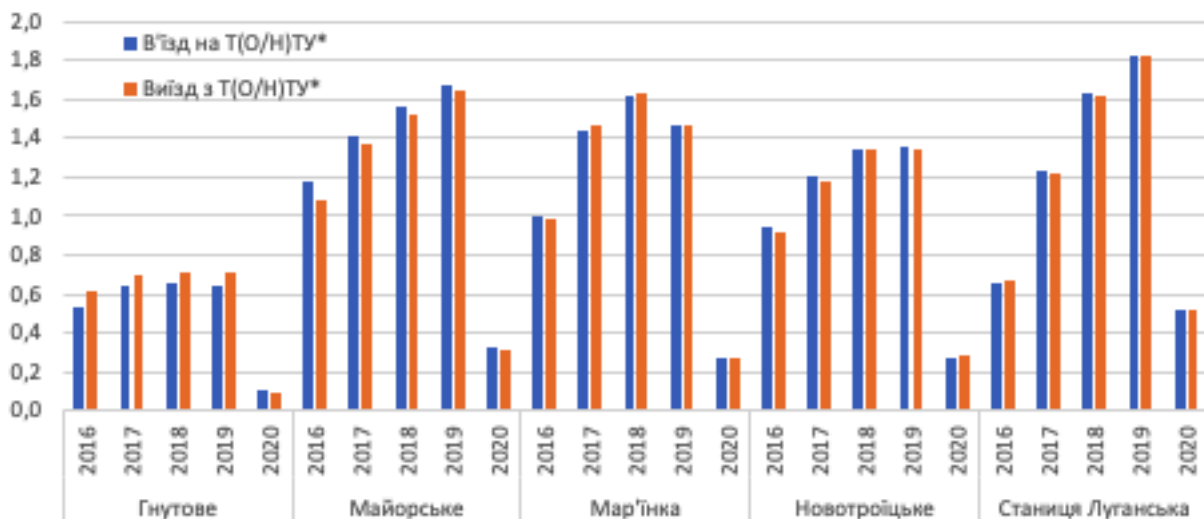
підконтрольній території. Наприклад, місто Авдіївка, що було супутником Донецька, зараз прив'язане до Покровська. Цей зв'язок важливий для таких міст через відсутність якісного вторинного медичного обслуговування, вишів, брак можливостей для проведення дозвілля тощо. Водночас можна припустити, що автобусні перевезення між цими містами відбуваються частково нелегально, але ця проблема характерна для всієї країни.

Також проблема нелегальних пасажирських перевезень властива і для перетину лінії зіткнення зокрема тому, що легального шляху перетнути її громадським транспортом не існує. Неможливість перетинати лінію розмежування громадським транспортом призводить до появи приватних перевізників, які задовольняють попит на перетин пасажирами, що не мають власного транспорту.

Перетин лінії розмежування відбувається з трьох основних причин: 1) виїзд чи повернення на довгострокове (постійне) перебування; 2) короткочасний виїзд з неконтрольованих територій для задоволення соціальних, медичних, побутових потреб, які неможливо задовольнити в окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО)); 3) короткочасний в'їзд на неконтрольовану територію для відвідування родичів.

Важливо, що кількість перетинів лінії розмежування лише частково відображає переміщення мешканців через лінію зіткнення, оскільки подекуди рух відбувається транзитом через територію Росії.

Рис. 28. Динаміка перетину лінії розмежування за контрольними пунктами в'їзду/виїзду, тис. перетинів

*Тимчасово окупована/неконтрольована територія України

Джерело: Державна прикордонна служба України

Зважаючи на руйнування і перевантаження доріг (підрозділ 6.5.2), залізничні приміські перевезення могли би стати основою системи регіональної мобільності в регіоні. У приміському сполученні пасажирів обслуговують 105 станцій, на яких розташовано 45 кас, зокрема у Донецькій області 34 каси, у Луганській — 11.

Приміське пасажирське сполучення забезпечується електро- та дизель-поїздами:

- електропоїзди: разом (інвентарний парк) 17 електропоїздів (106 вагонів); в експлуатації перебувають 15 електропоїздів (89 вагонів);
- дизель-поїзди: разом (інвентарний парк) 8 дизель-поїздів (35 вагонів), зокрема 1 мотрися; експлуатуються 5 дизель-поїздів (24 вагони).

Внаслідок бойових дій та руйнувань регіон втратив основні летовища — Донецький і Луганський аеропорти.

Аеропорт Маріуполя використовують Національна гвардія та Сухопутні війська. Летовище не має сертифіката аеродрому, тому відкрите лише для державних і військових літаків. На сьогодні запроваджено безпольотну зону «Донбас» над неконтрольованою територією радіусом 124 км. Відстань від злітно-посадкової смуги аеропорту Маріуполь до лінії розмежування становить майже 30 км, що ризиковано для польотів. Зменшення зони, над якою заборонено використання повітряного простору, має відбуватися з урахуванням воєнних ризиків.

Забезпечення сполучення з аеропортами Запоріжжя (200 км від Маріуполя, 220 км від агломерації Краматорськ — Дружківка — Костянтинівка), Харків (200 км до агломерацій Сєверодонецьк — Лисичанськ — Рубіжне та Краматорськ — Дружківка — Костянтинівка), Бердянськ (90 км від Маріуполя) є альтернативним шляхом долучення регіону до авіаційного сполучення за неможливості відкриття аеропорту Маріуполь для цивільної авіації з міркувань безпеки.

Важливим аспектом для відновлення авіасполучення є наявність сталого пасажиропотоку. У перспективі регіональні аеропорти генеруватимуть пасажиропотік здебільшого на сезонних рекреаційних напрямках, що за умови збереження безпекових ризиків не дозволить забезпечити сталий розвиток аеропортів.

Для аеропорту Маріуполя основним генератором пасажиропотоку є саме місто Маріуполь, оскільки Донецька агломерація перебуває на тимчасово окупованій території, а місто Запоріжжя розвиває свій аеропорт для Запорізької області. У відкритому доступі відсутні дані щодо пасажиропотоку аеропорту Маріуполь, але аналітики USAID оцінили можливості відновлення Бердянського аеропорту, зважаючи на таку динаміку пасажиропотоку до окупації: кількість пасажирів досягала піку у 2000 і 2006 роках (62 тис. пасажирів), знижуючись до майже 20 тис. пасажирів на початку 2000-х. У 2013 році пасажиропотік становив 6 тис. (внутрішні рейси). Дані між 2007 і 2013 роком відсутні.

Маріупольський морський торговий порт є одним із п'яти провідних портів України, але від 2014 року він втратив вантажопотік.

До початку воєнних дій у Донецькій і Луганській областях Маріупольський порт мав конкурентну перевагу у вигляді потужного залізничного сполучення. Двоколійна залізниця до вузлової станції Ясинувата забезпечувала безперебійне постачання вантажів.

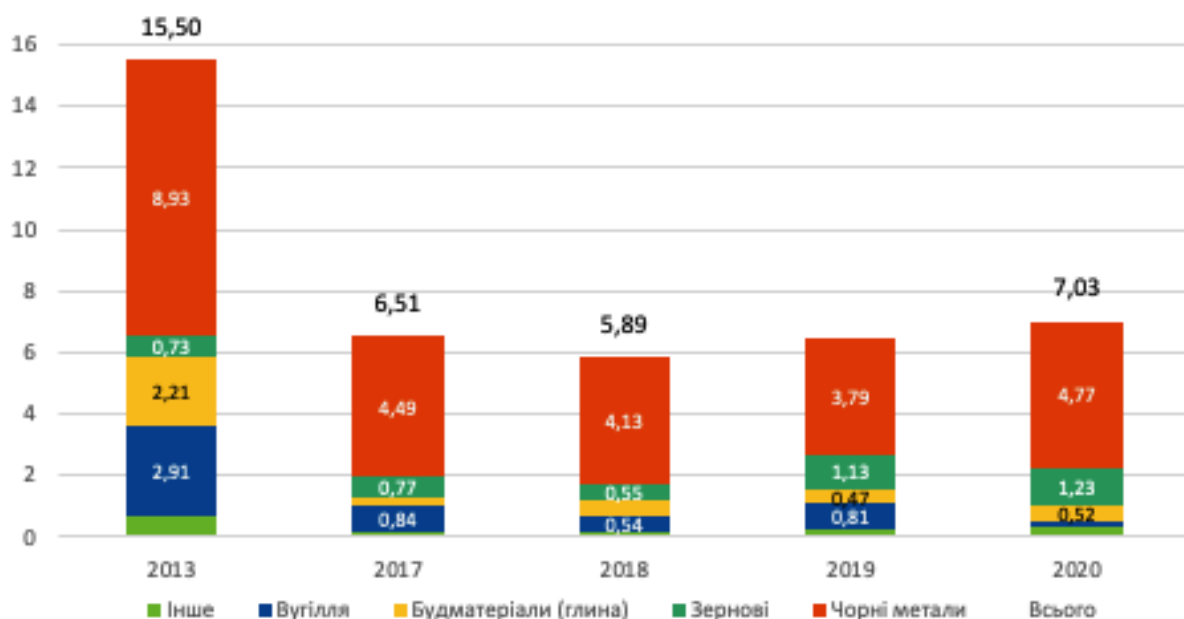
За відсутності повноцінного залізничного сполучення (єдиною гілкою, що сполучає порт з вантажовідправниками, є Комиш-Зоря — Волноваха — Маріуполь) та втрати основних джерел постачання вантажів (металургійні комбінати, що залишилися на непідконтрольній території) порт втратив більшу частину перевалювання (Рис. 6.28), досягнувши мінімального обсягу у 2018 році. Натепер порт переорієнтовується на зерно, будуючи зерновий термінал та готуючись зайняти нішу з перевезень невеликими суднами. Обсяги перевалювання зернових зростають принаймні три роки (Рис. 6.28).

Після зведення Керченського мосту до Маріупольського порту не могли зайти 144 судна (зокрема великовантажні судна типу PANAMAX), з якими було налагоджено регулярну роботу, внаслідок чого майже втрачені вантажопотоки чавуну до США, металів до ОАЕ, Саудівської Аравії, Тайланду та Тайваню.

Іншими проблемами порту є:

- необхідність днопоглиблювальних робіт;
- застарілий та вартісний в утриманні криголам;
- необхідність будівництва під'їзних та об'їзних автошляхів.

Рис. 29. Обсяги перевалювання у Маріупольському морському торговельному порту, млн т

Джерело: АМПУ

Станом на жовтень 2020 року Міністерство інфраструктури перебувало у пошуку фінансування на пре-ТЕО концесії Маріупольського порту⁵⁷.

Станом на 2020 рік в усіх містах регіону наявні волоконно-оптичні лінії зв'язку. Щодо селищ міського типу (сmt), у Донецькій області у 60 сmt серед 66 є доступ до широкосмугового інтернету, у Луганській — у всіх 26 сmt. Відсутнє покриття волоконно-оптичними мережами у сmt Новогригорівці та Новомиколаївці (місто Дружківка), сmt Іллінці (Мар'їнський район), сmt Курдюмівці та Південному (місто Торецьк), сmt Комишівці (місто Селидове).

Рис. 30. Рівень забезпеченості домогосподарств доступом до послуг інтернету

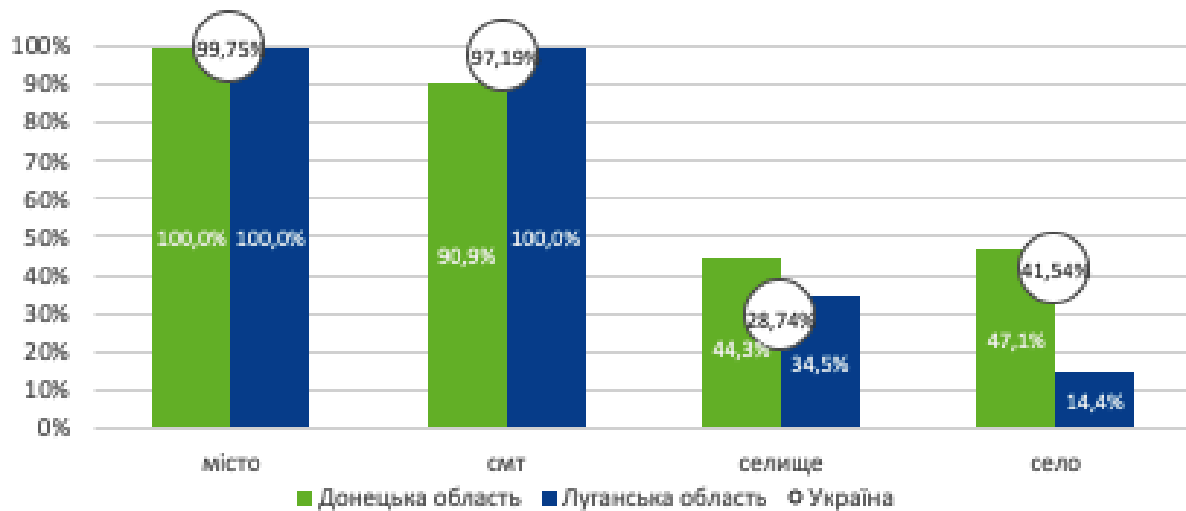
Джерело:

Джерело: Держстат

Селища Донецької області на 44% (39 населених пунктів) покриті доступом до широкосмугового інтернету, а в Луганській області доступ до широкосмугового інтернету є меншим і становить 34,5% (10 населених пунктів).

Рис. 31. Наявність покриття волоконно-оптичними мережами у населених пунктах, 2020 рік, %

⁵⁷ <https://www.kmu.gov.ua/news/nashi-nastupni-proekti-koncesiya-zalizнично-poromnogo-kompleksu-ta-kontejnernogo-terminala-morskogo-portu-chornomorsk-vladislav-kriklij>

Джерело: Міністерство цифрової трансформації

Частка покриття сіл волоконно-оптичними мережами у регіоні на 23% менша від середньої по Україні. У Донецькій області вона становить 47% (303 населені пункти із 643) з найменшими значеннями у Покровському (28%), Ясинуватському (30%), Олександрівському (34,5%) та Костянтинівському (40%) районах. Також покриття волоконно-оптичними мережами немає у селах, підпорядкованих містам Торезьку та Мирнограду. У Луганській області частка значно менша — 14% (68 населених пунктів із 471) з найменшим покриттям у Міловському (0%), Білокуракинському (4%), Марківському (6%) та Троїцькому (7%) районах.

Бюджет на 2021 рік передбачає 500 млн грн для підключення до волоконно-оптичних ліній зв'язку закладів соціальної інфраструктури у віддалених селах усієї України, де підключення досі немає.

Основні характеристики

Основна проблема регіону — це розірвані економічні і соціальні зв'язки через наявність лінії розмежування, яка пройшла крізь агломерації і райони, тож мешканцям області і місцевому бізнесу довелося формувати нові зв'язки. Особливо гостра ця проблема для міст-супутників великих промислових центрів, зокрема, лінія розмежування відокремила Луганськ, Донецьк, Горлівку тощо від їхніх міст-супутників.

Інша проблема стосується транспортних потоків, що раніше проходили транзитом через вузлові залізничні станції (Дебальцеве, Ясинувата тощо) і автотранспортні вузли. Натепер транзит пасажирським і вантажним транспортом неконтрольованими територіями не проводиться.

У повітряному просторі існують високі безпекові ризики, що досі не дозволили відновити авіаційне сполучення з регіоном для цивільних польотів.

Перешкодою для роботи Маріупольського торговельного порту та вантажовідправників і вантажоотримувачів є проходження суден до Маріупольського порту через Керченську протоку з незаконною перевіркою суден російською стороною. І хоча останнім часом, за словами стейкхолдерів, такі перевірки не практикують, ризик неправомірних обмежень від держави-агресора залишається.

Екологія та довкілля

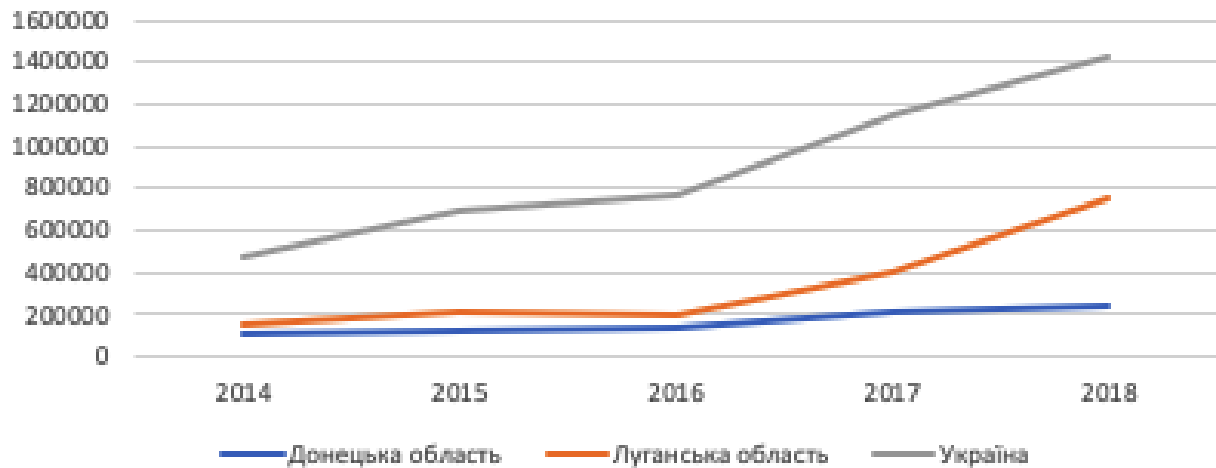
Донецька та Луганська області є найбільш техногенно навантаженими регіонами України та Європи. На їхніх територіях створена потужна інфраструктура, що містить підприємства гірничодобувної, металургійної та хімічної промисловості, енергетики та важкого машинобудування тощо. Висока концентрація промислового, сільськогосподарського виробництва, об'єктів транспортної інфраструктури у поєднанні зі значною щільністю населення створила значне навантаження на довкілля. Інтенсивна експлуатація природних ресурсів протягом тривалого часу зумовила зміни усіх компонентів навколишнього середовища Донецької та Луганської областей: атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів, ландшафтів, біорізноманіття тощо.

Забруднення атмосферного повітря шкідливими речовинами негативно впливає на здоров'я населення та екосистеми регіону. За даними Державної служби статистики України, на Донецьку та Луганську області від 2019 році припадає 33% від загальної кількості викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел в Україні, що становить 810,8 тис. т.

Водночас загальний рівень валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів забруднювальних речовин залишається значно меншим за середньоукраїнський рівень.

У Донецькій та Луганській областях зосереджені важливі транспортні вузли, адже регіон розташований на перетині великих залізничних магістралей і автомобільних доріг, що забезпечує йому транспортний зв'язок з іншими регіонами України та світу. Водночас велика концентрація транспорту суттєво погіршує якість атмосферного повітря у містах цих областей. Так, у 2019 році загальні викиди від пересувних джерел у Донецькій та Луганській областях на територіях, підконтрольних Україні, становили 5% від загальних викидів в Україні, за даними Держстату.

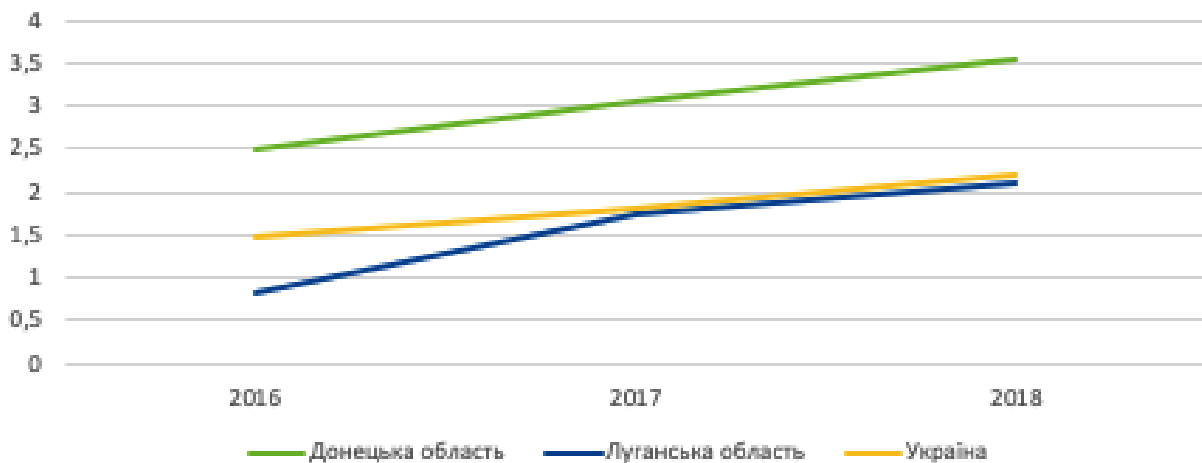
Рис. 32. Валовий регіональний продукт, тис. грн на 1 т викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел

Джерело: Держстат

Показник валового регіонального продукту на 1 т викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел у Донецькій області підвищується і становить 3,5 млн грн станом на 2018 рік, що є позитивною тенденцією. У Луганській області цей показник трохи нижче середньоукраїнського рівня (2,2 млн грн) і становить 2,1 млн грн.

Рис. 33. Валовий регіональний продукт, млн грн на 1 т викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел

Джерело: Держстат

Основними забруднювачами атмосфери в регіоні, що забезпечують більшість валових викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел, є коксохімічні підприємства, ТЕС та ТЕЦ, металургійні заводи, шахти та інші гірничодобувні підприємства.

Від 2014 року у регіоні спостерігається зменшення валових викидів шкідливих речовин, що зумовлено наслідками бойових дій на сході України та зміною структури експорту та виробництва промислової продукції (Рис. 6.33). Однак рівень забруднення атмосферного повітря у промислових містах Донецької та Луганської областей залишається високим.

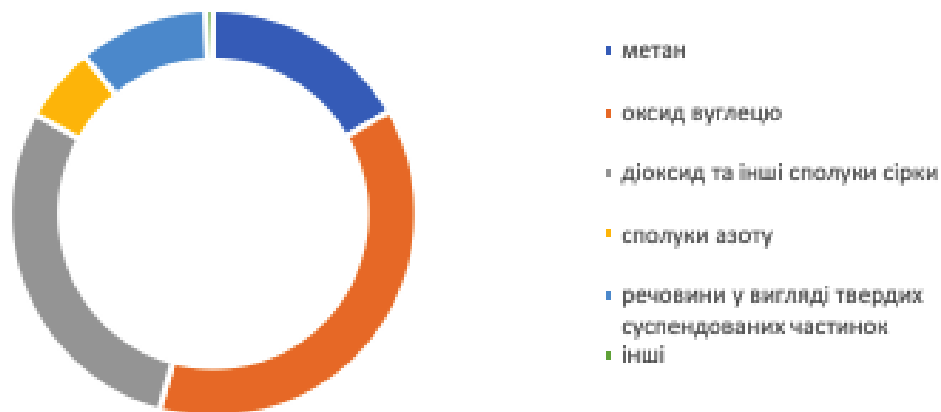
Рис. 34. Викиди забруднювальних речовин від стаціонарних джерел у Донецькій та Луганській областях, тис. т

Джерело: Держстат

У структурі викидів забруднювальних речовин (Рис. 6.34) найбільша питома вага припадає на оксид вуглецю (37,6% від загального обсягу викидів), метан (16,6%) та сполуки сірки (28,9%).

Рис. 35. Структура викидів забруднювальних речовин у Донецькій та Луганській областях, тис. т

Джерело: Держстат

Речовинами, що найбільше забруднюють атмосферне повітря та негативно впливають на здоров'я населення, особливо у великих населених пунктах, є пил, діоксид азоту, діоксид сірки, оксид вуглецю, метали та їхні сполуки, бензопірен.

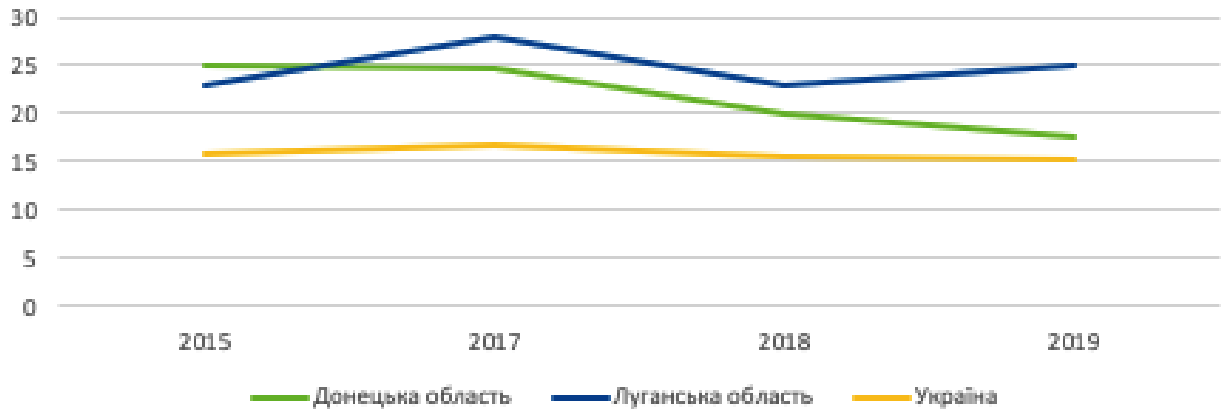
Найбільше забруднення атмосферного повітря фіксується у тих містах регіону, де розташовані великі промислові підприємства та спостерігається значна концентрація транспорту, а саме у Маріуполі, Краматорську, Слов'янську Донецької області, Сєвєродонецьку, Лисичанську та Рубіжному Луганської області.

Для поліпшення якості атмосферного повітря та зниження рівня забруднення атмосфери діоксидом азоту, пилом, аміаком, бензопіреном та формальдегідом необхідно провести організаційні, технологічні та нормативні заходи щодо попередження збільшення викидів шкідливих речовин від стаціонарних та пересувних джерел.

Донецька та Луганська області є одним з найменш забезпечених прісною водою регіонів України. Забір води з природних водних об'єктів на потреби промисловості, сільського господарства та населення значно відрізняється у Донецькій та Луганській областях і становить відповідно 16,1% та 0,9% від загального забору води в Україні.

Через зношеність та неефективність інфраструктури водопостачання у регіоні існує проблема втрати води під час транспортування (Рис. 6.36). У Донецькій області втрати води під час транспортування дещо зменшуються від 2015 року та становлять 17,7% від використаної води станом на 2019 рік за середньоукраїнського рівня майже 15%. У Луганській області, навпаки, спостерігається тенденція збільшення втрат води під час транспортування, яка станом на 2019 рік сягала 25%. Це зумовлює нераціональне використання та збільшення енергоємності споживання водних ресурсів.

Рис. 36. Відсоток втрат води під час транспортування (від обсягу використаної води)

Джерело: Держстат

Сформовані у регіоні за два століття галузі промисловості характеризуються значним водоспоживанням, тому існує гостра проблема забруднення водних ресурсів і пов'язаний з цим дефіцит якісної води для господарсько-питного водопостачання населення, сільського господарства, переробної промисловості тощо. Натепер режим майже усіх річок регіону змінився через створення штучних ставків та водосховищ.

Побутове споживання води у розрахунку на одну особу від 2015 до 2019 року збільшилося з 25,9 до 29,9 м³ у Луганській області та з 217,7 до 301,5 м³ у Донецькій області, тож інтенсивність використання водних ресурсів у регіоні залишається однією з найвищих в Україні.

Загальне водовідведення у поверхневі водні об'єкти у 2019 році у порівнянні з 2015-м зменшилося у Луганській області на 50% та збільшилося у Донецькій області на 36% і становило 41 та 1148 млн м³ відповідно. За цей період обсяги скидання забруднених стічних вод скоротилися у 4,5 раза у Луганській області та 5,5 раза у Донецькій області, що зумовлено падінням промислового виробництва через наслідки бойових дій на сході України та зміною структури експорту промислової продукції. Водночас у регіоні спостерігається тенденція збільшення загального забору води з природних водних об'єктів та використання свіжої води.

Разом зі стічними водами у водойми регіону потрапляє значна кількість забруднювальних речовин. У 2019 році у Донецькій та Луганській областях скинули 19,8 т нафтопродуктів, 40,4 т заліза, 558,4 т фосфатів. У воді майже всіх річок регіону спостерігається підвищений вміст солей.

Найбільшими забруднювачами поверхневих вод регіону є сульфати і біогенні речовини (сполуки азоту і фосфору). Вміст у поверхневих водах специфічних речовин токсичної дії (важкі метали, нафтопродукти, феноли, синтетичні поверхнево-активні речовини) у більшості водойм не є критичним. Екологічну

ситуацію із забрудненням водних об'єктів слід характеризувати як складну, що потребує розроблення і застосування комплексу заходів щодо поліпшення екологічного стану річок і водойм регіону згідно з вимогами Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 року «Про встановлення меж діяльності Співтовариства в галузі водної політики».

Для поліпшення якості поверхневих вод та зниження рівня їхнього забруднення сульфатами та біогенними речовинами необхідно впровадити заходи з регулювання скидання стічних вод промисловими підприємствами у річкову мережу, регулювання скидання шахтних вод та зменшення поверхневого стоку у водні об'єкти з територій міст і сільськогосподарських угідь.

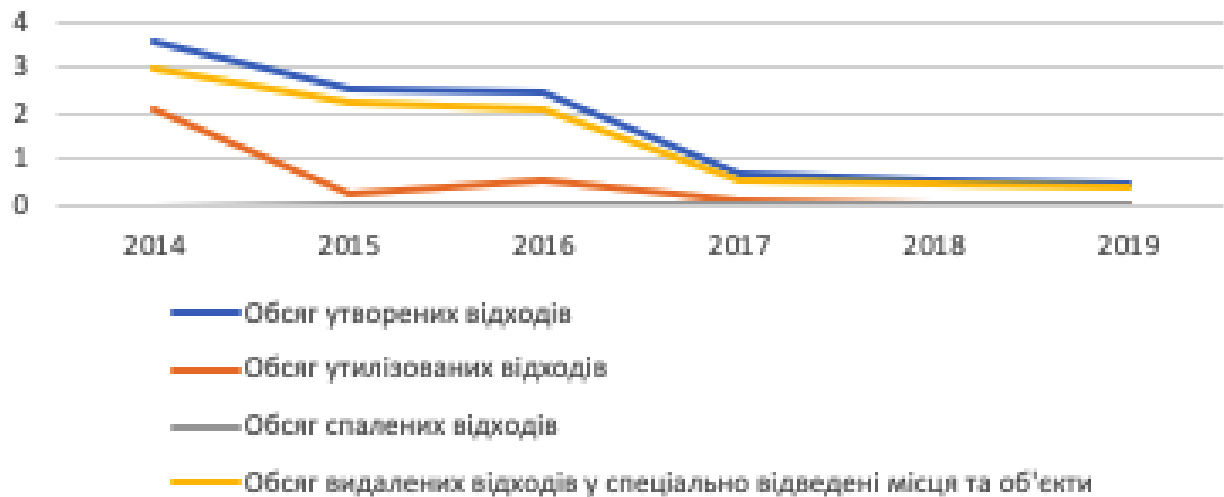
Накопичення відходів є одним з найбільших чинників забруднення довкілля і негативного впливу на всі його компоненти. Інфільтрація видалених відходів, пилоутворення під час їхнього розміщення, вітрова та водна ерозія і міграція токсичних речовин забруднюють підземні та поверхневі води, атмосферне повітря, земельні ресурси.

У Донецькій та Луганській областях станом на 2010 рік зосереджувалося майже 24% відходів країни. Без урахування територій, невідконтрольних уряду України, загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації у місцях видалення відходів в регіоні у 2019 році, становив 6,3% від загальноукраїнського показника.

У Луганській області останнім часом спостерігається тенденція до зниження обсягів утворення відходів з 3,5 млн т у 2014 році до 443 тис. т у 2019-му (Рис. 37), у Донецькій області, навпаки, тенденція до збільшення обсягів утворення відходів з 18 млн т у 2014 році до 26,4 млн т у 2019-му (Рис. 39). Негативним трендом є зменшення обсягу утилізації відходів у регіоні, причому в Луганській області цей показник упав з 58,7% у 2014 році до 9,5% у 2019-му.

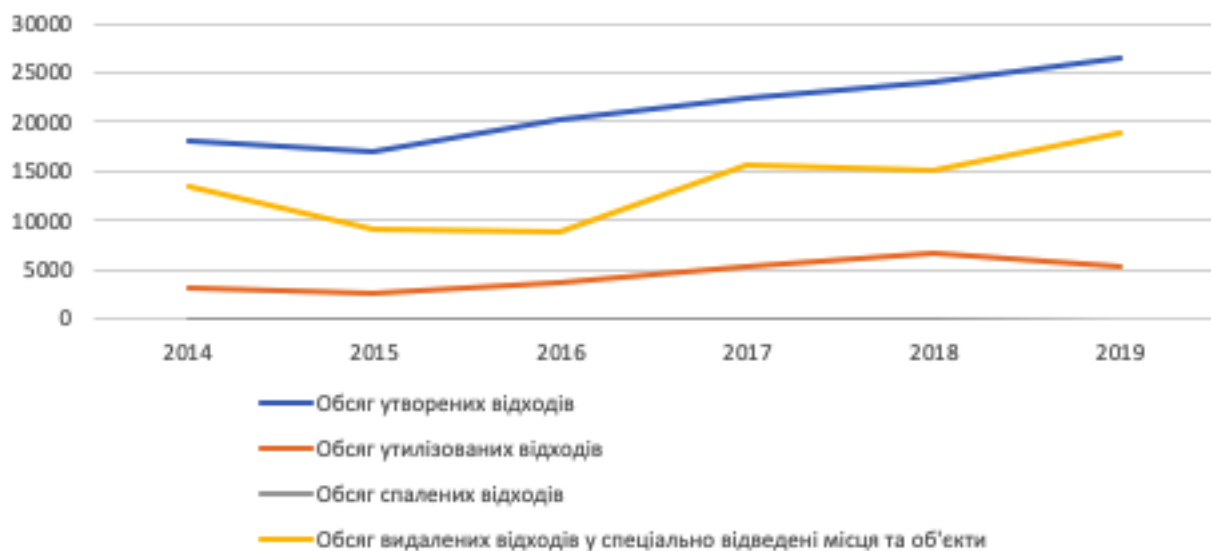
Згідно зі статистичною звітністю, у 2019 році було зібрано 710,8 тис. т, видалено у спеціально відведені місця та об'єкти 454,9 тис. т, а утилізовано 21,4 т побутових відходів у Донецькій області. У Луганській області було зібрано 150,7 тис. т, видалено у спеціально відведені місця та об'єкти 150,4 тис. т та спалено лише 0,5 т побутових відходів.

Рис. 37. Утворення відходів та поводження з ними у Луганській області, млн т

Джерело: Держстат

Рис. 38. Утворення відходів та поводження з ними у Донецькій області, млн т

Джерело: Держстат

У регіоні майже відсутні потужності для знешкодження та утилізації небезпечних відходів, а також полігони для їхнього складування, обладнані з урахуванням сучасних вимог екологічної безпеки. Вирішення багатьох проблем поводження з відходами ускладнює відсутність в Україні протягом тривалого часу узгодженої законодавчої і нормативно-методичної бази щодо поводження з відходами.

Основними виробниками промислових відходів у регіоні є вугільна, гірничодобувна і металургійна галузі промисловості та енергетика. У металургії утворення відходів характеризується високою питомою вагою у структурі виробництва технологічних процесів першого перероблення та використанням доменної технології виробництва сталі.

Галузевий і структурний аналіз потоків відходів засвідчує, що зменшення нормативної зольності гірської маси, а також перехід до технології підземного закладання породи може зменшити потік безпечних великотоннажних гірських відходів удвічі. Своєю чергою зниження утворення шлакових відходів можливе завдяки їхньому повторному використанню, переходу на нові технології виробництва та підвищення сортності металу. Окрім металургійних відходів, ресурсна цінність інших великотоннажних відходів незначна.

У регіоні розміщені численні шламонакопичувачі вуглезбагачувальних, хімічних та коксохімічних виробництв, золівдвали теплових електростанцій, відвали розкривних порід тощо. Промислові майданчики низки ліквідованих підприємств також є звалищами промислових відходів. Деякі відходи, що зберігаються у шламонакопичувачах та на промислових майданчиках, можна переробити та утилізувати з отриманням прибутку, як, наприклад, відходи накопичувачів заводу «Лисичанська сода» у Лисичанську Луганської області (завод давно не працює, але обговорюється можливість його відновлення).

Динаміка статистичних показників щодо поводження з промисловими відходами свідчить про те, що для зміни ситуації необхідні законодавчі, нормативні, організаційні заходи та програмно-цільові фінансові інвестиції. Головною проблемою у регіоні є відсутність виробничих потужностей з перероблення та безпечного зберігання переважної більшості накопичених відходів.

За останні 20 років спостерігається тенденція до збільшення утворення побутових відходів, що зумовлено змінами у способі споживання населення. Основна частка утворення побутових відходів припадає на харчові відходи і відсів (зокрема золу від пічного опалення), а також пластмасу, скло та папір. Вологість харчових відходів коливається від 60-70% узимку до 80-85% восени.

Міські відходи на 30-50% складаються з палих матеріалів і на 20-40% з непального баласту: металу, скла, кераміки. З роками побутові відходи містять дедалі більше екологічно небезпечних компонентів, наприклад, відпрацьовані хімічні джерела струму та електронні відходи, тару від засобів побутової хімії, залишки пестицидів і фарб тощо.

Полігони побутових відходів у регіоні здебільшого не оснащені спеціалізованим обладнанням для сортування, спалювання, брикетування, зважування тощо. Розвиток міст і селищ регіону, де на обмежених територіях зосереджена велика кількість населення і центри активної господарської діяльності, зробив санітарне очищення найактуальнішою екологічною проблемою міського господарства. Сортування побутових відходів з виділенням корисних фракцій (папір, картон, полімери, склобій, метал, дерево) і рециклінг вторинної сировини, а також подальше брикетування відходів значно збільшуватиме термін служби полігонів.

Використання цих технологій дозволить впорядкувати до 20% вторинної сировини від первинної маси побутових відходів.

Таким чином, основним завданням щодо поводження з відходами для регіону є створення необхідних потужностей з утилізації та знешкодження промислових та побутових відходів, забезпечення зниження обсягів утворення відходів, забезпечення екологічного зберігання непридатних для використання пестицидів та інших небезпечних відходів, модернізація наявних та створення нових регіональних полігонів твердих побутових відходів, будівництво сміттєпереробних заводів, ліквідація стихійних та неорганізованих звалищ.

Сучасний екологічний стан земель та ґрунтів регіону формувався під впливом містобудівного та індустріального розвитку, а також під час сільськогосподарської діяльності. Протягом десятків років території, зайняті містами, промисловими зонами і сільгоспугіддями, збільшувалися, а площа природного ґрунтово-рослинного покриву поступово скорочувалася.

Однією з основних причин деградації земель у регіоні є високе освоєння і розораність території, засолення та підтоплення земель шахтними водами, порушення природних ландшафтів, втрата органічних речовин та зменшення ґрунтового біорізноманіття.

Інтенсивна сільськогосподарська діяльність та кліматичні умови призводять до значної ерозії ґрунтів. За рівнем вітряної та водної ерозії регіон посідає перше місце в Україні.

Для ґрунтів великих міст регіону характерні забрудненість важкими металами і нафтопродуктами, порушення кислотно-лужного балансу і фізико-механічних властивостей (зниження вологості, підвищення твердості тощо), наявність вмісту будівельного і побутового сміття, низький вміст поживних елементів, що зумовлено інтенсивним техногенним навантаженням. Усе це погіршує санітарно-гігієнічні, екологічні та біосферні функції міських ландшафтів.

Для підвищення якості ґрунтів регіону необхідно впровадити агротехнічні заходи щодо збільшення родючості земель та захисту ґрунтів від ерозії та посухи, переведення деградованих сільськогосподарських земель під багаторічні лісові насадження та забезпечення рекультивації відпрацьованих земель.

Із проведенням моніторингу довкілля на сході України виникла складна ситуація. Від 2014 року не працюють пости контролю якості атмосферного повітря Донецького обласного центру з гідрометеорології в Донецьку, Макіївці, Горлівці та Єнакієвому, пости контролю якості атмосферного повітря Луганського обласного центру з гідрометеорології в Луганську та Алчевську. Не працюють пости контролю якості поверхневих вод Донецького та Луганського обласних

центрів з гідрометеорології та Сіверсько-Донецького басейнового управління водних ресурсів на територіях, непідконтрольних уряду України, ускладнена робота Державних екологічних інспекцій у Донецькій і Луганській областях.

Для прикладу, серед 39 постів Сіверсько-Донецького басейнового управління водних ресурсів у Донецькій області та 24 у Луганській у 2014 році залишилося 20 і 6 відповідно. Схожа ситуація спостерігається і з постами контролю якості атмосферного повітря обласних гідрометеоцентрів: у Донецькій області працювали 11 з 25, а в Луганській 4 з 11 постів спостереження.

У 2014 році припинили роботу автоматизовані пости спостереження за якістю атмосферного повітря у містах Донецьку та Макіївці Донецької області та у місті Щасті Луганської області.

У 2015-2020 роках у Донецькій області реалізували заходи з розбудови системи автоматизованого моніторингу. За цей період було встановлено шість автоматизованих постів спостереження за якістю атмосферного повітря у містах Маріуполі, Слов'янську, Краматорську, Кураховому та смт Новолуганському та майже 50 індикативних постів на межах санітарно-захисних зон підприємств.

Крім того, встановлено вісім автоматизованих постів спостереження за якістю поверхневих вод на річках Сіверський Донець, Бахмутка, Казенний Торець, Кривий Торець, Солона, Кальчик та Кальміус.

Водночас у Луганській області за цей період не було встановлено жодного нового автоматизованого поста спостережень. Така ситуація не дозволяє провести достовірне оцінювання транскордонного перенесення забруднювальних речовин у разі виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема на непідконтрольних територіях, що може загрожувати Україні міжнародними позовами і значно сповільнить реагування під час виникнення аварій.

Для вирішення цієї проблеми необхідний подальший розвиток регіональних систем моніторингу довкілля, особливо у Луганській області, зокрема з використанням супутникових даних дистанційного зондування Землі та залученням впливових міжнародних партнерів.

Підвищення середньої температури в усі сезони року, різке коливання температурного режиму та збільшення небезпечних природних явищ на сході України зумовлюють зростання загрози дезертифікації степів та сільськогосподарських земель, нестачі питної води у регіоні, зниження продуктивності лісів, затоплення прибережних частин та абразії морських берегів у Донецькій області тощо.

Агрокліматичні умови у Донецькій та Луганській областях сприяють зростанню теплолюбних сільськогосподарських культур, однак за збереженні температурних

тенденції зміна клімату негативно вплине на виробництво сільськогосподарської продукції у регіоні.

Загальний рівень викидів діоксиду вуглецю від 2014 до 2019 року скоротився з 15,9 до 2,4 млн т у Луганській області та з 42,4 до 23,5 млн т у Донецькій.

Загальний рівень валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів діоксиду вуглецю від 2014 до 2018 року збільшився з 2 до 11 тис. грн у Луганській області та з 2,98 до 7,7 тис. грн у Донецькій (Рис. 39), але є значно меншим середньоукраїнського рівня, який станом на 2018 рік сягав 28,2 тис. грн.

Рис. 39. Валовий регіональний продукт, тис. грн на 1 т викидів діоксиду вуглецю

Джерело: Держстат

Для пом'якшення зміни клімату необхідно впроваджувати заходи зі зменшення викидів парникових газів (декарбонізації) під час виробництва промислової та сільськогосподарської продукції.

Декарбонізація промислового виробництва забезпечить збереження конкурентного доступу підприємств енергетичної, хімічної, металургійної галузей тощо до ринку ЄС та інших країн після запровадження податку на імпорту товарів з вуглецевим слідом та сприятиме підвищенню рівня валового регіонального продукту в розрахунку на 1 т викидів діоксиду вуглецю.

Попри довгострокові негативні наслідки для довкілля та населення, під час планування та ведення бойових дій екологічні аспекти зазвичай не враховуються. Бойові дії небезпечно впливають на повітря, землі і ландшафти, рослинність, поверхневі і підземні води, через них значно збільшуються ризики виникнення аварійних ситуацій на промислових підприємствах та інфраструктурних об'єктах.

Одним із найнебезпечніших екологічних наслідків ведення бойових дій у Донецькій та Луганській областях є забруднення довкілля під час аварій на великих промислових підприємствах. Внаслідок завдання прямої шкоди виробничій інфраструктурі та обладнанню, аварійних зупинок підприємств через пошкодження, відсутності сировини, енергоносіїв або електроенергії значно зростають ризики негативного впливу на довкілля регіону.

В одних випадках це спричиняло аварійні залпові викиди та скидання шкідливих речовин у поверхневі водні об'єкти, в інших мало триваліший вплив на довкілля через зниження ефективності очищення, використання для виробництва низькоякісної або нестандартної сировини тощо.

Згідно з даними Інформаційної системи довкілля Донбасу (DEIS) Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, від 2014 до 2020 року на підприємствах регіону зафіксовано майже 600 випадків порушення штатної діяльності та аварійних ситуацій, певна кількість з яких була потенційно небезпечною для населення та довкілля.

Серед багатьох промислових підприємств, пошкоджених під час бойових дій, опинилися і найбільш екологічно небезпечні виробництва: Ясинівський, Авдіївський та Єнакіївський коксохімічні заводи, Єнакіївський металургійний завод, Лисичанський нафтопереробний завод, Донецький казенний завод хімічних виробів, Слов'янська, Луганська і Курахівська теплові електростанції, северодонецький «Азот» і горлівський «Стирол». На цих підприємствах зафіксовані випадки руйнування інфраструктури, порушення електро- і водопостачання, постачання сировини та матеріалів.

Особливу небезпеку становлять накопичувачі промислових підприємств, більшість з яких розташована поблизу лінії розмежування, наприклад, накопичувачі Авдіївського коксохімічного заводу, ТОВ «Інкор і Ко» (фенольний завод), Бахмутського аграрного союзу, заводу «Азовсталь» тощо. Руйнування дамб цих об'єктів загрожує непоправними наслідками для природного середовища регіону. До 2020 року кількість порушень діяльності промислових підприємств, зумовлених веденням бойових дій, значно скоротилася, але досі залишаються значні ризики для довкілля від промислових об'єктів, що розташовані поруч з лінією розмежування.

Окремою екологічною проблемою для території Донецької та Луганської областей є вплив бойових дій на роботу вугільної галузі. Від 2014 року неодноразово фіксували випадки відключення вугледобувних підприємств від електропостачання, демонтажу шахтного обладнання, навмисного затоплення низки шахт. При цьому відключення від живлення вентиляційних систем

призводило до промислових аварій, залпових викидів шахтних газів, зокрема метану і шкідливих домішок.

Порушення електропостачання насосних станцій систем водовідведення шахтних вод інколи призвело до повного затоплення шахт, підтоплення прилеглих територій, засолення ґрунтів і забруднення підземних та поверхневих вод регіону. За даними Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, на сьогодні у Донецькій та Луганській областях затоплюється 37 шахт, що працювали до 2014 року. Під час затоплення шахт активізується процес накопичення метану та радону в підвалах житлових та виробничих приміщень, а також процес просідання земної поверхні, що призводить до виводу з експлуатації будівель, споруд та комунікацій, зокрема газопроводів, каналізаційних та водопровідних мереж тощо.

Під час бойових дій були зіпсовані також інженерні споруди, призначені для подання населенню питної води. Так, руйнування зачепило інфраструктуру каналу Сіверський Донець — Донбас, який постачає воду на більшу частину Донецької області, були зіпсовані насосні станції у Донецькій та Луганській областях, зруйновані магістральні та розподільчі мережі.

Відновлення водоводів та ліній електроживлення у районах бойових дій зазвичай проводять з великими затримками, що призводить до значного зниження якості питної води. У місцях руйнування інженерних мереж питними трубопроводами часто подається неочищена технічна вода. Під час подання води на територіях поблизу лінії розмежування не проводять її дезінфекцію через небезпечність використання активного хлору. Недостатньо очищена питна вода, яка надходить споживачам, містить патогенні віруси і бактерії, що може спричинити кишкові інфекції, особливо у літній період. Унаслідок підтоплення територій, збільшення викидів шкідливих речовин, а також масштабного розливу та згоряння паливно-мастильних матеріалів під час бойових дій та інших військових дій забруднюються ґрунти на досить значних територіях. З огляду на те, що площі, відведені під рілля, наприклад, у Донецькій області сягають 64% від її території, це призводить до значного падіння якості виробленої сільськогосподарської продукції та виведення з обігу частини сільськогосподарських земель.

Використання земель, зіпсованих внаслідок бойових дій, ускладнюватиметься необхідністю їхньої рекультивації через пошкодження ґрунтового покриву після маневрів великої військової техніки та будівництва фортифікаційних споруд, потребою розмінування територій, видалення відходів та знешкодження боєприпасів.

Бойові дії на території Донецької та Луганської областей також призвели до забруднення земель та порушення ландшафтів природно-заповідного фонду. Постраждали території відділення Українського державного степового природного

заповідника «Хомутовський степ», національних природних парків «Меотида» та «Святі гори», регіональних ландшафтних парків та заповідників «Донецький кряж», «Слов'янський курорт», «Краматорський», «Зуєвський», «Клебан-Бик», «Провальський степ», «Трьохізбенський степ», «Станично-Луганське». Численні об'єкти природно-заповідного фонду Донецької та Луганської областей постраждали від будівництва фортифікаційних споруд, вирубки лісових насаджень, лісових та степових пожеж. Оскільки на територіях поблизу лінії розмежування часто ускладнена або неможлива робота лісогосподарських підприємств та служб з надзвичайних ситуацій, значно збільшилася і середня площа пожеж.

Зараз не можна передбачити комплексний вплив збройної агресії РФ на довкілля Донецької та Луганської областей і прилеглих регіонів, але можна мінімізувати екологічні ризики під час планування військової та господарської діяльності.

Житло, комунальні послуги та соціальна інфраструктура

Житло, комунальні послуги та соціальна інфраструктура важливі не лише з огляду на привабливість регіону для життя та роботи людей, але й щодо формування національної єдності та довіри до української державної влади. Проблеми з цими напрямками виходять на перший план у державній політиці, адже спричиняють депопуляцію та втрату трудових ресурсів. До збройної агресії РФ на території Донецької області проживало 4,3 млн людей, Луганської області — 2,2 млн. Станом на 1 липня 2020 року на підконтрольній Україні території Луганщини залишилося тільки 667 тис. мешканців, Донеччини — 1,5 млн. Триває скорочення населення через перевищення смертності над народжуваністю та активну міграцію молоді. Це звужує і споживчі ринки, і робочу силу. Доступ до житла — найбільша соціальна проблема. Нове житлове будівництво припинилося, старе житло поганої якості, а поблизу лінії розмежування воно зазвичай пошкоджене. Ціни на вторинному ринку співставні з рештою українських міст. Доступ до високоспеціалізованої медичної допомоги обмежений: більшість закладів третинного рівня залишилися за лінією розмежування, обласні лікарні функціонують на базі орендованих приміщень. Ризики постачання води через КП «Вода Донбасу» досить суттєві: водогін проходить через ТОТ, там багато аварій та втрат води. Південь Донецької області залежить від постачання води з непідконтрольних територій. Як і КП «Попаснянський районний водоканал», КП «Вода Донбасу» виконує гуманітарну місію з постачання води українцям за лінією розмежування.

Від 2014 року в Луганській та Донецькій областях внутрішня міграція з тимчасово окупованих територій перевищила обсяги зовнішньої трудової міграції (детальний аналіз щодо ВПО у відповідному розділі Стратегії).

Тож перед новоутвореними громадами постало завдання надання якісних та доступних житлово-комунальних, адміністративних, соціальних та інших послуг не лише для постійного населення, але й для нових мешканців громад, а саме внутрішньо переміщених осіб, які переїхали здебільшого до міст, що переважило житлово-комунальну та соціальну інфраструктуру. Наприклад, у місті Северодонецьку Луганської області зареєстровано майже 16% від загальної кількості всіх ВПО Луганської області, у містах Донецької області: Маріуполі (16%), Краматорську (9%), Слов'янську (9%), Костянтинівці (5%). Це пояснюється вищим рівнем якості життя у містах, можливістю знайти роботу та більшим вибором якісного житла на вторинному ринку для придбання та оренди.

Сільська місцевість, хоча й поповнилася новими мешканцями завдяки ВПО, однак це не вирішило питання дефіциту кваліфікованих кадрів, відтоку молоді. Тож перед сільськими громадами більшою мірою, ніж у містах, постало завдання створити спроможні мережі освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, галузі соціальних послуг. А зважаючи на одночасне проведення адміністративної реформи, реформи шкільної освіти та реформи медицини, що можуть супроводжуватися закриттям або трансформацією деяких закладів, завдання ускладнюється ще більше.

Загалом об'єкти житлово-комунальної та соціальної інфраструктури Донецької та Луганської областей мають високий рівень зносу та потребують енергомодернізації, а забудовники до регіону не поспішають через низький платоспроможний попит та велику кількість дешевого житла поганої якості на вторинному ринку.

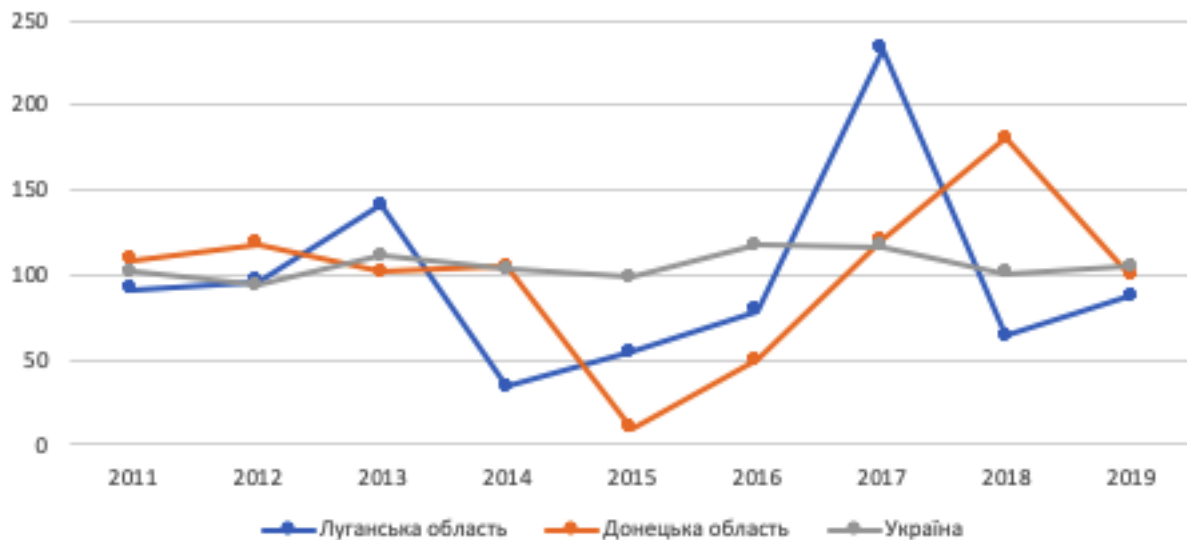
Унаслідок активних бойових дій у 2014-2015 роках зруйнувалися споруди на лінії розмежування та виникла необхідність у створенні соціальних мультицентрів та хабів для надання всього спектра необхідних послуг для населення поблизу КПВВ. Окупація частини території Донецької та Луганської областей призвела до розбалансування комплексних систем водо-, тепло-, газо-, електропостачання та мереж сфери освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціальних, адміністративних та житлово-комунальних послуг.

Через збройну агресію РФ багато інженерних споруд і будівель, як житлових так і нежитлових, були зруйновані.

Новобудов у житловому фонді вкрай мало: у Донецькій області це 49,4 тис. м² житлових приміщень у 2019 році, або 0,5% загальної площі побудованого в Україні житла, у Луганській — 15,1 тис. м² житлових приміщень, або 0,2% загальної площі побудованого в Україні житла. За показником кількості квадратних метрів нового житла на 10 тис. населення Донецька область випереджає Луганську, однак цифра

залишається дуже низькою у порівнянні з цим показником по Україні — 1676,7 м² на 10 тис. населення.

Рис. 40. Індекс продукції житлового будівництва, 2011-2019 роки, %

Джерело: Держстат

Нове житло будують здебільшого у містах: 99,4% площі житлових приміщень у Донецькій та 98,7% у Луганській областях. Навіть прогнози будівництва нового житла у сільській місцевості невтішні, тому залучення кваліфікованих кадрів, утримання молоді та забезпечення житлом ВПО можливо здійснювати завдяки придбанню житла на вторинному ринку коштом місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування.

Середня вартість квадратного метра житлової нерухомості на вторинному ринку через дефіцит не надто низька за середньоукраїнську: за даними <https://flatfy.lun.ua/>, для Северодонецька вона становить 432 дол. США, для Краматорська — 359 дол. США, для Маріуполя — 487 дол. США. Для порівняння, середня вартість 1 м² житлової нерухомості на вторинному ринку у місті Дніпрі становила 524 дол. США, Полтаві — 357 дол. США.

Однак, за даними органів місцевого самоврядування сільських та селищних громад Донецької та Луганської областей, на їхніх територіях ціни на вторинне житло набагато нижчі, аніж у міських поселеннях, також є покинуті оселі, які потребують відповідної інвентаризації.

Для Донецької та Луганської областей притаманні істотні відмінності в обладнанні житлового фонду основними мережами комунальної інфраструктури залежно від типу місцевості (Таблиця 2).

Таблиця 2. Відсоток обладнання житлового фонду комунікаціями станом на 1 січня 2020 року

Мережі	Донецька область, %		Луганська область, %	
	Місто	Сільська місцевість	Місто	Сільська місцевість
Водогін	79	40	71	33
Каналізація	78	29	69	31
Центральне опалення	73	2	56	1
Опалення від індивідуальних установок	1	24	9	56
Пічне опалення	1	57	1	23
Газопостачання природного газу	71	27	69	69
Газопостачання скрапленого газу	0	24	0	8
Гаряче водопостачання	56	6	43	12

Джерело: Держстат

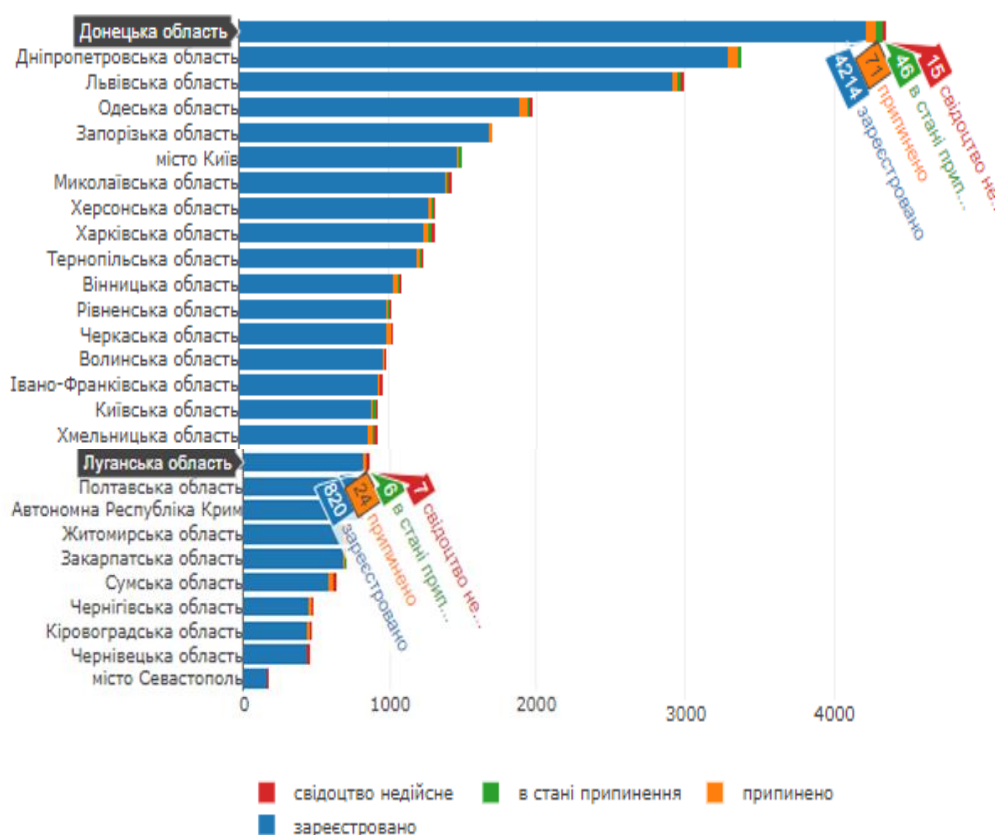
Однак у Донецькій області спостерігається низький рівень обладнання житлового фонду сільської місцевості газопостачанням природного газу у порівнянні з Україною — 27% проти 57%. Більшою мірою житловий фонд у селах Донеччини забезпечується пічним опаленням (здебільшого опалюють вугіллям) — на 57%.

Через застарілість житлового фонду його рівень енергоефективності низький. Програма з енергоефективності «Теплі кредити» у Донецькій області використовувалася помірно, а на Луганщині вкрай слабо. Частка домогосподарств Донецької області, які уклали кредитні договори у межах механізмів підтримки заходів з енергоефективності у житловому секторі коштом державного бюджету (зокрема через співфінансування з місцевих бюджетів), становила 1,88%, і в результаті регіон посів 7-ме місце, а Луганська область посіла 22-ге місце серед 24

регіонів України з показником 0,48%. Перше місце у Херсонській області з показником 3,98%⁵⁸.

Новостворений Фонд енергоефективності розпочав Програму «Енергодім», яка діятиме до 31 грудня 2023 року на всій території України, окрім тимчасово окупованих територій. Це програма часткового відшкодування витрат на заходи з енергоефективності у багатоквартирних будинках. Але Фонд надає підтримку лише ОСББ: їх порівняно багато у Донецькій області — 4214 (ймовірно через активне створення ОСББ у місті Маріуполі), а в Луганській області зареєстровано лише 820 ОСББ.

Рис. 41. Кількість ОСББ за регіонами

Джерело: Міністерство регіонального розвитку

На жаль, до програми «Енергодім» долучилося дуже мало ОСББ Донецької та Луганської областей. Натепер серед 322 проєктів на суму 7,1 млн грн, які долучилися до програми від 2019 року, тільки один проєкт ОСББ міста Добропілля Донецької області та сім проєктів ОСББ Луганської області (міст Северодонецька, Кременної, смт Новоайдара, Біловодська).

⁵⁸ За даними моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік (Міністерство розвитку громад та територій України)

Основним джерелом централізованого господарсько-питного і технічного водопостачання у Донецькій області є канал Сіверський Донець — Донбас. Також вагоме значення для водозабезпечення має Другий Донецький водопровід — міжрайонний водогін, призначений для перекачування питної води у маловодні регіони Донеччини. Ці об'єкти потребують термінової реконструкції та заміни обладнання. Істотна частина мереж та об'єктів комунальної інфраструктури Луганської та Донецької областей також дуже зношена. Здебільшого експлуатуються мережі, побудовані у 50-70-ті роки минулого століття зі сталі та чавуну, тому часто трапляються аварії. Експлуатація водопровідних мереж дорожчає, а якість послуг падає: подання води за графіком, аварійні відключення води тощо. Ситуація ускладнюється проведенням бойових дій.

Щодо втрат води у системах централізованого водопостачання, то вони високі, як і загалом в Україні. Згідно з Національною доповіддю про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2019 році, вони були такими (відсоток до обсягів піднятої води): у Донецькій області — 49,5%, Луганській — 30,1%, в Україні — 37,6%.

У 2019 році найбільший відсоток труб в Україні, які через свій незадовільний технічний стан потребували заміни, були у Донецькій області — 61,6%, Луганській області — 61,1% до загальної довжини трубопроводів регіону. Щодо аварійності водопровідних труб, зокрема показника кількості аварій на 1 км мережі, то він був найбільшим у 2019 році також у Донецькій та Луганській областях — 25,3 та 12,3 аварії відповідно.

Найбільший відсоток каналізаційних труб, які через свій незадовільний технічний стан потребували заміни, був у Донецькій (61,0%) та Луганській (59,2%) областях (в Україні — 40,9%).

Технічний стан каналізаційних насосних станцій та обладнання, оцінений за відсотком насосів, які потребували заміни у 2019 році, був таким: найгірша ситуація у Луганській області, де заміни потребували 65,9% насосів.

Комунальне підприємство «Компанія «Вода Донбасу» натеper безальтернативний постачальник води у Донецькій області. При цьому водопостачання до Маріуполя, Торецька, Мар'їнки, Красногорівки, Авдіївки здійснюється через тимчасово окуповану територію. Через бойові дії та зношеність об'єкта міста часто залишаються без води. Так, лише від травня 2018 року до травня 2019 року на об'єктах КП «Компанія «Вода Донбасу» сталося 56 аварій та 696 пошкоджень, 13 аварій спричинили бойові дії. Підприємству бракує коштів на закупівлю реагентів, сплату за спожиту електроенергію, виконання інвестпрограми та впровадження робіт з ремонтів та реконструкцій основних фондів.

Зважаючи на те, що об'єкти КП «Компанія «Вода Донбасу» опинилися у центрі збройної агресії РФ, а також на важкий фінансовий стан підприємства, триває робота з гуманітарними місіями, які перебувають в Україні, з метою залучення їх до співпраці із забезпечення необхідними матеріалами для очищення води, автотракторною технікою, обладнанням та іншими матеріалами за заявками компанії. Це забезпечує постачання води також на тимчасово окуповані території із гуманітарною метою.

Проблемою системи водопостачання населених пунктів Луганської області, окрім застарілого та аварійного стану мережі, є також забезпечення гуманітарної місії КП «Попаснянський районний водоканал» із постачання питної води населенню, що мешкає на непідконтрольній українській території. На сьогодні відсутній механізм компенсації цих витрат: річні витрати на експлуатацію комплексу інженерно-технічних споруд становлять приблизно 400 млн грн, сума збитків з яких 360 млн грн. Станом на вересень 2020 року заборгованість КП «Попаснянський водоканал» за електроенергію сягала 180 млн грн.

Від початку бойових дій у Донецькій та Луганській областях відбулося розбалансування мереж надання послуг у галузі охорони здоров'я, культури, освіти, спорту, соціального захисту. Багато об'єктів обласного значення залишилися на тимчасово окупованій території. Після об'єднання територіальних громад від 1 січня 2021 року новим ТГ необхідно сформувані спроможні мережі з урахуванням гендерного аналізу, доступності та ефективного використання бюджетних коштів.

Ці заклади потребують змін відповідно до продовження процесів реформування профільної загальної освіти, вторинної ланки медицини та галузі соціальних послуг.

Громади на лінії розмежування та на прикордонних з РФ територіях потребують створення спроможних мереж з надання цих послуг, збільшення матеріально-технічного забезпечення закладів та професійних кадрів. Виявлені проблеми нестачі постачальників надання соціальних послуг на лінії розмежування сьогодні компенсують міжнародні гуманітарні місії.

Формування спроможних мереж освіти новоутвореними громадами на лінії розмежування може потребувати значних капіталовкладень у відновлення будівель закладів загальної середньої та початкової освіти або перегляду їхнього профілю та організації транспортування дітей до опорних шкіл або їхніх філій, які розташовані у безпечніших місцях.

Первинна ланка медицини представлена Центрами первинної медико-санітарної допомоги (ЦПМСД) з мережами амбулаторій та пунктів здоров'я. За даними Національної служби здоров'я України (НСЗУ), у Донецькій області 45 закладів

надання первинної медичної допомоги відповідно до договору з НСЗУ, з яких 34 ЦПМСД комунальної форми власності. У Луганській області 26 закладів надання ПМД, з яких 21 ЦПМСД комунальної форми власності. Загалом забезпеченість медичними кадрами первинної ланки медицини нормальна — 59, хоча й дещо вища за середньоукраїнську для міст.

Таблиця 3. Вибрані показники з первинної медичної допомоги

Регіон	Кількість лікарів ПМД	Кількість декларацій	Середня кількість декларацій на одного лікаря
Місто, Луганська область	210	316 534	1507,3
Село, Луганська область	136	179 943	1323,1
Місто, Донецька область	769	1 112 000	1446
Село, Донецька область	180	263 661	1464,8
Місто, Україна	16 400	208 900 00	1273,8
Село, Україна	7772	101 090 00	1300,7

Джерело: НСЗУ

Однак лінія розмежування розбалансувала мережі ПМД, були створені нові територіальні громади у нових адміністративно-територіальних межах, операційне управління потрібно переглядати. Медики воліють виїжджати із сіл до адміністративних центрів громад, створюючи дефіцит у сільських амбулаторіях, більшість лікарів досягла пенсійного віку.

⁵⁹ Забезпеченість ЦПМСД на 10 тис. населення Донецької області терапевтами — 2,37, педіатрами — 1,47, сімейними лікарями загальної практики — 2,89. Забезпеченість ЦПМСД на 10 тис. населення Луганської області терапевтами — 3,17, педіатрами — 1,64, сімейними лікарями загальної практики — 2,25

На вторинній ланці медицини схожі проблеми. Ланка представлена міськими та районними лікарнями, стоматологічними поліклініками та пологовими будинками. У Донецькій області це 49 лікарень та 15 стоматологічних поліклінік. У Луганській області налічується 25 лікарень, 2 стоматологічні поліклініки та 3 амбулаторно-поліклінічні заклади. У 2019 році відчувався загальний кадровий дефіцит лікарів. Відсоток укомплектованості лікарських штатних посад у Донецькій області становив 65,65%, у Луганській області — 63,06%, за даними Медстату⁶⁰.

На жаль, більшість закладів охорони здоров'я третинного рівня надання медичної допомоги залишилася на тимчасово окупованій території двох областей. У Донецькій області протягом останніх років поступово відкриваються заклади третинного рівня завдяки іншим закладам охорони здоров'я. А ось у Луганській області бракує відповідних будівель. Луганська обласна клінічна лікарня (до 2014 року мала 29 стаціонарних відділень) функціонує на базі орендованих приміщень у трьох містах Луганської області — Северодонецьку, Лисичанську та Рубіжному. Існує проблема надання високоспеціалізованої допомоги, насамперед при серцево-судинних та судинно-мозкових захворюваннях, недугах органів травлення, дихання, цукровому діабеті та інших ендокринних патологіях.

Вразливі групи населення у Донецькій та Луганській областях внаслідок збройної агресії РФ не можуть отримувати високоспеціалізовані послуги та гарантовану державою підтримку, а саме: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти, які опинилися у складних життєвих обставинах; діти з інвалідністю; люди з інвалідністю; ВІЛ-інфіковані; люди, які потребують паліативної допомоги; літні люди; потерпілі від насильства, зокрема гендерно зумовленого.

Кількість людей віком 15-34 роки швидко скорочується. Молодь із Донецької та Луганської областей їде в інші регіони України або за кордон. Міграційні втрати підсилюються демографічною кризою, проте ця проблема загальноукраїнська. Як наслідок, збільшується демографічне навантаження.

Для припинення міграції необхідно надати молоді можливості для якісного навчання, роботи, гідних умов життя та активного дозвілля. Здебільшого регіональні експерти в інтерв'ю називають проблемою номер один відсутність житла, тоді як на решті території України зазвичай йдеться про вищі зарплати та наявність робочих місць.

Таблиця 4. Постійне населення віком 15-34 роки

⁶⁰ Центр медичної статистики МОЗ <http://medstat.gov.ua/im/upload/2019z.zip>

Частка постійного населення віком 15-34 роки, %

	2004	2013	2019
Україна	39,5	38,4	33,9
Донецька область	37,9	36,8	30,6
Луганська область	37,8	36,7	30,8

Джерело: Держстат

Соціальна галузь як загальний рівень життя людей виконує функцію забезпечення лояльності населення як щодо політики та безпеки, так і щодо запобігання міграції та залучення кадрів.

Людський капітал

Серед основних проблем регіону, окрім ризику депопуляції, високий рівень безробіття. Регіон посідає перше місце в Україні за рівнем безробіття. Деякі безробітні — працівники великих підприємств, що скоротили або припинили виробництво через збройну агресію РФ. Перенавчання непопулярне: люди обирають важку роботу за велику зарплату та не схильні шукати себе в інших галузях чи у підприємстві. Наявні вакансії в інших районах можуть залишатися незаповненими, бо навіть безробітні з відповідною кваліфікацією не хочуть переїжджати через небезпеку, невирішене житлове питання і брак адекватної соціальної інфраструктури. При цьому заклади освіти залишаються незаповненими. Витрати на їхнє утримання вищі за середні показники в Україні.

Є труднощі з працевлаштуванням випускників технікумів та коледжів. Водночас роботодавці скаржаться на нестачу та низький рівень підготовки молодих фахівців.

За даними Державної служби статистики України, у 2019 році робоча сила віком 15-70 років на підконтрольних територіях Луганської та Донецької областей становила 352,0 тис. (з них 174,0 тис. жінки) та 864,7 тис. (з них 400,7 тис. жінки) людей відповідно. Це майже 7% від усієї робочої сили України.

Рівень участі населення у робочій силі у Донецькій області становить 50,9%, у Луганській — 59,7%, середнє значення в Україні — 56,3%⁶². Більше половини робочої сили в регіоні населення віком від 30 до 50 років.

У регіоні найвищий рівень безробіття в Україні. Частка безробітного населення (за методологією МОП) серед робочої сили віком 15-70 років у 2019 році була на 6,5 в. п. вища за всеукраїнський рівень: 13,6-13,7% порівняно з 8,2%.

Є певні особливості у розподілі зайнятих за видами економічної діяльності. Більшість населення (30% у Донецькій та 24% у Луганській областях) зайнята у промисловості та будівництві, в Україні лише 18%.

Менше людей задіяно у сільському господарстві (9% у Донецькій та 13% у Луганській областях проти 18% в Україні), більше — у гуртовій та роздрібній торгівлі (25% у Донецькій та 28% у Луганській областях проти 23% в Україні). Це зумовлено насамперед індустріальною спеціалізацією економіки обох областей.

Заробітні плати у Донецькій області майже на 10% вищі за середній рівень в Україні (12,7 тис. грн у 2020 році порівняно з 11,6 тис. грн У ЯКОМУ РОЦІ?). Область посідає друге місце в Україні після Києва. Найбільші заробітні плати у галузі мистецтва, спорту та відпочинку (39,2 тис. грн), професійній та науковій діяльності (21,1 тис. грн) та галузі інформації і комунікації (17,8 тис. грн). Значну роль у високому середньому рівні доходів населення відіграє індустріальна спеціалізація регіону.

Вище середньої зарплатні в Україні отримують працівники видобувної та переробної промисловості (14-15 тис. грн). Найбільше заробляють у великих промислових центрах області: Маріуполі (16,4 тис. грн), Авдіївці (15,7 тис. грн) та Покровську (15,7 тис. грн)⁶¹.

У Луганській області зарплати трохи нижчі: середня зарплата у 2020 році становила 10,2 тис. грн. Індустріальна спеціалізація регіону не має такого значного впливу на розподіл доходів населення, як у Донецькій області, притому що чверть робочої сили області задіяна у промисловості. Найбільше заробляють працівники фінансового сектору (14,6 тис. грн), сфери послуг з постачання електроенергії та газу (13,9 тис. грн) та держслужбовці (13,3 тис. грн). У добувній та переробній промисловості заробітні плати нижчі, ніж у Донецькій області — у середньому 11,1 тис. грн. Вищий заробіток отримують мешканці великих міст: Старобільська (11,1 тис. грн), Рубіжного (11,0 тис. грн) та Северодонецька (10,8 тис. грн)⁶².

Рис. 42. Розподіл зайнятості населення віком 15-70 років за видами економічної діяльності у 2019 році

⁶¹ За даними Головного управління статистики Донецької області

⁶² За даними Головного управління статистики Луганської області

Джерело: Держстат

Рівень зайнятості населення віком 25-29 років у Донецькій області значно нижчий за середньоукраїнський: 60,6% проти 73,3%. Ситуація погіршується для населення працездатного віку старше 35 років. Рівень зайнятості серед них на 10 в. п. нижчий за середньоукраїнський. У Луганській області, навпаки, показники рівня зайнятості на рівні або вищі за середні в Україні.

У регіоні наявні всі види закладів передвищої та вищої освіти: технікуми, коледжі, училища, фахові університети, академії та інститути. Нараховується 35 закладів професійної (професійно-технічної) освіти (з них 21 у Донецькій області) та 23 заклади фахової передвищої освіти (з них 18 у Донецькій області). Більшість із них розташовані в Маріупольському та Сєверодонецькому районах⁶³. Навчання у коледжах, технікумах та училищах у регіоні користується більшою популярністю, ніж в інших областях України. У 2020 році 6,3% усіх здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти в Україні становили студенти Донецької та Луганської областей (у Донецькій області — 10 тис. осіб, у Луганській - 5 тис. осіб)⁶⁴ та 5,7% усіх здобувачів фахової передвищої освіти (у Донецькій області — 14 тис. осіб, у Луганській — 5 тис. осіб)⁶⁵.

Серед 31 вишу (університети, інститути та академії, заклади підвищення професійної кваліфікації, відокремлені підрозділи окремих вишів тощо), зареєстрованого у Донецькій та Луганській областях, лише 22 приймали нових

⁶³ За зведеними даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти

⁶⁴ 19% всіх здобувачів ЗППО у Донецькій області навчаються на кухаря, 16% — у Луганській. Друга за популярністю професія кондитера: 16% та 15% відповідно. Популярні також професії водія автотранспортних засобів та слюсаря

⁶⁵ 9% здобувачів ФПО у Донецькій області вивчають медсестринство, 6% — у Луганській. Популярними є також напрями автомобільного транспорту, початкової освіти, електроенергетики, техніки та механіки, залізничного транспорту, будівництва та цивільної інженерії

студентів у 2020 році (із них 16 у Донецькій області). Здобувачі часто обирають педагогічні та суспільні науки, медицину⁶⁶. Користуються попитом й технічні спеціальності, особливо у Донецькій області⁶⁷. Деякі спеціальності відсутні в регіоні. Наприклад, жодний заклад Донецької області не навчає агрономів та агроінженерів (на відміну від Луганської, де 4,3% всіх здобувачів обрали цей напрям).

Серед основних проблем та бар'єрів у галузі людського капіталу та на ринку праці можна виокремити наступні.

Регіону загрожує проблема депопуляції. У 2019 році міграційне скорочення у Донецькій області становило 7680 людей, у Луганській — 4940, а це найбільші показники в Україні. Молодь залишає регіон.

Брак молодих фахівців є проблемою для бізнесів. Поглиблює ситуацію тривала демографічна криза, притаманна і для решти України. Результат — високе демографічне навантаження у регіоні.

Триває переміщення населення з тимчасово окупованих територій, проте не всі залишаються у Донецькій та Луганській областях. На початку 2018 року на території Донецької області було зареєстровано 540,8 тис. ВПО, у Луганській — 294,5 тис. Наприкінці 2020 року цифри скоротилися до 511,8 тис. та 281,7 тис. відповідно. Переміщені особи почали частіше обирати Харківську та Запорізьку області, а також Київ.

Рівень безробіття (за методологією МОП) в обох областях значно перевищує середній показник по Україні.

Водночас у Донецькій області найвразливішими категоріями населення щодо безробіття є чоловіки (рівень безробіття у 2019 році був 14,4% порівняно з 12,5% серед жінок), мешканці сільської місцевості (16,7% порівняно з 13% серед мешканців міської місцевості), молодь віком 25-29 років (20,8%), а також особи з базовою середньою або нижчим рівнем освіти (22,8%) та з повною загальною середньою освітою (20,8%). Згідно з даними Держстату, найбільший рівень безробіття у Луганській області щодо соціально-демографічних груп мають жінки (16% порівняно з 11,5% серед чоловіків), мешканці міської місцевості (14,8% порівняно з 11,4% серед селян), молодь віком 15-24 роки (понад 19%) та особи з повною загальною середньою освітою (21,9% порівняно з 5,7% серед осіб з нижчим рівнем освіти).

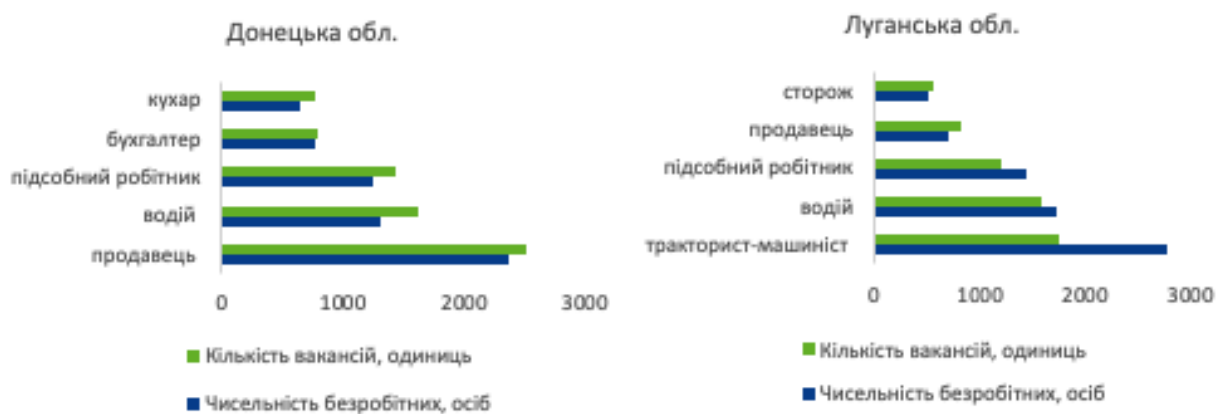
⁶⁶ Найпопулярнішими напрямками в обох областях є середня освіта (9% здобувачів), соціальна робота (5% здобувачів у Луганській області, 1% у Донецькій), право (5% здобувачів) та медицина (9% здобувачів у Донецькій області, 4% у Луганській)

⁶⁷ Електроенергетика (3% всіх здобувачів регіону), прикладна механіка (3% здобувачів Донецької області), а також транспортні технології, галузеве машинобудування, гірництво, металургія

Проте не всім вдається працевлаштуватися навіть за активного посередництва державних центрів зайнятості. Загалом у 2019 році були працевлаштовані 17 823 безробітних осіб у Донецькій області та 9024 осіб у Луганській областях, зокрема деякі з них стали самозайнятими завдяки програмі одноразової виплати допомоги з безробіття або були працевлаштовані на новостворені робочі місця з компенсацією витрат роботодавцю єдиного соціального внеску. У 2020 році кількість працевлаштованих скоротилася до 17 079 осіб у Донецькій області, але дещо зросла у Луганській (до 9411 осіб). Крім того, у 2019 році 13 642 осіб у Донецькій та 10 081 осіб у Луганській областях отримали роботу до набуття статусу безробітного⁶⁸.

Іншою причиною високого та тривалого безробіття є професійно-кваліфікаційний та професійно-географічний дисбаланс на регіональному ринку праці. Крім того, роботодавець, який шукає працівників з такою самою кваліфікацією, може перебувати в іншому районі або навіть області, а згідно зі статтею 46 Закону України «Про зайнятість населення» відповідною для безробітного вважається робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації особи з урахуванням доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

Рис. 43. Найпопулярніші професії серед роботодавців і шукачів роботи, що звернулися до центру зайнятості у 2019 році

Джерело: Донецький та Луганський обласні центри зайнятості

⁶⁸ За даними Державного центру зайнятості

Альтернативою переїзду є маятникова міграція. Для цього у регіоні повинна бути добре розвинена транспортна інфраструктура: від приміських поїздів до рейсових автобусів міжрайонного сполучення.

Описані вище проблеми є особливо актуальними для мешканців шахтарських містечок. Закриття шахт у таких мономістах може зумовити значні виклики у майбутньому.

Вирішити проблему професійно-кваліфікаційного дисбалансу може дуальна освіта, яка вже набуває швидкого розвитку в регіоні. Сьогодні 16 закладів профтехосвіти у Донецькій та Луганській областях (із них 11 у Донецькій області) здійснюють підготовку фахівців у тісній співпраці з бізнесом за такими професіями, як електрогазоварник, кухар, швачка, електромонтер, електрослюсар тощо.

У регіоні існує проблема незаповненості закладів освіти усіх рівнів. Наприклад, на один заклад фахової передвищої освіти припадає у середньому 355 студентів у Луганській області та 427 студентів у Донецькій. Середній показник по Україні становить 507 студентів на один заклад. Заклади передвищої освіти Донецької та Луганської областей посідають останні місця за кількістю випускників по Україні (зазвичай менше 100 осіб на один заклад)⁷¹. Вищі також незаповнені. У Донецькій області на один заклад припадає у середньому 1011 студентів, тоді як середній показник по Україні — 1885. У Луганській області, навпаки, середня кількість студентів на один виш становить 2152 особи.

При цьому в регіоні немає проблеми недозавантаженості педагогічного складу. Кількість здобувачів на одного педагогічного працівника у Донецькій області відповідає середньому по Україні значенню і становить 8 осіб. У Луганській області цей показник нижчий — 7 осіб. У закладах вищої освіти кількість студентів-бюджетників денної форми на одного науково-педагогічного працівника у регіоні перевищує середньоукраїнський показник у 6,6 осіб: 6,5 осіб у Донецькій та 7,3 осіб у Луганській областях⁷².

У 2019 році середньоукраїнський обсяг надходжень на одного здобувача ЗПШТО (загальний та спеціальний фонди) становив 39 тис грн. У Донецькій області показник був меншим (36,68 тис. грн), а у Луганській області більшим (45,25 тис. грн) за середнє по Україні значення. При цьому витрати на бюджетне навчання у вишах не перевищують середньоукраїнські (46,0 тис. грн на рік на одного студента денної форми). Розрахункова вартість навчання державним коштом у Донецькій області у 2018 році становила 44,2 тис. грн на рік, у Луганській області цей

показник ще менший: 31,4 тис. грн^{69,70}. Проте вартість навчання одного здобувача залежить від закладу. Утримання деяких з них не є економічно обґрунтованим.

Незаповненість закладів підвищує вартість утримання навчальних та житлових приміщень закладів освіти. Луганська область посіла перше місце за вартістю оплати комунальних послуг та енергоносіїв на одного здобувача (9 тис грн). Це утричі дорожче за середньоукраїнську вартість — 3 тис грн. Донецька область також перевищує середній по Україні показник — 4 тис грн. Гуртожитки закладів ППТО та ФПО залишаються напівпорожніми. Рівень завантаженості гуртожитків Луганської області становить 35,6%, у Донецькій області трохи вищий — 41,9%⁷¹.

Сприйняття регіону, питання комунікації

Сприйняття поточного стану економіки Донецької та Луганської областей зовнішніми сторонами здебільшого фокусується на негативних наслідках воєнних дій у регіоні. Раніше потужна індустріальна територія тепер у доповідях описується у контексті фізичного знищення виробничих потужностей, руйнування житлового фонду, економічного занепаду, безробіття, погіршення стану довкілля⁷². Деякі аналітики порівнюють масштаби завданої шкоди з колапсом Радянського Союзу та його економічними наслідками.⁷³

Рис. 45. Найпопулярніші слова з англомовних та україномовних матеріалів про регіон, які першими зустрічаються у пошукових системах

⁶⁹ При цьому видатки значно варіюються залежно від закладів: найвища розрахункова вартість навчання у Донецькій області у Приазовському державному технічному університеті (48,8 тис. грн на одного студента), найнижча — у Горлівському інституті іноземних мов (28,3 тис. грн). У Луганській області найдорожче обходиться навчання одного студента-бюджетника у Луганському державному медичному університеті (49,2 тис. грн), найдешевше — у Луганському національному аграрному університеті (21,0 тис. грн)

⁷⁰ <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>

⁷¹ Серед найменш завантажених гуртожитки Донбаського державного коледжу технологій та управління (2,0%), Костянтинівського коледжу ЛНАУ (7,0%), Бахмутського індустріального технікуму (9,1%), Миргородського професійного гірничого ліцею (10,0%), Маріупольського коледжу мистецтв (10,2%)

⁷² Подолання бар'єрів на шляху розвитку бізнесу на Донбасі: огляд ситуації та ключові рекомендації, доповідь Програми розвитку ООН в Україні, Київ, 2016

⁷³ Economic challenges and costs of reintegrating the Donbas region in Ukraine, The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw), June 2020

Джерело: розрахунки ЦЕС, для генерування графіків було проаналізовано понад 50 матеріалів українською мовою та приблизно 50 матеріалів англійською

Часто у медіа та експертних дискусіях не вирізняють окремо Донецьку та Луганську області, хоча насправді ситуація там дуже різна (розділ «Портрет економіки регіону»).

Серед головних аудиторій, сприйняття яких важливо для комунікації стратегії, можна виділити наступні:

- прямі іноземні інвестори;
- міжнародні фінансові організації;
- український бізнес;
- внутрішньо переміщені особи;
- жителі інших областей;
- українські та іноземні журналісти.

Залучення прямих іноземних інвесторів в Україну відповідає довгостроковим інтересам економічного зростання, а залучення їх до регіону, згідно з експертними інтерв'ю, може підвищити безпековий профіль як іміджево (з точки зору інших іноземних компаній), так і щодо певного застереження проти подальшої ескалації збройної агресії РФ. Іноземних інвесторів у регіоні хвилює фізична безпека їхніх об'єктів та працівників, а також загальні питання оцінювання повернення на інвестицію: розмір операційних витрат, потенційні ринки, макроекономічні, корупційні та політичні ризики для активів та бізнесу. Інформацію для ухвалення

рішень вони отримують переважно із власних джерел та досвіду, рекомендацій найближчих колег, даних від провідних міжнародних інформаційних компаній та фінансових радників.

Враховуючи тліючу збройну агресію РФ у регіоні, залучення міжнародних фінансових інституцій до проєктів відновлення інфраструктури є важливим комунікаційним сигналом для сприйняття безпеки та довгострокової візії майбутнього території. Їхні кошти — основне позабюджетне джерело фінансування соціальних програм. Вони зацікавлені у прозорості, відкритості та ефективній імплементації проєктів, що матимуть великий економічний та соціальний вплив на життя регіону, вирішуватиме його конкретні проблеми. МФО отримують інформацію одне від одного, від урядів іноземних країн, завдяки дослідницьким проєктам, контактам із представниками різних гілок української влади, завдяки комунікації із журналістами, які перебувають у регіоні та пишуть про нього.

Український бізнес з інших областей потенційно може інвестувати у регіон або розширювати торгівлю за внутрішньоукраїнськими ланцюжками вартості і краще за інших обізнаний у ситуації, оскільки володіє або досвідом роботи у регіоні до збройної агресії РФ, або має соціальні зв'язки із локальними бізнесменами. Бізнес зацікавлений в отриманні прибутку, розширенні ринків та збереженні своїх активів. Місцевий бізнес отримує інформацію для ухвалення рішень насамперед через свої контакти у регіоні, профільні медіа та заходи.

Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільших груп населення, які стежать за ситуацією у Донецькій та Луганській областях, мають емоційний зв'язок із територією та потенційно готові повернутися до областей, якщо ситуація покращуватиметься, а умови праці ставатимуть привабливішими. На відміну від іншого населення ВПО можуть відвідувати близьких та друзів у регіоні, вони підписані у соціальних мережах на місцевих журналістів, тобто окрім медіа можуть отримувати точнішу інформацію з місця щодо перспектив роботи та змін.

За даними Social Cohesion and Reconciliation Index , що досліджував закономірності споживання медіа як на підконтрольних Україні територіях, так і на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей, переваги у споживанні інформації різняться і зумовлені різними соціальними і політичними настановами.

Нижче наведені дані про джерела інформації щодо політичних подій на підконтрольній території Луганської та Донецької областей, %

	Майже щодня	Один раз або двічі на тиждень	Один раз або двічі на місяць	Один раз або двічі на квартал	Один раз або двічі на рік	Менше, ніж один раз на рік	Ніколи	Не зацікавлені в отриманні політичної інформації	Важко відповісти
Друзі, сім'я	49	27	8	1	1	0	11	3	1
Щоденні ТБ-новини	53	20	6	1	1	1	15	3	0
Новини вебсайтів, зокрема YouTube-каналів	36	19	7	2	1	0	31	4	1
Політичні шоу в інтернеті або по телевізору	27	26	12	3	2	1	25	4	0
Соціальні мережі	36	16	5	1	1	0	36	4	1
Новини на радіо	11	10	8	4	3	2	58	4	0
Газети	5	13	14	6	3	2	52	4	0

Джерело: SCORE (Social Cohesion and Reconciliation Index)

https://www.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file//PUB_DGEUKR19_Brief_Voices_from_both_sides_of_the_contact_line_ENG.pdf

Основними джерелами інформації на території Донецької та Луганської областей є неформальні: друзі та сім'я (76% респондентів). Телебачення є другим за популярністю джерелом отримання інформації. Більше половини усіх респондентів на підконтрольній Україні території для отримання новин використовують вебсайти, YouTube та соціальні медіа.

Слід наголосити, що споживання інформації з російських джерел, особливо телебачення, є традицією регіону. Незначна частка аудиторії дивиться українське телебачення (24%), використання українського радіо та газет є надзвичайно низьким (5-6%)

Українські телевізійні канали не впливали на підтримку реінтеграції ані на політичному, ані на соціальному рівні.

Найпопулярнішими ТБ-каналами серед мешканців Донецької та Луганської областей є «1+1», ТРК «Україна», «Інтер» та СТБ, які отримують майже 30% глядачів як для політичного, так і для розважального контенту.

	Новини GCA	Розважальні програми GCA
«1+1»	42	40
ТРК «Україна»	41	34
«Інтер»	33	25
ICTV	26	28
СТБ	21	35
«Новий»	13	21
«Канал 112»	8	1
News One	4	0
«Россия 1»	8	5
«Россия 24»	7	3
«Первый канал»	5	3
NTV (Mir)	3	5
TNT	0	1

Джерело: SCORE (Social Cohesion and Reconciliation Index)

https://www.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file//PUB_DGEUKR19_Brief_Voices_from_both_sides_of_the_contact_line_ENG.pdf

Сприйняття регіону громадянами України в інших областях є важливим, адже на нього зважають політики та експерти, розробляючи моделі економічного відновлення. Правильна комунікація змін та планів буде критичною для впровадження змін у законодавстві та тривалості обраної політики. Головним

джерелом для отримання інформації для цієї аудиторії є національні медіа та соціальні мережі.

Журналісти є провідниками інформації з регіону для різних аудиторій. Наявність у них достатньої інформації, відкритість різних рівнів влади щодо ситуації у регіоні та планів на майбутнє, готовність активно їх комунікувати — важливі елементи для побудови іншого сприйняття території. Перевагою регіону є те, що він чутливий для різних рівнів читачів ЗМІ, тому залучити журналістів значно простіше, ніж в інших регіонах. Набагато складніше завдання — змінити наратив. Журналісти отримують інформацію одне від одного, мають спеціальних кореспондентів на місцях та інформаторів у владних кабінетах. Важливо, щоб іноземна преса мала доступ до подій, пресрелізів та інформаційних продуктів.

Аналіз проблем ВПО та перспектив їхнього вирішення

Внаслідок збройної агресії Росії сформувався новий для України тип міграції працездатного населення — рух внутрішньо переміщених осіб, який досяг обсягів, що дорівнює обсягам зовнішньої трудової міграції. В Україні станом на 9 березня 2021 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 461 862 осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим⁷⁴.

Найбільше їх зареєстровано у Донецькій (35%), Луганській (19 %), Харківській (9%) областях та місті Києві (11%, Рис. 46).

⁷⁴ Міністерство соціальної політики в Україні. Обліковано 1 461 862 внутрішньо переміщені особи [Електронний ресурс] — Міністерство соціальної політики. — 2021. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.msp.gov.ua/news/19739.html>

Рис. 45. Міграція з окупованих територій станом на 08.02.2021 року

Найбільше зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб проживає у Донецькій і Луганській областях — 511 909 та 282 253 людини відповідно⁷⁹. У Києві мешкає 162 968 ВПО, у Київській області — 65 765, у Харківській області — 135 351, у Дніпропетровській — 71 475.

На заході країни внутрішньо переміщених осіб менше. У Чернівецькій області зареєстровано 2399 ВПО, у Тернопільській — 2161, у Рівненській — 3018, у Волинській — 3097.

Необхідність вирішення комплексу проблем внутрішньо переміщених осіб призвела до надмірного соціального та адміністративного навантаження на державні органи, органи місцевого самоврядування у місцях розселення ВПО, додаткового навантаження на громади, локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів. В окремих містах та районах кількість ВПО дорівнює кількості населення цих територій або навіть перевищує його.

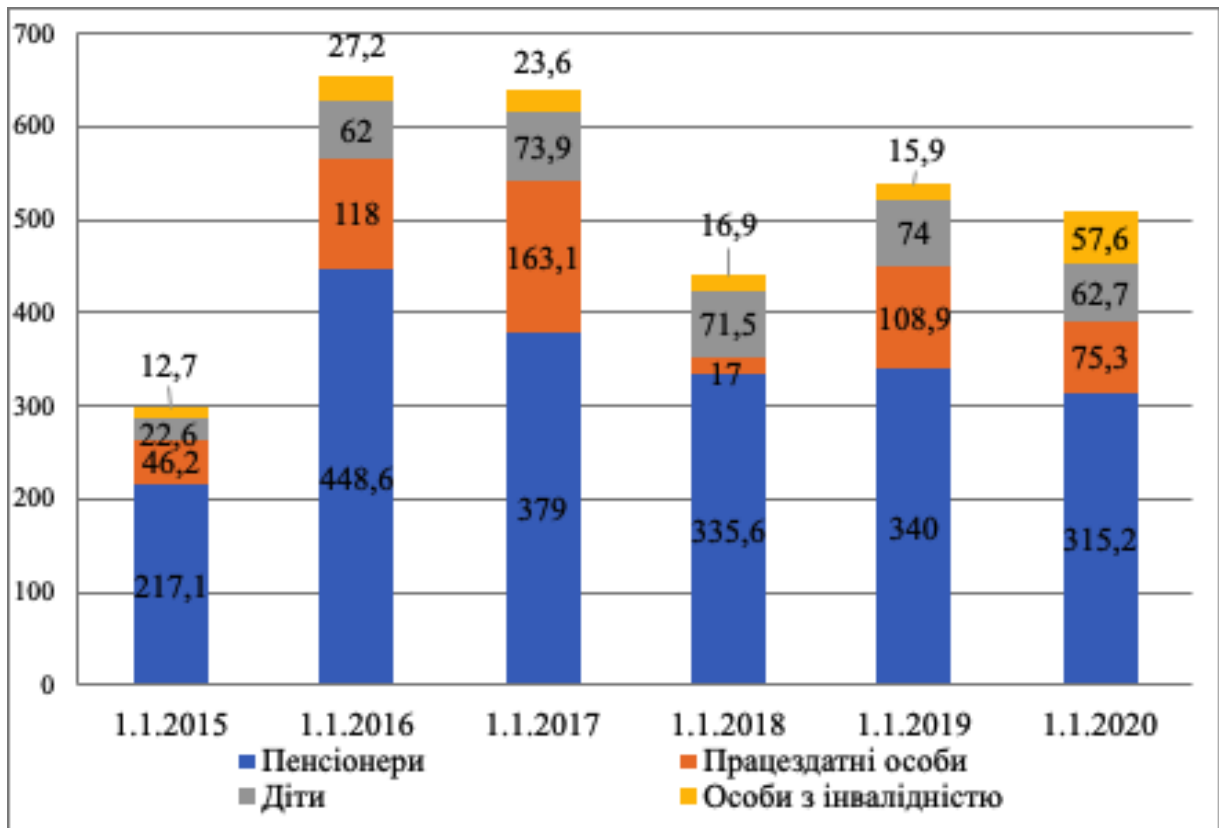

Рис. 46. Динаміка чисельності ВПО, зареєстрованих органами соціального захисту населення Донецької області у 2015-2020 роках, тис. осіб

На території Донецької області, підконтрольній українській владі, у 2020 році зареєстровано 510 764 ВПО⁷⁵, з них 61,7% (315 175 осіб) — люди пенсійного віку, 14,7% (75 266 осіб) — працездатне населення, 12,3% (62 702 особи) — діти. Протягом 2016-2020 років відбулося поступове скорочення чисельності зазначених категорій, що зумовлено ускладненням перетину лінії розмежування, а також впровадженням контролю за місцем фактичного проживання.

Станом на 13 квітня 2020 року в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб у Луганській області зареєстровано 280 437 людей. Серед зареєстрованих ВПО найбільше пенсіонерів — 72%; дітей — 8%; осіб працездатного віку — 12%; осіб, що потребують працевлаштування — 2%; людей з інвалідністю — 3%. Жінок серед ВПО 60%⁷⁶.

⁷⁵ Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Кількість зареєстрованих ВПО станом на 13 квітня 2020 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://mtot.gov.ua/kilkist-zareestrovanih-vpo-stantom-na-13-kvitnja-2020-r>

⁷⁶ «Вісник Луганщини». Станом на 1 серпня ЯКОГО РОКУ? на Луганщині зареєстровано 273 311 переселенців [Електронний ресурс] / «Вісник Луганщини». — Режим доступу до ресурсу: <http://vistilug.com.ua/news/5496-stantom-na-1-serpnja-na-luganshchini-zareestrovano-273-tisyachi-311-pereselentsiv/>

Аналіз наявних проблем ВПО

Різноманітні дослідження свідчать, що найбільшими проблемами ВПО є брак власного житла, бідність, працевлаштування з гідним рівнем оплати праці. Головним джерелом доходів заробітну плату називають більше половини ВПО, а пенсію — кожний третій. Середньомісячний дохід на одного члена сім'ї ВПО майже удвічі менший порівняно із середнім загального населення.

До окупованої території більше повертається економічно неактивне населення. Їхній середній вік становить 53 роки. Головна причина повернення (78%) — «Там є приватна власність, і нам не потрібно платити за оренду житла».

Найважливішими видами підтримки ВПО називають житло (86%) і гідну роботу (65%), а також надання фінансової підтримки (61%). ВПО, які проживають у наданих гуртожитках чи центрах колективного проживання ВПО, найчастіше повідомляють, що є безробітними і змушені економити навіть на харчуванні. Третина ВПО говорять про те, що змінювали місце проживання принаймні один раз до нинішнього місця проживання. Причина — висока вартість оренди (54%), погані умови проживання (33%), виселення ініційоване власником житла (24%).

Серед причин незадоволення доступністю соціальних послуг називають такі специфічні пункти, непридатні іншим категоріям населення, як негативне ставлення (18%) і відсутність необхідних документів (8%). Частка ВПО, які повідомили, що перебувають у нинішньому місці проживання понад три роки, становить 62%. Проблематичним залишається інтеграція ВПО у місцеві громади. Головними умовами успішної інтеграції називають житло та постійний дохід.

За результатами опитування, проведеного з 02 до 10 грудня 2020 року Коаліцією організацій, що опікується питаннями захисту прав постраждалих від збройного конфлікту⁷⁷, майже 85% опитаних ВПО проживають у громаді понад три роки після свого переміщення з тимчасово окупованих територій, з них 43,8% осіб (поставили від 6 до 10 балів серед 10 можливих) визначають своє долучення до її життя на високому рівні. Але більше чверті обрали на шкалі варіант 0 або 1, що засвідчує високий рівень недолучення ВПО до життя громади.

⁷⁷ «Група впливу», громадський холдинг. Результати опитування внутрішньо переміщених осіб щодо досвіду проживання у нових громадах та користування місцевими програмами, пільгами [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.vplyv.org.ua/archives/5738>

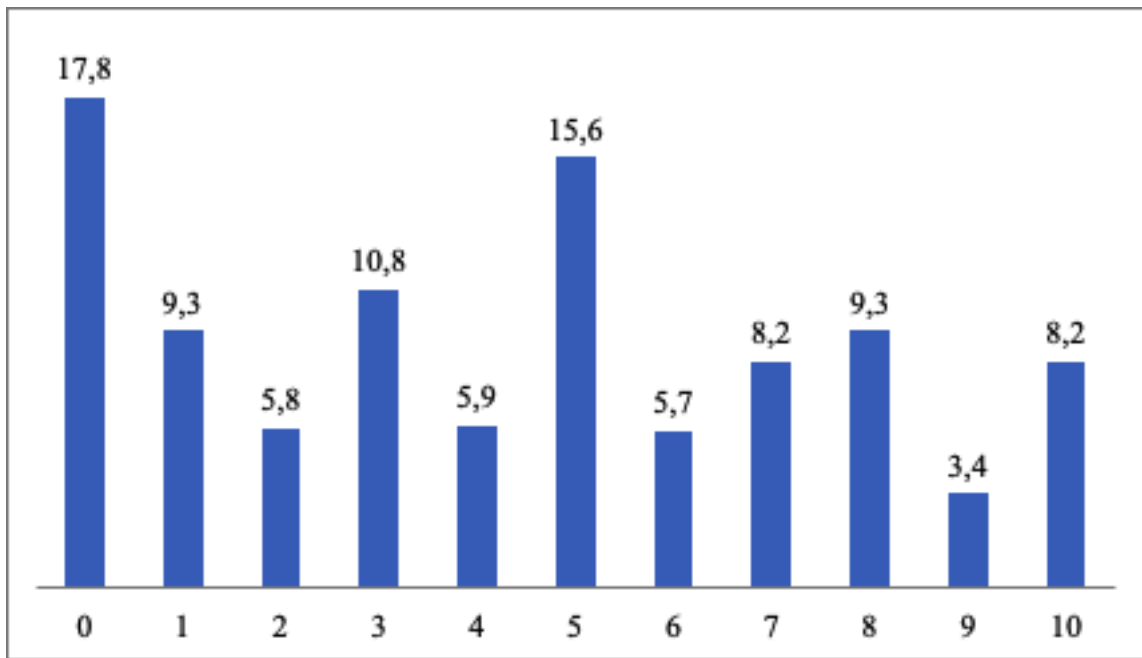

Рис. 47. Долучення ВПО до життя громади, за шкалою від 0 до 10, де 0 — повністю не долучився, 10 — повністю долучився

Ці дані свідчать про те, що у наразі на місцевому рівні відсутній комплексний підхід щодо вирішення проблемних питань ВПО.

Рис. 48. Регіони України, з яких ВПО зверталися на гарячу лінію, %

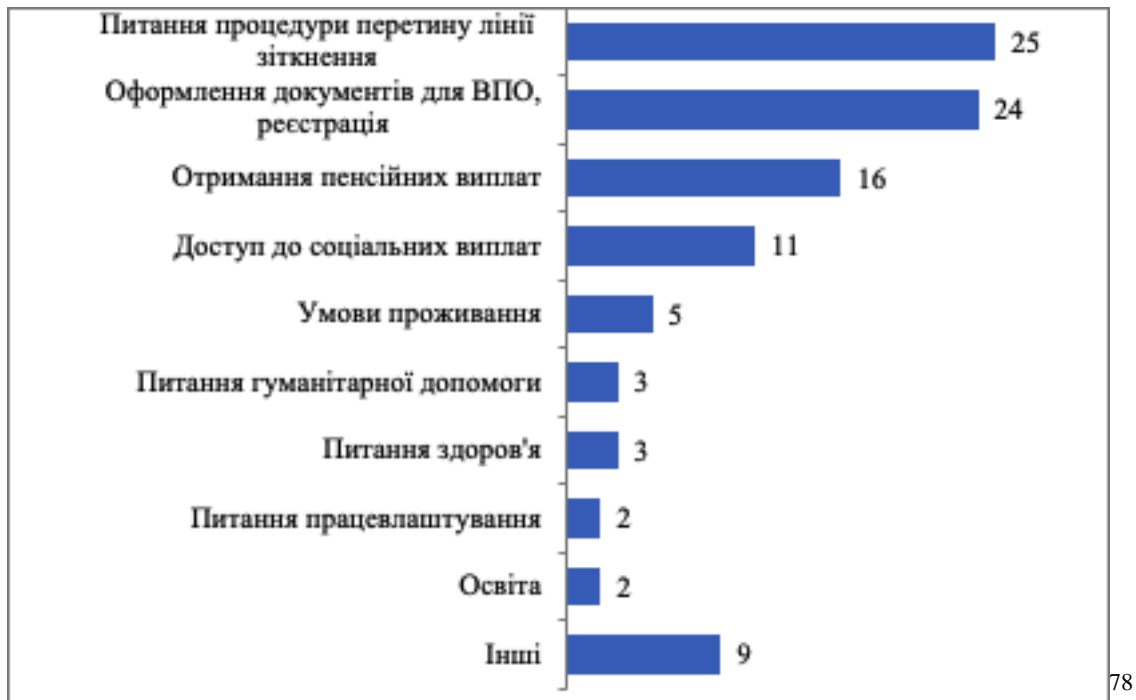

Рис. 49. Типи питань, які ставили ВПО, коли телефонували на гарячу лінію, %

Найпоширенішими потребами, для вирішення яких внутрішньо переміщені особи зверталися до осередків «Карітас», були оплата житла (41,3%) та оплата харчування (41,5%). Це свідчить про надзвичайно низький рівень життя охоплених дослідженням ВПО, коли наявних у них ресурсів не вистачає навіть на задоволення базових потреб у харчуванні. Кожен восьмий опитаний (12,6%) потребував допомоги у лікуванні для себе або членів домогосподарства. Серед інших потреб респонденти часто називали відсутність зимових речей, засобів особистої гігієни, необхідність вирішення питань освіти, поновлення документів, потребу в психологічному супроводі.

Аналіз житлових проблем ВПО

За останні 2,5 роки до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшло 82 звернення від ВПО щодо порушення їхнього права на забезпечення житлом, зокрема з питань надання їм житла для тимчасового та постійного проживання. Ці звернення свідчать, що рішення держави були спрямовані здебільшого на тимчасове розв'язання житлових питань для понад 1 млн сімей

⁷⁸Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Статистика гарячої лінії 0 800 309 110 за листопад 2020 р. [Електронний ресурс] / Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://mtot.gov.ua/files/uploads/90a545e0-3bb2-11eb-ac4e-cbb64ac28570.pdf>

ВПО, а саме: забезпечення прихистком у знайомих або родичів, на тимчасово вільних нежитлових площах: у готелях, школах, лікарнях, будинках та базах відпочинку (переважно літніх), санаторіях усіх форм власності у громадах міст і селищ по всій контрольованій Україною території; надання адресної допомоги для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг; сприяння у вирішенні першочергових побутових та соціальних проблем, у працевлаштуванні, охороні здоров'я, наданні освіти.

Від початку вимушеного переміщення громадян із районів проведення бойових дій та тимчасово окупованих територій інфраструктура приймаючих громад виявилася не готовою до різкого збільшення мешканців. Більшість ОМС забезпечили розміщення ВПО, використовуючи для цього всі наявні приміщення. Упродовж 2014 року та на початку 2015 року як місця компактного проживання для ВПО використовувалися будь-які порожні нежитлові приміщення усіх форм власності у громадах міст і селищ по всій контрольованій території. На кінець 2015 року в Україні було зафіксовано 196 місць компактного проживання ВПО, в яких мешкало 9088 осіб (із них 87 літніх людей, 29 осіб з інвалідністю та 401 дитина).

На сьогодні жодний нормативно-правовий акт не визначає механізм компенсації за використання приміщень для розміщення ВПО, якщо такі приміщення є приватною власністю. Тому конфлікти щодо подальшого проживання у таких місцях між ВПО та власниками об'єктів прогнозовані та довготривалі. Виникає ситуація, коли порушуються права ВПО на безпечні умови проживання, встановлені статтею 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» від 20 жовтня 2014 року №1706 (далі — Закон 1706). Водночас порушуються вимоги статті 319 Цивільного кодексу України, оскільки власник пансіонату не може розпоряджатися своїм майном на власний розсуд. Згідно з вимогами статті 9 Закону 1706, ВПО мають право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках зі збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення.

У 2019 році у Луганській області ухвалена Регіональна цільова програма житлового кредитування внутрішньо переміщених осіб та членів їхніх сімей на 2019-2021 роки із загальним обсягом фінансових ресурсів 6 000,00 тис. грн, зокрема кошти обласного бюджету — 4 500,00 тис. грн. Реалізація Програми спрямована на надання ВПО пільгових довгострокових кредитів та реінвестування повернутих кредитних коштів для надання нових кредитів, що збільшить обсяги

фінансування будівництва (реконструкції) і придбання житла для цієї категорії громадян у 2019-2021 роках⁷⁹.

Відповідно до п. 6 Плану заходів Державної цільової програми відновлення й розбудови миру в Україні, у Луганській області передбачена низка заходів із реконструкції об'єктів житлового фонду під соціальне житло для ВПО (місто Кременна, смт Біловодськ), реконструкція об'єктів нежитлового фонду під багатоквартирні житлові будинки (місто Сєверодонецьк), реконструкція нежитлової будівлі під гуртожиток комунальної власності (місто Старобільськ), відновлення пошкоджених і зруйнованих багатоквартирних будинків (місто Попасна), а також будівництво нового багатопверхового будинку (місто Старобільськ). Загальний обсяг фінансування п. 7 «Забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на житло» зазначеної Програми становить 150 млн грн із обласного бюджету. У 2017 році для забезпечення житлом ВПО у межах виконання Програми були виділені 104 285 000 грн. Водночас на виконання Програми Луганська ОДА розпочала процедуру відведення двох земельних ділянок під будівництво багатопверхових житлових будинків для ВПО у місті Сєверодонецьку⁸⁰.

За даними обласних державних адміністрацій, станом на 01 липня 2020 року в Україні налічується 171 МКП із загальною кількістю 13 085 місць, де проживає 7027 ВПО, з них 1683 неповнолітніх осіб та 2084 літні люди. Найбільш населеними видами МКП, в яких проживають ВПО, є модульні містечка, гуртожитки, санаторії та пансіонати⁸¹.

Попри існування в Україні правових механізмів участі ВПО у програмі «Доступне житло», більшість родин ВПО фінансово неспроможні покрити вартість будівництва (придбання) доступного житла, тож вони або не беруть участі у цій програмі або подають заяви на отримання державної підтримки, але, отримавши позитивне рішення про надання підтримки, через відсутність власних фінансових можливостей відтермінують розгляд такого придбання. Реєстраційний номер кандидата у черзі на житло в такому випадку не змінюється. Водночас ті ВПО, які є фінансово спроможними для участі у цій програмі, через недостатнє державне

⁷⁹ Аналітично-описова частина до Стратегії розвитку Луганської області (профіль ЛО)

⁸⁰ Аналітично-описова частина до Стратегії розвитку Луганської області (профіль ЛО)

⁸¹ Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Інформація щодо місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб у II кварталі 2020 року (станом на липень 2020 року) [Електронний ресурс] / Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://mtot.gov.ua/ua/informacija-schodo-misc-kompaktnogo-projivannja-vnutrishno-peremischenih-osib-ii-kvartali-2020-roku-stanom-na-lipen-2020-roku>

фінансування програми у період від 2017 року до червня 2020 року також не змогли задовольнити свій попит на доступне житло.

Загальний обсяг фінансування програми «Доступне житло» становив у 2017 році 30 млн грн; у 2018-му — 100 млн грн, у 2019-му — 400 млн грн; у 2020-му (включно до червня) фінансування програми «Доступне житло» скасовано внаслідок пандемії COVID-19 та необхідності переспрямувати кошти на інші потреби, що значно уповільнило темпи забезпечення ВПО доступним житлом.

Нестача фінансування є однією з причин формування великих черг з осіб, які вже внесені до переліку претендентів на отримання державної підтримки та перебувають на стадії очікування. За офіційною інформацією Держмолодьжитло, станом на 1 травня 2020 року загальна кількість зареєстрованих заяв для отримання державної підтримки становила понад 16,7 тис., з них майже 10,8 тис. заяв подали ВПО.

Загалом від 2017 року до травня 2020 року включно державну підтримку було надано 901 сім'ї ВПО, із них 886 — коштом державного бюджету, 15 — коштом місцевого бюджету. У співвідношенні до загальної чисельності зареєстрованих заяв від ВПО показники забезпечення їх доступним житлом є такими, що не відповідають попиту.

Невизначеність на законодавчому рівні процесу формування черги заявників, які претендують на отримання державної підтримки будівництва (придбання) доступного житла, призводить до того, що з неї не виключають осіб, які вже отримали державну підтримку, отримали підтримку за іншими державними житловими програмами або які вже померли. Окрім того, через відсутність чітких правил формування черги мають місце випадки, коли декілька заявників з однієї родини подають окремі заяви про отримання державної підтримки будівництва (придбання) доступного житла.

У Луганській області (підконтрольна уряду України територія) станом на 1 липня 2020 року зруйновано й пошкоджено 7471 об'єкт житлового фонду, з яких пошкоджено 7017 житлових об'єктів (6528 житлових будинки приватної форми власності, 489 квартир у багатоквартирних будинках), зруйновано 454 житлові об'єкти (375 житлових будинків приватної форми власності, 79 квартир у багатоквартирних будинках). За оцінками Луганської обласної ВЦА, завдана шкода з розрахунку за показниками опосередкованої вартості спорудження житла в області сягає 6794 млн грн.

За технічної підтримки міжнародних організацій у 2017–2019 роках відновлено 1810 житлових будинків. За інформацією райдержадміністрацій та міських рад, на цей час потребують відновлення 441 житловий об'єкт на суму 245,4 млн грн. У Донецькій області (підконтрольна уряду України територія) зруйновано і

пошкоджено 13 269 об'єктів житлового фонду, зокрема 12 136 житлових об'єктів приватної форми власності. Повністю відновленими є 7732 житлових будинки на суму 226,8 млн грн, зокрема 6884 житлових будинки приватної форми власності на суму 132,8 мли грн. Донецька обласна ВЦА наголошує, що відновлення багатоквартирних будинків відбувається коштом місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законодавством, тоді як основою заходів щодо відновлення приватних будинків є діяльність благодійних організацій.

Станом на 1 липня 2020 року залишаються зруйнованими чи пошкодженими 5537 житлових об'єктів, зокрема 5252 об'єкти житлового фонду приватної форми власності. Обласна ВЦА оцінює потребу в фінансуванні заходів щодо відновлення пошкоджених та зруйнованих об'єктів житлового фонду в розмірі майже 10 млрд грн.

Відчутною є міжнародна фінансова підтримка. Серед найперших таких заходів можна назвати підписання угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком: проєкт «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» (угоду ратифіковано Законом України від 22 квітня 2015 року) передбачає надання рамкової позики у розмірі 200 млн євро, призначеної для фінансування інвестицій у якнайшвидше відновлення маломасштабної багатогалузевої пошкодженої інфраструктури з метою подолання наслідків конфлікту на сході України, зокрема невідкладний ремонт та заходи з підвищення енергоефективності інфраструктури для розселення ВПО.

У 2020 році уряди України та Федеративної Республіки Німеччина підписали угоду про співробітництво, згідно якою передбачено спрямувати 25,5 млн євро на реалізацію проєкту «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб».

Масштабні проєкти щодо відновлення постраждалого приватного житлового фонду реалізують міжнародні благодійні організації. Допомогу постраждалому населенню щодо відновлення житла та забезпечення непродуктової допомоги надавали 20 міжнародних агенцій, організацій і фондів, зокрема Німецька організація міжнародного співробітництва, «Людина в біді», Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції, Норвезька рада у справах біженців та інші. Така допомога полягала у відбудові зруйнованого житла цивільних осіб; забезпеченні середнього та побіжного ремонтів (відновлення вікон, покрівлі).

На загальнодержавному рівні уряд України також впровадив низку заходів щодо розв'язання житлових проблем осіб, які постраждали від конфлікту.

Наприклад, постанова Кабінету Міністрів від 13 грудня 2017 року №1071 затверджує Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, якою передбачалося, що упродовж 2017-2020 років будуть

реалізовані заходи за трьома стратегічними напрямками: відновлення критичної інфраструктури та соціальних послуг в основних сферах; економічне відновлення; підвищення соціальної стійкості, розбудова миру та громадської безпеки.

Відповідно до змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 року №767 «Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації» до Порядку №947 постраждалими визнаються громадяни України, іноземці та особи без громадянства, житлові будинки чи квартири яких пошкоджено чи зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації, спричиненої збройною агресією. Грошова компенсація надаватиметься постраждалим, які є власниками житла на контрольованій урядом України території, яке було зруйноване після 14 квітня 2014 року. Обстеження пошкодженого та зруйнованого житла, його облік проводитимуть органи місцевого самоврядування, а за їхньої відсутності — військово-цивільні адміністрації. Також вони складатимуть списки постраждалих та видаватимуть довідки про визнання особи постраждалою внаслідок зазначеної надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією РФ.

Бар'єри доступу до освітніх послуг

На сьогодні держава і суспільство опинилися перед потребою вирішувати низку питань, зокрема оперативного забезпечення освітніх послуг для всіх категорій внутрішньо переміщених осіб, що мають право на освіту. Забезпечення реалізації прав ВПО на отримання освіти є вкрай важливим для розвитку дітей, підлітків, молоді та їхніх можливостей у майбутньому. Однакові умови доступу до освіти є важливим показником інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі територіальні громади.

Президент України Володимир Зеленський підписав ухвалений Верховною Радою України Закон «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» від 3 липня 2020 року №744-ІХ, щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей». Відповідно до Закону, для осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія окремих районів Донецької та Луганської областей, територія населених пунктів на лінії зіткнення, тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, які отримали документ про повну загальну середню освіту, вступ до закладів вищої освіти здійснюється у межах затверджених квот вступу до вишів України за результатами вступних випробувань.

Окрім того, цей Закон передбачає, що особи, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія окремих районів Донецької та Луганської областей, територія населених пунктів на лінії зіткнення, тимчасово окупована територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, можуть за бажанням один раз скористатися правом на безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах вишів тривалістю до одного року з наступним вступом до закладів вищої освіти як внутрішньо переміщені особи у порядку, визначеному умовами вступу на навчання для здобуття вищої освіти.

Закон створює сприятливі умови для вступу до вишів осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія та територія населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення⁸².

Бар'єри доступу до комунікаційних послуг

Для ВПО, як і для інших мешканців Донецької та Луганської областей, основними каналами отримання суспільно-політичної інформації є соціальні мережі, українські телевізійні канали, українські сайти новин телеграм канали та російські телевізійні канали (Таблиця 7).

Важливо зауважити, що попри володіння державною мовою, деякі мешканці регіону, зокрема і ВПО, бажають отримувати телевізійний контент російською мовою, особливо старші люди (Таблиці 8 та 9).

Таблиця 7. Відповіді на запитання «З яких джерел Ви отримуєте суспільно-політичну інформацію про події у країні?». Респонденти мали обрати усі слушні відповіді, %⁸³

	Україна	Регіон опитування*				
		Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
Соціальні мережі («Фейсбук» тощо)	56,8	54,6	54,3	61,4	63,7	56,6

⁸² Донецька обласна державна адміністрація. Вступники з тимчасово окупованих територій зможуть вступати до всіх вишів України без ЗНО [Електронний ресурс] / Донецька обласна державна адміністрація. — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://dn.gov.ua/ua/news/vstupniki-z-timchasovo-okupovanih-teritorij-zmozhut-vstupati-do-vsikh-zakladiv-vishchoyi-osviti-ukrayini-bez-zno>

⁸³ <https://smc.org.ua/monitoring-gromadskoyi-dumky-naselennya-ukrayiny-lyutyj-2021-roku-2141/>

Українські телевізійні канали	63,8	68,6	68,9	57,5	56,5	54,1
Інформація з українських сайтів новин, інтернет-видань	46,8	52,1	42,7	51,6	45,2	42,1
Телеграм-канали, «Твітер»	15,0	6,9	18,7	16,1	16,4	16,2
Російські телевізійні канали	8,6	1,8	8,1	10,2	11,9	18,0
Радіо	11,3	13,4	14,6	6,5	8,5	6,8
Газети, журнали	11,1	9,7	16,3	6,3	5,5	8,9
Російські соціальні мережі	1,6	0,4	1,1	0,5	3,5	5,7
Європейські засоби масової інформації	3,0	2,6	3,9	1,7	2,9	3,1
Інше	0,3	0,6	0,1	0,7	0,0	0,0

***Захід:** Волинська, Львівська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр:** Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська області; **Схід:** Дніпропетровська, Запорізька, Харківська; **Донбас:** Донецька, Луганська області (опитування проводилося тільки на підконтрольних територіях); **Південь:** Миколаївська, Одеська, Херсонська.

Таблиця 8. Відповіді на запитання «Якою мовою Ви переважно розмовляєте у сім'ї (вдома)?», %⁸⁴

Україна	Регіон опитування*
---------	--------------------

⁸⁴ <https://smc.org.ua/monitoring-gromadskoyi-dumky-naselennya-ukrayiny-lyutyj-2021-roku-2141/>

		Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
Тільки українською	36,1	91,3	37,6	3,6	0,0	5,4
Переважно українською	12,3	5,2	20,4	7,7	3,1	14,4
І російською, і українською однаково часто	23,9	3,2	24,3	37,0	32,7	33,7
Переважно російською	13,3	0,1	9,5	28,4	18,9	21,4
Тільки російською	14,0	0,1	8,2	22,6	45,3	23,1
Іншою мовою	0,4	0,1	0,0	0,7	0,0	2,0

***Захід:** Волинська, Львівська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр:** Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська області; **Схід:** Дніпропетровська, Запорізька, Харківська; **Донбас:** Донецька, Луганська області (опитування проводилося тільки на підконтрольних територіях); **Південь:** Миколаївська, Одеська, Херсонська.

Таблиця 9. Відповіді на запитання «Якою мовою Ви хотіли б дивитися телевізійні програми: випуски новин, фільми, концерти, спортивні трансляції тощо?», %⁸⁵

	Україна	Регіон опитування*				
		Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
Тільки українською	23,9	62,0	22,1	2,7	3,1	6,8
Переважно українською	16,6	23,1	24,2	7,9	1,5	5,4
І російською, і українською однаково часто	38,2	11,4	43,5	49,7	40,3	52,5

⁸⁵ <https://smc.org.ua/monitoring-gromadskoyi-dumky-naselennya-ukrayiny-lyutyj-2021-roku-2141/>

Переважно російською	11,6	0,4	7,5	22,3	21,2	21,3
Тільки російською	7,8	0,0	2,3	14,4	32,4	12,0
Іншою мовою	0,1	0,0	0,0	0,2	0,0	0,3
НЕ ДИВЛЮСЯ	1,0	2,8	0,1	0,0	1,5	1,4
ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	0,8	0,3	0,3	2,8	0,0	0,3

* **Захід:** Волинська, Львівська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр:** Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська області; **Схід:** Дніпропетровська, Запорізька, Харківська; **Донбас:** Донецька, Луганська області (опитування проводилося тільки на підконтрольних територіях); **Південь:** Миколаївська, Одеська, Херсонська.

Різноманітні дослідження проблем ВПО зафіксували актуальність комунікаційних бар'єрів для ВПО, які мешкають у сільській місцевості та малих населених пунктах, де єдиним джерелом інформації є представники влади.

Бар'єри доступу до послуг охорони здоров'я

Відповідно до статті 3 Конституції України, держава визнає здоров'я найвищою соціальною цінністю. Через брак закладів охорони здоров'я на територіях приймальних територіальних громад, надмірне навантаження на них, а також недостатнє фінансування ускладнюється доступ внутрішньо переміщених осіб до медичних послуг.

Стан здоров'я опитаних ВПО та членів їхніх домогосподарств є серйозним викликом як для самих респондентів, так і для національної системи охорони здоров'я. 42,7% осіб, охоплених дослідженням, вказали про наявність проблем зі здоров'ям у себе чи членів родини. Усі зазначені респондентами хвороби можна умовно розділити на три великі групи за критерієм тривалості лікування і необхідних для цього коштів: (1) середні та важкі, які потребують довготривалого або постійного лікування (епілепсія, цукровий діабет, бронхіальна астма, ВІЛ, гіпертонія, онкологічні захворювання тощо); (2) середні та важкі, які потребують одноразового медичного втручання (операції); (3) порівняно легкі, які за вчасного та якісного лікування найімовірніше закінчуються одужанням (застудні захворювання, алергія, затримка розвитку мовлення у дітей тощо).

Важливим показником під час оцінювання рівня здоров'я населення країни є частка людей з інвалідністю. В аналізованому дослідженні 5,4% опитаних зазначили наявність у них або членів їхніх сімей відповідного статусу. Ця цифра є

меншою за аналогічний показник, виявлений під час національного моніторингу ситуації з ВПО (8,0%).

Отже, серед основних проблем, які мають ВПО, називають питання житла (86%), гідної роботи (65%) та фінансової підтримки (61%). Ці проблеми так чи інакше стосуються пристосування ВПО на новій території проживання. Повноцінна адаптація внутрішньо переміщених громадян до різних сфер життя на новому місці не відбувається належним чином через відсутність допомоги та комплексних інтеграційних заходів на державному та місцевому рівнях. Серед внутрішньо переміщених осіб тривалий час існує запит на допомогу та підтримку місцевих органів самоврядування щодо розроблення програм інтеграції переселенців та передбачення у місцевих бюджетах фінансування цієї категорії населення.

Внутрішньо переміщеним особам необхідна державна підтримка та супутня допомога у питаннях адаптації до нових реалій життя. Кожна десята ВПО мала досвід дискримінації (11%) як від держави (перевірки місця проживання, надання додаткових документів при отриманні адміністративних послуг, довші строки отримання послуг тощо), так і у повсякденному житті, під час пошуку роботи чи оренди житла тощо. Тож інтеграція ВПО до місцевих громад нерівномірна та проблемна.

Оцінювання ризиків

За напрямом «Удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики»

Захід: Запуск системи страхування воєнно-політичних ризиків у регіоні

Оцінювання юридичних ризиків

Відповідно до вимог статті 2 Закону України «Про страхування», міжнародна страхова компанія не може безпосередньо здійснювати в Україні будь-яку діяльність, окрім дозволених законодавством.

Залучення української компанії-страховика та перестраховання у зарубіжній страховій компанії. Українська страхова компанія, яка потенційно буде стороною договору страхування воєнно-політичних ризиків, повинна: (1) мати якісний страховий портфель та якісно управляти цим страховим портфелем; (2) мати страхові правила, які прописують чіткий алгоритм оцінювання ризику страхувальника та об'єкта страхування, чіткий алгоритм врегулювання страхового випадку тощо; (3) мати відповідно кваліфікований персонал, який може оцінити об'єкт страхування та провести врегулювання за настання страхового випадку; (5) має відповідних партнерів (зарубіжні страхові компанії) та напрацьовані процедури співпраці у межах договору (договорів) перестраховання. Тому залучення української компанії-страховика до програми страхування воєнно-політичних ризиків потребує: (1) попереднього комплексного фінансового та юридичного аналізу (аудиту) «якості» страховика, який братиме участь у програмі страхування, та (2) напрацювання комплексу заходів, які б виключили корупційні ризики, завдяки яким «неякісні» страхові компанії можуть бути допущені до програми страхування.

Зважаючи на зазначені вимоги, яким має відповідати українська компанія-страхувальник, необхідно разом із Національним банком України розробити критерії/механізм допуску лише «якісних» страхових компаній до такого виду страхування (відповідно до даних фінансової звітності, які страхові компанії регулярно подають регулятору, або відповідно до окремих фінансових показників та/або особливих даних спеціальної звітності тощо).

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення у регіоні нормальної життєдіяльності та залучення до його розвитку нових бізнес-проектів, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Додаткова увага до територій Донецької та Луганської областей від держави, створення ініціатив для її розвитку руйнують російські нарративи про «непотрібність» та «суцільний занепад», в якому перебувають території поблизу лінії розмежування і регіону загалом.

Під час реалізації ініціативи щодо створення системи страхування воєнно-політичних ризиків треба працювати з такими темами:

- Під час комунікації ініціативи наголошувати, що Україна не бере на себе відповідальність за руйнування, які сталися внаслідок російської збройної агресії. Відповідальність за них несе Російська Федерація. Україна в цьому випадку створює умови для подолання негативних наслідків збройної агресії РФ, захищає власних громадян і обов'язково стягуватиме такі витрати з держави-агресора у міжнародних судових та квазісудових інституціях.
- Під час розроблення ініціативи та умов договорів залучити юристів-міжнародників у галузі міжнародного кримінального/гуманітарного права, які врахують у договорі між державою та страховою компанією механізми, що нададуть можливість використання страхових випадків у подальшій консолідованій претензії України до Російської Федерації. Оптимальний варіант, якщо договір із страховиком прямо передбачатиме, що регресна вимога страховика у разі настання страхового випадку буде спрямована до винної сторони у межах міжнародного судового процесу.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи потребуватиме спеціальних заходів, що знижуватимуть корупційні ризики за наступними напрямками: вибір страхової компанії та особливості умов договору, вибір дозволених об'єктів для страхування, оцінювання факту настання страхової події та виплати компенсації.

Захід: Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності та розвитку МСП, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Розвиток підприємництва позитивно впливає на зниження рівня патерналізму в суспільстві й зміцнює подальшу спроможність місцевого населення опиратися пропагандистським ініціативам.

Під час реалізації ініціативи створення центрів підтримки підприємництва треба врахувати такі чинники:

- На частині територій Донецької та Луганської областей не відбулися місцеві вибори, там діє централізована система воєнно-цивільних адміністрацій (ВЦА) замість органів місцевого самоврядування (ОМС).
- Пріоритезація роботи з відновлення діяльності нотаріальних контор, судів, центрів надання адміністративних послуг у населених пунктах, наближених до лінії розмежування, з урахуванням потреб населених пунктів у фаховій експертизі й послугах для розвитку МСП.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів, що знижуватимуть корупційні ризики, оскільки значних корупційних ризиків вона не несе, існує незначна ймовірність дрібного хабарництва, яка не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Забезпечення доступу до програм фінансування, зокрема міжнародних

Оцінювання юридичних ризиків

У частині факторингу. Відсутність спеціального закону про факторинг не дає повною мірою використовувати можливості цього фінансового інструменту. Сторони керуються різними нормами законодавства, яке, своєю чергою, іноді не є узгодженим. Нечіткість визначень та відсутність спеціального закону про факторинг призводить до суперечностей у розумінні сторонами умов договору та зазвичай зумовлює судові спори між сторонами договору факторингу.

У частині кредитних спілок. Для реалізації цієї ініціативи необхідно модернізувати чинне законодавство про кредитні спілки. Чинний Закон України «Про кредитні спілки» має вузький перелік осіб, які можуть бути членами кредитної спілки, та не передбачає участі визначеного кола юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців тощо.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності та розвитку МСП, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Розвиток підприємництва позитивно впливає на зниження рівня патерналізму в суспільстві та зміцнює подальшу спроможність місцевого населення опиратися пропагандистським ініціативам.

Залучення до програм фінансування категорій осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ (внутрішньо переміщені особи, мешканці населених пунктів, розташованих вздовж лінії розмежування, тощо) або дотичні до цієї тематики (учасники бойових дій та члени їхніх родин), сприятиме також створенню міцної соціальної тканини у приймаючих громадах та руйнуватиме нарратив, який створює держава-агресор щодо «непотрібності» мешканців Луганської та Донецької областей.

Під час реалізації ініціативи варто брати до уваги баланс доступу до програм фінансування між новоприбулими членами громади (ВПО) та місцевими мешканцями, сприяти реалізації спільних проєктів представників різних груп, спрямованих на розвиток громади і регіону загалом.

Оцінювання корупційних ризиків

Під час використання визначених інструментів підтримки (мікрогранти, компенсація тіла кредиту та інші) варто звертати особливу увагу на зменшення дискреційної складової від розпорядника коштів задля зменшення корупційних ризиків. Інші аспекти ініціативи не потребують спеціальних заходів та мають адресуватися у межах звичайної діяльності органів управління та правоохоронних органів.

Захід: Адаптація програми державної підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями до умов регіону

Оцінювання юридичних ризиків

Згадані вище юридичні ризики ведення бізнесу актуальні як для інвестора в економіку регіону, так і для України загалом, але у випадку іноземного інвестора виникають значні додаткові витрати на юридичних, податкових, фінансових радників та аудиторів під час відкриття бізнесу в Україні та у процесі його ведення.

Юридичні ризики впровадження ініціативи: виникає необхідність внесення змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» щодо особливостей вимог до інвестора для Донецької та Луганської областей.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності та інвестиційних проєктів у регіоні, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Важливою складовою успіху такої ініціативи щодо впливу на воєнно-політичну ситуацію є інформування населення і партнерів про те, які ризики несе Російська Федерація, і про те, яким чином через

позитивні дії держави Україна такі ризики мінімізуються. Лояльне населення стає одним із гарантів безпеки інвесторів нарівно із зусиллями держави.

Якщо великий інвестор, залучений до регіону, буде з великої розвиненої країни, це позитивно вплине на безпеку в регіоні, адже країна походження інвестора стає дотичною стороною і може впливати на мир у регіоні доступними їй засобами.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи потребуватиме спеціальних заходів, що знижуватимуть корупційні ризики на загальнодержавному рівні: потрібно з великою обережністю поставитися до податкових пільг, що надаватимуться учасникам програми, бо їх можуть використати для податкової оптимізації.

На локальному рівні існуватиме незначний ризик зловживання, тож потрібно розробити прозорий механізм доступу до цієї програми та онлайн-моніторинг компаній, які взяли у ній участь.

Інші ризики (зловживання під час отримання дозволів тощо) не потребують спеціальних заходів та мають нівелюватися у межах звичайної діяльності органів управління та правоохоронних органів.

Захід: Пришвидшення та зниження вартості підключення до мереж

Оцінювання юридичних ризиків

Відсутність відповідного законодавства про спрощення підключення до електричних мереж, газових мереж та до інших інженерних мереж унеможливорює реалізацію ініціативи. Ухвалення законів у редакції Проектів Законів №5009, 4578, 4578-1 або у редакції, що збереже запропонований Проектами Законів підхід, може комплексно вирішити проблеми.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива не чинитиме негативного впливу на воєнно-політичні ризики в регіоні. Позитивний вплив обмежуватиметься комунікаційною привабливістю спрощення ведення бізнесу на українській території, стимулюванням підприємницької діяльності та економічним розвитком.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не несе значних корупційних ризиків, тож не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків: існує незначна ймовірність дрібного хабарництва, що не потребує спеціального реагування за

межами загальнодержавних процедур, окрім тих, що стосуються доступу до програм підтримки проєктів із значними інвестиціями.

Захід: Розумна дерегуляція та обмеження інспекційної діяльності

Оцінювання юридичних ризиків

Згідно із сайтом «Інспекційний портал», до переліку організацій, які здійснюють контроль за бізнесом, внесено 77 органів контролю.

Крім Державної фіскальної служби України та Державної служби України з питань праці, бізнес має право перевіряти Фонд соціального страхування України, Пенсійний фонд України та інші контрольні органи відповідно до специфіки бізнесу (Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна екологічна інспекція України, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державна інспекція енергетичного нагляду України тощо). Щобільше це перелік контрольних органів, які проводять планові очні перевірки бізнесу, і до цього переліку не внесені правоохоронні органи, органи прокуратури, Служба безпеки України (у подальшому — Бюро економічної безпеки) тощо.

Заміна деяких перевірок окремими органами контролю за погодженням із Мінекономіки (Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна екологічна інспекція України, санітарно-епідеміологічні загони у разі їх «відродження») страхуванням відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, що може бути завдана навколишньому середовищу, життю, здоров'ю та майну третіх осіб внаслідок проведення господарської діяльності цих суб'єктів (для суб'єктів із середнім та незначним ступенем ризику), можлива в разі внесення змін до відповідних нормативних актів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Таким чином, за дерегуляції має бути сформований перелік критеріїв ризикованості щодо ризику фінансування тероризму та забезпечені перевірки бізнесів, зарахованих до ризикованих за цим критерієм. Під час комунікації обмеження діяльності контрольних органів варто взяти до уваги цю тему і погодити її як зі Службою безпеки України, так і з суспільством.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів, що знижуватимуть корупційні ризики, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Створення Консорціумного фонду

Оцінювання юридичних ризиків

Відсутність спеціального нормативного документа, який би регламентував створення такого фонду, порядок та умови участі держави у ньому, порядок фінансування цього фонду державою та умови участі (зокрема фінансову) інвесторів у цьому фонді, умови та порядок управління фондом, порядок та умови відбору об'єктів інвестування. Також необхідно вносити відповідні зміни або коригування у чинні умови бюджетування державних витрат.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків. Присутність міжнародного донора як керівника фонду, а формування наглядової ради, учасником якого буде представник міжнародної донорської організації, мінімізують корупційні ризики.

Захід: Зміна розщеплення ПДФО для територій, прилеглих до лінії розмежування

Оцінювання юридичних ризиків

Реалізація цієї ініціативи потребує внесення змін до чинного Бюджетного кодексу України, зокрема у статтю 64, та, відповідно, оцінювання законодавчого впливу цих змін на чинне бюджетне законодавство.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Впровадження пришвидшеної амортизації як податкового стимулювання інвестицій

Оцінювання юридичних ризиків

Нормативне регулювання для реалізації такої ініціативи відсутнє. Для реалізації цієї ініціативи детального аналізу потребує чинне податкове законодавство, зокрема аналіз можливості внесення зазначених змін у Податковий кодекс України

та у відповідні підзаконні акти (зокрема, у Наказ Міністерства фінансів України №92 від 27 квітня 2000 року «Про затвердження положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»).

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Збільшення бюджетів участі та запровадження їх у всіх територіальних громадах Донецької та Луганської областей

Оцінювання корупційних ризиків

Можлива фальсифікація голосів під час голосуванні за проекти, привласнення бюджетних коштів через неправомірні закупівлі, завищення витрат на реалізацію проектів бюджетів участі. Для зменшення цих ризиків потрібно поступово перейти до онлайн-голосування та запровадити щомісячне звітування про стан реалізації проекту.

За напрямом: «Розвиток реального сектору економіки, індустріалізація та інноваційний розвиток»

Захід: Адаптування загальнодержавних та місцевих інструментів підтримки для створення та відновлення ланцюжків вартості

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичні ризики полягають у необхідності зміни нормативних актів для повнішого врахування кожним з агентів підтримки інтересів суб'єктів Донецької та Луганської областей. Важливо також звернути увагу на чіткий та адекватний розподіл повноважень, фінансування та підпорядкування під час створення координаційного механізму на операційному рівні для того, щоб система могла функціонувати.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності, та розвиток нових галузей у регіоні позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Ініціатива сприятиме зміні образу регіону з такого, де занепадає стара важка промисловість, на регіон, де відбувається розвиток. Регіон не тільки підвищеного ризику, а й нових можливостей. Така трансформація позитивно впливатиме і на сприйняття регіону

мешканцями тимчасово окупованої території Луганської та Донецької областей та сприятиме реінтеграційним ініціативам уряду.

У межах ініціативи варто додатково провести інвентаризацію програм підтримки щодо спеціального стимулювання зменшення частки Російської Федерації серед торговельних партнерів, а також створити запобіжники для її збільшення, разом із запровадженням скринінгу прямих іноземних інвестицій та контрактів ЗЕД⁸⁶.

Ризики від запровадження ініціативи не передбачаються.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів, що знижуватимуть корупційні ризики, оскільки значних корупційних ризиків вона не несе та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Технічна підтримка зовнішньоекономічної діяльності

Оцінювання юридичних ризиків

Існує ризик додаткової уваги до бізнесу від українського та іноземного фінмоніторингу (через походження коштів з РФ або співпрацю з суб'єктами господарювання в РФ), а також специфіки співпраці із фінансовими установами інших країн через те, що області сприймаються як зона високого ризику.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності, та підтримка зовнішньоекономічної діяльності в регіоні позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Важливо також докладати зусиль щодо інформування населення про країни, до яких експортується товар, для того щоб змінювати «традиційне уявлення» про те, що Російська Федерація є єдиним споживачем і замовником продукції у регіоні.

Питання продовження співпраці та економічних зв'язків з Російською Федерацією є чутливими для українського суспільства. Потрібно артикулювати основну ідею ініціативи як таку, що ставить на меті заміщення «традиційного ринку РФ», та дотримуватися цього під час впровадження ініціативи.

Оцінювання корупційних ризиків

⁸⁶ Проект Закону про здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70997

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Розвиток індустріальних парків

Оцінювання юридичних ризиків

На сьогоднішній день податковий статус індустріальних парків чітко не визначений. Натепер зареєстровані Проекти Законів «Про внесення змін до Митного кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій у промисловий сектор економіки шляхом запровадження інвестиційних стимулів в індустріальних парках» (№3725 від 23 червня 2020 року) та «Про внесення змін до Податкового кодексу України, спрямованих на залучення інвестицій в промисловий сектор економіки шляхом запровадження стимулів в індустріальних парках» (№3724 від 23 червня 2020 року), але їх не ухвалили.

Якщо такі пільги все-таки запровадять, інвестори у майбутній практиці матимуть ризик зміни правил гри, що надалі може зумовити порушення судових справ проти України у міжнародних судах.

Додатково під час впровадження ініціативи можуть виникнути юридичні ризики, пов'язані із державною допомогою, щодо яких потрібно на ранніх етапах пройти консультації з АМКУ.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності, та підтримка залучення інвесторів до індустріальних парків позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Залучення іноземних інвесторів до таких парків позитивно вплине на мир у регіоні завдяки підвищенню зацікавленості з боку іноземних держав. Важливо також докласти зусиль в інформування населення про інвесторів та їхній внесок у розвиток потенціалу регіону задля зміни уявлення про регіон як про такий, що занепадає.

Ризики реалізації ініціативи не передбачаються, крім зазначених вище запобіжників впливу на економіку регіону від РФ та необхідності запровадження скринінгу іноземних інвестицій (запобігання зростанню впливу РФ через інвестування з використанням офшорних компаній) через ухвалення відповідного закону та посилення фінансового моніторингу.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи потребуватиме на загальнодержавному рівні оцінювання та розроблення заходів контролю за ризиком зловживання податковими пільгами. Таких ризиків не передбачається у випадку приєднання до інфраструктури та покриття частини первинних інвестицій. Такі заходи матимуть позитивний вплив на прибутковість інвестицій та привабливість для інвестора і при цьому не нестимуть юридичних ризиків, пов'язаних із зміною правил гри, зазначених у розділі вище.

Захід: Відновлення та/або розбудова системи зрошування та меліоративних каналів

Оцінювання юридичних ризиків

Відсутність практичного досвіду в реалізації проєктів державно-приватного партнерства щодо відновлення меліоративної інфраструктури становить ризик.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності та розвитку сучасного сільського господарства, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Збільшення продуктивності сільського господарства через відновлення водогосподарської та меліоративної інфраструктури на території Донецької та Луганської областей підвищує цінність таких господарств та сприяє готовності власників і найманих працівників, а також місцевих жителів, які задіяні в обслуговуванні господарств, захищати територію від можливих російських інтервенцій. Прикладом може бути північ Луганської області, яка саме через більш розвинене сільське господарство значно сильніше чинила опір проведенню так званих «референдумів» навесні 2014 року.

Також ініціатива вказує на довгострокове планування з відновлення як сільського господарства в регіоні, так і життєдіяльності загалом.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Розмінування територій та вирішення питання із правовим статусом ділянок під фортифікаційними спорудами

Оцінювання юридичних ризиків

Території, що є забрудненими у визначенні Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» №2642-VIII від 6 грудня 2018 року, підпадають під дію загального підходу щодо оподаткування, і юридичні особи-платники земельного податку вимушені сплачувати такий податок, не маючи можливості використовувати ці земельні ділянки у своїй господарській діяльності.

Цю неузгодженість має виправити ініціатива розробленою Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій законопроекту «Про державну політику перехідного періоду», який наразі перебуває на розгляді для надання пропозицій.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ця ініціатива тісно пов'язана із збройною агресією РФ. Так, існує потреба врегулювання питання використання військовослужбовцями сільськогосподарських земель, разом із фермерськими та садівничими господарствами.

Врегулювання питання оподаткування суттєво вплине на зниження рівня фрустрації від дій української влади серед жителів територій, яких торкнулася ця проблема. Розмінування дозволить зберегти життя цивільному населенню, передусім дітям та підліткам.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Розширення програми державної підтримки розвитку сільського господарства та переробної промисловості

Оцінювання юридичних ризиків

Під час впровадження ініціативи можуть виникнути юридичні ризики, пов'язані із державною допомогою, щодо яких потрібно на ранніх етапах пройти консультації з АМКУ.

Для стимулювання інвестицій у сільське господарство та переробну промисловість Донецької та Луганської областей рекомендується внесення спеціальних умов додаткового стимулювання розвитку сільських господарств у регіоні.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Впливу ініціативи на воєнно-політичні ризики не передбачається.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур. Ризики корупції можуть бути усунені у межах звичайних процедур.

Захід: Відновлення сільськогосподарської інфраструктури

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичних ризиків не передбачається.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Будь-які ініціативи, спрямовані на відновлення в регіоні нормальної життєдіяльності та інфраструктури сільського господарства, позитивно впливають на воєнно-політичну ситуацію в країні загалом. Впливу ініціативи на воєнно-політичні ризики не передбачається. В територіальних громадах, де діють військово-цивільні адміністрації, може бути пришвидшений процес виділення земельних ділянок та показовий приклад для органів місцевого самоврядування у інших громадах.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

За напрямом «Розбудова критичної інфраструктури та логістики»

Захід: Відновлення пошкодженого обладнання та ліквідація вузьких місць у передачі електроенергії

Оцінювання юридичних ризиків

Відсутність досвіду роботи системи у новому для сектору механізмі RAB-тарифів⁸⁷, що діятиме від 2021 року.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

⁸⁷ https://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Materialy_zasidan/2020/lystopad/25.11.2020/p26_25-11-20.pdf

Безпосереднього впливу на воєнно-політичні ризики не передбачається. У тарифному регулюванні НКРЕКП та політиці щодо інвестицій доцільно було би врахувати бажане зменшення залежності від постачань вугілля з Російської Федерації через ризик, по-перше, перебоїв у постачанні, по-друге, використання таких постачань для політичного тиску. Якщо через зростання інвестиційного компонента тарифу буде підвищено вартість розподілу електроенергії для громадян, це може стати одним із приводів тиску на соціально-політичну стабільність у регіоні і потребуватиме окремої комунікації. Також варто брати до уваги можливість використання цієї теми на внутрішньополітичній арені проросійськими політичними силами.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичні ризики у подальшому будуть пов'язані передусім із тарифом на «зелену» електроенергію та непередбачуваними змінами державної політики.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Впливу ініціативи на воєнно-політичні ризики не передбачається.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Трансформація вугільних регіонів та пом'якшення її соціальних наслідків

Оцінювання юридичних ризиків

Нормативне регулювання цього питання практично відсутнє.

Є глобальне бачення проблеми, але немає конкретних кроків. Без чіткого правового поля, яке б регулювало це питання, не може бути реалізована жодна з ініціатив із трансформації вугільного регіону.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Реалізація цієї ініціативи є вкрай важливою і водночас вкрай чутливою для воєнно-політичної ситуації. Традиційно Луганську та Донецьку області зображали як «шахтарський край», а спробу закрити чи модернізувати шахти на цій території обов'язково використовуватимуть російські медіа для викривлення інформації щодо ініціативи, подавати як інформацію про знищення населених пунктів і неповагу до праці людей. Це означає, що має бути якісно розроблена комунікація, яка передбачає організацію ефективних та спроможних команд органів місцевого самоврядування / військово-цивільних адміністрацій на місцях, їхнє навчання основам стратегічних та кризових комунікацій.

Оцінювання корупційних ризиків

На цьому етапі неможливо оцінити корупційні ризики, які виникатимуть під час розроблення та впровадження заходів, спрямованих на справедливу трансформацію вугільних регіонів.

Захід: Запуск видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області та видобуток метану з вугільних пластів

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Існує можливість використання теми газу на внутрішньополітичній арені проросійськими політичними силами, оскільки це питання дуже чутливе для мешканців регіону.

Оцінювання корупційних ризиків

Появи нових специфічних корупційних ризиків не передбачається. Управління корупційними ризиками має здійснюватися у межах звичайної діяльності НАК «Нафтогаз України».

Захід: Відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору Маріуполь — Сєверодонецьк, ліквідація вузьких місць в аграрній логістиці

Оцінювання юридичних ризиків

Ризики можуть виникнути на етапі відведення землі для будівництва нових автомобільних шляхів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Покращення транспортної інфраструктури сприятиме мобільності та посиленню зв'язків як населення Луганської та Донецької області з рештою регіонів України, так і збільшенню відвідування цих областей з метою ведення бізнесу й туризму, що сприятиме руйнуванню стереотипів та національній єдності. Також покращення транспортної інфраструктури всередині регіонів посилюватиме проникнення соціальних, культурних та освітніх ініціатив у населені пункти, віддалені від великих міст (Краматорська, Сєверодонецька, Маріуполя тощо).

Покращення транспортної інфраструктури сприятиме покращенню ситуації із цивільним захистом. Можна навести приклад пожеж улітку та восени 2020 року вДЕ?

Оцінювання корупційних ризиків

Появи нових специфічних корупційних ризиків не передбачається. Управління корупційними ризиками має здійснюватися у межах звичайної діяльності «Укравтодору».

Захід: Будівництво та модернізація ключових гілок залізниці у Луганській та Донецькій областях

Оцінювання юридичних ризиків

Ризики можуть виникнути на етапі відведення землі для будівництва залізничних шляхів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива позитивно впливає на воєнно-політичну ситуацію. Покращення транспортної інфраструктури сприятиме посиленню мобільності та зв'язків як населення Луганської та Донецької області з рештою регіонів України, так і відвідуванню цих областей з метою ведення бізнесу, туризму, що сприяє руйнуванню стереотипів та національній єдності.

Оцінювання корупційних ризиків

Появи нових специфічних корупційних ризиків не передбачається. Управління корупційними ризиками має здійснюватися у межах звичайної діяльності «Укрзалізниці».

Захід: Реформа системи приміського залізничного сполучення

Оцінювання юридичних ризиків

Питання стосуватиметься перегляду розподілу бюджетних видатків між бюджетами різних рівнів та потребуватиме взаємодії різних сторін із протилежними інтересами.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива позитивно впливає на воєнно-політичну ситуацію. Покращення транспортної інфраструктури сприятиме посиленню зв'язків та мобільності населення Луганської та Донецької області, можливостям більше бачити позитивні зміни, які відбуваються в регіоні. Також покращення транспортної інфраструктури всередині регіонів посилюватиме проникнення соціальних, культурних та освітніх ініціатив у населені пункти, віддалені від великих міст (Краматорська, Сєверодонецька, Маріуполя тощо), покращить доступ до адміністративних послуг тощо.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Відновлення авіасполучення

Оцінювання юридичних ризиків

Відповідно до резолюції Ради ІКАО (International Civil Aviation Organization), прийнятої на 210-й сесії, Міжнародна організація цивільної авіації наполегливо рекомендувала державам добровільно надавати власну загальнодоступну аеронавігаційну інформацію про ризики для польотів цивільної авіації над зонами конфліктів або поблизу них для внесення такої інформації до бібліотеки посилок ІКАО. Для відкриття для польотів забороненої зони УКР36 на сході України потрібно отримати гарантії безпеки на міжнародних майданчиках (наприклад, «Нормандський формат») та проведення процедур у межах ІКАО.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Наразі реалізація ініціативи ускладнена саме через високі безпекові ризики і непередбачувані дії окупаційних адміністрацій та підконтрольних ним незаконних збройних формувань.

Оцінювання корупційних ризиків

Корупційні ризики можуть виникати під час вибору альтернативи для відновлення авіасполучення (через зацікавленість органів місцевого самоврядування) та можливого виділення землі. Інші ризики можуть бути зменшені з використанням наявних антикорупційних інструментів.

Захід: Розвиток Маріупольського морського порту

Оцінювання юридичних ризиків

Негативним аспектом, що впливає на діяльність порту, є ризик незаконних перевірок суден Російською Федерацією у Керченській протоці, що призводить до затримки суден. Цей ризик є зовнішнім і має бути врахований під час формування стратегічних напрямів розвитку порту.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Реалізація ініціативи тісно пов'язана із воєнно-політичними ризиками. «Закритість» Азовського моря, можливість обмеження у проході та надмірні незаконні перевірки суден Російською Федерацією у Керченській протоці призводять до затримки суден і мають економічний аспект. Зокрема, країна-агресор може таким чином перешкоджати розвитку портів Азовського моря, дестабілізувати соціально-економічну ситуацію у Приазов'ї та у подальшому використовувати цей аргумент для політичного тиску.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Забезпечення всеосяжного доступу до широкосмугового інтернету

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичних ризиків не передбачається.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Реалізація ініціативи позитивно впливає на воєнно-політичну ситуацію, адже доступний та швидкісний інтернет надає більше джерел для отримання інформації, що дозволить ефективніше боротися із російською пропагандою на сході України.

Враховуючи той факт, що не всі населені пункти досі мають вільний доступ до українського ТБ та радіо, реалізація такої ініціативи сприятиме більшій інтеграції мешканців Луганської та Донецької областей у загальноукраїнський інформаційний та культурний простір.

Під час реалізації ініціативи важливо врахувати безпекову складову, пов'язану з інформаційною та кібербезпекою для органів влади та соціальних установ. Слід залучити відповідних спеціалістів як з державних органів, так і з приватного сектору задля знаходження балансу між відкритим обміном даних і національною безпекою.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків.

За напрямом: «Формування регіонального ринку праці»

Захід: Розширення ваучерних програм на навчання дорослих

Оцінювання юридичних ризиків

Наразі питання ваучерних програм для навчання дорослих врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України №207 від 20 березня 2013 року «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці» та Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України №1716 від 07 вересня 2020 року «Про затвердження Переліку професій, спеціальностей, для навчання за якими може бути виданий ваучер».

Ініціатива потребуватиме внесення змін до цих нормативних документів

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива матиме позитивний вплив на воєнно-політичну ситуацію в регіоні, оскільки дає можливість включити в життєдіяльність громади доросле населення серед числа тих, хто внаслідок збройної агресії РФ став внутрішньо переміщеною особою та вимушений був покинути своє звичне місце роботи чи навчання, а також інтегрувати у мирне життя учасників бойових дій, підготувати необхідні саме для цієї територіальної громади кадри.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків. Мінімізувати ризики можна за допомогою автоматизації процесу надання ваучерів на навчання.

Захід: Переведення програм перепідготовки безробітних для потреб роботодавців на засадах кооперації держави та бізнесу

Оцінювання юридичних ризиків

Необхідність юридичного врегулювання особливих трудових відносин працівника та роботодавця, що виникають за дуальної освіти (впровадження особливого виду договору — учнівського).

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива матиме позитивний ефект на воєнно-політичну ситуацію в регіоні, оскільки дає можливість включити в життєдіяльність громади тих, хто внаслідок збройної агресії РФ став внутрішньо переміщеною особою та був вимушений покинути своє звичне місце роботи чи навчання, а також інтегрувати у мирне життя учасників бойових дій, підготувати необхідні саме для цієї територіальної громади кадри.

Під час реалізації ініціативи важливо врахувати залучення до неї як місцевого населення, так і нових членів громад серед числа учасників бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Слід сприяти впровадженню освітніх заходів у змішаних групах, що пришвидшить інтеграцію новоприбулих у приймаючу громаду.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Врахування Державною службою зайнятості можливостей для трудової мобільності та дистанційної роботи

Оцінювання юридичних ризиків

Важливо врахувати, що умови надання допомоги з безробіття не повинні змінитися у порівнянні із поточним станом, тобто має зберегтися поточний зв'язок між призначенням такої допомоги та транспортною доступністю вакансій, щоби не допустити звуження прав громадян на отримання допомоги з безробіття.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива матиме позитивний вплив на воєнно-політичну ситуацію в регіоні, оскільки дає можливість включити у життєдіяльність громади тих, хто внаслідок збройної агресії РФ став внутрішньо переміщеною особою, був вимушений покинути своє звичне місце роботи чи навчання та не міг знайти місце роботи у населеному пункті, куди переїхав.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Впровадження нових форм трудових відносин для підвищення гнучкості ринку праці та детінізації економіки

Оцінювання юридичних ризиків

Чинний Кодекс про працю України містить багато застарілих радянських норм, які (окрім податкового навантаження) не стимулюють роботодавців укладати будь-які види трудових договорів в умовах, коли можна укласти, наприклад, цивільно-правовий договір.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Негативного впливу на воєнно-політичну ситуацію в регіоні під час реалізації ініціативи не передбачається.

Реалізація ініціативи дозволить зробити видимими для держави тих осіб, які переміщуються між тимчасово окупованими та підконтрольними українському уряду територіями на сезонні чи інші види робіт (не на постійній основі). Це дозволить також здійснювати кращий контроль за можливими діями з фінансування незаконних збройних формувань чи підтримки тероризму в регіоні.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків.

Захід: Запровадження дуальної форми освіти у закладах ППТО, ФПО та ВО регіону

Оцінювання юридичних ризиків

Для реалізації ініціативи та розширення дуальної освіти на професійну підготовку робітників необхідно модернізувати державні стандарти для конкретних робітничих професій.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Воєнно-політичних ризиків під час реалізації ініціативи не передбачається.

Оцінювання корупційних ризиків

Є незначні ризики надання необґрунтованих преференцій деяким бізнесам та обмеження доступу інших на етапі укладання договору із навчальним закладом. Мінімізувати ризики можна завдяки автоматизації відбору партнерів від бізнесу та проведенню публічних аукціонів на укладання контрактів ДФО.

Захід: Впровадження уроків підприємництва з початкової школи

Оцінювання юридичних ризиків

Ініціатива впровадження спеціальних уроків (курсів) у навчальну шкільну програму потребує перегляду навчальних планів та робочих навчальних планів закладів освіти із внесенням таких уроків (курсів) підприємництва як додаткової варіативної складової цих планів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Воєнно-політичних ризиків під час реалізації ініціативи не передбачається. Будь-яка ініціатива, яка реалізується і засвідчує розвиток регіону, руйнує зусилля російської пропаганди та позитивно впливає на процеси із подолання стереотипів щодо регіону. Особливо, коли йдеться про турботу про дітей та молодь.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Запровадження низки ініціатив, покликаних підвищити рівень безпеки в регіоні

Оцінювання юридичних ризиків

У Верховній Раді України зареєстрований Проект Закону «Про територіальну оборону України», але він перебуває на початковій стадії розгляду. Ухвалення

цього закону або іншого нормативного документа, який би регулював поняття «територіальна оборона» та його правову основу, могло би сприяти реалізації ініціативи.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива повністю пов'язана із воєнно-політичною ситуацією. Запропоновані заходи є важливою складовою побудови безпеки і сталого миру як у регіоні, так і в країні загалом.

Оцінювання корупційних ризиків

Ініціатива не несе вагомих корупційних ризиків. Запобігання можливим корупційним ризикам може здійснюватися наявними інструментами.

Захід: Комплекс заходів з підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж

Оцінювання юридичних ризиків

Ініціатива підвищення енергоефективності старого житлового фонду через зміну практики управління будинками (зокрема, створення ОСББ) у такому старому житловому фонді має свої недоліки. Переобладнання та ремонт старого житлового фонду є більш затратним, ніж енергомодернізація сучасних будинків.

З метою реалізації ініціативи підвищення енергоефективності старого житлового фонду необхідно розробити додатковий механізм підвищення енергоефективності безпосередньо для старого житлового фонду та окрему програму для енергомодернізації старого житлового фонду.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива напряму не впливає на воєнно-політичні ризики. Усі заходи, спрямовані на енергозбереження, посилюють енергетичну незалежність країни, що впливає у подальшому на її спроможність чинити спротив збройній агресії і не піддаватися на політичний тиск.

Оцінювання корупційних ризиків

Ініціатива не передбачає значних корупційних ризиків. Існують ризики дрібного хабарництва чи нецільового використання коштів, які можуть бути мінімізовані з використанням наявних антикорупційних інструментів.

Захід: Забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області

Оцінювання юридичних ризиків

Питання пошуку джерел фінансування гуманітарної складової витрат на постачання води на неокупованих територіях потребуватиме узгодження з Міністерством фінансів України та змін до бюджетних програм розпорядників коштів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Воєнно-політичних ризиків під час реалізації ініціативи не передбачається, окрім ризиків, пов'язаних із неможливістю проведення робіт через бойові дії. Однак реалізація ініціативи пов'язана із потребою вести перемовини на міжнародних майданчиках (ТКГ, «Нормандський формат» тощо), оскільки питання води та водопостачання не розділені лінією розмежування і можуть бути предметом політичних домовленостей.

Оцінювання корупційних ризиків

Ініціатива не несе додаткових корупційних ризиків. Мінімізація наявних ризиків може бути здійснена з використанням наявних інструментів запобігання і протидії корупції.

Захід: Доступність спроможних мереж надання медичних, освітніх, адміністративних та соціальних послуг у громадах на лінії розмежування та на прикордонних з РФ територіях

Оцінювання юридичних ризиків

На етапі передання майна та об'єктів на рівень громад у процесі реформи існує ризик того, що не буде передано фінансування, достатнього для забезпечення діяльності. Оцінювання ситуації та шляхів її вирішення, окрім технічної допомоги громадам із оптимізації мереж, може потребувати розроблення змін до бюджетних програм і порядку розрахунку та перерахунку міжбюджетних трансфертів.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива позитивно впливатиме на воєнно-політичну ситуацію в регіоні, сприятиме реінтеграційним процесам та зміцнюватиме зв'язки із мешканцями ТОТ через надання їм широкого спектра державних та супутніх послуг недалеко від лінії розмежування.

Під час реалізації ініціативи важливо не тільки створити мультицентри, а й забезпечити постійне оновлення інформації про послуги та можливості для мешканців ТОТ, передбачивши формати, які мінімізують можливі ризики, пов'язані із безпекою людей за перетину КПВВ, а також цифровізацію послуг.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків та не потребує спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Будівництво клінічних лікарень

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичних ризиків не передбачається.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива позитивно впливатиме на воєнно-політичну ситуацію в регіоні та дозволить зменшити кількість перетинів КПВВ у бік ТОТ або переміщень до сусідніх областей для отримання медичної допомоги (онкологія, кардіохірургія, перинатальний центр тощо) та сприятиме переміщенню з ТОТ кваліфікованих медичних кадрів, які можуть усунути проблему браку медичних працівників вузької спеціалізації в регіоні.

Під час реалізації ініціативи важливо врахувати потребу забезпечення житлом лікарів серед ВПО.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків та спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Сприяння розвитку туристичного потенціалу регіону

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичних ризиків не передбачається.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива не має негативного впливу на воєнно-політичну ситуацію, сприяє розвитку регіону та його інтеграції у загальноукраїнський простір як регіону, що пов'язаний не лише з війною і промисловістю, а є й регіоном для відпочинку. Розвиток туризму сприяє загальнонаціональному діалогу та працює на подолання стереотипів.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків та спеціального реагування за межами загальнодержавних процедур.

Захід: Розбудова ефективного врядування та форм прямої демократії у громадах Донецької та Луганської областей

Оцінювання юридичних ризиків

Юридичні ризики відсутні.

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Ініціатива не несе ризиків для воєнно-політичної ситуації. Варто з обережністю ставитися до питання відновлення органів місцевого самоврядування в межах ТГ, де нині діють воєнно-цивільні адміністрації задля збереження можливості оперативно реагувати на виклики, пов'язані з воєнною агресією Російської Федерації та можливістю проросійських політичних сил працювати на дестабілізацію ситуації в регіоні.

Оцінювання корупційних ризиків

Корупційні ризики можуть виникати під час розроблення та імплементації заходів через наявність корисливих інтересів різних груп впливу на місцевому рівні.

Захід: Розроблення та впровадження планів сталої міської мобільності

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Збирання та утилізація промислових та побутових відходів

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Адаптація до зміни клімату та пом'якшення його наслідків, зменшення викидів забруднювальних речовин від стаціонарних джерел

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки не несе значних корупційних ризиків.

Захід: Підтримання рівня та очищення шахтних вод

Оцінювання впливу на воєнно-політичні ризики

Реалізація ініціативи пов'язана із потребою вести перемовини на міжнародних майданчиках (ТКГ, «Нормандський формат» тощо), оскільки питання екології не може бути розділено лінією розмежування. Як приклад можна навести поєднання проблеми затоплення шахт, які розташовані як на території ТОТ, так і на підконтрольній українському уряду території Донецької та Луганської областей.

Також під час реалізації ініціативи варто брати до уваги негативні наслідки від бойових дій, що відбувалися і подекуди продовжують відбуватися (пожежі внаслідок бойових дій, мінне забруднення тощо).

Екологічні питання можуть також бути вдалим початком діалогових майданчиків (платформ) між мешканцями з обох боків лінії розмежування, адже питання подолання негативних явищ в екологічній галузі об'єднує.

Оцінювання корупційних ризиків

Реалізація ініціативи не потребуватиме спеціальних заходів для зниження корупційних ризиків, оскільки вона не несе значних корупційних ризиків. Можливі корупційні ризики нецільового використання публічних коштів під час здійснення операційної діяльності підприємством, відповідальним за підтримання рівня шахтних вод.

**Операційний план реалізації Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей
на період до 2030 року**

Рівень завдання	Назва завдання	Строк	Відповідальні за виконання
	Операційний план Стратегія Мінреінтеграції	Пн 30.12.30	
Стратегічний напрям	Удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики	Нд 29.12.30	
Ініціатива	Створення сприятливого бізнес-клімату	Нд 29.12.30	
Захід	Запуск системи страхування військово-політичних ризиків в регіоні	Вт 30.08.22	
Завдання	Розробити Закон «Про запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на території перспективного розвитку у Донецькій та Луганській областях»	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції
Завдання	Розробка та прийняття нормативно-правового акту щодо страхування військових та політичних ризиків, включаючи кваліфікаційні вимоги до страхових компаній та умови створення та функціонування Агенції із страхування військових та політичних ризиків	Чт 30.12.21	Мінекономіки; Мінреінтеграції
Завдання	Створення спеціального страхового бюро із страхування військових та політичних ризиків	Пт 29.04.22	Мінреінтеграції
Завдання	Укладення першого страхового договору	Вт 30.08.22	Агенція із страхування військових та політичних ризиків
Захід	Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва	Пт 30.12.22	
Завдання	Створити модель інфраструктури підтримки бізнесу	Пн 01.11.21	Мінекономіки; Мінрегіон; Мінреінтеграції; Мінцифра; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розроблення проекту акту Уряду щодо створення інфраструктури підтримки підприємництва (в тому числі центрів підтримки бізнесу) в Донецькій та Луганській областях, у тому числі Служби інвесторів в ОДА	Вт 01.03.22	Мінекономіки; Мінрегіон; Мінреінтеграції; Мінцифра; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Залучення програми “Дія” до створення програмного продукту для інфраструктури підтримки підприємництва	Вт 01.03.22	Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Створення інфраструктури підтримки підприємництва	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Захід	Забезпечення доступу до програм фінансування, в тому числі міжнародних	Нд 29.12.30	
Завдання	Ініціювати перемовини з ЄС та іншими донорами та поновити фінансування МСП в рамках програми FinancEast	Пт 31.12.21	МЗС; Мінекономіки; Мінреінтеграції
Завдання	Ініціювати перемовини ЄІБ та іншими МФО щодо нових програм фінансування	Пт 31.12.21	МЗС; Мінекономіки; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити та затвердити програму розвитку факторингу, кастомізовану під потреби регіону	Пт 31.12.21	Мінекономіки

Завдання	Розробити та затвердити «Положення про порядок компенсації тіла кредиту або відсоткової ставки (на місцевому рівні)»	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції
Завдання	Передбачити цільове фінансування підтримки розвитку малих підприємства регіону через створення спеціальної щорічної регіональної програми «Українського фонду стартапів»	Пт 31.12.21	Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Передбачити цільове фінансування підтримки розвитку малих підприємства регіону через створення спеціальної щорічної регіональної програми у державних розвиткових агенціях «Українського культурного фонду»	Пт 31.12.21	Мінреінтеграції; МКІП
Завдання	Забезпечити підтримку надання мікрогрантів на створення бізнесу (в тому числі у негрошовій формі)	Нд 29.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації;ОМС
Завдання	Розробити Програму підтримки створення регіональних кредитних спілок	Чт 30.06.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації;ОМС
Захід	Адаптація програми державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями до умов регіону	Пт 31.12.21	
Завдання	Прийняття закону , який буде передбачати “кастомізацію” «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні»	Чт 01.07.21	Мінекономіки ;Мінреінтеграції
Завдання	Утворення регіонального підрозділу Ради бізнес-омбудсмена	Пт 31.12.21	Рада бізнес-омбудсмена
Завдання	Утворення регіонального підрозділу ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ»	Пт 31.12.21	Мінреінтеграції; ДУ «ЮКРЕЙНІНВЕСТ»
Завдання	Утворення регіонального підрозділу ДУ «Офіс просування експорту»	Пт 31.12.21	Мінреінтеграції; ДУ «Офіс просування експорту»
Завдання	Утворення регіонального підрозділу Агенції з питань державно-приватного партнерства	Пт 31.12.21	Агенції з питань державно-приватного партнерства; Мінреінтеграції; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації;ОМС
Захід	Прискорення та зниження вартості підключення до мереж	Чт 28.04.22	
Завдання	Розробити програму спрямовану на прискорення та здешевлення підключення до мереж. Ініціювати розробку відповідних законопроектів.	Пт 31.12.21	Мінпаливенерго; Мінреінтеграції; Мінрегіон
Завдання	Прийняття відповідних законів спрямованих на прискорення та здешевлення підключення до інженерних мереж.	Чт 28.04.22	Мінпаливенерго; Мінреінтеграції; Мінрегіон
Завдання	Привести до відповідності і затвердити правила приєднання до інженерних мереж.	Чт 28.04.22	НКРЕП
Захід	Розумна дерегуляція та обмеження інспекційної діяльності	Пн 30.05.22	
Завдання	Розроблення НПА щодо заміни частини дозвольно-погоджувальних процедур страхуванням відповідальності суб'єктів господарювання	Чт 30.12.21	Мінекономіки; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити та внести відповідні зміни до Земельного кодексу та ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності»	Пн 30.05.22	Мінекономіки; Мінреінтеграції
Ініціатива	Фінансування та податкове стимулювання	Чт 01.12.22	
Захід	Створення Консорціумного фонду	Чт 01.09.22	
Завдання	Розробити проект Закону «Про запровадження експерименту щодо створення території пріоритетного розвитку на території Донецької та Луганської областей», передбачивши створення спеціального фонду та закріплення державного фінансування	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції

Завдання	Формування переліку міжнародних учасників Консорціумного фонду	Ср 01.09.21	Мінреінтеграції; Мінфін
Завдання	Укладання угоди про створення Консорціумного фонду	Ср 01.12.21	Мінреінтеграції
Завдання	Ратифікація угоди про створення Консорціумного фонду	Пт 29.04.22	Мінреінтеграції
Завдання	Початок діяльності Консорціумного фонду	Чт 01.09.22	Мінреінтеграції
Захід	Зміна розщеплення ПДФО для територій, прилеглих до лінії розмежування	Чт 01.07.21	
Завдання	Розробити відповідні зміни до Бюджетного кодексу України	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції; Мінфін
Захід	Введення прискореної амортизації як податкового стимулювання інвестицій	Чт 01.07.21	
Завдання	Розробити та внести відповідні зміни до Податкового кодексу України	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції
Захід	Збільшення бюджетів участі та запровадження їх у всіх територіальних громадах Донецької та Луганської областей	Чт 01.12.22	
Завдання	Розробити відповідні зміни до діючого законодавства України	Пт 31.12.21	Мінрегіон; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити систему стимулювання запровадження бюджетів участі	Ср 01.06.22	Мінрегіон; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити уніфікований програмний продукт для запровадження бюджетів участі	Чт 01.12.22	Мінрегіон; Мінреінтеграції; Мінцифра
Стратегічний напрям	Розвиток реального сектору економіки, індустріалізація та інноваційний розвиток	Пн 30.12.30	
Ініціатива	Розвиток ланцюжків вартості у промисловому виробництві	Пн 30.12.30	
Захід	Адаптування загальнодержавних та місцевих інструментів підтримки для створення та відновлення ланцюжків вартості	Пн 01.11.21	
Завдання	Визначити перелік загальнодержавних інструментів підтримки, які потребують адаптації (костомізації) на регіональному рівні	Ср 01.09.21	Мінекономіки; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити законопроект «Про спеціальні режими «Про запровадження експерименту щодо створення території пріоритетного розвитку на території Донецької та Луганської областей», (щодо адаптації загальнодержавних інструментів підтримки)	Чт 01.07.21	Мінреінтеграції
Завдання	Затвердження програми підтримки регіональних стартапів в рамках діяльності Українського фонду стартапів	Пт 01.10.21	Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Затвердження переліку перспективних галузей економіки на основі SMART спеціалізації	Пн 01.11.21	Мінекономіки; Мінреінтеграції; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Захід	Технічна підтримка зовнішньоекономічної діяльності	Пн 30.12.30	
Завдання	Підтримка участі в міжнародних ділових заходах з розвитку експортної торгівлі	Пн 30.12.30	Офіс з просування експорту; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розгортання системи навчання та сертифікації за стандартами ISO та інших стандартів, спрямованих на забезпечення експорту в країни ЄС	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінекономіки

Захід	Розвиток індустріальних парків	Пт 29.04.22	
Завдання	Розробити та внести на розгляд ВРУ відповідні зміни до ЗУ «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 № 5018-17	Пт 29.04.22	Мінекономіки; Мінреінтеграції
Ініціатива	Розвиток сучасного сільського господарства	Пн 30.12.30	
Захід	Відновлення та/або розбудова системи зрошення та меліоративних каналів	Пн 30.12.30	
Завдання	Розробити та внести зміни до Плану заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, передбачивши додаткове бюджетне фінансування для відновлення та модернізації міжгосподарської мережі державних зрошувальних систем	Пт 31.12.21	Міністерство екології та природних ресурсів; Міністерство аграрної політики та продовольства; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розробити регіональний агрохімічний паспорт ґрунтів	Ср 01.06.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінагрополітики; Мінреінтеграції
Завдання	Провести інвентаризацію інженерної інфраструктури зрошення та дренажу	Ср 01.06.22	Держводагенство; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Провести аналіз економічної та екологічної доцільності використання шахтних вод для поливу с/г угідь	Ср 01.06.22	Мінекономіки; Міненерго; Міндовкілля
Завдання	Розробити проект співпраці в рамках державно-приватного партнерства	Пт 31.12.21	Мінекономіки; Мінфін
Завдання	Провести процедури щодо залучення підрядників на виконання робіт з реконструкції та будівництва меліоративних споруд	Пн 30.12.30	Держводагенство
Захід	Розмінування територій та вирішення питання із правовим статусом ділянок під фортифікаційними спорудами	Пн 30.12.30	
Завдання	Внести зміни в Податковий, Земельний та Бюджетний кодекси України та Закон «Про протимінну діяльність»	Пт 30.12.22	МВС; ДСНС; Мінреінтеграції; Мінекономіки; Мінфін; Мінагро
Завдання	Передбачити видатки у бюджеті на відповідний рік	Пн 30.12.30	Мінреінтеграції; Мінфін; Міноборони
Завдання	Проведення заходів з розмінування	Пн 30.12.30	ДСНС; Міноборони
Захід	Розширення програми державної підтримки розвитку сільського гос-подарства та переробної промисловості	Пн 30.12.30	
Завдання	Розробити та затвердити перелік пріоритетних енергетичних культур регіону	Пт 30.12.22	Мінагрополітики
Завдання	Внести зміни в Постанову КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосп товаровиробників» та «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для держав	Пт 30.12.22	Мінагрополітики; Мінреінтеграції
Завдання	Передбачити відповідні видатки у ЗУ «Про бюджет» на відповідний рік	Пн 30.12.30	Мінагрополітики
Захід	Відновлення сільськогосподарської інфраструктури	Пт 29.12.23	

Завдання	Побудувати та технічно оснастити 1 багатoproфiльну держлабораторiю	Пт 29.12.23	Дежпродспоживслужба; Мiнреiнтеграцiї
Завдання	Забезпечити достатню кiлькiсть пунктiв та лiкарiв ветеринарної медицини	Пт 29.12.23	Дежпродспоживслужба; Мiнреiнтеграцiї; Мiнагрополiтики
Завдання	Стимулювати створення та розвиток сiльськогосподарської кооперацiї	Пт 29.12.23	Мiнагрополiтики
Стратегiчний напрям	Розбудова критичної iнфраструктури та логiстики	Пт 27.12.30	
iнiцiатива	Вiдновлення та розвиток енергетики	Пт 27.12.30	
Захiд	Вiдновлення пошкодженого обладнання та лiквiдацiя вузьких мiсць у передачi електроенергiї	Пт 27.12.30	
Завдання	Розробити та затвердити комплексну багаторiчну iнвестицiйну програму спрямовану на розвиток iнфраструктури передачi електроенергiї в регiонi	Пт 29.10.21	Мiненерго
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; НКРЕП; ПРАТ НЕК Укренерго
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; АТ «ДТЕК ДОНЕЦЬКI ЕЛЕКТРОМЕРЕЖI»; НКРЕП
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; НКРЕП; ПРАТ «ДТЕК ПЕМ-ЕНЕРГОВУГIЛIЯ»
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; НКРЕП; ТОВ «ДТЕК ВИСОКОВОЛЬТНI МЕРЕЖI»
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; НКРЕП; ТОВ «ЛУГАНСЬКЕ ЕНЕРГЕТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ»
Завдання	Формувати та затвердити iнвестицiйнi плани компанiї у вiдповiдностi до комплексної програми Мiнiстерства енергетики та вугiльної промисловостi	Пт 27.12.30	Мiненерго; ДП «РЕГIОНАЛЬНI ЕЛЕКТРИЧНI МЕРЕЖI» ; НКРЕП

Завдання	Формувати та затвердити інвестиційні плани компанії у відповідності до комплексної програми Міністерства енергетики та вугільної промисловості	Пт 27.12.30	АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ; Міненерго; НКРЕП
Захід	Стимулювання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел	Пт 29.10.21	
Завдання	Розробити програму що до підтримки виробництва та компенсації електроенергії з відновлювальних джерел у Донецькій та Луганській областях	Пт 29.10.21	Міненерго
Захід	Трансформація вугільних регіонів та пом'якшення її соціальних наслідків	Пт 27.12.30	
Завдання	Провести аудит підприємств вугледобувної галузі	Пт 30.12.22	Держаудитслужба; Міненерго; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити та впровадити програми розвитку шахт які залишаються	Пт 27.12.30	Міненерго; Мінреінтеграції
Завдання	Розробити та затвердити плани ліквідації шахт, призначених до закриття	Пт 27.12.30	ДП Укрвуглереструктуризація; Міненерго
Завдання	Затвердити перелік шахт, о підлягатимуть приватизації	Пт 30.12.22	Фонд держмайна; Міненерго
Завдання	Зреалізувати державний інвестиційний проект щодо спорудження (або придбання мобільної) гірничо-збагачувального комбінату	Вт 30.12.25	Міненерго; Мінреінтеграції
Захід	Запуск видобутку природного газу на Юзівській ділянці у Донецькій області та видобуток метану з вугільних пластів	Пт 27.12.24	
Завдання	Пробурені 3 пошукові свердловини	Пт 30.12.22	Визначений на ринкових умовах підрядник
Завдання	Пробурені 13 експлуатаційних свердловин	Пт 27.12.24	Визначений на ринкових умовах підрядник
Ініціатива	Створення сучасної транспортної інфраструктури	Пт 27.12.30	
Захід	Відновлення автошляхів регіону, створення автомобільного коридору «Маріуполь – Сєвєродонецьк», ліквідація «вузьких місць» в аграрній логістиці	Пт 27.12.30	
Завдання	Будівництво швидкісної автодороги категорії 1Б Маріуполь - Северодонецьком через Краматорськ, та оновлення існуючих паралельних маршрутів	Вт 31.12.24	Мінінфраструктури; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції; Укравтодор
Завдання	Будівництво автодороги Маріуполь - Бердянськом через Урзуф	Вт 31.12.24	Мінінфраструктури; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції; Укравтодор
Завдання	Імплементация «Проекту 3В «Східна Україна: возз'єднання, відновлення та відродження»	Пт 27.12.30	Мінінфраструктури; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції; Укравтодор
Захід	Будівництво та модернізація ключових гілок залізниці у Луганській та Донецькій областях	Чт 28.12.28	
Завдання	Будівництво залізничної перетинки між гілками Попасна – Сватове – Куп'янськ та Кіндрашівська-Нова – Старобільськ – Лантратівка	Вт 30.12.25	Мінінфраструктури; Мінреінтеграції; Луганська обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація; АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ

Завдання	Електрифікація і модернізація залізничної гілки Запоріжжя – Пологи – Комиш-Зоря-Волноваха	Ср 30.12.26	Мінінфраструктури; Мініреінтеграції; АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ; Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація
Завдання	Електрифікація гілки Сіверськ – Лисичанськ	Ср 30.12.26	Мінінфраструктури; Мініреінтеграції; Луганська обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація; АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ
Завдання	Будівництво гілки Курахово – Південнодонбаська	Чт 28.12.28	Мінінфраструктури; Мініреінтеграції; АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ; Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація
Захід	Реформа системи приміського залізничного сполучення	Чт 01.12.22	
Завдання	Розроблення основних принципів утворення за участю органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання різних форм власності компаній, що здійснюють приміські пасажирські перевезення	Пт 29.04.22	Мінінфраструктури; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Створення підприємств з перевезення пасажирів у приміському сполученні та розподіл між ними функцій обслуговування	Чт 01.12.22	АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ; ОМС
Завдання	Розроблення моделі фінансування оновлення приміського пасажирського рухомого складу	Чт 01.12.22	Мінінфраструктури; Мінфін
Завдання	Залучення організаційної та фінансової підтримки реформи міжнародними фінансовими організаціями	Чт 01.12.22	Мінінфраструктури; Мініреінтеграції; АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ
Завдання	Прийняття рішення щодо покладання функцій місцевого залізничного перевізника на нове чи існуюче підприємство з перевезення паса-жирів у приміському сполученні та розподіл між ними функцій обслуговування	Чт 01.12.22	АТ УКРЗАЛІЗНИЦЯ; Мінінфраструктури; ОМС
Захід	Відновлення авіасполучення	Пт 30.12.22	
Завдання	Прийняття рішення про відновлення руху над територіями Донецької та Луганської областей де органи державної влади здійснюють свої повноваження	Чт 30.12.21	Державна авіаційна служба України
Завдання	Виготовлення передпроектної документації на будівництво регіонального аеропорту (за фінансової підтримки донорів)	Пт 30.12.22	Афілійоване державне підприємство Мініреінтеграції
Завдання	Залучення фінансування (кредитна Угода з МФО, бюджетні кошти)	Пт 30.12.22	Мініреінтеграції; Мінінфраструктури
Завдання	Залучення фінансування для будівництва терміналу за рахунок коштів приватного інвестора на умовах ДПП	Пт 30.12.22	Мініреінтеграції; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінінфраструктури
Захід	Розвиток Маріупольського морського порту	Пн 29.12.25	
	Розробка пропозицій та внесення змін до Розпорядження КМУ № 548-р	Чт 30.12.21	Адміністрація морських портів України
Завдання	Збільшення пропускної здатності транспортної інфраструктури (залізничних шляхів, залізничної станції, автомобільних доріг)	Пт 30.12.22	Мінінфраструктури; Міська рада м. Маріуполя
Завдання	Збільшення глибин підхідного каналу та причалів порту до 9,75м	Пт 30.12.22	АМПУ

Завдання	Збільшення портових потужностей шляхом реалізації нових інвестиційних проектів: будівництво зернового терміналу, будівництво комплексу олій, реконструкція складських майданчиків причалів, будівництво критого складу, будівництво терміналу навалов платежів	Пн 29.12.25	Мінінфраструктури; АТ УКРЗАЛІЗНИЦ; ДП "ММТП"
Завдання	Збільшення вантажопереробки шляхом: залучення нових вантажопотоків та диверсифікація номенклатури вантажів проведення маркетингових заходів та пошук вантажовласників	Пт 30.12.22	ДП "ММТП"
Захід	Забезпечення всеосяжного доступу до широкосмугового інтернету	Чт 01.12.22	
Завдання	Забезпечення першочергово фінансування забезпечення широкополосним інтернетом населених пунктів Донецької та Луганської областей	Чт 01.12.22	Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Включення в план реалізації Стратегії регіонального розвитку першочерговості забезпечення широкополосним інтернетом населених пунктів в Донецькій та Луганській областях	Ср 01.12.21	Мінцифра; Мінрегіон
Стратегічний напрям	Формування регіонального ринку праці	Пн 30.12.30	
Ініціатива	Сприяння розвитку людського капіталу	Пт 27.12.30	
Захід	Розширення ваучерних програм на навчання дорослих	Чт 01.12.22	
Завдання	Розробка та прийняття відповідної Постанови про порядок видачі ваучерів на навчання	Пт 01.07.22	Мінекономіки
Завдання	Оновлення переліку професій, спеціальностей, для навчання за якими може бути виданий ваучер, враховуючи потреби регіонального ринку праці	Чт 01.09.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінекономіки
Завдання	Підготовка навчальних програм та матеріалів	Чт 01.12.22	Державні та приватні заклади освіти
Захід	Переведення програм перепідготовки безробітних для потреб роботодавців на засадах кооперації держави та бізнесу	Пт 27.12.30	
Завдання	Внесення відповідних змін до Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних	Пт 31.12.21	Мінекономіки
Завдання	Виконання програми, координація та проведення інформаційної політики з роботодавцями та зареєстрованими безробітними, які виявили бажання пройти перенавчання	Пт 27.12.30	Донецький та Луганський ОЦЗ та відповідні ЦПТО у м. Краматорськ та Северодонецьк
Захід	Врахування Державною службою зайнятості можливостей для трудової мобільності та дистанційної роботи	Пт 27.12.30	
Завдання	Внесення відповідних змін до форми звітності № 3-ПН	Ср 01.09.21	Державна служба зайнятості
Завдання	Проведення кар'єрних консультацій з клієнтами із обов'язковим запропонованням наявних вакансій в інших регіонах України, а також дистанційних вакансій, співпраця з роботодавцями	Пт 27.12.30	Донецький та Луганський ОЦЗ та відповідні ЦПТО у м. Краматорськ та Северодонецьк

Завдання	Заповнення форми звітності № 3-ПН із обов'язковим вказанням можливості виконувати роботу дистанційно або готовність розглянути кандидата з іншого регіону, співпраця з місцевими центрами зайнятості	Пт 27.12.30	Підприємства України
Захід	Впровадження нових форм трудових відносин для підвищення гнучкості ринку праці та детінізації економіки	Чт 01.09.22	
Завдання	Розробка пропозицій та рекомендацій щодо впровадження нових гнучких форм трудових контрактів	Пт 29.04.22	Мінекономіки
Завдання	Розробка та прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості»	Чт 01.09.22	Мінекономіки
Захід	Запровадження дуальної форми освіти у закладах ППТО, ФПО та ВО регіону	Чт 01.09.22	
Завдання	Розробка Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти в Донецькій та Луганській областях	Пт 01.07.22	МОН; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розробка та впровадження програм дуальної форми освіти, а також їхня популяризація серед потенційних здобувачів, співпраця з місцевими роботодавцями, укладання контрактів про співпрацю та навчання студентів	Чт 01.09.22	Заклади професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти Донецької та Луганської областей; МОН
Захід	Впровадження уроків підприємництва з початкової школи	Чт 01.09.22	
Завдання	Розробка концепції уроків підприємницької компетенції, методології, навчальних матеріалів розробка відповідного нормативного документа	Пт 01.07.22	Провідні бізнес-асоціації України; МОН
Завдання	Залучення донорської допомоги у розробці навчальних матеріалів, проведення майстер-класів, заходів з популяризації підприємницької діяльності, надання фінансових та людських ресурсів на реалізацію ініціативи	Пн 01.08.22	Мінреінтеграції; МОН
Завдання	Впровадження уроків підприємницької компетенції, співпраця з батьками та донорами	Чт 01.09.22	Школи Донецької та Луганської області
Ініціатива	Якість життя людей	Пн 30.12.30	
Захід	Запровадження низки ініціатив, покликаних підвищити рівень безпеки в регіоні	Пт 27.12.30	
Завдання	Залучення донорської допомоги у впровадженні ефективних та зовнішніх комунікацій громад України, застосування сучасних інструментів інформаційної діяльності	Пт 27.12.30	Мінреінтеграції
Завдання	Вдосконалити систему оповіщення	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розширити систему відеоспостереження на об'єктах критичної інфраструктури та у місцях громадського користування	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС

Захід	Комплекс заходів з підвищення якості та енергоефективності старого житлового фонду та комунальних мереж	Пт 27.12.30	
Завдання	Розробити зміни до програм підтримки енергомодернізації запровадивши окремий пакет умов для ОСББ	Пт 01.10.21	Фонд енергоефективності; Мінрегіон
Завдання	Розробити або доповнити програму підтримки ОСББ	Ср 01.12.21	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Сприяння створенню регіональних Ресурсних центрів підтримки ОСББ як центрів сприяння переходу житлового фонду державної та комунальної форм власності у власність ОСББ та створення управляючих кампаній	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Розробка та запровадження проєктів енергоефективності та застосування ВДЕ в тепловому господарстві за рахунок різноманітних джерел фінансування	Пт 27.12.30	Комунальні теплозабезпечуючі кампанії
Завдання	Розбудова якісних електронних сервісів, орієнтованих на потреби громадян	Пт 27.12.30	Управляючі та енергосервісні кампанії
Завдання	Залучення донорської допомоги в реалізації пілотних енергоефективних проєктів та реплікація на всю територію Донецької та Луганської областей	Пт 27.12.30	Мінреінтеграції
Захід	Забезпечення якісною питною водою населення Донецької та Луганської області	Пн 30.12.30	
Завдання	Розробити схему водопостачання для побутових, промислових та с/г потреб	Чт 30.06.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції
Завдання	Реалізація проєкту з постачання питної води у м. Маріуполі	Пт 27.06.25	Маріупольський водоканал; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції
Завдання	Сприяння розбудові нових джерел водопостачання	Пн 30.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Модернізація систем водопостачання, перекачувального обладнання, заміна насосів на енергоощадні КП «Компанія “Вода Донбасу”»	Пн 29.06.26	КП “Кампанія Вода Донбасу”; Мінреінтеграції; Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація
Завдання	Модернізація систем водопостачання, перекачувального обладнання, заміна насосів на енергоощадні КП «Попаснянський районний водоканал»	Пт 30.06.28	КП “Попаснянський районний водоканал”; Мінреінтеграції; Луганська обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація
Захід	Доступність спроможних мереж надання медичних, освітніх, адміністративних та соціальних послуг у громадах на лінії розмежування та прикордонних з РФ територіях	Пт 30.12.22	
Завдання	Завершити передачу інфраструктурних об’єктів до новостворених територіальних громад поблизу лінії розмежування	Чт 30.06.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінрегіон
Завдання	Підвищення рівня якості функціонування існуючих установ надання медичних, освітніх, адміністративних та соціальних послуг до необхідного рівня	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції; ОМС
Завдання	Створити систему адміністративних мультицентрів	Пт 30.12.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції; ОМС
Захід	Будівництво клінічних лікарень	Пн 30.12.24	
Завдання	Будівництво першої черги обласної лікарні в місті Северодонецьк	Пн 30.12.24	Луганська обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація

Завдання	Будівництво першої черги обласної лікарні в місті Краматорськ	Пн 30.12.24	Донецька обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація
Захід	Сприяння розвитку туристичного потенціалу регіону	Пн 30.12.30	
Завдання	Розглянути доцільність та прийняти рішення щодо створення туристично-інформаційних центрів в регіоні	Ср 01.12.21	ДАРТ; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС; Мінкультури
Завдання	Розбудова спільних туристичних маршрутів, туристичної інфраструктури та туристичних подій	Пн 30.12.30	ДАРТ; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Завдання	Розробка та реалізація проєктів в сфері туризму в рамках національних та міжнародних конкурсів та програм	Пн 30.12.30	ДАРТ; ГО; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Завдання	Розбудова інфраструктури туризму на базі Деркульського та Лимарівського державних кінних заводів	Чт 01.12.22	Державна туристична агенція; Луганська обласна державна адміністрація – військово-цивільна адміністрація; ОМС
Завдання	Створення приморської рекреаційної зони в місті Маріуполь. Розбудова інфраструктури відпочинку та дозвілля	Пн 01.12.25	Маріупольська міська рада
Захід	Розбудова ефективного врядування та форм прямої демократії в громадах Донецької та Луганської областей	Пт 27.12.30	
Завдання	Впровадження системи управління із запровадження електронних сервісів та форм прямої демократії	Пт 29.12.23	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Завдання	Розробка та реалізація проєктів з пи-тань громадської участі та навчальних програм в рамках національних та міжнародних конкурсів та програм	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС; ГО
Ініціатива	Покращення якості довкілля	Пн 30.12.30	
Захід	Розробка та впровадження планів сталої міської мобільності	Пт 27.12.30	
Завдання	Розроблення Планів сталої міської мобільності	Пт 31.12.21	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Завдання	Впровадження Планів сталої міської мобільності	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС
Завдання	Залучення донорської допомоги в для впровадження Планів сталої міської мобільності	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС; Мінреінтеграції
Захід	Розбудова регіональних систем моніторингу довкілля	Пт 27.12.30	
Завдання	Розробка плану розбудови регіональних систем моніторингу довкілля	Пт 31.12.21	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Міндовкілля
Завдання	Впровадження плану розбудови регіональних систем моніторингу довкілля	Пт 27.12.30	Міндовкілля; Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Захід	Збір та утилізація промислових та побутових відходів	Пт 27.12.30	
Завдання	Організація розроблення регіональних і місцевих програм поводження з відходами або внесення змін в діючі	Пт 29.04.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Завдання	Реалізація регіональних і місцевих програм поводження з відходами	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Захід	Адаптація до зміни клімату та пом'якшення його наслідків, зменшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел	Пт 27.12.30	
Завдання	Розроблення регіональних та місцевих Планів дій з адаптації до наслідків зміни клімату та Планів дій з пом'якшення зміни клімату	Пт 29.04.22	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС; Міндовкілля
Завдання	Впровадження регіональних та місцевих Планів дій з адаптації до наслідків зміни клімату та Планів дій з пом'якшення зміни клімату	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; ОМС; Міндовкілля

Захід	Підтримка рівня та очищення шахтних вод	Пн 30.12.30	
Завдання	Провести аналіз води та надати рекомендації щодо можливостей її очистки та використання	Пт 27.12.30	Дежпродспоживслужба
Завдання	Урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод в проєктах ліквідації гірничих підприємств	Пн 30.12.30	Міненерго
Завдання	Впровадження Проєктів ліквідації гірничих підприємств з урахуванням збереження систем очищення та водовідливу шахтних вод	Пт 27.12.30	ДП «Об'єднана компанія “Укрвуглереструктуризація”»
Стратегічний напрям	Налагодження комунікацій	Пн 30.12.30	
Ініціатива	Створення комунікаційної стратегії	Пт 30.12.22	
Захід	Створення єдиної комунікаційної рамки та ефективної комунікації між державними інституціями та громадами	Пт 29.04.22	
Завдання	Розробити Закон «Розробити комунікаційну стратегію проєкту економічного розвитку Донецької та Луганської областей»	Чт 30.12.21	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції
Завдання	Сформувати комунікаційні служби в органі управління ТПР	Пт 29.04.22	Мінреінтеграції
Захід	Створення єдиного інформаційного центру	Пт 30.12.22	
Завдання	Розробити концепцію створення єдиного інформаційного центру	Пн 02.05.22	Орган управління ТПР
Завдання	Запуск роботи єдиного інформаційного центру	Пт 30.12.22	Орган управління ТПР
Ініціатива	Забезпечення безперешкодного доступу до українського інформаційного поля	Пт 27.12.30	
Захід	Забезпечення всеосяжного доступу до інтернету, як базової потреби людини	Чт 01.12.22	
Завдання	Розробка концепції розвитку кабельних мереж та забезпечення доступу до Інтернету та провайдерів програмної послуги	Пт 01.10.21	Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Першочергове забезпечення всіх населених пунктів в ТГ вздовж лінії розмежування доступом до широкополосного інтернету	Чт 01.12.22	Мінцифра
Захід	Забезпечення доступу до українського теле та радіо продукту, формування просвіропейської самоідентичності	Пт 27.12.30	
Завдання	Розробити та затвердити державну цільову програму забезпечення стабільного українського мовлення на тимчасово окуповані, прилегли до зони конфлікту та прикордонні території України на 2022-2024 роки	Пт 31.12.21	Мінстерство культури; Мінреінтеграції; Мінцифра
Завдання	Формування інформаційних паспортів населених пунктів	Пт 27.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації
Ініціатива	Підвищення рівня соціальної згуртованості	Пн 30.12.30	
Захід	Формування толерантності та соціальної консолідації	Пн 30.12.30	
Завдання	Розробка комплексної програми формування соціальної згуртованості	Пт 31.12.21	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації; Мінреінтеграції
Завдання	Затвердження щорічних планів реалізації заходів програми	Пн 30.12.30	Донецька, Луганська обласні державні адміністрації – військово-цивільні адміністрації

